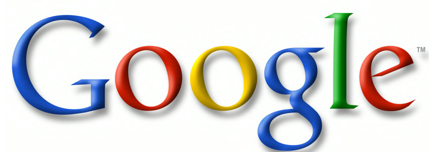
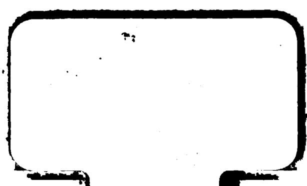










Ludvig Holbergs

udvalgte

Skrifter.

Udgivne

ved

K. L. Rahbek,
Dr. Phil., Professor og Theaterdirecteur,
Ridder af Dannebrogen.

Tyvende Del.

Kjøbenhavn, 1812.
Trykt og forlagt af Directeur Joh. Fred. Schultz
Kongelig og Universitets-Bogtrykker.

Scan 6380,2

1856, Oct 22

Makes Bequest

Holbergs

Danmarks Riges Historie.

Ottende Bind.

Indhold.

Af

Prof. J. Møllers

Udkast til den danske Historiographies Historie.

Langt vigtigere for Videnskaberne bleve tvende Mænd, som imidlertid dannedes i Stilhed, og som tidlig valgte sig hver sin Vej til at gaae Udødeligheden imøde. Holberg og Gram deelte saa at sige strax, da de traadte offentlig frem, Videnskaberne og Publicum imellem sig, i det den Ene gjorde til sit første Øjemed at popularisere hine for at kunne virke paa den større Deel af dette, og til den Ende behandlede de forskjelligste Materier i Modersmaalet: den Anden derimod foresatte sig at naae Idealet af en fuldkommen Lærd, hvis Kundskaber, fordi de overgaae de Flestes Synskreds, ej kunne finde saa *mange*, men iblandt de faa desto varmere Beundrere. Det var da just intet Under, at disse to store Mænd, skjøndt begge glimrende Stjerner paa Litteraturens Himmel og begge fuldkommen istand *til at* skattere hinandens Fortjenester, dog om just ikke miskjendte, i det ringeste eensidigt bedømte adskillige af hinandens Arbejder; intet Under, at Peder Paarses Digter forekom Gram at være en plat og grov Spøgefugl, og Forfatteren af saa mange lærde Disputatser Holberg, at være Pedant. Men i at fremme det historiske Studium vare de fuldkommen enige; heri glædedes den Ene stedse over den Andens Opdagelser eller Bearbejdelser, saa forskjelligt endog deres Arbejde var: Grams næsten lutter egen Granskning og Holbergs for største Delen Benyttelse af Andres. Hvad der udstrømmede fra Gram, lignede en smal, men dybtgaaende og rene Guldkorn medførende Flod; Holberg udgjød i mange Løb snart en liden, *munter*, gjennem blomsterrige Enge henløbende Bæk, snart vidt og bredt overskyllende, men sjelden dybtskjærende Strømme. Med denne Lignelse vil jeg dog ikke nægte, hvad der er en afgjort Sag, at Holberg, saa ukritisk han af Mangel paa Kundskab i det gamle Sprog nødvendig maatte gaae tilværks i den gamle Historie, anvendte megen og heldig Flid paa at øse den nyere Historie (især fra den oldenborgske Stammes Begyndelse) af Kilderne; og opdagede virkeligen her meget ganske Nyt, og meget tilforn Bekjendt satte han i et rigtigere og klarere Lys. Saa længe derfor Ingen paatager sig det, vist nok ikke lette, Arbejde, at skrive en Danmarks

Historie, værdig de Forarbejder, vi nu have, skylde vi Holberg dobbelt Tak, fordi han afhjalp ej alene sin Samtids, men flere Generationers Trang til en almeen læselig Fædrenelands-Historie; thi vi kunne den Dag i Dag er, ligesaa lidet som Suhm for mange Aar siden, anvise den ulærde men dog kultiverede danske Mand, som ønsker sig en for ham passende Fortælling om sit Lands og sit Folks Skjæbne, nogen anden end Holbergs vel ofte unøjagtige, stundum utidig-comiske, stundum falsk-raisonerende, men dog i det Hele saare interessante og lærerige Danmarks Historie. Men maa selv den kræsne Kritiker endnu erkjende saa store Fortrin hos Holberg, da kunne vi og let forestille os den Beundring, som hans mangfoldige historiske Skrifter, ej mindre end hans poetiske, tilbragte sig paa en Tid, da dansk Litteratur endnu var i sin Barndom, eller rettere, da Vedelers og Undalers Sprog var blevet sig selv saa uligt, saa fordærvet ved tydske og franske Phraser, og saa udtværet af slette Prosaister og Rimsmede, at det maatte gjenfødes for atter at blive et værdigt Organ for Mænd, der havde Evne og Lyst til deri at oplyse, belære eller underholde deres Landsmænd. At Holberg, der i et Tidsrum af næsten 4 Decennier som Digter, Historiker og Moralist behandlede allehaande Materier i Modersmaalet, kraftigen maatte fremme denne dets Gjenfødelse, er saare naturligt; men overdreven er dog den Roes, man derfor plejer at tilkjende ham som fortræffelig Stylist; thi — som hver upartisk Dommer maa tilstaae — kun i Sammenligning med ældre Misfostre kan hans, især tidligere, danske Prosa kaldes god. Dog — denne maatte af sig selv forbedres, naar kun Skribenter, jeg vil ikke sige med hans Genie, men blot med hans Skrivelyst fulgte hans Fodspor; og følgelig bliver det rigtigt at regne den danske Prosas Uddannelse i det mindste middelbart fra den somme frugtbare Skribent, som berigede den med den første Historie, der, efter hans Biographs Udtryk, kan læses med Behag. Da der neppe er noget Skriftslags, som, for at naae en nogenlunde anseelig Grad af Fuldkommenhed, meer trænger til en dannet Prosa end det historiske; ligesom der ej heller er noget, der meer tjener til at uddanne den gode Stil: saa vil denne Bemærkning om Holbergs Sprog paa dette Sted ikke forekomme Nogen fremmed.

Saaledes fik da Formen, hvori den historiske Kunst fra denne Tid af skulde vise sig, med og ved Holberg en langt smukkere Skikkelse.

Danmarks Riges
Historie.

Ottende Deel.

Frederik den Tredie.

Ottende Konge af den oldenborgske Stamme.

(Fortsat.)

Forend jeg nu begiver mig til det efterfølgende Aar 1659, vil jeg korteligen melde, hvad udi Norge er tildraget, siden den roeskildske Fred blev brudt.

Da der kom Tidender til Christiania, at den til evig Tid besluttede roeskildske Fred saa uformodentligen af de Svenske var brudt, gjorde den kongelige Statholder udi Norge samt General-Lieutenant Bjelke al mulig Anstalt at bringe dette Kongerige udi god Stand mod de Svenskes Indfald; og til den Ende ikke aleneste lod anstille ny Hvervinger, baade til Hest og til Fods, men endogsaa lod udgaae et almindeligt Paabud, at enhver efter Trommens Rørelse skulde uden Forhaling lade sig indfinde paa behørige Steder.

 De

Der blev ogsaa strax sendt Bud nordenfields, at lade Gouverneuren der vide denne Freds Brydelse. Samme Bud bragte de Tidender med sig til Christiania igjen, at, saasnart dette var bleven kundbart, de Nordenfieldske havde bragt 2000 Mand paa Benene, og taget deres Marsch mod Jemteland og Tronhjem, hvilken Stad tilligemed det hele Stift var given til Sverrig ved den roeskildske Fred.

Paa disse Tidender skikkede General-Lieutenant Bjelke Generalmajor Rejchwejn didhen at commandere samme Tropper. Samme General opsnappede paa Vejen til Tronhjem adskillige baade høje og lave svenske Personer, og lod dem føre fangne til Christiania. Paa samme Tid blev holden en skarp Trefning mellem 1700 Svenske og 800 Norske ved Svinesund, hvor de Svenske maatte forlade Marken, og efterlade sig 106 Døde foruden en Hob Fangen. Af de Norske bleve 8 paa Valsteden og 40 saarede, blandt hvilke en Capitaine og en Lieutenant.

Da bemeldte Generalmajor Rejchwejn nu kom ind udi Tronhjems Stift, faldt alle Indbyggerne til ham, og tilbøde sig at opofre deres Liv og Blod for at befrie Fædernelandet, og det desheller, efterdi de Svenske havde adskillige Maader at plage dem paa, baade ved Indqvarteringer og haarde Paalæg, saa og i det de lode udskrive en stor Hob af dem til Soldater, hvilke skulde sendes til Preussen, og aldrig

drig see deres Fæderneland mere a). Ved Generalmajorens Ankomst blev derfore en alminbelig Opstand gjort udi Landet.

Da disse Tidender vare komne til Sverrige, blev Erich Drachenberg beordret med en hob Folk at marschere udaf Jempteland at undsætte Tronhjem; men de norske Bønder besatte Vejene saaledes for ham, at han med uforrettet Sag maatte vende tilbage igjen. Imidlertid blev Tronhjem af de norske Tropper saa beængstiget, at den svenske Gouverneur Claus Stjernskild maatte overgive Staden, og med sine Landsmænd forlade det hele Stift, endskjøndt han havde ladet sig mærke, før at taage Suppe paa sine Skindbuxer, førend han formedelst Mangel paa Proviant skulde give sig. Ved denne Tronhjems Erobring banede min Sal. Fader sig ved en bristig Gjerning Vej til den Agt og Ære, han stedse siden var udi hos de norske Statholdere.

Indbyggerne udi Bornholm vare ikke mindre lykkelige udi deres Foretagende. De samme rejste sig op mod de Svenske, og, ved en ikke mindre vel overlagt end bristig og heroisk Gjerning, rensede det hele Land fra Fienden, og overleverede det til Kongen af Danmark igjen. Hovedmanden for de sammenrottede Borringholmere finder jeg at have været en

a) *Puf. de reb. gest. Carl. G.* lib. 5. pag. 448.

en ved Navn Jens Kofoed b), hvilken haver beskrevet Historien af denne berømmelige Action, hvoraf man seer, at den haver tildraget sig paa langt anden Maade, end som derom berettes udi trykte Bøger, nemlig: at Magistraten og Borgerskabet lode tillave et Gjæstebud, og dertil indbøde den svenske Commendant Prindsenskjold med adskillige andre fornemme Svenske, hvilke de alle omkomme. Saaledes haver Historien hidindtil været troet, saa at mange deraf have fattet slette Tanker om samme Øes Indbyggere, ligesom de under Venskabs Skin havde myrdet deres Gjæster. Saasom nu det er højligen fornødent at igjendrive falske Relationer, helst de, som sigte til at sætte Klik paa et helt Folk, og mig er meddelt en Gjenpart af bemeldte Jens Koefods egenhændig skrevne Beretning derom, vil jeg den her til denne mærkelige Histories Oplysning anføre, og skal man deraf see, at hverken de Svenske vare inviterede til Gjæstebud, ej heller at Nogen blev omkommen, uden de, som ingen Qvarteer vilde imodtage. Den haarde Medfart, Indbyggerne lidede, drev nogle af de mest behjertede til at gribe til Gevær, og at forrette denne prisværdige Gjerning, hvorom ovenmeldte Jens Koefoed, som var Hjulet derudi, taler saaledes:

Anno

b) Relatio *Jan. Koefod.* manuscr.

Anno 1658 den 8de Decembr. som var en Onsdag, kom den svenske Landsheere Prindsenskjold fra Slottet Hammershus op til Hasle, hvor han lod til sig kalde ud paa Gaden Borgermester Peder Olsen, og truede ham med Execution, hvis Borgerskabet ikke strax betalede det, som han havde befalet at udgives. Derpaa red han fra Hasle op til Rønne, hvor han tog ind til Borgermester Peder Lauritzen. Saasnart som Landsherren var reden fra Hasle, reiste jeg Jens Koefoed med Herr Povel Anker, fra Hasle op til Herr Jacob udi Nykirke Sogn, hvor han mig havde lovet 20 Mand til Undsætning, naar og paa hvad Tid jeg det af ham begiærede, kunde dog alligevel ingen bekomme, hvorpaa jeg red ene derfra til Blykjøbe Gaard, hvor jeg havde stævnet mine andre Medcammerader, som var Capitaine Niels Gummeløs, Hans Hendrich og Claus Nielsen, alle boende udi Hasle, hvilke komme til mig udi Skulleskov, liggende til Blykjøbe Gaard, hvor Jens Larsen Risom med en Bonde mødte os, saa at vi 5 Personer udi Følge forføjede os til Rønne udi Mørkningen, og rede ind til min Broder Mads Koefoed, hvor den svenske Ridefoged gik os forbi, og begav sig strax ind til Landsherren, som var udi Peder Lauritzens Hus, hvilket blev os tilkjendegivet af en Rønne Borger ved Navn Mads Pedersen, med Advarsel, at, der-

som

som vi havde noget isinde med Landsherren, maatte det skee strax, efterdi den svenske Ridefoged havde givet tilkjende, at han havde fundet os i Gevær.

Vi forføjede os derfor strax til Borgemester Peder Lauritzen, og satte til Skildvagt for Døren Aage Fendrich og Claus Nielsen, eftersom vi ikke vidste, hvormange Folk Landsherren havde i Staden hos sig. Derefter gik jeg først ind i Stuen, siden Niels Gummeløs, og endelig Jens Lauritzen. Jeg tilspurgte da strax Landsherren, om han vilde have Qvarteer, eftersom han var en Svensk, og alle vi andre vare Danske. Derpaa gav han et stort Skrig, og lod sig falde mellem Bordet og Benken, men han blev af os optagen, og sat for Bordet igjen. Paa Bordet laae en stor Pakke med Breve, som vare forseglede. Jeg tilspurgte ham, hvorfra de Breve vare komne, hvorpaa han svarede, at de vare komne fra hans Herre og Konge i Sverrig, og skulde til Pommeren, jeg tog da Brevene til mig, forvarede dem og sagde: de skal til min Herre og Konge i Danmark. Derefter ville vi føre ham ud paa Gaden, hvilket ogsaa skede, og nogle af Rønne Borgere komme os i det samme til Hjelp. Landsherren søgte da at undløbe, hvilket, da man mærkede, løsede en et Skud paa ham, hvoraf han faldt død ned paa Gaden. Vi beordrede strax 2 Skildtvagter ved det døde Legeme, for at hindre, at det

ikke

ikke skulde plyndres, og derpaa søgte efter hans Tjenere og andre Svenske, som vare udi Byen, hvilke bleve tagne og satte udi Forvaring. Secretairen og Gefreiteren havde forstukket sig saaledes, at man den første Dag ikke kunde finde dem, men de komme den anden Dag for Lyset, og bleve tilligemed de andre arresterede. Prindsenskjolds Legem blev derefter optaget og henbaaret til Raadhuset.

Efterat dette var forrettet, bleve tvende Mænd i Hast affærdigede til Hasle, med Begjæring til Landsdommeren Peder Olsen, at han strax vilde lade anholde en af Hasle-Borgere, som var mistænkt, paa det at han ikke skulde komme paa Slottet, og der angive den hele Handel, men han var ikke at finde i Huset, hvorudover man lod sig nøje med at sætte Vagt derfor. Derefter gik jeg og Niels Gummeløs ind til Borgermesteren Peder Lauritzen, hvor vi bekomme tvende af Prindsenskjolds Heste, eftersom vore egne vare gandske trætte, redde saa begge derfra til Nykirke-Præstegaard, hvor vi strax foranstaltede ved Hr. Jacob, at der skulde ringes med Klokkerne for at advare Almuen, at møde samme Nat ved Rødtz-Kirke, hvilket strax blev efterkommet. Derpaa begave vi os igjen til Hasle, og der forstærkede os saaledes, at vi bleve 16 Mand til Hest, rede saa til Rødtz-Kirke til Hr. Povel, hvor vi underrettede ham om Alt, hvis var

pas-

passeret, og begjærede, at Almuen maatte staae i Beredskab om Natten ved hans Kirke til videre Ordre. Hr. Povel lod strax forsende Bud omkring udi hans Sogn, at Almuen iligemaade paa samme Sted skulde møde; men han turde der ikke lade ringe med Klokkerne, efterdi det var altfor nær ved Slottet. Vi rede videre 16 Mand stærke til Hest fra Hr. Povel ned til Sandmanden Mads Høy, og der bekom til Fange en svensk Stoklieutenant ved Navn Niels Rud, som vilde til Slottet. Da den samme var sat udi Forvaring, begav jeg mig ned til Sandvig, hvor jeg strax om Natten lod rejse Almuen der i Byen, red saa videre til Allinge, hvor mig faldt udi Hænder en svensk Qvarteermester.

Efterat jeg havde forstærket mig med det meste unge Mandkjøn udi Allinge og Sandvig, rejste jeg med dem samme Nat forbi Slottet op til Slots Vejrmøllen, hvor vi bekomme en svensk Soldat, som ikke vilde have Qvarteer, og derfor blev nedfældet; Mølleren derimod, som havde gaaet de Svenske tilhaande, fik Qvarteer, efterdi han det begjærede. Da posterede jeg mig ved Vejrmøllen bag en Busk med Folket, og udsatte Skildtvagt paa de Steder, som jeg vidste, at de Svenske kunde undkomme fra Slottet, hvor vi da strax om Morgenen bekomme en Trommeslager med 4 Soldater, som Lieutenanten, der laae paa Slottet, havde udskikket paa Kund-

skab,

skab, hvilke 5 Personer blev givet Qvarteer, efter-som de det begjærede. Da komme anmarscherede Capitaine **Niels Gummeløs** med Landsdommer Peder **Olsen** og Hr. **Povel** samt det hele Land-Folk og Hasle-Borgerskab, som havde staaet ved Rødby-Kirke om Natten.

Slotsbesætningen mærkede da omsider, at der var Raad paafærde, hvorudover en af **Prindsen-skjolds** Tjenere blev udskikket, for at erfare, hvad den Samling skulde betyde; men som han fornam, at vi alle vare bevæbnede, gik han ind paa Slottet igjen, hvor han kom i Behold, endskjøndt vi skjøde efter ham. Derpaa blev raadslaget, paa hvad Maade vi skulde blive Mestere af Slottet, og blev da besluttet, at skikke et Brev til **Prindsenskjolds** Frue og Lieutenanten, som vare paa Slottet, hvilket ogsaa skede ved en Trommeslager, og finge vi strax Svar paa samme Brev. Endeligen ankomme Rønne-Borgerskab tilligemed Vester-Herreds Bønder, og conjungerede sig med det Folk, som vi tilforn havde forsamlet. Det Gjensvar, som var bragt fra Slottet, var af det Indhold, at Besætningen begjærede, 4 af de fornemste, som dette Værk havde anfanget, vilde forføje sig ned til det Hus ved Slottet, hvor Lieutenanten selv fjerde vilde møde for at slutte et Forlig, og at afgjøre Sagen saavel mundtligen som

Skrivt-

skrivtligen, hvilket og blev efterkommet af os saavelsom af dem.

De fire af vort Folk vare Borgermester Claus Clausen udi Rønne, Herman Clausen og Skipper Hans Lauritzen tilligemed mig, hvilke strax sluttede en Accord med de Svenske, udi Kraft af hvilken den hele Besætning marscherede ned af Slottet, og leverede deres Gevær med Slotsnøglerne fra sig, saa at vi mod Aftenen den 9de Decembr. toge Slottet i Possession, og bragte Besætningen, som var udkommen mod os, ind paa Slottet igjen udi Forvaring under stærk Vagt til den anden Dag, som var den 10de Decembr.

Efterat dette saa lykkeligen var forrettet, blev af samtlige Landets Stænder mig overdragen Militiens Direction, saavel paa Slottet, som over det hele Land, indtil man kunde faae Bud til Hans kongelige Majestæt, og derfra anden Øvrighed kunde bekomme.

Den 27de Decembr. kom en svensk Galiot fra Skaane, hvilken hilsede med sine Stykker udenfor Slottet, og blev af mig besvaret. Jeg skikkede strax tvende Mænd i en Baad, som skulde spørge, om der var nogen svensk Officeer paa Galioten eller noget Brev til Prindsenskjold, og i saa fald skulde de strax komme i Land til ham, og tage Brevene med sig, og kom da i Land med samme Baad en Capitai-

pitaine, som havde sit Folk liggende paa Slottet tilligemed en Ritmester ved Navn Gustav Hort; men de havde ingen Breve med sig. Disse tvende lod jeg strax føre til Herr Popel, og derfra til Hasle, hvor de bleve satte i Forvaring. Derefter bestillede jeg 4 Baade, som skulde roe ud til samme Galliot for at føre Skipperen og Styrmanden ogsaa udi Land, iligemaade for udi Ritmesterens og Prindsenskiolds Navn at befale at Lieutenanten med det Rytterie, som var om Bord, skulde følge efter. Herudover komme ungefær 30 Mand paa Land, og endeligen allersidst Lieutenanten, hvilken, forend han foer bort, gav saadan Ordre til de tilbageblivende Corporaler, at de ikke skulde forlade Skibet, førend han skikkede dem Tegn, (hvilket giver tilkjende, at han allerede havde fattet nogen Mistanke.) Dette vilde han ikke bekjende; hvorudover jeg truede ham paa Livet, dersom han ikke gav tilkjende, paa hvad Maade man kunde faae de øvrige Folk paa Land. Herudover aabenbarede han det omsider, og flyede mig en Kniv, som var Tegnet, ved hvilket Middel vi finge Alle paa Landet, saa der bleve ikke flere tilbage uden de, som behøvedes at tage vare paa Hestene. Men de bleve ogsaa bragte i Land, da vi strax derpaa erobrede Gallioten, hvilken med danske Folk blev besat.

Den

Den 29de Decembr. bleve alle Fangerne bragte til Rønne, hvor de bleve forvarede, indtil de til Hans Majestæt bleve overskikkede med den hollandske Flaade, som havde bragt vore Folk hid til Landet. Jeg selv efter saavel forrettet Sag forføjede mig til Fæstningen igjen, hvor jeg førte Commando, indtil jeg blev afløset af Commendanten Oberste Michel Wgsten, ꝛc.

Af denne tilforladelige Relation sees, at man gik ikke mindre mildt end forsigtigen tilværks udi denne navnkundige bornholmske Opstand. Man seer ogsaa deraf, hvilken Capacitet og Hurtighed denne Jens Koefoed har havt i at udføre saadant Værk. Den haver siden den Tid stedse været forenet med Danmark; og Jens Koefods Navn udi stor Agt og Ære sammesteds. Hvad som ellers mest opmuntrede Borringholmerne til dette dristige Foretagende, var et Brev, som dem en Maaned tilforn blev tilskrevet af Kong Friderik c), hvorudi Hans Majestæt giver dem tilkjende, at de havde sig ikke mere at befrygte for den svenske Flaade udi Østersøen, efter den Undsætning, man havde faaet af Holland; saa at derfor denne Gjerning, hvor dristig den end kan synes, var viselign overlagt; thi det havde været en Daarlighed at begynde saadant, førend den hol-

land-

c) Lit. *Frid.* 3. Hafn. 8 Novembr. 1658. Manusc.

landske Undsætning tilsøes ankom, og da de Svenske, som spillede Mester i Østersøen, i en Hast kunde tage Øen tilbage igjen, og tilstrækkeligen hævne sig.

Hans Majestæt fandt saadan Behag udi denne Borringholmernes Troskab, at han ikke alene strax udi samme Maaned tilskrev dem et Taksigelses-Brev d); men endogsaa Aaret derefter udi et andet Brev lover dem en særdeles Beskyttelse e), og er dette mærkeligt, at Hans Majestæt udi samme Brev siger, at Borringholm af Indbyggerne er bleven ham foræret, saa at han anseer denne Gjerning som en Gave, hvilket er den største Naade og Høflighed en Landsherre kan lade see mod sine Undersaattere. Brevet, som fortjener i Historien at indføres, lyder saaledes:

Vi Friderich den Tredie, rc. Gjøre hermed alle og enhver, som dette vedkommer, vitterligt, at, eftersom formedelst de sidste til Roeskild med Kongen af Sverrig passerede Tractater, iblandt andre Vort Land Borringholm tilligemed Vore samtlige sammesteds boende Undersaatter til Kongen og Kronen Sverrig maatte cederes, og overgives; og nu samme Lands Indbyggere for den svenske

d) Lit. Reg. Hafn. 29 Decembr. 1658. Manuscr.

e) Lit. Reg. Hafn. 3 Maji. Manuscr.

ske Regierings uhørlige Procedures og onde Omgængelses Skyld ere blevne højligen forаarsagede, at kaste saadan ubillig Byrde fra sig, hvilket de ogsaa ved Guds naadige Bistand lykkeligen have obtineret, og der ikke alene dem selv og bemeldte Land Borringholm med deres egen Magt og Styrke fri og frelste gjort, men endogsaa strax derefter ved deres Fuldmægtige bemeldte Land Borringholm med alle sine Rettigheder og Indkomster Os og Vore Arvinger overdraget, undergivet, og foræret have til egen fri Arv og Ejendom at følge, som bemeldte deres Gavebrev dateret den 29de Decembr. 1658, og menige Landets Indbyggere Ædel og Uædel, Gejstlige og Verdslige derpaa givne Confirmation dateret den 19de Januari nærværende Aar det samme vidtløftigere formelder; da love, og bepligte Vi Os hermed for Os og Vore Arvinger, at Vi bemeldte Vort Land Borringholm tilligemed Vore kjære troe Undersaattere sammesteds, som nu ere, eller herefter kommende vorder, ikke alene ville antage og annamme, som Vi ogsaa dennem formedelst dette Vort Aabne-Brevs Kraft nu have antaget og annammet under Vor og Vore Arvingers Protection og Beskjærmelse, dennem

nem imod alle og enhver efter yderste Formue at forsvare og ved Lov og Ret erholde; men endogsaa dennem aldrig til Vore Fiender de Svenske, som tilforn er skeet, at overgive, og udi alle Maader Os mod dennem som en naadig og mild Herre og Øvrighed betee og erviise. Til ydermere Stadfæstelse have Vi dette Vort Forsikringsbrev med egen Haand underskrevet, og med Vort kongelige Secret bekræftet. Givet paa Vort kongl. Slot Kjøbenhavn den 3die Maji 1659.

Under Vort Zignet.
Friderich.

Dette Brev er confirmeret og Ord for Ord fornyet af de efterfølgende højlovlige danske Konger f), og kan man deraf slutte, at Borringholmerne have overgivet Kongen Landet til Arv og Ejendom, saa at samme Ø fra den Tid blev anseet som et arveligt og patrimonial Gods, det kongelige Hus tilhørende, hvortil Indbyggerne formenede sig at være berettigede, eftersom de ved egen Magt uden nogen Hielp af *Riget*, *toge* Landet fra Fienden, og er det i den Henseende, at Kongen kalder deres Overgivelse en Gave.

f) Confirmatio *Chr.* 5. Hafn. 24 Octobr. 1670 manuscr. item *Frid.* 4. Hafn. 12 Febr. 1701 manuscr.

Gave. Da Landets Restitution udi den paafølgende Freds-Forhandling blev paastaaet af de Svenske, tilkjøbte Kong Friderik sig en Hob Adels-Gods udi Skaane, og derved samt andet Vederlag fornøjede Sverrig for sin Prætension paa Borringholm.

Dette er det fornemste, som tildrog sig udi det Aar 1658, mod hvis Udgang Hans Majestæt forøgede og forbedrede de Privilegier, som udi Augusto vare givne Kjøbenhavn, saaledes, at 4 ny Artikle dertil bleve lagde. Og, som de samme ikke findes blandt de trykte Forordninger, vil jeg dem her anføre g).

8. Af alle Vare, som her udi Staden ind- og udføres, enten de sælges til Kronen eller ikke, medmindre] Vi dem selv lade forskrive, skal gives den nu sædvanlige Havne-Accise paa Byens Accise-Bod, saa og den sædvanlige Havnepenge til Byen af alle Skibe og Skuder, i hvor de ligge inden Refshale-Tønde, Vores Accise og Havnepenge uforkortede, og skal Vor Tolder paa Toldboden ej nogen for udgaaende klargjøre, førend bevisses, at de have, som foreskrevet staaer, gjort Rigtighed til Byen.

9. Med

g) Extens. Privileg. Hafn. Novembr. 1658 manuscr.

9. Med den ordinaire Vagt her i Staden skal i Freds- og Fejde-Tid forholdes efter Vor elskelig kjære Hr. Farfaders og Faders begge Salig og Høilovlig Ihukommelse derom gjorte Forordning, som og hermed udi alle sine Ord, Clausuler og Puncter skal være confirmeret, eftersom det er agtet alle Indvaanerne til Gavn og Bedste.

10. Alle de, som her i Staden ere Bosatte, skulde pro Qvota udstaae kongl. og Byens Tynge, undtagen Adelen, Professorerne, Gejstlige, Graduerede, saa og kongelige Tjenere, som ingen borgerlig Handel eller Næring bruge, og deres Enker.

11. Og, eftersom Byens og Borgernes Jorder og Ejendomme formedelst Forvidning af Fortificationerne og i andre Maader ere forringede, ville Vi naadigst Enhver igjen, som nogen Jord i saa Maader mist haver, herimod ligesaa meget udvise lade, enten af Valby eller andre her omkring beliggende Landsby Mark, naar Gud giver bedre og fredeligere Tilstand.

Disse 4 Artikler ere det Tillæg, som blev gjort til de forrige, saa at Stadens Privilegier, som bleve givne for Souverainetetet, bestode udi 11 Artikler,

passeret, og begjærede, at Almuen maatte staae i Beredskab om Natten ved hans Kirke til videre Ordre. Hr. Povel lod strax forsende Bud omkring udi hans Sogn, at Almuen iligemaade paa samme Sted skulde møde; men han turde der ikke lade ringe med Klokkerne, efterdi det var altfor nær ved Slottet. Vi rede videre 16 Mand stærke til Hest fra Hr. Povel ned til Sandmanden Mads Høy, og der bekom til Fange en svensk Stoklieutenant ved Navn Niels Rud, som vilde til Slottet. Da den samme var sat udi Forvaring, begav jeg mig ned til Sandvig, hvor jeg strax om Natten lod rejse Almuen der i Byen, red saa videre til Allinge, hvor mig faldt udi Hænder en svensk Qvarteermester.

Efterat jeg havde forstærket mig med det meste unge Mandkjøn udi Allinge og Sandvig, rejste jeg med dem samme Nat forbi Slottet op til Slots Vejrmøllen, hvor vi bekomme en svensk Soldat, som ikke vilde have Qvarteer, og derfor blev nedfældet; Mølleren derimod, som havde gaaet de Svenske tilhaande, fik Qvarteer, efterdi han det begjærede. Da posterede jeg mig ved Vejrmøllen bag en Busk med Folket, og udsatte Skildtvagt paa de Steder, som jeg vidste, at de Svenske kunde undkomme fra Slottet, hvor vi da strax om Morgenen bekomme en Trommeslager med 4 Soldater, som Lieutenanten, der laae paa Slottet, havde udskikket paa Kund-

skab,

skab, hvilke 5 Personer blev givet Qvarteer, efter-som de det begjærede. Da komme anmarscherede Capitaine **Niels Gummeløs** med Landsdommer **Peder Olsen** og **Hr. Povel** samt det hele Land-Folk og Hasle-Borgerskab, som havde staaet ved Rødse Kirke om Natten.

Slotsbesætningen mærkede da omsider, at der var Uraad paafærde, hvorudover en af **Prindsen-skjolds** Tjenere blev udskikket, for at erfare, hvad den Samling skulde betyde; men som han fornam, at vi alle vare bevæbnede, gik han ind paa Slottet igjen, hvor han kom i Behold, endskjøndt vi skjøde efter ham. Derpaa blev raadslaget, paa hvad Maade vi skulde blive Mestere af Slottet, og blev da besluttet, at skikke et Brev til **Prindsenskjolds** Frue og Lieutenanten, som vare paa Slottet, hvilket og-saa skede ved en Trommeslager, og finge vi strax Svar paa samme Brev. Endeligen ankomme Rønne-Borgerskab tilligemed Vester-Herreds Bønder, og conjungerede sig med det Folk, som vi tilforn havde forsamlet. Det Gjensvar, som var bragt fra Slottet, var af det Indhold, at Besætningen begjærede, 4 af de fornemste, som dette Værk havde anfanget, vilde forføie sig ned til det Hus ved Slottet, hvor Lieutenanten selv fjerde vilde møde for at slutte et Forlig, og at afgjøre Sagen saavel mundtligen som

skrivt-

skrivtligen, hvilket og blev efterkommet af os saavelsom af dem.

De fire af vort Folk vare Borgermester Claus Clausen udi Rønne, Herman Clausen og Skipper Hans Lauritzen tilligemed mig, hvilke strax sluttede en Accord med de Svenske, udi Kraft af hvilken den hele Besætning marscherede ned af Slottet, og leverede deres Gevær med Slotsnøglerne fra sig, saa at vi mod Aftenen den 9de Decembr. toge Slottet i Possession, og bragte Besætningen, som var udkommen mod os, ind paa Slottet igjen udi Forvaring under stærk Vagt til den anden Dag, som var den 10de Decembr.

Efterat dette saa lykkeligen var forrettet, blev af samtlige Landets Stænder mig overdragen Militiens Direction, saavel paa Slottet, som over det hele Land, indtil man kunde faae Bud til Hans kongelige Majestæt, og derfra anden Øvrighed kunde bekomme.

Den 27de Decembr. kom en svensk Galiot fra Skaane, hvilken hilsede med sine Stykker udenfor Slottet, og blev af mig besvaret. Jeg skikkede strax tvende Mænd i en Baad, som skulde spørge, om der var nogen svensk Officeer paa Gallioten eller noget Brev til Prindsenskjold, og i saa fald skulde de strax komme i Land til ham, og tage Brevene med sig, og kom da i Land med samme Baad en Ca-

pitai-

pitaine, som havde sit Folk liggende paa Slottet tillige med en Ritmester ved Navn Gustav Hort; men de havde ingen Breve med sig. Disse tvende lod jeg strax føre til Herr Povel, og derfra til Halle, hvor de bleve satte i Forvaring. Derefter bestillede jeg 4 Baade, som skulde roe ud til samme Galliot for at føre Skipperen og Styrmanden ogsaa udi Land, iligemaade for udi Ritmesterens og Prindsenskjolds Navn at befale at Lieutenanten med det Rytterie, som var om Bord, skulde følge efter. Herudover komme ungefær 30 Mand paa Land, og endeligen allersidst Lieutenanten, hvilken, forend han foer bort, gav saadan Ordre til de tilbageblivende Corporaler, at de ikke skulde forlade Skibet, førend han skikkede dem Tegn, (hvilket giver tilkjende, at han allerede havde fattet nogen Mistanke.) Dette vilde han ikke bekjende; hvorudover jeg truede ham paa Livet, dersom han ikke gav tilkjende, paa hvad Maade man kunde faae de øvrige Folk paa Land. Herudover aabenbarede han det omsider, og skyede mig en Kniv, som var Tegnet, ved hvilket Middel vi finge Alle paa Landet, saa der bleve ikke flere tilbage uden de, som behøvedes at tage vare paa Hestene. Men de bleve ogsaa bragte i Land, da vi strax derpaa erobrede Gallioten, hvilken med danske Folk blev besat.

Den

Den 29de Decembr. bleve alle Fangerne bragte til Rønne, hvor de bleve forvarede, indtil de til Hans Majestæt bleve overskikkede med den hollandske Flaade, som havde bragt vore Folk hid til Landet. Jeg selv efter saavel forrettet Sag forføjede mig til Fæstningen igjen, hvor jeg førte Commando, indtil jeg blev afløset af Commendanten Oberste Michel Egsten, ꝛc.

Af denne tilforladelige Relation sees, at man gik ikke mindre mildt end forsigtigen tilværks udi denne navnkundige bornholmske Opstand. Man seer ogsaa deraf, hvilken Capacitet og Hurtighed denne Jens Koefoed har havt i at udføre saadant Værk. Den haver siden den Tid stedse været forenet med Danmark, og Jens Koefods Navn udi stor Agt og Ære sammesteds. Hvad som ellers mest opmuntrede Borringholmerne til dette dristige Foretagende, var et Brev, som dem en Maaned tilforn blev tilskrevet af Kong Friderik c), hvorudi Hans Majestæt giver dem tilkjende, at de havde sig ikke mere at befrygte for den svenske Flaade udi Østersøen, efter den Undsætning, man havde faaet af Holland; saa at derfor denne Gjerning, hvor dristig den end kan synes, var viseligen overlagt; thi det havde været en Daarlighed at begynde saadant, førend den holland-

c) Lit. *Frid.* 3. Hafn. 8 Novembr. 1658. Manusc.

landske Undsætning tilsøes ankom, og da de Svenske, som spillede Mester i Østersøen, i en Hast kunde tage Øen tilbage igjen, og tilstrækkeligen hævne sig.

Hans Majestæt fandt saadan Behag udi denne Bortingholmernes Troskab, at han ikke alene strax udi samme Maaned tilskrev dem et Takfigelses-Brev d); men endogsaa Aaret derefter udi et andet Brev lover dem en særdeles Beskyttelse e), og er dette mærkeligt, at Hans Majestæt udi samme Brev siger, at Borringholm af Indbyggerne er bleven ham foræret, saa at han anseer denne Gjerning som en Gave, hvilket er den største Naade og Høflighed en Landsherre kan lade see mod sine Undersaattere. Brevet, som fortjener i Historien at indføres, lyder saaledes:

Vi Friderich den Tredie, rc. Gjøre hermed alle og enhver, som dette vedkommer, vitterligt, at, eftersom formedelst de sidste til Roeskild med Kongen af Sverrig passerede Tractater, iblandt andre Vort Land Borringholm tilligemed Vore samtlige sammesteds boende Undersaatter til Kongen og Kronen Sverrig maatte cederes, og overgives; og nu samme Lands Indbyggere for den svenske

d) Lit. Reg. Hafn. 29 Decembr. 1658. Manuscr.
e) Lit. Reg. Hafn. 3 Maji. Manuscr.

ske Regjerings uhørlige Procedures og onde Omgængelses Skyld ere blevne højligen forarsagede, at kaste saadan ubillig Byrde fra sig, hvilket de ogsaa ved Guds naadige Bistand lykkeligen have obtineret, og det ikke alene dem selv og bemeldte Land Borringholm med deres egen Magt og Styrke fri og frelste gjort, men endogsaa strax derefter ved deres Fuldmægtige bemeldte Land Borringholm med alle sine Rettigheder og Indkomster Os og Vore Arvinger overdraget, undergivet, og foræret have til egen fri Arv og Ejendom at følge, som bemeldte deres Gavebrev dateret den 29de Decembr. 1658, og menige Landets Indbyggere Edel og Uædel, Gejstlige og Verdslige derpaa givne Confirmation dateret den 19de Januari nærværende Aar det samme vidtløftigere formelder; da love, og bepligte Vi Os hermed for Os og Vore Arvinger, at Vi bemeldte Vort Land Borringholm tilligemed Vore kjære troe Undersaattere sammesteds, som nu ere, eller herefter kommende vorder, ikke alene ville antage og annamme, som Vi ogsaa dennem formedelst dette Vort Aabne-Brevs Kraft nu have antaget og annammet under Vor og Vore Arvingers Protection og Beskjærmelse, dennem

nem imod alle og enhver efter yderste Formue at forsvare og ved Lov og Ret erholde; men endogsaa dennem aldrig til Vore Fiender de Svenske, som tilforn er skeet, at overgive, og udi alle Maader Os mod dennem som en naadig og mild Herre og Øvrighed betee og erviſe. Til ydermere Stadfæstelse have Vi dette Vort Forsikringsbrev med egen Haand underskrevet, og med Vort kongelige Secret bekræftet. Givet paa Vort kongl. Slot Kjøbenhavn den 3die Maji 1659.

Under Vort Zignet.
Friderich.

Dette Brev er confirmeret og Ord for Ord fornyet af de efterfølgende højlovlige danske Konger f), og kan man deraf slutte, at Borringholmerne have overgivet Kongen Landet til Arv og Ejendom, saa at samme Ø fra den Tid blev anseet som et arveligt og patrimonial Gods, det kongelige Hus tilhørende, hvortil Indbyggerne formenede sig at være berettigede, eftersom de ved egen Magt uden nogen Hjelp af Riget, toge Landet fra Fienden, og er det i den Henseende, at Kongen kalder deres Overgivelse en Gave.

f) Confirmatio *Chr.* 5. Hafn. 24 Octobr. 1670 manuscr. item *Frid.* 4. Hafn. 12 Febr. 1701 manuscr.

Gave. Da Landets Restitution udi den paafølgende Freds-Forhandling blev paastaaet af de Svenske, tilkjøbte Kong Friderik sig en Hob Adels-Gods udi Skaane, og derved samt andet Vederlag fornøjede Sverrig for sin Prætension paa Borringholm.

Dette er det fornemste, som tildrog sig udi det Aar 1658, mod hvis Udgang Hans Majestæt forøgede og forbedrede de Privilegier, som udi Augusto vare givne Kjøbenhavn, saaledes, at 4 ny Artikle dertil bleve lagde. Og, som de samme ikke findes blandt de trykte Forordninger, vil jeg dem her anføre g).

8. Af alle Vare, som her udi Staden ind- og udføres, enten de sælges til Kronen eller ikke, medmindre Vi dem selv lade forskrive, skal gives den nu sædvanlige Havne-Accise paa Byens Accise-Bod, saa og den sædvanlige Havnepenge til Byen af alle Skibe og Skuder, i hvor de ligge inden Refshale-Tønde, Vores Accise og Havnepenge uforkortede, og skal Vor Tolder paa Toldboden ej nogen for udgaaende klargjøre, førend bevises, at de have, som forestrevet staaer, gjort Rigtighed til Byen.

9. Med

g) Extens. Privileg. Hafn. Novembr. 1658 manuscr.

9. Med den ordinaire Vagt her i Staden skal i Freds- og Fejde-Tid forholdes efter Vor elskelig kjære Hr. Farfaders og Faders begge Salig og Højlovlig Ihukommelse derom gjorte Forordning, som og hermed udi alle sine Ord, Clausuler og Puncter skal være confirmeret, eftersom det er agtet alle Indvaanerne til Gavn og Bedste.

10. Alle de, som her i Staden ere Bosatte, skulde pro Qvota udstaae kongl. og Byens Tynge, undtagen Adelen, Professorerne, Gejstlige, Graduerede, saa og kongelige Tjenere, som ingen borgerlig Handel eller Næring bruge, og deres Enker.

11. Og, eftersom Byens og Borgernes Jorder og Ejendomme formedelst Forvidning af Fortificationerne og i andre Maader ere forringede, ville Vi naadigst Enhver igjen, som nogen Jord i saa Maader mist haver, herimod ligesaa meget udvise lade, enten af Valby eller andre her omkring beliggende Landsby Mark, naar Gud giver bedre og fredeligere Tilstand.

Disse 4 Artikler ere det Tillæg, som blev gjort til de forrige, saa at Stadens Privilegier, som bleve givne for Souverainetetet, bestode udi 11 Artikler,

og bleve de 7 forrige udi denne sidste extenderede Forordning repeterede, og i deres fulde Kraft.

Dermed sluttes det Aar 1658, hvis Udgang var sørgelig i Henseende til Ulrik Christians Død; thi foruden den Tapperhed og Hurtighed, han besad, havde han erhvervet sig en særdeles Tillid og Kjærlighed hos det kjøbenhavnske Borgerskab, saa at hans Død udi Almindelighed blev begræbet.

Udi Begyndelsen af det efterfølgende Aar arbejdede de Svenske paa idelig at allarmere og udtrætte Kjøbenhavns Borgere, til hvilken Ende de brøde op med deres Tropper hver Aften. De havde Forhaabning at finde en eller anden Lejlighed at overrumple Staden, hvilken de meente formedelst dens Fremgang og gode Lykke skulde blive uagtsom og forsømmelig. Men de bleve meget bedragne udi deres Tanker; thi de Danske havde udi alle Stadstaarnene deres Vægtere, hvilke, saasnart de saae Fienden bevæge sig, advarede strax Borgerne derom, i det de klemtede med Klokkerne, og gave adskillige Tegn fra sig, saa at Voldene derover i en Hast bleve opfyldte med Folk, at tage mod Fienderne. Ja den Hurtighed at ile til Gevær var saa stor hos Borgerskabet, at de ved mindste Allarm kappedes om at løbe til Volden og i saadan Il undertiden traadde hinanden under Fødderne, saasom det hendte sig den første Dag udi dette Aar, da de ved den Tidende

om

om Fiendens Bevægelse trængede sig udaf Kirken og stødte hinanden omkuld, og foraarsagede saadant, at Præsten om Aftenen maatte holde Høimessepræ-diken igjen, saavel for Kongen som for Almuen, naar de samtlige komme ned af Volden igjen h).

Udi hvilken Tilstand ellers den belejrede Hoved-stad var udi dette Aars Begyndelse, og hvilke Me-sures der toges til dens Forsvar, sees fornemmeligen af General Schaks Forestilling, som han tilligemed andre høje Officerer efter kongelig Ordre gjorde, og viser den samme, at Vagterne bleve forstærkede saa-længe, som Frosten varede, og at udi visse Tilfælde blandt Borgerne ingen Mandsperson blev hjemme udi Husene, at en vis Hob af hvert Compagnie blev udtagen, og brugt til at bryde Isen paa de farligste Steder. Haandværkskarlene og Kræmmersvennene maatte om Natten trække op, og staae i Reserve udi Runde-Kirke. Studenterne bleve ogsaa paany ind-rullerede, og lagde i Reserve paa visse Steder, og Amagerne brugtes om Dagen til at ise, og om Nat-ten laae i Beredskab paa Christianshavn. Af hol-landske Hjelpetropper vare i Staden 32 Compagnier, commanderede af en Officeer ved Navn Buggeler, hvilke bleve uddelte paa adskillige Poster. Udi Sta-den førtes Over-Commando af General-Lieutenant Schack, og Oberste Ahlefeld commanderede udi

Castel-

h) Diar. Obsid. Hafn.

Castellet. Og fattedes der hverken paa gode Officerer ej heller paa tappert Mandskab, men Vanskeligheden derved var, at Mandskabet bestod af allehaande slags Folk og Stænder, saasom fremmede Tropper, Studentere, Borgere, Haandværksfolk, af hvilke enhver vilde tilegne sig Commando selv, og man maatte med dem heller bruge Bønner og Begjæringer end skarp Ordre, hvilket sees af bemeldte Generals Forestilling, hvorudi han forklarer sig med disse Ord. i): jeg haver Navn af Ober-Commando, hvilket dog bestaaer i liden Myndighed, i Henseende til at enhver Stand, saasom her ere Borgerskab, Studentere, Haandværksfolk og Fremmede, kan gjøre mig mit Embede vanskeligt, efterdi alting maa erholdes ved Bønner, og dog undertiden intet dermed udrettes, og enhver Stand vil tilegne sig Souverainetet og absolut Commando, saa at det var lettere at være General, naar man havde alene med Soldater at bestille. Jeg seer ellers af General Trampes skriftlige Betænkende over Stadens Tilstand, at der var stor Jalousie mellem Stænderne indbyrdes k), som man kunde

i) *Sokaks* Memorial d. 2. Januarii 1659 manuscr.

k) *Trampes* Sentimens Hafn. 24 Januarii 1659. manuscr.

kunde frygte at vilde have onde Følger. Men General Schack, som førte Ober-Commando, overvandt alle disse Vanskeligheder ved sin fornuftige Opførsel, saa at alle Fiendens Foretagender dette Aar havde slet Udfald.

Da Kong Carl nu saae, at alle hans Anstalter formedelst Borgernes Aarvaagenhed sloge ham feil, besluttede han omsider at angribe Staden med Magt, og forsøge en Generalstorm, stolende paa sin overmaade gode Lykke, som altid havde været ham saa bevaagen. Adskillige af hans Ministre raadede ham derfra, forestillende, hvor vanskeligt det var at angribe Staden, som saa nyligen var bleven bestyrket med Folk, og saameget forbedret udi Fortificationen l). De havde ikke holdt det raadeligt at forsøge en Storm udi Begyndelsen, da Indbyggerne vare udi største Forvirrelse, og Staden var ikkun slet befæstet, hvad Fremgang kunde de derfor nu vente, eftersom Voldene vare forbedrede, Borgerne af deres overmaade gode Lykke blevne meget modige, og de Svenske derimod temmeligen forsagte. Andre tvertimod styrkede Kongen udi hans Forsæt, forestillende, at det nu var Tid til at forsøge det Yderste, eftersom de Beleirede mod Vaaren ventede frisk Undsætning fra Holland. De Svenske havde ved deres Tapperhed overvundet saamange Vanskeligheder, og bestor-

l) *Puf.* de reb. gest. *C. G.* lib. 6. pag. 516.

bestormet saamange Stæder tilforn, besynderlig Fridericia, som var saa stærk befæstet, og hvorudi laae saadan herlig Besætning. Skulde det gaae ulykkeligt, kunde de Svenske vel derfor oprette deres Sager igjen, derimod hvis det faldt dem efter Ønske, da var deres Sejer fuldkommen, og Kongen udi en Hast skulde blive Monark over hele Norden.

Paa samme Tid bekom den engelske Envoye Philip Meadow, som da var udi den svenske Lejr, Befalning fra England at handle om en særdeles Fred imellem begge Rigerne, og derfor sendte til Kjøbenhavn sine Forslag derom, hvorpaa Hans Majestæt Kong Friderik lod svare, at han kunde ikke med sin Ære og Sikkerhed slutte nogen Tractat, uden alle hans Allierede derudi vare indsluttede. Da Kongen af Sverrige fik dette at høre, besluttede han at forsøge en Storm, til hvilken Ende han lod forsyne sin Krigshær med Alt, hvad som var fornødent.

Da nu Alting var tillavet, gik Stormen for sig den 11te Febr. om Nattetider m). De Svenske havde klædet sig udi hvide Skjorter og bare Straa paa deres Hatte, at de desbedre skulde kjende hinanden. De Danskes Kjenbetegn derimod vare Tørklæder, som de ogsaa havde fæstet paa deres Hatte. Saasnart de Svenske nu havde faaet Tegn ved nogle Tjæretønder, som blev antændte, faldt de an med stor

m) *Puf. C. G.* lib. 6. p. 517.

stor Hidsighed paa adskillige Steder, og vare alle fulde af Forhaabning om god Fremgang. De Danske derimod vare ikke mindre omhyggelige for at afvende den overhængende Fare, og toge imod Fienden med ubeskrivelig Tapperhed. Kong Carl viste sine Soldater stort Bytte, de vilde bekomme udi Staden, som en Belønning for al deres forbigangne og nærværende Møje. Kong Friderik derimod red fra den ene Gade til den anden, og opmuntrede sine Folk til en tapper Modstand, forestillende dem, at deres hele Fædrenelands Velfærd bestod nu alene udi deres Troskab og Tapperhed, hvorfor Fægtningen gik for sig med stor Iver. De Belejrede, det første de finge de Svenske udi Sigte, fyrede de paa dem med deres store Stykker, men, da de komme nærmere, brugte de deres Musqveter, Haandgranater og andre offensive Instrumenter. Fabian Fersens Folk vare komne digt til Volden, og begyndte at opreise deres Stormstiger, men blevne ved de Belejredes Skud drevne tilbage igjen, aleneste 4 af dem komme op paa Volden, hvilke strax bleve ihjelslagne. De Svenske vare ikke lykkeligere paa de andre Steder; thi da Obriste Gengel og Voyet vare slagne, og Askenberg, Heßrig og Wejssenstejn haardeligen saarede, toge Soldaterne Flugten, hvilket da Kongen af Sverrig fornam, sendte han Erik Steenbok med det smaalandske Regiment til Undsæt-

sætning, item de tvende Brødre Carl og Peder Sparre, at undsætte Fersens Tropper, men de havde ikke bedre Lykke end de andre; thi, efterat de havde forlist en stor Hob af deres Folk, bleve de omsider tvungne til at begive sig paa Flugten.

Da nu Natten mesten var forbigangen, og Stormen ophørte paa denne Side, begyndte den om Morgenen Klokken 4 med ny Hidsighed paa den anden Side. Thi de Svenske, da de havde passeret Vartovs Dige, marscherede de med stor Dristighed mod Volden, men de bleve tvungne at give sig paa Flugten igjen, efterat de havde forlist deres fornemste Anførere Vavassor, Vittinghoff og Lensmand, og en stor Hob andre Officerer og gemene Folk.

Endeligen begyndte Dagen at bryde frem, ikke mindre angenem for de Danske, end forskrækkelig for de Svenske; da saae man den hele Mark bedækket med døde Legemer, hvilket noksom gav tilkjende Fiendens store Forlis Iblandt de Døde bleve fundne Grev Erik Steenbok, la Voyet en Franskmand, Generalmajor Vavassor, hvis Ører, hvorudi mange Guldringe hange, vare af de gjerrige Soldater afhugne, Hengel, Dromond, Lensmand, Vittinghoff, Smith, og en stor Hob andre Officerer, hvis Navne vilde blive for vidtløftigt at opregne. Den største Del blev omkommen af de Danske;

ske; de andre bleve druknede udi Søen, saa man ikke kan vide deres Tal. De Belejrede, som af en besynderlig Guds Naade havde ikke forlist over 10 Mand, løbe udi Hobetal udaf deres Befæstninger, saasnart som Fienden var borte, og bragte en stor Hob Trommer, Standarter, Stormstiger, og andre Krigs-Instrumenter udi Triumph med sig udi Staden. Den samme Morgen blev sjunget Te Deum, fordi Gud havde befriet Kongen og Fædrenelandet fra saadan stor Fare. Og den 20de Febr. blev holden en ret Taksigelses Fest n). Hvad de slagne Svenskes Tal anbelanger, da siger en vis Autor, at der omkomme henved 2000 Gemene; men dette Tal stemmer ikke overens hverken med de danske eller svenske Relationer, som strax efter Stormen bleve gjorte; thi de Svenske regne de Døde og Qvæstede til 600, og de Danske 566 Døde foruden dem, som druknede udi Graverne.

Nu vil jeg lade de Belejrede glæde sig over den store Sejer, og de Svenske begræde deres Forlis, item begrave deres Døde, hvilket Kong Friderik gav dem Forlov til, og vende mig til Holsten, hvorhen de Kejserlige, Polske og Brandenborgske hastede for at forløse Danmark, og skaffe Kong Friderik en billig Fred. De kejserlige Tropper bestode af 12000 Mand, og vare commanderede af Monte-

eueuli,

n) Anonymi Descr. oppugnat. Hafn. Manuscr.

cuculi; de Polakkere vare 600 Ryttere, hvis Anfører var Czarnesky; de Brandenborgere vare over 12000 Mand stærke, og anførte af Churførsten selv, en tapper Herre, der havde lagt stor Ære ind udi det navnkundige Slag ved Warskau. Han commanderede nu den hele Krigshær, saasom det høieste Hoved. Da han var kommen til Grændserne, lod han offentligen udraabe, hvorledes Hans kongl. Majest. af Danmark havde ladet Hans keiserl. Majest. og hannem vide, paa hvad Maade Kongen af Sverrig havde brudt den roeskildske Fred, anfaldet Danmark uden nogen Krigserklæring, beleiret Kronborg og Kjøbenhavn, og tragtet efter at træde det hele Rige under Fødder. Han erklærede derfor at være kommen for at undsætte Kongen af Danmark, med hvilken han var i Alliance, og begjærede, at Alle vilde være ham behjelpelige udi saadan en retfærdig Sag.

De Svenske, da de fornumme, at de vare for svage til at imodstaae saadan en mægtig Fiende, holdte det raadeligt at retirere sig udi Tide, og, paa det de Allierede ikke skulde glæde sig formeget over deres Bortgang, lode de opbrænde og ødelægge alle Landsbyer og Huse paa Veien, og fordærvede Alt hvad som kunde være deres Fiende til Nytte, og saaledes med deres General, Printzen af Sultzbach, retirerede sig til Jylland, ikke hvilende, førend de komme til Fridericia. Churførsten forfulgte dem af

al

al Magt. Da han var kommen til Gottorp, Førstens Residentz af Holsten, lod han opreise et Batterie, og truede at nedskyde Castellet, saafremt de gjorde nogen Modstand, hvorudover Førsten af Holsten, som udi Tide havde begivet sig til Tønningen, skikkede en Envoye til Churførsten for at begjære Neutralitet, hvilken ham blev forundet med de Vilkaar, at han skulde overlevere Castellet, og betale 60000 Rigsdaler.

Efterat Gottorp var overleveret, marscherede de Allierede til Als, en liden Ø skilt fra det faste Land ved en smal Arm af Søen. Paa samme Ø laae 3 svenske Regimenter Ryttere og nogle Fodfolk under Anførsel af Afkenberg, hvilken, saasom han saae sig ingen Undsætning at kunne faae, førte om Nattetider alle sine Folk af Øen paa nogle Skibe, og saaledes undgik den Fare. Alt det svenske Felttøj, 24 Canoner, samt 1500 Heste faldt Dagen derefter udi de Allieredes Hænder, item de tvende Fæstninger Sønderborg og Nordborg, udi hvilken sidste laae Obriste Knusts Regiment, som blev tvungen til at overgive sig. Da nu den hele Ø var renset, marscherede Czarnesky med sine Polakkere ind udi Jylland, slog et Parti Svenske ved Kolding, hvilken Stad han ogsaa erobrede, og nedsablede den svenske Besætning. Endeligen kom den hele Krigshær til Fridericia, hvilken den agtede at beleire, men,

som

som det var alt for langt ud paa Vinteren, og Vejret var ideligen vaadt, stod den denne Gang fra sit Forsæt, og begav sig udi Vinter-Qvarteer.

Da Vinteren var nu forløben, lavede de Allierede sig til at beleire Fridericia. Den Stad havde Admiral **Vrangel** erobret tilforn med Storm, og omkommet en hel Hob Danske, hvis døde Legemer, som vare kastede hid og did, foraarsagede saadan forgiftig Stank og Svaghed blandt de Svenske, at de besluttede at forlade Staden, til hvilken Ende de nedreve Fortificationerne, satte Ild paa Staden, og førte deres Tropper over til Fyen, efterladende alene en Besætning udi Fæstningen, hvilken strax blev beleiret og indtagen af de Allierede. Udi den churførstelige Lejr ved Ribe blev sluttet en fuldkommen Alliance mellem Danmark og Brandenborg mod Sverrig; og findes Tractaten, som jeg haver havt in Manuscripto paa Tydsk, og bestaaer af 15 Artikle, underskreven af **Henrik Rantzow, Friderik von Ahlefeld**, og **Ottho Frejherre von Schwerin** o). Derudi lover Churførsten at assistere Riget med alle sine Kræfter, hvilket han og troligen holdt, og var den bedste Allieret, Kongen havde i denne Krig.

Da de Svenske nu vare drevne rent udaf det faste Land, satte de Allierede dem for at besøge dem paa

o) Fædus inter *Frid.* 3. & Elect. Brand. in castris apud Rip. 21. Januarii 1659. Manuscr.

paa Derne. De anfaldt først den lille Ø Fennøe mellem Jylland og Fyen, hvor de Svenske mistede en Oberst, 3 Capitainer, 200 Gemene, 6 Feltstykker, og maatte tage Flugten til Fyen. Derefter tillavede de en hel Hob Baade og smaa Fartøjer, hvilke de opfyldte med Soldater at føre dem over til Fyen, der havde de Svenske en god Armee paa Benene, af hvilken de Allierede bleve saavel modtagne, at de med Forlis maatte retirere sig igjen.

Over denne Ulykke lode de ikke Modet falde, men besluttede at gjøre et andet Forsøg, men det vilde heller ikke gaae efter Ønske; thi, omendskjøndt deres Orlogsskibe avancerede til Middelfart, bleve dog Transportbaadene drevne af Vinden og Strømmen til Fridericia igjen. Da de Allierede nu saae, at de kunde ikke komme over udi Partier, besluttede de at gjøre et Forsøg med deres hele Armee, men som dem fattedes Skibe at oversætte saadan en stor Mængde, sendte de ud 5 Orlogsskibe, for at samle alle de Baader, de kunne finge langs ved de jydske Kyster.

Kongen af Sverrig, da han fornam dette Anslag, udsendte han 8 Krigsskibe, og en Brander, under Commando af Capitaine Cox, en Engelskmand, for at forbyde de Allierede Passen. Bemeldte Cox overfaldt uformodentlig med sin Flaade de 5 Orlogsskibe ved Ebeltoft, og efter nogen Modstand erobrede

obrede dem alle, opbrændte 30 Baade, og vendte udi Triumph med de erobrede Skibe, og over tusinde brandenborgske og keiserlige Fanger til Sundet igjen. For denne store Tjeneste blev han af de Svenske hartad tilbedet, og blev af Kong Carl nobiliteret.

Denne store Forlis gik den gode Churførste haardt til Hjertet, og, saasom han ingen flere Skibe havde tilbage, og der var ingen Forhaabning, at faae nogle fra den hollandske Flaade, lagde han al Tanke tilside, at gjøre noget videre Forsøg paa Fyen, og besluttede at forflytte Krigen til Pommeren, lod derfor opbrænde de overblevne Baade og forlod Fenø igjen, hvilken strax derpaa af de Svenske blev erobret og besat. Adskillige Besværinger og Klagemaal fulgte derpaa. Den keiserlige General Montecuculi skjød al Skylden paa Hollænderne, og skrev til Wien, at det havde været de Allierede let at erobre Fyen, hvis Hollænderne ikke havde skudt med Krudt alene uden Kugler. Og kan man ikke nægte, siger en hollandsk Skribent selv, at den hollandske Flaade jo kun slet undsatte de Allierede, og, at Admiralen skjøttede ikke om, at saamange Fremmede skulde komme ind i Danmark p), endel efterdi de selv alene vilde dirigere denne Krig, endel og efterdi den hollandske Pensionarius Wit bar intet godt Hjerte til Churførsten af Brandenborg, hvilket Churførsten vel

p) Basnage Ann. Tom. I. pag. 554.

vel vidste, og derfore truede, at søge Lejlighed til at hævne sig over Hollænderne, og talede han især med Foragt om Jan de Wit, som den der var Aarsag til al Danmarks Ulykke q). Dette er et kort Begreb af de Allieredes Udtog udi Holsten og Jylland, og seer man da, at det ikke gandske gik Danmark efter Ønske, saasom man havde tænkt ved en Landgang paa Øerne at drive de Svenske rent udaf Jylland og Fyen; dog lod Hans Majestæt af denne Uheld ikke Modet falde, helst saasom han nyligen tilforn havde faaet Forsikring fra Polen, at samme Rige ingen særdeles Fred vilde indgaae, og at man agtede tilkommende Marts at holde en Sammenkomst af samtlige Allierede til Thorn, for at overlægge, hvorledes Krigen med Eftertryk kunde fortsættes, og var Kong Friderik ombedet, at give sin extraordinaire Deputered Jens Juul Fuldmagt dertil. Dette og andet giver Hans Majestæt tilkjende udi en Missive r) til General-Lieutenant Schack, og seer man af samme Brev, at han ikke var fornøjet dermed, at Polakkerne spildte saamegen Tid med Thorns Belejring; da det derimod var fornødent, at angribe de Svenske paa alle Steder tillige, for derved at adsplitte

q) Ibid. pag. 557.

r) Epist. *Frid.* 3. ad *Joh. Schack*, Hafn. 21. Januar. 1659. Manuscr.

splitte deres Magt, og tvinge dem til at forlade Danmark, som bar alene den hele Krigsbyrde.

Efter denne ulykkelige Storm til Kjøbenhavn, var den svenske Armee ikke udi Stand, at kunne foretage noget vigtigt med samme Stad meer, men havde nok at bestille med at forskantze og bestyrke sig selv, at den skulde ikke uformodentlig af de Beleirede overrumples. Den haarde Vinter tilstædede ikke heller noget Parti at bevæge sig. Men da Vaaren stundede til, og Luften blev noget mildere, satte Kongen af Sverrig sig for, at gjøre sig Mester over de smaa danske Øer, til hvilken Ende han sendte først Grev Valdek med nogle Tropper til Langeland, for at bemægtige sig samme Ø, og der have sit Qvarteer, men han mistede der en Hob Folk, blev ogsaa saaret, og maatte med uforrettet Sag vende tilbage. Lidet derefter blev Vrangel sendt derhen. Han var lykkeligere og bemægtigede sig Øen, efterat hans Folk engang med stor Forlis vare drevne tilbage. De 300 Soldater, som fandtes derpaa, bleve gjorte til Krigsfanger. Da Vrangel nu havde bemestret sig Langeland, satte han Seil til Als, udi Forhaabning ogsaa at bemægtige sig denne Ø. Men han havde der ikke saa god Lykke; thi hans Folk bleve afslagne udi tvende Storme, som de gjorde mod Sønderborg, hvorfor han ingen Lyst havde at forblive der længe, men satte Seil til Fyen

igjen.

igjen. Langelands Forlis foraarsagede, at de Danske hastede med at føre saasnart som muligt udi Søen deres Flaade, hvilken Isen hidindtil havde ligesom beleiret udi Havnen. Da Søen var aabnet, blev Vice-Admiral Helt udsendt med 16 Skibe, at iagttage Fienden. Den 30te Martii traf han 6 svenske Skibe mellem Langeland og Lolland, hvilke han efter nogen Modstand tvang til at begive sig paa Flugten, et af dem, som førte 50 Stykker, faldt udi de Danskes Hænder, et andet strandede. Men de Danske vare ikke længe Mestere udi Søen; thi da Bjelkenstjerne med den hele svenske Flaade kom ind udi Beltet, holdt Helt det ikke raadeligt at vove sine Skibe længere udi Søen, men førte dem alle ind udi Flensborgs Havn, hvor de Svenske havde dem nogle Dage indsluttede. Da det blev spurgt til Kjøbenhavn, blev Rigets Admiral Bjelke, og den hollandske Admiral Opdam sendte udi Søen at forløse de Skibe, som vare indsluttede udi Flensborgs Havn. Ved Femeren finge de 17 svenske Skibe udi Sigte, hvilke udentvivl havde faldet udi deres Hænder, dersom Admiralerne ikke havde været alt formeget varsomme og forsigtige; thi, da de agtede at bruge Vinden (hvilken de dog ikke havde udi deres Lommer, eller vidste, hvorlænge den skulde vare) saaledes, at de Svenske kunde omringes, og ikke strax søgte ind

paa dem, finge de Svenske imidlertid god Vind, og uden nogen stor Forlis reddede sig til Wismar.

De tvende Republiqver England og Holland udrustede tidligen om Vaaren deres Flaader, enhver bestaaende af 40 Skibe. Den ene for at assistere de Svenske, den anden de Danske. Republiqven udi England havde udi forrige Aars Udgang sendt en Flaade til Sundet, men den blev formedelst Storm og Iis, som gjorde Søen usejlbar, tvungen til at vende tilbage igjen; da nu Vinteren var forbigangen, blev Admiral Montagu sendt hidhen med en anden 3 Uger for de Hollændere, hvilke bleve ikke lidet allarmerede over at see deres Rivaler med saa stor Magt at være komne dem udi Vejen. Bemeldte engelske Flaade arriverede udi Sundet den 6te April, og kastede Anker mellem Hveen og Kronborg.

Aarsagen til denne Flaades Udrustning var ikke, at England havde Forsæt at ruinere Danmark (thi ingen Potentat saae gjerne, at de Svenske skulde blive Mestere over Norden, uden at maaskee Portugal, og det ikke af Had til Danmark, men at Vingerne kunde blive klippede paa Hollænderne, og deres Handel paa Østersøen ødelagt.) Men den engelske Republiqves Tanke var at oprejse de svenske Sager igjen, som nu begyndte at gaae Krebsgang, og at skaffe Sverrig en reputerlig Fred, til hvilken der-

dersom Danmark ikke vilde lade sig beqvemme, da at agere offensive mod samme Rige, og forene sig offentlig med de Svenske deres Allierede.

Saasnart de Engelske nu vare komne udi Sundet, besluttede de at forhindre Ruyters Conjunction med Opdam, frygtende, de ellers ikke skulde blive Hollænderne voxne. Deres hele Flaade bestod udaf 36 Orlogsskibe foruden Brandere. Saa forskrækkelig dens Ankomst var for de Danske, saa angenem var den derimod for de Svenske, som nu haabede at spille Mester tilsøes; men hverken de Svenskes Forhaabning eller de Danskes Frygt varede længe, eftersom General Montagu lod Kong Friderik strax vide, at han med hans Flaade var alene kommen for at forlige begge Konger, og imidlertid ikke vilde øve noget Fiendtligt mod nogen af dem.

Den engelske Envoje tilbød strax Englands Mellemhandling, og foreslog for begge Kongerne den roeskildske Fred, saasom meest overeensstemmende med den nærværende Tilstand. Derpaa lod Kong Friderik svare, at han gjerne vilde modtage den engelske *Mediation*, men kunde ikke slutte nogen Ting uden sine Venner og Allierede. Kong Carl stillede sig an udi Begyndelsen, som han havde stor Afsmag udi samme engelske Forslag, og ikke vilde lade sig beqvemme til den roeskildske Fred, hvilket foraarsagede, at den engelske Admiral lagde fra Sundet, og

lagde

lagde sin Flaade udi Kattegat tvert over for Kullen, dog der var en anden Aarsag dertil, eftersom den stærke Strøm udi Sundet besværede Flaaden meget. Endelig lod Kong Carl den engelske Admiral vide, at han vilde lade sig beqvemme til den roeskildske Fred, og antage den engelske Mellemhandling. Denne Erklæring klingede vel udi Admiralens Øren, hvilken strax anholdt hos Kong Friderik om det samme, men fik intet andet Svar end det forrige, nemlig, at Hans Majestæt kunde ikke med sin Ære eller noget Føje slutte Noget uden sine Allierede. Hvorudover bemeldte Admiral efter den Ordre, han havde faaet af sin Principal, tilbyder Sverrig Undsætning fra England, dog paa saadanne Vilkaar, som Kong Carl ikke vel kunde modtage. Medens dette forrettedes, blev udi England Regjeringen forandret, Danmark til Lykke; thi den engelske Flaade blev derover hindret udi sit første Anslag, og maatte bie efter anden Ordre fra den ny Regjering, hvilken syntes at være bedre sindet mod de Danske.

Den Hinder, som den engelske Flaade gjorde Hollænderne, at de ikke kunde komme ind udi Sundet, gav Kong Carl Lejlighed til at anfalde de overblevne danske Øer, ved hvis Erobring han hagbede at bringe Kjøbenhavn til des større Yderlighed, saasom de vare samme Stads Spisekammer; til hvilken Ende han tillavede nogle Orlogsskibe vel bemandede,

og bemægtigede sig først Falster, siden Lolland, og derefter Møen, paa hvilken lille Ø han fik temmelig Modstand, saasom den laae nærmest Kjøbenhavn, og havde faaet et Compagnie Soldater til Bestyrkning af samme Stad.

Naskov udi Lolland udstod den haardeste Belejring; thi den varede udi 13 Uger, og derfor fortjener omstændigen at tales om. De Svenske komme paa Lolland den 28de April ved Guldbjergs Færge, og sloge deres Lejr den 1ste Maj ved Arnings By. Ober-Commandanten Kørber og Commandanten von Reden gjorde strax Anstalt udi Naskov til at imodtage Fienden, og tilligemed de da nærværende Rigets-Raad formanede Borgerskabet til en tapper Modstand, forsikrende dem om Undsætning inden 3 Dage. Efter hvilken gjorte Formaning de begave sig udaf Staden, og lode sig føre til Flaaden, men jeg seer ikke, at de komme tilbage igjen. Om deres Bortgang, som forlode Staden, da den truedes med Belejring, taler Niels Pedersen Saxstrup, som paa samme Tid var Medtjener i Nascov, og udi Vers har beskrevet Nascovs Belejring, saaledes:

Saa droge de ad Flaaden til *),
Vi sadde i Stikken here,
Hvad Hielp vi fik mod Fiendens Spill,
Lang Tid vi maatte lære:

Dog

*) *Nicol. Saxstrup.* descript. obsid. Nascov. metrice, manuscr.

Dog ey at nogen sige kand,
De Herrer Skylden baare,
Men vore Synder, som Havets Sand
Der tunge vare og svaare.

Hvoraf man seer, at denne Bortreise blev af Indbyggerne lastet; thi, endskjøndt Poeten har den Discretion, at skyde Skylden paa Nascovs Synder, saa glemmer han dog ikke, hvad han vil sige, saa at i Undskyldningen selv er en fin Satire. Vel lod sig nogle Dage derefter see en Succurs; men den kunde formedelst Modvind ikke komme paa Landet.

Da de Svenske vare komne til Abeltorp, vovede Ritmester **Warhuus** med nogle Ryttere en Skjermytzel med dem; men han maatte med Forlis af nogle Ryttere og en Cornet retirere sig igjen. Fienden lod derpaa den 9de Maj opkaste trende Skandser ved Helnæs, og nogle Dage derefter bemægtigede sig Steensøen, en liden Insul nærved Nascov, hvormed de menede sig i en Hast at tvinge Staden. Feltmarskalk **Wrangel** skikkede da en Trompeter til Staden, formanende Besætningen til at overgive sig, men han fik intet andet Svar, end at man vilde forsvare sig til det Yderste. Derpaa lod **Wrangel** skyde med gloende Kugler ind i Staden, lod ogsaa g[illegible] Anfald paa tvende Steder, men maatte med Forlis gaae tilbage igjen. Den hele Pindseuge og Pindsedagene selv bleve derefter bortdrevne med Skyden af al slags Skud og Grana-

ters

ters Kastelse, men gjorde dog ingen synderlig Skade. Det mærkeligste var, at en Qvinde blev dødelig saaret udi Kirken af en Kugle, og Oberste-Lieutenant Bernebach, da han vilde besøge de Svenske i deres Løbegraver, blev ihjelskudt og bragt død til Staden; af de Svenske derimod omkomme paa samme Tid udi Løbegraverne 120 Mand.

Den 10de Junii begyndte de Svenske at skyde med halve Cartover, og dermed continuerede nogle Dage, tilligemed Granaters og Stenes Kastelse, hvoraf mange af Indbyggerne bleve fældede, og Huse og Bygninger nedkastede, og vidner Præsten, som haver beskrevet denne Belejring, at Kuglerne fløj ham om Ørerne, saavel da han stod for Alteret, som paa Prædikestolen. Intet blev sparet, som kunde bruges og anvendes til en Stads Erobring, idelig Skyden, stærke Anfald, Miner under Jorden; men altsammen forgjæves; thi Indbyggerne gjorde ved deres Hurtighed alle Anslag tilintet, saa at der var Anseelse til, at de Svenske maatte forlade Staden igjen; men til Ulykke for de Belejrede, saa var deres Krudt tilende, hvorudover de saae sig ikke i Stand længere at kunne holde Belejringen, og derfor begyndte at raadslaae om Fæstningens Overgivelse ved Accord. Officererne vare derudi enige, holdende for, at der udi saadan Tilstand intet andet Middel var at gribe til. Borgerne

derimod, som var forunderligt, og hvad som er tvertimod det, som skeer udi andre belejrede Stæder, protesterede mod Handel om Accord, og havde Lyst til at forsvare Staden til det Yderste. Accorden blev derfor denne Gang tilintetgjort. Men, da de Svenske kort derefter bemægtigede sig Hornværket, som var de Belejredes bedste Værn, og hvorved Fienden kom i Stand, at kunde lange med Musqvetter ind udi Staden, beqvemmede alle sig til Accord, hvilken ogsaa blev sluttet den 15te Julii saaledes t), at Indbyggerne paa Liv og Gods ikke skulde beskadiges, hvilket dog ikke blev holdet; thi Staden blev opfyldt baade med Mord og Rov, helst da Steenbock rejste bort, hvis skikkelige Opførsel ellers berømmes. Saaledes faldt Naskov efter en haardnakket Belejring af 13 Uger udi Fiendens Hænder, og var det ikke liden Ære for en saa maadelig Stad, at have udstaaet en saa haard og langvarig Belejring. Ovenmeldte Autor vidner, at de Svenske derfor satte til 1800 Mand u), hvilket Tal endel dog holde for at være noget formeget, menende, at man sikkert kan gjøre en Rabat derudi, helst efterdi Historien er

skre-

t) Capitulationen, som jeg haver in manuscripto, paa Tydsk forfattet, bestaaer af 14 Artikler, og er underskreven af: Gustav Otto Steenbock, Joachim Rørbye og Daniel von Reden.

u) *Nicol. Saxstrup.* descript. obsid. manuscr.

skreven paa Vers. Men, som man finder intet poetisk derudi, uden Rimene, og det ikke kan tvivles om, at saamange haarde Anfald, og en saa langvarig Belejring jo haver kostet en anselig Hob Folk, kan man holde for, at Skribenten herudi ingen poetisk Frihed har taget sig, men skrevet Tingen, som den var; thi, endskjøndt det er noget usædvanligt, saa er det dog ikke gandske umuligt, at kunne skrive Sandhed udi Rim. Det er ellers underligt, at Skribenterne ikkun løsligen med to eller tre Ord have talet om Lollands Erobring, da dog Naskovs Belejring var en af de hæftigste, som udi denne Krig blev foretagen, saa at det var ikke uden Mangel paa Krud som kunde tvinge Staden til Overgivelse. Dette saavelsom andet viste, at de Danske overalt fegtede anderledes, end udi forrige Krig, da Naskov overgav sig, førend den saae Fienden, og Frideriks-Odde udi første Angreb blev indtagen.

Medens dette forrettedes i Danmark, arbeidede de 3 Potentater, Frankrig, England, og Holland, af al Magt paa at stille denne farlige og blodige Krig udi Norden. Dertil blev først gjort en Begyndelse mellem Frankrig og England udi London, og Hollænderne bleve iligemaade dertil inviterede. Men som de sidste mærkede at England mest favoriserede Sverrig, søgte de at forflytte Conferencen til Haag, hvilket ogsaa skede. Man haabede, at en fast Fred

dest

bedst kunde udarbejdes af disse 3 Potentater, efterdi de alle vare enige derudi, at det var mod deres Interesse, at Sverrig skulde blive Mester over Danmark; thi, hvorvel de tvende første Potentater vare Kong Friderik sidet affectionerede, og Kong Carl bevaagne, saa vilde de dog ikke tilstæde, at de 3 nordiske Riger skulde komme under et Hoved, saa at de syntes at unde ham det, som var erhvervet ved den roeskildske Fred, men ikke mere, hvilket, man dog kan sige, var mere end nok, og at de derudi allerede havde gjort mod deres Interesse, i Henseende til Sverriges Magt, som under en saadan martialsk Konge havde sat hele Europa i Bevægelse. Mange derfor have ikke kunnet begribe, hvi Frankrig og England med saadan Iver stedse søgte at beskytte Carl Gustav i den store Fordel, han havde erholdet mod Danmark, allerhelst Frankrige, efterdi samme Rige intet udestaaende havde med Danmark. Men naar man nøje efterseer de Tiders Tilstand, kan man nogenledes hitte rede derudi. Conjuncturerne vare saaledes:

Den engelske Protector Cromwel var det store Hjul, som paa de Tider drev alle Ting. Denne forunderlige Mand havde strax efter Carl Stuarts Død saaledes tiltaget i Myndighed, at han saae sig i Stand at øve de Ting, som aldrig nogen Konge har fordristet sig til, nemlig ved bevæbnede Folk at

cassere Parlamentet, og at trække Parlaments-Herrerne ved Ermene udaf Huset, og derved at bane sig Vej til en uomskrænket Magt. Denne Gjerning, saavelsom alle andre, besmykkede han med det Navn af Guds Ære, ladende forud, som han ikke kunde skride dertil eller tænke derpaa, uden Haarene rejste sig paa hans Hoved. Og, hvorvel han havde fast besluttet Parlamentets Cassation, lastede han Generalmajor Harrison, som den der drev ham dertil, sigende, at samme Harrison vilde ikke oppebie Herrens Time x): thi det Ord, Herren, var en Zirat udi al hans Tale, og deciderede han de fleste Statssager ved Sprog af Bibelen. Tilligemed sig selv bragte han ogsaa den engelske Nation i saadan Anseelse, at de fleste Potentater, hvorvel de i Hjertet havde Afsky for hans Person, kjæppedes om hans Venskab; han for sin Person havde ej heller nogen Tillid til nogen Potentat, men ansaae dem alle som sine hemmelige Fiender, dog meer og mindre, ligesom han vidste, at de vare det kongelige stuartske Hus affectionerede. Paa samme Huses stedsevarende Undertrykkelse grundede sig hans hele Politique. I den Henseende havde han besynderlig ondt Øje til Kong Friderik, saasom samme Konge var den landflygtige Carl den Andens Nærpaarørende, og af alle Potentater havde taget sig hans Sag mest an. I sam-

x) Memoires de *Edmund Ludlow*.

samme Henseende arbejdede han med saadan Iver paa at undertrykke det oraniske Hus, eftersom den unge Prinds af Oraniens Moder var Carl Stuarts Datter, og derfor ikke vilde gjøre Fred med Holland, førend de forenede Provincer beqvemmede sig til at udelukke til evig Tid det oraniske Hus fra Statholderskabet. Og, som Iver for den protestantiske Religion var den Kaabe, hvorunder han havde spillet saa forunderlige Ruller, saa stillede han sig an, som han i Almindelighed hadede alle romansk-catholske Førster; dog saasom han ikke fandt raadeligt at have dem alle til Fiender, forbandt han sig med Frankrig mod det østerrigske Hus, og stedse trækkede paa Linie med den franske Premier-Minister Cardinal Mazarin, saasom samme Minister flatterede ham mest, og udtrykkeligen gav tilkjende, at han ikke tog i Betænkning at opofre nogle smaa Artikler af den romerske Religion for den mægtige Protectors Venskab. Hvad den engelske Nation angik, da havde han saaledes forblindet den, at, endskjøndt han gandske havde undertrykket Folkets Frihed, ansaae de fleste ham dog som deres Friheds Beskytter, saa at, naar han paakastede dem en Lænke, tiggede de ham selv om at smidde en anden, indtil han omsider gav tilkjende, at, endskjøndt han stedse havde søgt at gjøre det kongelige Navn forhadt, saa skulde det dog ikke være ham imod, om Nationen

vilde sætte ham Kronen paa Hovedet. Denne Sag kom paa Tapetet udi det Aar 1657, da man med Forundring saae, at de samme Folk, som med Glæde tilforn havde seet en Konges Hoved afhugget, alene fordi han var Konge; nu vare tilbøjelige at give Cromwel den Titel, som de ellers neppe kunde taale at høre. Tingen havde ogsaa gaaet virkeligen for sig, hvis ikke hans egne Venner, som han mest forlod sig paa, især Fleetwood og Desborough, af al Magt havde sat sig derimod; hvorudover han stod fra sit Forsæt, og lod sig nøje med kongelig Myndighed uden Titel, saa at han paany blev confirmeret udi sit Protectorat med dette Tillæg, at det skulde staae i hans Magt at udnævne en Successorem. Ja han blev da med kongelig Stats ligesom hyldet, og det hele Folk raabte overlydt: Gud beskierme vor Protector. Saasom han nu havde bragt det engelske Folk saaledes under Aaget, at han i den Henseende ingen Bekymring meer havde, kastede han alle sine Tanker til fremmede Potentater, og søgte fornemmelig at forene sig med dem, som stode i aabenbare Fiendskab med dem, der vare Venner af den stuartske Familie. Derpaa blev strax sluttet et Forbund med Frankrig, som kaldtes Secretum & inviolabile foedus y), og blev længe holdt hemmeligt.

Ind-

y) Foedus inter *Ludovic.* 14 & Oliv. *Cromwel* in Collect. Tract. Paois. tom. 3 pag. 709.

Indholdet af samme Forbund var blandt andet at føre Krigen med forenet Magt, saavel udi de Spanske, som udi de forenede Provincer, og at dele Stæderne imellem sig; Iligemaade at føre Krig imod Danmark, hvis Stæder og Havne ogsaa skulde deles imellem dem; og endeligen at de skulde hjelpe Kongen af Sverrig udi hans Forehavende mod den Stad Danzig. Heraf sees, hvorledes disse tvende Potentater da vare sindede mod dette Rige, iligemaade hvorfor; thi Cromwel kunde ikke tilgive Kong Friderik den Faveur, han havde ladet see mod den landsflygtige Konge af England, Carl den Anden, item, den Haanhed, hvormed han havde tracteret hans Minister i Kjøbenhavn, item, den Krigserklæring, som han havde gjort mod Parlamentet, og derpaa grundede sig ogsaa Frankrigs Fiendskab, efterdi Cardinal Mazarin, som behøvede Englands Hjelp til Krigens Fortsættelse mod Spanien, maatte have tilfælles Venner og Fiender med Cromwel.

Men denne Hidsighed varede ikke længe, thi, da Carl Gustav havde saadan Fremgang, og det syntes, at Danmark rent vilde undergaae, begyndte de at fatte andre Tanker; ja Cromwel selv lod sig mærke med, at hans Venskab til Carl Gustav gik ikke saavidt, at han vilde unde ham hele Norden, hvilket kan sees, saavel af den engelske Minister Meadows Opførsel ved Fredstractaterne udi Sjælland,

land, som af de Complimenter, hvormed Cromwel afspisede Kongen af Sverrig, naar han forlangede Hielp af England. Dog, saasom han havde et personligt Had til Kong Friderik, kunde Danmark intet godt vende sig af England, saalænge som han levede. Men ved hans Død forandrede sig Stats-Maximerne saavel i Norden, som udi hele Europa. Han døde den 13de Sept. 1658, efterat han havde bragt den engelske Nations Magt og Anseelse paa den højeste Spidse, og havde været en Skræk for de allermægtigste Potentater, saa at alle glædede sig over hans Død, især Danmark, Holland og Spanien. Det er ogsaa troligt, at Cardinal Mazarin selv ingen Sorg havde derover, eftersom han maatte leve i en idelig Dependence af Cromwel, og beqvemme sig til, mod Frankriges Sikkerhed og Interesse, at overlade den vigtige Fæstning Dunkerken til England, ja han maatte taale, at Cromwel gav sig Titel af Protector af England og Frankrig, og at han derimod titulerede Kong Ludvig den Fjortende alene de Franskes Konge. En saadan Myndighed havde han erhvervet sig ikke alene ved sin store Kjækhed, men endogsaa ved sin Politique, hvorudi han overgik den listige Cardinal selv; thi han havde sine Spioner ved alle Hoffer, saa at intet var saa hemmeligt, at han jo fik det at vide. Saaledes, da bemeldte Cardinal i samme Aar hemme-

ligen udi det franske Conseil overlagde med Dronningen Turenne og Stats-Secretairen alene om Dunkerken, hvorledes samme Stad, naar den blev overgiven, kunde blive besat med fransk Garnison, fik Cromvel strax Kundskab derom, og bebrejdede den franske Gesandt saadan Falskhed; ja, da Gesandten nægtede, at man saadant havde havt isinde, tog han op af sin Lomme en Copie af den Resolution, som derover hemmelig var fattet udi det franske Conseil, og sagde derhos: hvis I ikke strax overleverer mig Nøglene til Dunkerken, skal jeg i egen Person gaae til Frankrig for at fordre Nøglene til Paris. Et andet, end større Exempel, saaes udi Hertugen af Richemont, hvilken, da han kom tilbage fra sin Udenlandsreise, blev adspurgt af Cromwel, om han ikke havde seet Carl Stuard udi Coln. Hertugen gjorde da sin Ed paa, at han ikke havde seet ham, efterdi han havde taget den Præcaution at tale med den landflygtige Konge udi Mørke. Cromwel, som derom var underrettet, spurgte ham da videre, om han intet Brev førte med sig? hvilket han ogsaa nægtede, hvorpaa han tog Hertugens Hat af Hovedet, og sprettede en Fold op, hvorudi Brevet laae skjult. Derfor kunde alle, som med Billighed hadede denne Mand, dog ikke andet end med Billighed admirere ham; ja Mylord Clarendon, en af hans største

Fien-

Fiender, siger, at hans Uvenner selv kan ikke laste ham, uden at rose ham tillige. Han døde udi største Andagt, og spillede sin Rulle forunderligen til sit yderste Aandedræt, saa at Qvækerne i England selv vare fornøjede over at han døde, saasom de ansaae ham som En der vilde blive en Mægler mellem Gud og den engelske Nation; thi alle hans Gjerninger, indtil hans Had og Avind, vare besmykkede med Helligheds Skin; saaledes, saasom han hadede Kong Friderik, alene efterdi han var Carl Stuards paarørende, saa skjulede han dog dette Had under Religionens Skygge, sigende, at bemeldte Konge hindrede den protestantske Religions Tilvæxt, i det han standsede Carl Gustavs Fremgang i Polen. Og var dette Aarsag, at, da de fleste fremmede Gesandtere bivaanede Cromwels Ligbegjængelse, den danske Resident holdt sig derfra.

Men efter Cromwels Død fik alting anden Skikkelse. Regjeringen i England blev mere tempereret i Henseende til de nordiske Sager. Frankrig fik mere Frihed til at agere, og de forenede Provincer bleve skilte ved en Bussemand, som hidindtil havde tvunget dem til at gaae varligen frem udi den nordiske Krig. Saaledes vare Conjuncturerne, da disse tre Stater traade i Conference sammen i Haag, for at stifte Fred i Norden. Hollænderne vare især bekymrede for Danmarks Conservation, ikke saame-

get i Henseende til Kjærlighed for samme Rige, eller de Allianceer, som forhen vare sluttede, som for deres egen Interesse, og deres Handels Sikkerhed udi Østersøen. Derfor, saasom de vilde ikke, at Danmark skulde undertrykkes af Sverrig, saa vilde de ej heller, at det første Rige skulde komme i samme Stand igjen, som det var for Krigen, men at Sverrig skulde beholde Skaane. Dette havde de stedse for Øjne, og derfor udi Krigen ikke vilde gandske bryde overtvers med Sverrig. Det stod dem nu for Hovedet, at, som de vidste, at ved den Undsætning, de hidindtil havde gjort Danmark, Sverrig var bleven ophidset mod dem, Carl Gustav ikke skulde bequemme sig til at imodtage deres Gesandtere, men afvise dem med Haanhed, hvorudover de funde forgodt istedenfor Gesandtere alene at bruge Deputerede, paa det at Skammen skulde ikke blive altfor stor. Men Cardinal Mazarin, som da var Premier-Minister udi Frankrig, betog dem den Frygt, sigende, at baade Frankrig og England vilde udvirke hos Carl Gustav, at deres Gesandtere skulde blive imodtagne. De Engelske havde i visse Maader samme Forsæt, som Hollænderne. De samme vilde vel ikke, at Kong Carl skulde bemægtige sig Danmark, men saae derimod ikke gjerne, at Sverrig blev undertrykt af Holland, hvorfor de dog ikke havde nødig at være bange, saasom Holland havde gandske andet Forsæt,

hvil-

hvilket ogsaa Udgangen viste. Hvad de Franske angik, da sagde den franske Minister Thuanus offentligen paa samme Tid, at hele Europa kunde ikke taale, at Sverrig skulde undertvinge Danmark, og Mazarin lod sig forlyde for Borel, at Sverrig maatte lade sig nøje med den roeskildske Fred, og intet videre have; item, at Øresunds Told skulde alene tilhøre Danmark, og, hvis Carl Gustav vegrede sig ved at imodtage saadanne Vilkaar, vild Frankrige gandske forlade det svenske Parti. Og, da bemeldte Borel, efter Kong Carls Ordre, siden bebrejdede ham saadan Koldsindigged, sagde han, at Potentater ikke kan bevise deres Venner anden Tjeneste end deres Interesse vil tillade, hvilken Maxime var sandelig meget italiensk, og kunde dispensere Potentater for at efterleve Pagt og Forbund, saasnart det løb mod deres Interesse.

Den engelske Flaades Ankomst udi Sundet bragte da Hollænderne ikke i liden Bekymring, eftersom de allerede havde deres Flaade færdig, tilligemed en Hob Transportskibe, hvorpaa de forventede Auxiliar-Tropper fra Tydskland skulde føres til de danske Øer. Hvorfor de ved deres Minister Neuport lod tilkjendegive for Cromwel, at de ikke havde isinde at undertrykke Sverrig, eller at søge nogen særdeles Fordel udi Østersøen, havde ej heller sluttet noget Forbund med Kejseren, Polen og Branden-

borg,

borg, Danmarks Allierede, men deres Forsæt alene var at befordre Fred udi Norden, og derpaa at arbejde tilligemed Frankrig og England, hvilket ogsaa de engelske og franske Ministrer samtykkede, og inviterede de hollandske Commissarier strax at træde i Conference med deres, hvortil de og beqvemmede sig, og gave imidlertid Ordre til Admiral Opdam at holde Venskab med den engelske Flaade, hvilket og de Engelske paa deres Side lovede. Af alle forenede Provincer syntes den Province Holland at være Danmark mest affectioneret, hvorfor ogsaa den samme i Begyndelsen paastod, at Freden maatte grundes paa det bromsebroiske Fordrag; thi ellers kunde Danmark aldrig holde Stand mod Sverrig; men den engelske Minister Downing sat sig heftigen derimod, og truede, at, hvis man ikke stod fra det Forsæt, skulde den engelske Flaade offentligen forene sig med den Svenske for at angribe Opdam, og siden gaae Ruyter imøde, som agtede sig til Sundet med en ny Flaade. Herudover maatte Hollænderne beqvemme sig til at dandse efter de andres Pibe, og synes dette at kunde gandske retfærdiggjøre deres Opførsel i denne Krig; men, som Conjuncturerne siden ved Cromwels Død forandrede sig i England, den engelske Flaade blev tilbagekalden, og de uden Fare kunde hjelpe Riget til at forvinde sin Skade igjen, men dog vegrede sig derfor, kan man see, at denne

Tvang

Tvang var dem ikke gandske ubehagelig, og at det herudi gik til, som med dem der sige, hold mig eller jeg slaaer.

Efterat de 3 Potentater nu vare blevne enige udi denne Sag, tog man sig for den 21de Maj udi Haag, paa en usædvanlig Maade uden Exempel at sammensmedde en Fred uden de stridende Parters Minde og Videnskab, og er det, som udi Historien kaldes den første hagiske Concert, hvis Indhold var denne z), at saasom Frankrige og England ikke uden Sorg have kunnet see Krigen igjen at være fornyet mellem Danmark og Sverrig, og det formedelst nogle Tvistigheder, som havde rejst sig af den roeskildske Freds Forklaring, saa finde de sig som Mediateurs forbundne til at udlede Veje og Midler, samme Krig igjen, saasnart som mulig, at dæmpe, og til den Ende have ombedet de forenede nederlandske Provinceer, at træde udi Conference med dem, for at befordre dette Værk, paa det at den østersøiske Handel, som med Europæ saa stor Skade har været foruroliget, igjen kunde have sin Gang, og at andre Potentater ikke skulle indvikles i denne Krig. Herudover var besluttet, at de 3 Stater skulde anvende al deres Flid paa, at en sikker og billig Fred kunde

z) Tractat. Hag. 21 Maji 1659, hvis Original er paa Fransk og begynder saaledes: La France & l'Anglotterre ne pouvant voir &c.

kunde stiftes mellem de nordiske Konger, og det paa Fundament af den roeskildske Fred, dog saaledes, at den 3die Artikel, om at udelukke fremmede Flaader fra Sundet, skulde udelades, paa det at ingen af fornævnte 3 Stater derved nogen Afbræk skulde lide a); iligemaade, at den engelske Flaade ikke skal conjungere sig med nogen af de nordiske Kongers Flaader for at hjelpe den ene, eller øve Fiendtlighed mod den anden, og det udi 3 Uger, at regne fra den Tid saadant bliver Admiralerne kundgjort. Det samme skal den hollandske Flaade og iagttage, saa at den i saa lang Tid ikke skal conjungere sig med Opdam, ej heller beskade eller hjelpe nogen af de stridende Parter, eller befordre fremmede Auxiliar-Troppers Transport til Danmark, og inden foreskrevne Tid, medens de 3 Stater arbejde paa Freden, foretage noget Fiendtligt mod Sverrig. Videre, at de 3 Stater skulle nægte den af Kongerne al Hjelp og Undsætning, som vegrer sig for at modtage Freden, og at de dermed continuere, indtil han beqvemmer sig til at modtage billige Conditioner. Der blev ogsaa fundet forgodt, at de 3 Stater skulle paatage sig at forsikre Freden, og blev til deres egen Nytte

a) Art. 3. Pacis Roschild. Constituimus, nos nunqvam concessuros, ut peregrina qvænam Classis inimica per fretum Öresundicum aut Balthicum in mare Balthicum transeat.

Nytte dette tillagt, at deres Skibe udi de danske Sunde skulde være frie fra al ny Byrde og Paalæg; item, at hvilke Conditioner den ene nyder, deri skulle ogsaa de andre være delagtige. Endeligen at dette skulde inden 3 Uger ratificeres.

Dette var Indholden af den navnkundige første hagiske Concert, som var ikke mindre dristig end egennyttig; thi man seer, at disse gode 3 Potentater ikke glemte deres egen Nytte, nemlig, at den tredie Artikel af den roeskildske Fred, som forbød fremmede Krigsskibe at passere igjennem Sundet, skulde blive tilintetgjort, men endog, at alle deres Kjøbmandsskibe skulde være frie for ny Told og Paalæg. Hvorfor ingen havde Behag udi denne Forening, uden alene de, som havde forfattet den. Den danske Minister udi Holland publicerede strax et vidtløftig Skrift derimod, tilkjendegivende, at de Danske heller vilde opofre Alting, end indgaae saadan Fred; og lod Kong Friderich Generalstaterne det samme vide b). Ja Admiral Opdam selv sagde, at han ti Gange heller vilde døe end samtykke til saadan Tractat. Kort at sige, ikke alene de danske og svenske, men endogsaa de kejserlige og brandenborgske Ministrer protesterede offentligen derimod. Carl Gustav blev mest ophidset mod Hollænderne, hvilke,

b) Lit. *Frid.* 3. ad Ordines General. Hafn. 27 Maji 1659.

ke, saasom de tilforn havde øvet Fiendtligheder mod Sverrig, søgte nu, da den engelske Flaade kom i Sundet, at sætte Farve paa deres Opførsel, ligesom de ingen Uvillie havde baaret til samme Rige.

Da den hagiske Tractat var opsat, og skulde af Commissarierne underskrives, vegrede Downing, som var den engelske Minister, sig, at undertegne den, førend han fik videre Fuldmagt af sin høje Principal. Af denne Forhaling betjenede Hollænderne sig, affærdigede en Expres til Kong Friderik, og lod ham vide, at den hollandske Flaade, commanderet af Ruyter, skulde komme til Undsætning. Samme Flaade, saasnart Land-Folkene vare indskibede, satte Sejl til Danmark under bemeldte Admirals Anførsel, hvilken havde Ordre ingen Fiendtlighed at bruge, uden han selv blev anfalden, ej heller at gaae ind udi Sundet, eller conjungere sig med Opdam, førend 3 Uger vare forløbne, hvilket var aftalt ved den hagiske Tractat. Ruyter, da han var kommen udi Kattegat, kastede han Anker mellem Læssøe og Anholt, og holdt stille med Flaaden sammesteds, indtil de hollandske Ambassadeurer, som vare sendte til begge Konger, havde forrettet deres Ærende. Ambassadeurerne var Godfried Slingeland, og Peter Huybert, hvilke til dette Gesandtskab bleve udnævnede, efterdi de vare Sverrig mest affectionerede, og derfor menedes at

blive

blive bedst modtagne af Kong Carl. Slingeland, som først ankom til Sundet, lod strax affærdige Skrivelse til Carl Gustav, som da opholdt sig udi Cronborg, tilkjendegivende ham, at Republiken af Frankrig og England havde været inviteret tilligemed dem at arbejde paa en Fred udi Norden, hvortil den havde erklæret sig redebon, og derpaa affærdiget Gesandtere til Hans Majestæt, for at bilægge de Tvistigheder, som havde rejst sig mellem Sverrig og Holland, begjærede derfor, at Kongen vilde tage dem til Audience, for at frembringe deres Ærende. Man skulde da af foregaaende have tænkt, at Gesandterne skulde have faaet en slet Afvisning, men Kong Carl Gustav havde stillet sig mere vred an, end han virkeligen var, thi hvorvel han ingen Behag kunde have i den hagiske Tractat, saavidt som den var sluttet uden hans Minde og Videnskab, saa kunde han dog finde sin Regning udi det, som deri var besluttet, eftersom de Vilkaar, som vare erhvervede ved den roeskildske Fred, vare alt hvad han i denne Tilstand kunde vente. Hvorudover han lod Gesandterne skriftligen svare, at han ingen Anledning havde givet Holland til Fiendskab, men at Republiken selv af urolige Menneskers Tilskyndelse haver forkastet alle de Midler, som han har foreslaaet til Venskabs Stiftelse, saa at han derudover kan have Aarsag til at have dette Gesandtskab mistænkt, og ikke at forlade

lade sig mere paa hollandske Løfter. Ikke desmindre, hvis han seer, at det er Alvor, og Hollænderne ville indgaae et sikkert og fast Venskab, og give Satisfaction for hidindtil tilføjet Skade og Tort, vil han ikke undslaae sig for at handle med dem. Hvorfor ogsaa han gjerne vil imodtage Gesandten efter hans Værdighed. Lod ogsaa derpaa udstæde frit Lejde. Slingeland blev saaledes admitteret til Audience, og, som kort Tid derefter anlangede tvende andre, nemlig Vogelsang og van Haren, bleve de samtligen indladte for Kong Carl, for hvilken de protesterede om de forenede Provincers gode Hjertelaug mod Sverrig, og bleve af Kongen afspiste med samme Complimenter, som lovede at udnævne Commissarier, med hvilke de kunde træde udi Conferencee, og overlægge, hvorledes et oprigtigt Venskab kunde stiftes mellem Sverrig og Holland.

Commissarierne, som dertil bleve udnævnede, vare Schering Rosenhan, Gustav Soop, Coiet og Ehrenstejn, hvilke strax begyndte at give sig i Handel med de hollandske Gesandtere, skjøndt uden Frugt. Imidlertid efterlod Opdam ikke i en og anden Ting at favorisere de Danske, ladende som han intet vidste af den i Haag sluttede Stilstand, og ansaae sig som den, der stod i dansk Tjeneste. Til den Ende kastede han Anker mellem Corsøer og Nyborg, hvorved de Svenske al Correspondence blev

afskaa-

afskaaren mellem Sjælland og Fyen. **Ruyter** begav sig ogsaa med sin Flaade mod Samsø, for desbastigere at kunne conjungere sig med **Opdams** Skibe, naar Stilstanden var tilende, hvilket, da den engelske Admiral **Montagu** mærkede, begav han sig ogsaa med sin Flaade ind udi Beltet, saa at Hollænderne derudover lavede sig til et Søslag. Men som **Montagu** strax gav tilkjende, at han intet Fiendtligt havde isinde, forlod begge Flaaderne Beltet igjen. **Montagu** sejlede til Sundet, og **Opdam** tog en anden Vej til Kjøbenhavn.

Den belejrede Hovedstad fandt sig imidlertid ilde holden med denne Stilstand, hvorved den stedse blev indsperret og beængstiget, som tilforn, og de fra Tydskland forventede Auxiliar-Tropper bleve hindrede at komme til Undsætning, hvorfor Kong **Friderik** ved idelige Skrivelser formanede Hollænderne, at agere i Faveur af Riget, og ikke at lade deres Flaader ligge ørkesløse, og tilstæde de Svenske i deres Paasyn at bemestre sig flere danske Stæder, som nyligen var skeet med Nascov. Men det kunde Altsammen ingen Virkning gjøre, eftersom de vilde oppebie Stilstanden, og Kongen imidlertid maatte lade sig affspise med et purt Compliment-Brev fra Generalstaterne i Holland c).

Imid-

c) Lit. Ord. fæderat. ad *Frid.* 3. Hag. 31 Julii 1659.

Imidlertid arriverede de engelske Gesandtere, nemlig Sidney og Honivood, hvilke tilligemed de Hollandske proponerede for Kong Friderik den hagiske Forening, men Hans Majestæt protesterede i skarpe Terminis derimod, og gav tilkjende, at han heller vilde holde ud til det Yderste, end antage en Fred, som var grundet paa det roeskildske Forbrag, hvilket ikke synderlig klingede i deres Ører.

Ikke desmindre lod Kong Friderik paa samme Tid dog see en Generositet, da disse Gesandtere havde Audience, og paa Monsr. Terlons Forbøn gav Frihed igjen til den svenske Ambassadeur Steen Bjelke, som fra den sidste Krigsbegyndelse havde siddet i Forvaring paa Rosenborg. Saasnart bemeldte Gesandt havde erholdet saadan Naade af Kongen, begav han sig til Rosenborg Hauge, hvor Steen Bjelke med hans Frue sadde; og, som paa samme Tid en kongelig Betjent anlangede med Ordren til hans Befrielse, lod Terlon ham føre til hans gamle Herberg i Kjøbenhavn, hvor hans hele Familie imidlertid havde været.

Dette forestillede Terlon kort derefter Kongen af Sverrig, og menede, at saadan Generositet udfordrede, at højstbemeldte Konge ogsaa lod see nogen paa sin Side, og tog han deraf Lejlighed ikke alene at bede for nogle Raadsherrers Frihed, som fra Krigens Begyndelse vare arresterede; men endogsaa

ogsaa for en Præst, som sad paa sit Liv, efterdi han var beskyldt for at have villet foretage noget mod Kongens egen Person. Kongen af Sverrig gav da tilkjende, at han gjerne vilde løslade Raadsherrerne, men hvad Præsten angik, da sagde han, at hans egen Persons Conservation tillod ham ikke at løsgive En, der havde søgt at skille ham ved Livet: thi han beskyldte samme Præst for at have villet lægge Krud under det Kammer, hvorudi han tilligemed Dronningen var paa Kronborg, for at komme ham til at springe i Luften. Om herudi var nogen Virkelighed, er noget som jeg forvisse ikke kan sige; vist er det, at samme Præst kom siden paa fri Fod igjen d).

Medens dette forhandledes i Danmark, blev udi Haag arbejdet paa en ny Tractat, hvilken skulde være lidt mere favorable for Danmark, end den forrige; thi Hollænderne, da de mærkede, at de Danske med saadan Bestandighed forkastede den første, begyndte de at vakle, hvorvel de ikke strax lode sig mærke dermed, eftersom de andre Commissarier truede, at Frankrig og England skulde erklære

sig

d) Jeg skulde ellers ikke troe, at denne Præst var Henrik Gerner, som siden blev fængslet, efterdi han, nemlig Gerner, var alene beskyldet for at have correspondered med dem, der vilde forraade Cronborg.

sig mod Danmark, hvis de Danske bleve ved at sætte sig derimod. Alene den hollandske Minister Neuport arbejdede paa udi London at gjøre Danmarks Vilkaar lidt bedre end ved den roeskildske Fred, paa det at der kunde være nogenledes en Ballance i Norden, hvilket var saavel Frankrigs og Englands som Hollands Interesse, saa det er derfor underligt, at de tvende første Potentater med saadan Iver arbejdede paa dette Riges Svækkelse. Saasnart den franske Minister Thuanus fik Kundskab om bemeldte Neuports Ansøgning udi London, insinuerede han et Skrift til Generalstaterne udi Holland, hvorudi han gav tilkjende, at Frankrig aabenbare vilde tage svensk Parti, hvis man blev ved at tale mod den første hagiske Tractat: men Hollænderne, uanseet disse Trusler, som de holdte for vilde bestaae udi blotte Ord, bleve ved at arbejde paa Tractatens Tilintetgjørelse, helst saasom Regjeringen i England vaklede, og Almuen i Holland, især i Amsterdam, besværgede sig over, at de skulde underholde 6000 Mand, og en Flaade af 80 Skibe, for at ligge ørkesløse. Hvorfor Neuport fik Ordre, at give deres Mening tilkjende for Parlamentet, nemlig at de ønskede, at Sverrig restituerede til Danmark Tronhjem, Bornholm og Hueen, item, at det stod fra sine Prætentioner paa det guineiske Bytte, og at i det øvrige den roeskildske Fred kunde staae ved Magt, undtagen

den

den 3die Artikel. Dette efterlevede Neuport troligen, og udvirkede saameget, at der gik Ordre til Downing i Haag at træde i en ny Handel. Derpaa skred man til en ny Tractat, som begyndte den 24de Juli *), og i Historien kaldes den anden hagiske Concert, hvis Indhold er denne: at de 3 Staters Ministrer udi Danmark, skal inden 14 Dage søge at formaae de stridende Parter, at beqvemme sig til Freden, og, dersom det inden den Tid ikke skee kan, skal de samme tilligemed begge Flaaderne drive paa den roskildske Tractats Fuldbyrdelse, dog saaledes, at den 3die Artikel enten bliver udeladt, eller anderledes forklaret, og at alle udi den sidste Krig indtagne Stæder skal restitueres den, udi hvis Possession de vare efter den roskildske Fred, undtagen Tronhjem, som skal tilhøre Danmark. Iligemaade, at Prætentionerne paa det guineiske Bytte skal ophøre. Naar dette Forslag er bleven gjort for Kongerne, og 14 Dage ere forbiløbne, skal Flaaderne nægte den af Parterne Hjelp, som vegrer sig for at imodtage det, og derimod slaae sig aldeles til det Parti, som beqvemmer sig dertil. Denne Tractat blev underskreven alene af de engelske og hollandske Commissarier udi Thuani Hus, hvilken

*) Tractat. 2. Hag. 24 Julii 1659.

ken vegrede sig ved Undertegnelsen, sigende, at han ingen Fuldmagt havde dertil, hvorvel han lovede at recommendere Sagen ved det franske Hoff.

Intet kunde være mere utaaleligt for Potentater end at lade sig foreskrive saadanne Love, og det af tvende nybagede Republiqver, helst saasom det skede udi saadanne Terminis, at den af Parterne, som med gode ikke vilde beqvemme sig, skulde tvinges med Magt dertil. Hvorudover begge Konger ogsaa bare stor Fortrydelse derover. Men, ligesom Kong Friderik var mest bleven fortørnet over den første hagiske Concert, saa lod Kong Carl tilkjendegive størst Fortrydelse over den sidste, og udøsede stor Bitterhed mod Holland.

Dette var end ikke nok, de engelske Gesandtere forlangede derforuden, at begge Konger vilde overdrage dem den hele Handel, for at bringe den des snarere tilende, hvilket Carl Gustav strax afslog dem, sigende, at Fredstractaten skulde foretages efter den brugelige Maade imellem de nordiske Riger. De Danske derimod, hvorvel de havde ligesaa liden Behag herudi, vegrede sig dog ikke gandske derfor, og det i Henseende til, at, som de vare forsikrede om, at Carl Gustav ingenlunde beqvemmede sig til at handle paa den Maade, at Skylden da kunde veltes paa ham alene, og Hollænderne derved kunde faae Prætext til at agere mod de Svenske. Dette hvor-

hvorom dog Kong Friderik ingen skriftlig Forsikring vilde give, havde den Virkning, som man ventede, thi da Gesandterne lode sig indfinde hos Kong Carl, og vilde overlevere ham Formularen til den Fred, som de havde opsat, spurgte Kongen den engelske Gesandt Sidney, hvad det var for Papirer, som han bragte med sig, hvorpaa da Sidney sagde, at det var det, som de 3 Stater havde besluttet, for at befordre Fred udi Norden, dertil svarede Kongen med en vred Mine, at han ikke vilde imodtage saadant, hvorpaa han vendte sig til de Engelske, og sagde: jeg undrer mig paa, at I, som foregive at være mine Venner, driste Eder til at foreskrive mig Love. Jeg vegrer mig sandelig ikke ved Eders Underhandling, saalænge I ikke overtræde Venskabs Grændser, men jeg tillader ingenlunde, at I skal være mine Dommere. Til de Hollandske derimod talede han i langt anden Tone, sigende: men I, som ere mine Fiender, vil jeg ingenlunde antage til Mediateurs; vendende sin Tale derpaa til dem samtlige, og sagde: I stole paa Eders Sømagt, og gjøre Projecter, men jeg hugger dem i Stykker med mit Sværd, og med det samme slog Haanden paa sin Kaarde, gik derpaa fra dem, og nærmede sig til de andre Omstaaende. De hollandske Gesandte fulgte efter ham, og vidnede om deres Venskab, men han

 saae

saae dem an med Bitterhed, og sagde: mine Gesandtere blive uværdigen tracterede, og I kommer og gaaer bort igjen i Sikkerhed. Sidney svarede da: vi have intet at frygte os for, efterdi vi have med en saa genereux Herre at bestille. Der siges da, at Carl Gustav lod falde disse Ord, at han vilde ikke underkaste sig tvende Nationers Love, af hvilke den ene havde rebelleret mod sin Herre, og den anden myrdet sin Konge f); hvilket dog Pufendorf nægter paa det Fundament, at saadant stemmede ikke overens med Carl Gustavs Moderation og Viisdom, og siger, at denne Historie blev digtet af de Danske, og af Joachim Gersdorf refereret til den danske Minister Rosenvinge udi London, for at ophidse Parlamentet mod Kongen af Sverrig. Men den engelske Minister Manley, som paa samme Tid var udi Danmark, og som Pufendorf i Carl Gustavs Historie selv meget har efterfulgt, anfører samme Historie, hvilket viser, at den ikke blev opdigtet af de Danske. Efterat Gesandterne havde faaet en saa slet Afviisning, begave de sig udaf Kongens Kammer, ej holdende det raadeligt at irritere ham mere.

Dog fortrød Kong Carl siden denne Overilelse, og derfor stillede sig noget mildere an mod disse Mediateurer, saa at Fredshandlingen begyndte at gaae

f) Manl. hist. of the late Wars part. 2. pag. 83.

gaae for sig, skjøndt ikke paa den Maade, som de havde projecteret, nemlig at den hele Sag skulde betroes dem i Hænder, thi Fredshandlingen blev efter den gamle sædvanlige Maade foretagen mellem begge Rigers Commissarier, og blev der holden en Congres mellem Staden og den svenske Lejr, som begyndte den 25de Augusti. De danske Commissarier **Oluf Parsberg** og **Mogens Høg** begave sig udaf Kiøbenhavn, og de Svenske **Schering Rosenhan** og **Steen Bjelke** fra Lejren. **Parsberg** begyndte da først at tale, og siden **Rosenhan**, hvert paa sit Modersmaal. De gave begge efter Sædvane tilkjende den Begjærlighed, deres høje Principaler havde til Fred, og derpaa begave sig til deres Telte. De Svenske bleve gelejdede af **Terlon** og 2 Engelske, og de danske af engelske og hollandske Gesandtere.

Kort derefter skede en Congres udi de Svenskes Telt, og blev da foreslaget at handle om Stedet, hvor Tractaterne skulde foretages. De Svenske vilde have Roskilde dertil, hvilket de Danske vegrede sig for, saasom den var mistænkt for smitsom Sygdom, og holdt det Sted beqvemmest, hvor de da vare paa, efterdi det var i begge Kongers Nærværelse. Hvad Maaden angik, da menede de Svenske, det var bedst, at de kongelige Commissarier alene afgjorde alle de Sager som de kunde, og, naar de selv ikke kunde

komme

komme til nogen Forening, skulde de betjene sig af Mediateurerne. Men de Danske svarede, at de vidste en kortere Vej, og derpaa overgave et Skrift, bestaaende af 5 Poster, nemlig, at, saasom Kongen af Danmark uformodentligen var bleven overfalden af Sverrig siden den roskildske Fred, var det billigt, at de Svenske restituerede alle de Stæder, som de ved samme Fred havde vundet, og tilligemed gave en tilstrækkelig Satisfaction for den Skade, som ved sidste Indfald Danmark var tilføjet; item, at Rigets Allierede bleve indsluttede i Freden. De Svenske derimod paastode, at man maatte udnævne et beqvemmere Sted, item, at man maatte overlægge om Maaden at handle paa, førend Tractaterne bleve foretagne. Hvad Mediateurerne angik, da vegrede de sig vel ikke at imodtage deres Underhandling udi visse vanskelige Poster, som ved de kongelige Commissarier ikke kunde afgjøres, men de vilde ikke tillade dem at decidere efter den Forening, som var gjort ved den hagiske Concert, som de holdte foruden Exempel, og at stride mod den kongelige Værdighed. Derpaa bleve siden holdne adskillige andre Samlinger om samme Materie. Men, medens disse Præliminarier varede, gik Stilstanden tilende, og Conjuncturerne mærkeligen forandrede sig, som videre skal fortælles.

Det

Det er ellers ved denne Handel mærkeligt, at der rejste sig Disputer om Kongernes Titeler. De Svenske vilde ikke give Kong Friderik Titel af de Gothers Konge, saasom de Danske efter Skaanes Forlis havde intet tilbage i det gothiske Rige. De Danske derimod vilde ikke tilstaae Kong Carl Titel af Herre til Skaane, eftersom de ikke vilde forbindes til den roskildske Fred, hvorudover de hollandske Gesandtere foresloge saadant Temperament, at Kong Friderik simpliciter imidlertid skulde kaldes Danmarks, og Carl Gustav Sverrigs Konge.

En anden mindre Disput rejste sig angaaende Creditiverne, thi de Svenske gjorde Erindring til de danske Commissarier, at deres Creditiver ikke vare skrevne paa Pergament, men paa Papir; item, at de ikke vare sammenlagte i den rette Form og Fold, hvilket jeg har fundet forgodt at anføre, for at vise, at det er ikke paa Høj-Skoler alene, hvor man subtiliserer og kløver Haar, men ogsaa udi Stats-forsamlinger. Den svenske Erindring om Pergamentet blev ellers artigen besvaret af Parsbjerg, saaledes, at Papir var bedre, efterdi Pergament præpareres med Kalk, af hvis Skarphed Bogstaverne kan afgnaves; men Erfarenhed viser desværre, at endskjøndt Tractater graves i Staal, saa holdes de ikke længer, end indtil en af Parterne blive anderledes tilsinds.

Hvad

Hvad som mest stod Kong Friderik for Hovedet, var det Forbund, han havde sluttet med andre Potentater, især med Brandenborg, om ingen particulier Fred at indgaae med Sverrig. Denne Forbindelse svævede for Øjnene paa den ene Side, paa den anden Side var den yderste Nød, efterdi Riget truedes med Fiendtlighed af Mediateurerne selv, hvis man vegrede sig for Freden. Alt hvad Hans Majestæt udi denne slibrige Tilstand kunde gjøre, var, at give Churførsten saadant betimeligen tilkjende. Til den Ende blev til Hans churførstel. Durchl. afærdiget, som extraordinair Ambassadeur, Otto Krag, for at tilkjendegive, udi hvad Tilstand Hans Majestæt da var. Bemeldte Rigsraad, hvis skrevne Relation om denne Ambassade mig er udi Haande g), begav sig fra Kjøbenhavn tilskibs, for at forrette saadant Ærende. Han fandt Churførsten udi Slesvig, og tilligemed Friderik von Ahlefeldt, som udi Qvalitet af ordinaire Ambassadeur var der tilforn, fik Audience paa Gottorp Slot, hvorhen de bleve hentede med Churførstens Carosse. Da forklarede Otto Krag omstændigen, udi hvad Tilstand Kongen befandt sig, nemlig at saavel de franske, som begge Republiqvers Gesandte, som vare nyligen ankomne udi Kjøbenhavn, dreve af yderste Magt

paa

g) Relatio *Otth. Krag* de legat. ad Elect. manuscr. 13 Octobr. 1659.

paa den hastig Fred mellem Rigerne. De engelske Gesandtere gave tilkjende, at Tilstanden var saaledes i England efter Cromwels Død, at de til deres egen Forsikring deres Skibe hjemme behøvede, og derfor maatte i en Hast have Fred stiftet i Norden, helst saasom de ikke kunde rejse bort med deres Flaade, og lade Hollænderne frie Hænder, hvad dem lystede. De hollandske Gesandtere sagde, at de ligeledes ikke kunde vegre sig for at drive paa saadan Fred, uden de vilde bryde overtvers med de Franske og Engelske, hvilket ikke var deres Lejlighed. De menede sig ogsaa ikke at være forbundne til at assistere Danmark med meer end 6000 Mand, som var det Antal, de, ved den mellem Riget og Generalstaterne sluttede Tractat, havde lovet.

Otto Krag sagde videre, at Kong Friderik havde vel resolveret at gjøre Landgang paa de Øer, som de Svenske havde inde, og dertil havde gjort store Præparatorier, men han var deri bleven hindret ved en Stilstand, som de 3 Stater havde sluttet, hvorudover den bedste Sommers Tid løb frugtesløs bort, og Kjøbenhavn imidlertid lidde Mangel paa fornødne Ting, og stod i Fare for at falde i Fiendens Hænder, saasom de faa Skibe, han selv havde, kunde uden den hollandske Flaades Hjelp ikke holde Søen reen, og gjøre Farten sikker. Derforuden vare der 32 hollandske Compagnier udi Kjøbenhavns

Churførsten alene Titel af Hoch=Gebohrner og Ew. Lieb. Han derimod titulerede Kongen Durchleuchtiger, Ew. königl. Würd. und Lieb. Men efter nogen Conference blev saaledes forenet, at Kongen skulde give Churførsten Titel af Durchleuchtiger, og han igjen Kongen af Grosmächtiger og Ew. königl. Majest. Videre stod en anden Ceremoniel tilbage at afgjøre. Churførsten havde saavel udi Berlin, som siden udi Slesvig taget Rangen over de kongelige Gesandtere; derudi lode de samme sig vel finde, i Henseende til at Hans churførstelig Durchleuchtighed var med saadan anselig Krigshær kommen Kongen til Undsætning, helst saasom Over=Præsidenten Schwerin beviste, at Churførsten havde nydt lige saadan Rang over franske, polske og ungerske Gesandtere, saa at dem derudi intet andet vederfoer, end andre kongelige Ambassadeurer.

Endeligen efter tvende Dages Forløb bragte Baron Schwerin, og General Krigscommissarius Plato Gesandterne Svar paa deres Forlangende; nemlig, at Churførsten med de andre Allierede vilde assistere Hans Majestæt af alle Kræfter, hvilket Svar Gesandterne strax communicerede Kong Friderik den 24de Augusti h), og efterkom Hans churførstelige Durchl. troligen, hvad han havde lovet, som skal sees af efterfølgende Historie, saa at det var aldeles

h) Lit. Legat. ad Regem. 24 August. manuscr.

les ikke hans Skyld, at Danmark maatte indgaae en saa ufordelagtig Fred; men for nærværende Tid var intet andet at gjøre, end at vende sin Magt mod de svenske Provincer i Tydskland, for den at gjøre Sverrig Diversion, og at efterlade en tilstrækkelig Hob Folk i Jylland til Kongens Tjeneste, ifald Conjuncturerne kunde forandres, og den hollandske Flaade ved de Uroligheder, som toge overhaand i England, kunde faae Evne og Lejlighed til at befordre Krigsfolkets Transport til de danske Øer.

Udi denne sidste Audience, Gesandterne havde hos Churførsten, discourerede han adskilligt om Danmark, og roste blandt andet Jyllands og Holstens Indbyggere derudi, at de havde ikke saa stor Afsky for de Reformerte, som Indbyggerne udi hans eget Land Preussen, hvor Stænderne havde nægtet ham at lade holde Ligprædiken over Hans sal. Herr Fader i), førend derom hos Kongen af Polen blev Befaling tilvejebragt; og forhaabede han, af den Moderation han i Religions Sager havde fundet i Danmark, at Hans Majestæt, om begjæret blev, skulde forunde de Reformerte Religions fri Øvelse udi Kjøbenhavn. Churførsten begav sig derpaa med Montecuculi og Czarnesky til Pomern, og efterlod endel af Krigsfolket i Holsten og Jylland k), og de

dan-

i) Relat. *Oth. Krag.* 13 Oct. 1659 manuscr.

k) *Pufend.* Rerum Brand. lib. 8.

hidset samme Gesandt imod sig, og derfor ventede sig intet godt af ham.

Men den fornemste Aarsag til Flaadens Bortreise var den forvirrede Tilstand, som reiste sig i Engeland efter Cromwels Død, og paa hvis Udfald alle Potentater, især Danmark, havde Øinene henvendte, efterdi Engeland var det Land, som dette Rige næst Sverrig havde at frygte sig for, helst saalænge som det cromwelske Hus sad ved Roret. Derimod kunde man vente, at Had og Fiendskab skulde forvandles til Kierlighed og Venskab, hvis den engelske Regiering skulde forandres, og Carl den Anden, Kong Friderichs Blodsforvandt, skulde komme paa Tronen igjen. Saasom derfor Danmark udi denne Krig havde saadan Interesse udi disse Bevægelser, vil jeg korteligen melde noget om sammes Begyndelse, Fremgang og Udfald.

Efter Oliver Cromwels Død, blev hans ældste Søn Richard Cromwel Protector. Den samme, skiøndt han hverken i Dyder eller Lyder slægtede sin Fader paa, fulgte han dog hans Fodspor derudi, at han lod see liden Affection mod Danmark, og søgte at tvinge samme Rige til at bequemme sig til den roeskildske Fred. Man mærkede ellers strax, at, som han havde ingen af hans Faders store Qvaliteter, den ny Regiering, som udi nogle Aar ved Konst og Bestandighed havde været

holden

holden vedlige, snart vilde have en Ende. Hvor ulig han i alting var sin Fader, sees blandt andet deraf, at han med Knæfald bad for Carl den Førstes Liv, da han var dømt til Døden, saa at Faderen siden den Tid bar intet godt Hjerte til ham. De Skinhellige Folk, som da spillede Mester udi England, ansaae ham som deres Fiende, saasom han strax ved sin Tiltrædelse til Protectoratet gav tilkjende, hvor slette Tanker han havde om den da alamodiske engelske Devotion; thi da en Officeer offentligen besværgede sig over hans Regiment, i det han ikke forfremmede Regenitos eller gode og ærlige Mænd, (thi saaledes kaldte sig da de Skinhellige,) lod Richard kalde ham for sig, og sagde: Du vil, at jeg skal ikke forfremme uden devote Folk. Ingoldsby, som aldrig hverken læser eller prædiker, er dog bedre Mand, end alle I andre. Dette var et Tordenslag for ham og alle da i England værende militaire Pharisæer, saa at de arbejdede strax paa at styrte ham. Men de mange Partier, som da rejste sig, foraarsagede hans Fald og Regjeringens Forandring; thi, som de mærkede, at han havde hverken Kræfter eller Forstand til at holde den Bygning vedlige, som hans Fader havde rejset, begyndte Adskillige, som holdte sig beqvemmere dertil, at stifte Partier, for at bane sig selv Vej til Protectoratet. Ingen var færdigere til at styrte ham,

end hans egne Paarørende Fleetwood og Desborough, men Richard søgte lidet at præcavere sig mod disse ærgjærrige Mænd, ja, da en Capitain ved Navn Howard, som mærkede deres Anslag, tilbød sig at rydde dem af Vejen, vilde Richard ikke tilstæde ham saadant.

Man fandt i disse Uroligheder forgodt at samle det gamle Parlament, kaldet The Rump, som havde dømt Carl Stuart fra Livet. Det samme gjorde efter Fleetwods Tilskyndelse adskillige Anordninger, og tilligemed anmodede den ny Protector om at sige sig af med Regjeringen, hvortil han strax lod sig finde villig, og, efterat man havde tillagt ham nogle maadelige Indkomster, retirerede han sig fra White-Hall, for at leve i privat Stand 1). Man frygtede alene for Henrik Cromwel, hvilken havde mere Hoved og Hjerte, end den ældste Broder. Den samme var Statholder i Irland, og der ved sin Gavmildhed og venlige Opførsel havde gjort sig den hele Krigshær tilgedan; men han lod sig herudi see ligesaa fredsommelig som hans Broder: thi, saasnart han fik Ordre af Parlamentet at komme tilbage, lod han sig dertil beqvemme, og kom til London snarere, end man havde ventet ham: saaledes tog i en Hast det cromwelske Regiment en Ende, og gav Sted til en frie Republiqve, skjøndt rettere til et Anarchie igjen;

1) Clarend. hist. of the rebellion, Vol. 3.

igjen; thi der rejste sig strax Tvistighed mellem Parlamentet og Krigsfolket, hvilken tog saadan overhaand, at Parlamentet af Frygt for den stridbare og hurtige Lambert, der hidindtil havde commanderet Armeen, ikke turde samle sig.

Udi denne Forvirrelse begyndte den habile skotske General Monk at bevæge sig, og at lægge Grundvold til den kongelige Families Tilbagekomst. Til saadant at iværksætte behøvedes ikke mindre Forsigtighed end Hjerte; thi, at gaae strax lige tilværks, og erklære sig for det kongelige Hus, var endda ikke Tid, hvorfor samme General holdt nødigt, at gaae langsom frem, og ikke at give sin Mening tilkjende, førend Tingen kunde blive moden. Til at befordre et saadant Værk var intet Middel uden at sammenkalde et frit Parlament, hvilket han forud kunde see vilde bifalde hans Anslag, efterdi de fleste af Indbyggerne udi England vare det kongelige Hus bevaagne. Udi dette Forsæt rykkede han med sin Krigshær op fra Skotland, foregivende allevegne paa Vejen, at denne Bevægelse skede alene, for at forsvare den engelske Republiqves Frihed, og at tilvejebringe et frit Parlament, og, som ingen retsindig Engelsmand fandt Mishag udi saadan Erklæring, fik han strax Tilløb og Anhang af de fleste. General Lambert søgte vel saadant at forekomme; men han blev overvunden, og faldt i Monks Hænder;

hvorpaa det hele Land tilligemed Flaaden erklærede sig for Monk, og lovede at befordre hans Intention udi at sammenkalde et frit Parlament, som efter gammel Sædvane skulde bestaae saavel af et Over-, som et Underhus.

Parlamentet kom ogsaa Aaret derefter tilsammen, og lod Mònk sig indfinde udi Underparlamentet alene som en simpel Deputeret af Devonshire, hvorvel han var Sjælen i den hele Forsamling, og Alles Øjne vare henvendte til ham. Og, saasom han mærkede, at de fleste ønskede at see det kongelige stuartske Hus paa Tronen igjen, fremlagde han et Brev fra Carl den Anden, hvilket, saasnart det var læst, tilvejebragte et almindeligt Samtykke, saa at alle raabte: England maa regjeres af en Konge, og den, som Tronen tilkommer, er Carl den Anden. Strax derpaa bleve afførdigede Deputerede for at invitere Kongen til at antage sin Fæderne-Trone, og en Esqvadre udskikket for at overbringe Hans Majestæt til England. Dog profiterede Danmark ikke saameget af denne Revolution, som den havde ventet, efterdi den skede forsilde, og, endskjøndt den havde skeet itide, havde Kong Friderik ikkun havt liden Nytte deraf, efterdi man siden mærkede, at Carl den Andens Hoveddyd ikke var Taknemlighed.

Den engelske Nation forfaldt da ogsaa fra en Extremitet til en anden, nemlig fra Skinhellighed

til

til Wellyst og Raadhed, hvilket er naturligt; thi udi Cromwels Tid, da Skinhellighed var i Moden og beforbrede til verdslig Ære, saae man strax de vederstyggeligste og ugudeligste Mennesker at paatage sig Devotions Masqver, og at forvandles til Helgene, saa at, hvor man spurgte om en Skjøge, Horkarl, Meeneder og andre deslige, hørte man, at de vare inter Regenitos eller Helgene af den første Classe; og som Devotionen ingen anden Grund havde, saae man disse Folk, da Conjuncturerne forandrede sig, at iføre sig deres gamle naturlige Habit og Dragt igjen, saa at de Engelske have aldrig været mere ryggesløse end udi Carl den Andens Tid.

Saasnart den engelske Flaade var borte, begav Ruyter sig med sin Flaade fra Beltet, hvor han havde ligget den hele Sommer, sejlede imod Sundet, og indsperrede Landskrone, hvor den svenske Flaade laae, hvilken han da letteligen havde kundet ødelægge, hvis det havde været Hollands Alvor. Men som Republikens Sigte var kun at holde en Ballance mellem de nordiske Riger, og især at see til, at Skaane ikke igjen blev forenet med Danmark, foregaves der, at det var vanskeligt at komme ind udi Havnen, saavel formedelst Castellet, som formedelst adskillige med Stykker besatte Redouter langs ved Strandbredden, saa at derfor intet Fiendtligt mod den svenske Flaade blev foretaget; dog, paa det

at

at den hollandske Flaade ikke skulde være orkesløs, bleve 11 Skibe beordrede at angribe Kjøge, hvorudi var svensk Besætning. Men dette vilde ikke lykkes, efterdi de Svenske finge betimeligen Kundskab derom, og derfor satte Staden i saadan Defensions-Stand, at man fandt ikke for raadeligt at sætte Fodfolket i Land. Saaledes bleve Conjuncturerne i en Hast forandrede, og de Svenske, som hidindtil havde spillet Mestere, havde nok at bestille med at forsvare sig selv.

De Danske lode sig nu ikke nøje med at forsvare Kjøbenhavn, men arbejdede og paa at igjen bekomme Kronborg og Malmø, hvilket Anslag og havde gaaet for sig, dersom det ej paa en uformodentlig Maade var bleven aabenbaret. Fremmede Skribentere fortælle dette saaledes at være tilgaaet m). Borgerne udi Helsingør, hvilke længe havde spundet paa en Sammenrottelse mod den svenske Besætning, vare Stiftere af det Anslag mod Kronborg; thi, saasom Bønderne af de Svenske havde faaet Befalning at føre Brænde og anden Fornødenhed til Castellet, satte de sig for at bevæbne alle disse Vognmænd, som vare mod 80, med korte Sværd og Pistoler, og paa det de alle i en Hast kunde komme tilsammen, blev der overlagt, at en af dem skulde forsætteligviis velte sin Vogn, og derover kalde sine Kam-

m) *Vid. Manley & Pufend.*

Kammerater til Hjelp n). Saasnart de alle vare forsamlede, skulde de strax anfalde Besætningen, og Borgerne skulde komme af Byen til Undsætning. Dette saavel overlagde Anslag blev aabenbaret; thi Budet, som førte Brevene til Kjøbenhavn, hvorudi dette Anslag indeholdtes, da det saae en svensk Baad et Stykke fra, blev det bange for samme Baad, og derfor, paa det de hemmelige Skrifter ikke skulde falde udi Fiendens Hænder, bandt en Traad derom, og sank dem ned med en Steen, og derefter roede bort, men, som Traaden var ikke stærk nok, kom Brevpakken til at flyde, og blev ført af Strømmen til Landskrone, hvorover den hele Sag blev aabenbaret, og de Sammenrottede, som ej itide salverede sig, bleve straffede.

Det Anslag paa Malmø blev ikke paa mindre forunderlig Maade aabenbaret o); thi Budene, som ginge ideligen mellem de Sammenrottede, plejede at skjule deres Breve udi en Hule, bedækket med Jord, hvorudi de ogsaa fandt Svar. Nu hendte det sig, at en Ræv, som gik der forbi, fik engang Lugten af den nye Jord, hvorpaa han i Forhaabning at finde nogle ædendes Vare, begav sig strax til Hulen, og skrabede saalænge, indtil Brevene komme for en Dag, hvilke siden bleve fundne, og den gandske

n) *Puf.* de reb. gest. *C. G.* lib. 6. pag. 565.

o) *Manl. P.* 2. pag. 96.

ſke Handel aabenbaret. Saaledes bliver gemenligen fortalt, at disse tvende vigtige Anſlag bleve aabenbarede. Og hvad Hiſtorien af den førſte Handel angaaer, da er den gandſke rigtig, og ſom den fortælles af Puſendorf og Manley.

De meſte omſtændige Beretninger derom ere de, ſom findes udi Hans Roſtgaards Liv og Levnet, item udi Henrik Gerners Tale, ſom han agtede at holde paa Retterſtedet, da han formedelſt denne Handel af de Svenſke var dømt fra Livet. Da de Svenſke bemægtigede ſig Kronborg-Slot lode de en danſk Ingenieur ved Navn Oluf Steenvinkel blive blandt deres egen Beſætning, haabende at nyde Tjeneſte af ham. Men Steenvinkel kunde ikke forglemme den Pligt, han var ſit Fæderneland ſkyldig, og derfor hemmeligen overlagde med nogle Andre om at forraſke den ſvenſke Beſætning, og at bringe Kronborg under Danmarks Krone igjen. De fornemſte, ſom med ham vare Medvidere udi dette Anſlag, vare: Hans Roſtgaard paa Kraagerup, Henrik Gerner, Sognepræſt udi Birkerød i Sjælland, og en engelſk Oberſt ved Navn Richard Hutchinſon, ſom ſtod i danſk Tjeneſte, og med hvilken Hr. Henrik Gerner havde faaet Lejlighed at komme i Kundſkab, efterdi han meget vel forſtod det engelſke Sprog, ſom han havde lært i England, hvor han i ſin Ungdom havde ſtuderet. Værket var ſaaledes

ledes overlagt, at Hans Rostgaard, som Amts-forvalter skulde foranstalte de Bøndervogne, som skulde p) føre Brænde til Fæstningen, og antage til Kjøresvenne dygtige og haandfaste Karle med skjulte Gevær under Klæderne. Naar Allarmen begyndte, skulde Steenvinkel med de danske Arbejdsfolk, som han havde ved de ny Forstærkningsvolde, komme til Undsætning, og Hutchinson skulde paa samme Tid staae færdig med andre friske Folk. Anslaget blev aabenbaret paa den Maade, som ovenmeldt er, hvorudover endel af Medviderne strax bleve greben, Steenvinkel blev strax halshuggen, og hans Hoved sat paa en Stage ved den af Helsingørs Stads-porte, som kaldtes Svingelen, og skede samme Execution sidst udi Julio. Hans slette Skjæbne blev begrædet ikke alene af alle Danske men endogsaa af Fremmede. Der fortælles, at en engelsk Baads-mand siden en Dag krøb op til Stejlet, hvor han ikke alene kyssede Steenvinkels blodige Hoved, men endogsaa kjæmmede Haaret derpaa, og derhos lod falde disse Ord: Good Sir! in deed thou was a *faithful* Danish man. Det er: gode Herre! I Sandhed du var en trofast dansk Mand. De Svenske, som ansaae denne Handel, bleve derover saa forbitrede, at de strax omkomme ham paa Stedet. Hvad Hutchinson angik, da, saasom han

var

p) *Laurent. Thura* in vita *Joh. Rostg.* pag 119.

var nævnet udi det Brev, som af de Svenske var opsnappet, kunde han nok slutte, hvad Dom han vilde faae, og derfor itide salverede sig med Flugten. Det samme gjorde ogsaa **Hans Rostgaard**, hvilken ogsaa troede ikke Freden, endskjøndt hans Navn udi samme Brev ikke var indført q). Hr. **Henrik Gerner** derimod, som havde været Bud mellem **Hutchinson** og **Steenvinkel**, blev greben, og dømt til Døde, og blev hans Execution besluttet at skulle skee ved Helsingør den 19de Augusti udi samme Aar, men den blev opsat, efterdi Kong **Friderik** lod declarere, at en af de svenske Fanger skulde overgaae lige Medfart, som de tilføjede **Gerner**. Han blev siden overført i Fængsel til Helsingborg, hvor han maatte ligge i Bolt og Jern, indtil Freden blev sluttet 1660. Det Brev, som han skrev sin Hustru til, nyligen for den Tid Executionen skulde skee, findes udi **Hans Rostgaards** Liv og Levnet, og have vi endnu den mærkelige Tale, som han havde sammenskrevet for at holde den paa Retterstedet. Udi samme Tale forklarer han blandt andet denne Sag saaledes: **jeg haver havt min naadigste Herres og Konges Kong Friderik den Tredies Bud, at jeg skulde** ratione juramenti dati, ratione fidei patriæ debitæ, & ratione beneficii accepti, **være en Tolk mellem Oluf Steenvinkel**

nu

q) *Thura* ibid. pag. 134.

nu Salig hos Herren (som formentes at være i Hans Majestæts Bestalling, efterdi ham intet Bestallingsbrev var givet af Carl Gustav) og en engelsk Oberst ved Navn Richard Hutchinson, som for sin tilbudne Tjeneste fik Repuls hos den svenske Majestæt, og derfor tog Tjeneste under Hans Majestæt af Danmark. Jeg haver vel undskyldet mig derfor for sine Aarsager, dog efterkommet det, indtil en anden i mit Sted er commanderet. Ingen Vaaben haver jeg optaget, ej heller læderet noget Menneske, ikke desmindre er jeg paa et Menneskes Ord, som sagde mig saaledes at have hørt tale: Steenvinkel er muligt god Dansk, prøvet ved Torturen i 6 Timer, saa at de to Fingre af den venstre Haand ere endnu mesten døde, 2c. r).

Disse ere Hr. Gerners egne Ord, hvoraf man seer ham at tilstaae sig at have været Bud imellem Steenvinkel og Hutchinson, men søger at undskylde Tingen derved, at han meende, Steenvinkel endda at have staaet i dansk Tjeneste, efterdi han ingen svensk Bestalling havde faaet, hvilket jeg vil lade staae ved sit Værd. Han stod ellers Torturen ud med stor Bestandighed; thi endskjøndt Blodet

r) Oratio *Henrici Gern.* manuscr.

det sprang ham udaf Neglene, bekjendte han dog ikke det ringeste om Nogen.

Gerner kom ved Freden paa fri Fod igjen, og formedelst denne hans Gjerning var elsket og anseet saavel af Kong Friderik den Tredie som af Christian den Femte. Han blev i det Aar 1693 Biskop udi Viborg og Doctor Theologiæ, og døde udi det Aar 1700. Blandt Andre, som formedelst denne Handel bleve fængslede, var ogsaa en ved Navn Christen Tikjøb, hvilken ventede sig samme Medfart, som var overgaaen Steenvinkel; men han døde udi sit Fængsel paa Kronborg Slot den 18de Novembr. Med Amtsforvalteren Hans Rostgaards Undvigelse blev spillet en artig Comoedie. Efterat han havde taget Afsked med sin Kone, og bildet hende ind, at han havde et hastigt Ærende til Kong Carl, satte han sig paa sin Hest, hvilken han gav Sporerne, og galoperede det stærkeste han kunde. Da han var kommen til Reerstrup, hvor en dyb Moratz er, kaldet Ulvesøen, skjød han sin egen Hest ihjel, kastede sig derpaa i en Jolle, og inden faa Timer kom ubeskadiget til Kjøbenhavn. Hans Sigte ved Hestens Ihjelskydelse var denne, at Folk skulde troe, at han tilligemed Hesten var omkommen og hans Legeme kastet i Moratzen, og derfor lade af at eftersætte ham eller saa hastig at tilføje hans Hus noget Ondt. Udfaldet var ogsaa herudi efter Ønske. Rostgaards

Hustru

Hustru krævede sin Mand tilbage af den svenske Commandant paa Kronborg, og Commandanten bevidnede, at han intet vidste af ham at sige. Endeligen komme Tidender til Kronborg om hans Død, nemlig, at hans Hest var funden ihjelskudt paa Vejen; og hans Legeme kastet udi Ulvesøen. Den svenske Commandant lod Madam Rostgaard strax saadant vide, og tilligemed aflægge sin Condolence. Anstalter bleve ogsaa derpaa gjorte til at opfiske det døde Legeme, saa at Amtets Bønder komme dibhen med Baadshager og Brøndkraage, men efter at de længe forgjæves havde fisket, vendte sig tilbage igjen. Denne artige Invention har givet Anledning til Autor af Rostgaards Liv og Levnet, at gjøre et Gravskrift over hans Hest, saa lydende:

Rostgaards Hest med Ørnevinge
  Foer i Skyen op igaar,
Lyser ej om ham til Tinge,
  Fælder ej for ham en Taar.
Kiger Stjerner grant og nøje,
  Naar man lyse Nætter faaer,
Sikkert faae I ham i Øje;
  Thi hos Pegasus han staaer.

Rostgaards Hustru var imidlertid udi stor Bedrøvelse, indtil hun fik Brev fra Kjøbenhavn fra den døde Mand. Da, saasom hun mærkede hvormeget Magtpaaliggende det var at holde gode Miner, spillede hun paa sin Side en ikke mindre konstig Rulle

end

end hendes Mand. Hun lod føre sig selv samt sit hele Hus i Sørgedragt, tog imod Condolencer, og for at bestyrke Folk desmere udi den Tanke om hendes Mands Død, lod til Tinge byde en vis Sum Penge, om Nogen kunde opfiske det døde Legeme af Moratzen, at hun kunde faae det hæderligen begravet; ja denne konstige Simulation gik saavidt, at hun fik adskillige Bejlere, blandt andre ogsaa nogle svenske Officerer, hvilke, saasom de vidste, at hun var bemidlet, gjorde sig al Umage for at vinde hende, men hun viste dem alle af med Høflighed, foregivende, at den Sorg, hun havde over en saa brav Mands Død, foraarsagede, at hun saa hastig ikke kunde tænke paa at forandre sig igjen. Imidlertid verlede hun ideligen Breve med sin Mand, som var i Kjøbenhavn, og betjenede man sig af en ved Navn Hans Olsen, for at bringe Brevene frem og tilbage. Samme Hans Olsen blev engang omringet af et svensk Parti, da han skulde føre et Brev til Kraagerup, men, som han var meget behændig og rask paa Benene, sprang han over et Gjerde, og frelste sig med Flugten ind udi Skoven.

Efterat dette havde varet en Tidlang, blev den unge Hutchinsons Tjener af de Svenske fangen udi et Udfald af Kjøbenhavn, og, som de Svenske kjendte ham paa Liberiet, tvunge de ham til at bekjende, hvad han vidste om Kronborgs Handel. Han

udlagde

udlagde da en Bondedreng paa Kraagerup ved Navn Svend, som den, de kunde faae bedre Oplysning af i Sagen. De Svenske ilede derpaa til Kraagerup, for at anholde samme Svend, og, da de ikke kunde finde ham, lode de ved Secreterer Schönk Hans Rostgaards hele Boe paa Kraagerup forsegle. Madam Rostgaard blev derpaa stærk examineret, først paa Kraagerup, og siden paa Kronborg, og blev truet paa Ære, Gods og Liv, hvis hun ikke aabenbarede, om hendes Mand havde været Medvider udi det Anslag mod Kronborg, og hvad derom var blevet overlagt paa Kraagerup. Hun svarede dertil med en ugemen Frimodighed, at ingen Tortur kunde bringe hende til at lyve hendes salig Mand noget paa, besværgede sig i det øvrige over denne haarde Medfart, helst paa en Tid, da hendes Hjerte tilforn saa højt var blevet saaret over hendes Mands sørgelige og pludselige Død. Imidlertid holdt man ved at eftersøge den angivne Dreng Svend Hansen, hvilken man omsider fandt og lod ham føre til Kraagerup, for der at holde Forhør over ham. Men, som Drengen var bedst bekjendt paa Stedet, og vidste alle Smuthuller, undstak han sig fra dem, der skulde holde Vagt over ham, og kom uskad til Kjøbenhavn. Dette foraarsagede, at Mad. Rostgaard blev end stærkere examineret end tilforn; men man kunde ikke faae det ringeste af hende at vide, saa at den hele

Han-

Handel om Hans Rostgaard var skjult for de Svenske, indtil Freden blev sluttet; da levede den døde Mand op igjen, og de Svenske mærkede, at man havde spillet en selsom Comoedie med dem.

Det Anslag paa Malmø fortælles af Andre at være aabenbaret paa saadan Maade: da Borgerne udi samme Stad fornam, at det svenske Herredom blev dem tungere og tungere, arbejdede de af yderste Magt paa, at rede sig derfra, og komme under forrige Regjering igjen, til hvilken Ende de erkyndigede dem udi Kjøbenhavn om deres Anslag, hvilke derfor passede vel paa Tiden, og udskikkede nogle Folk over Søen til Malmø, men ved Styrmandens Forseelse stødte Skibet ved Saltholmen, og Folkene derover maatte begive sig til Landet igjen.

Den ofteciterede Journal, som er skreven kort efter Belejringen, henfører dette til 1658, og siger, at den samme bragte mange af Indbyggerne tilligemed Corfitz Uhlfeld i Ulykke, ja at endel derfor maatte beklæde Stejl og Hjul. Autor declamerer ogsaa ved denne Lejlighed heftigen imod de Danskes Foretagende saavel mod Kronborg som mod Malmø, sigende, at de Danske skulde have blevet ved den gamle danske redelige Sædvane; ligesom det var et Forræderi at bruge List mod sin Fiende s). At dette Anslag paa Malmø ellers rettere bør henføres til det

Aar

s) Anonym. Diar. Obsid. Hafn.

Aar 1658, seer jeg af et af Friderik den Tredie skreven Brev til Indbyggerne udi Malmø, dat. den 9de Novembr. 1658, hvorudi Kongen, saasom han frygter, at den Forstrækning, som Borgerne have giort Kongen af Sverrig, vil holde dem tilbage, forsikrer dem om, at samme Penge skal af ham selv erstattes t).

Men for at komme til dette Aars Historie igien, da foruden den Kundskab, Carl Gustav fik af ovenmeldte Brev om de Danskes Anslag paa Kronborg, bekom han ogsaa Oplysning saavel herudi, som i andet ved en anden Person, og det paa saadan Maade:

Der var paa den Tid tilhove en vis Person, som Kong Friderik plejede at skikke over til Skaane, for at udforske Svenskens Anslag; den samme blev ogsaa nu skikket derover, men, som han i lang Tid havde ladet sig bestikke af de Svenske, aabenbarede han det Anslag mod Kronborgs Besætning, hvorudover Øvrigheden udi Skaane lod Kongen af Sverrig saadant vide, som og strax lod eftersøge Studenten, der førte Kundskaben derom.

Da Kongen af Sverrig fandt Sagen, ligesom den var berettet af samme Person, gav han ham 400 Ducater udi Guld, og handlede med ham, at han skulde

t) Lit. *Frid*. 3. ad Cives Malmog. Hain. 9 Nov. 1658. manuscr.

skulde videre udforske Kjøbenhavns Anslag. Efterat de Svenske saaledes havde forgyldet Hænderne paa ham, reiste han til Bornholm, udi Forsæt at ophidse Indbyggerne til Frafald fra Danmark, men de oprigtige Bornholmer fik et Nys derom, og vilde derfor tage ham ved Hovedet, hvilket da han fornam, begav han sig til Kjøbenhavn, hvor han haabede ved sin Veltalenhed at forekomme, om man skulde have fattet nogen Mistanke til ham; saasnart han var kommen udi Staden, begav han sig strax efter Sædvane til Hove, og fortalte, at han havde forrettet sine Sager vel, og baade udi Skaane og Bornholm søgt Kongens Bedste. Men, som Hans Majestæt havde faaet Kundskab om hans Forræderi, lod han ham fængsle, og siden forhøre og pine, indtil han bekjendte sine Gjerninger, hvorudover han blev parteret udi 4re Dele, og hver Del blev sat paa en Stage udenfor hver Stadsport. Da de Svenske fik Kundskab derom, udskikkede de et stærkt Parti om Nattetider, hvilket borttog Hovedet, som stod paa en Stage, langt udenfor Vesterport, og lod det komme i Jorden u).

Da Kong Friderik nu endelig havde faaet Tilladelse, at anvende de hollandske Hielpetropper, hvor-

til

u) Autor *Diarii* siger, at hans Navn var Oluf Clausøn, og at han var en Præstesøn af Skaane.

til han vilde, satte han sig for, at foretage noget vigtigt, førend Vinteren kom. Til den Ende blev der samlet sammen alle de smaa Skibe og Fartøj, som Staden kunde afstedkomme, hvilke tilligemed Ruyters Flaade bleve sendte til Holsten med Befaling, at indskibe al Landarmeen, som var der, og føre dem hen, hvor Hans Majestæt vilde.

Kong Carl, som paa samme Tid var paa Falster, da han fik Tidender om, at den danske Flaade var udi Søen, forlod han udi største Hast Falster, og med sine Folk, han der havde, begav sig til Sjælland, hvor han fik vis Kundskab om, at de Danske med andre Allierede havde isinde at gjøre en Landgang, skjøndt han endda ikke kunde vide, paa hvilken Province man sigtede. Nogle spaaede, at det vilde gjelde Fyen, men Kongen selv var ikke af den Tanke; han menede, at man gik løs paa Skaane, efterdi samme Province da var ilde forsynet baade med Fæstninger og Folk. Indbyggerne vare derforuden ogsaa misfornøjede med Regjeringen, og ansaae Kongen af Danmark endda som deres rette Herre. I den Henseende havde han Aarsag at frygte for Skaane meer end for Fyen, hvor han menede ingen Fiende turde komme, efterdi han der havde Kjernen af sin Krigsmagt. Men, da han var kommen til Corsør, og der hørte en stor Bragen af Canoner og Musqvetter fra Fyens Side, blev han ikke

lidet forskrækket, saasom der handledes ikke alene om at miste en Province, men endogsaa sin Krigshær, hvorpaa han mest forlod sig. Nu sendte han Bud til Landskrone, at Flaaden skulde begive sig udi Søen, nu gav han Befalning igjen, at den skulde blive liggende, nu at Prinds Sultzbach med Krigshæren skulde forføje sig til ham udi Sjælland, nu stod han færdig udi egen Person at komme over til Fyen. Men dette kunde uden stor Fare ikke vel lade sig gjøre, hvorfor denne martialske Konge denne Gang maatte med Hænderne i Lommen see paa sin skjønne Krigshærs Nederlag.

Den danske Feltmarskalk Skak havde indskibet ved Kiel sin Armee, som bestod af 1800 Ryttere, og 600 Fodfolk Danske, samt 2500 tydske Hjelpetropper. De Keyserlige, Polske og Brandenborgske marscherede tillands under Ebersteins Anførsel mod Middelfart, hvor der bleve hensendte nogle Skibe at føre dem over til Fyen. Medens de nu marscherede mod Middelfart, avancerede Flaaden med største Hast og fik Nyborg udi Sigte. Der arbejdede de først paa at sætte Folket udi Land, men forgjæves, efterdi Transportbaadene bleve af en Storm adspredde. Men ved Kjerteminde lykkedes det dem bedre; thi der satte de alle Folkene udi Land, efterat de havde udstaaet adskillige Salver af Byen,

og drevet tilbage de svenske Ryttere, som mødte dem ved Strandbredden, for at hindre denne Landgang.

Eberstejn, som med de allierede Tropper marscherede mod Middelfart-Sundet, landede ogsaa lidet derefter paa den anden Side af Fyen, med 4 Regimenter Kejserlige, ligesaa mange Brandenborgske, 600 danske Dragoner, og 1000 Ryttere og 600 Polakker. Alle disse Tropper bleve transporterede udi 3 Dage uden Forlis af en eneste Mand, thi de Svenske, som vare udi Middelfart, og udi deres Forskantzninger langs ved Strandbredden, toge Flugten, og lode udi Stikken 30 Kanoner, samt anden Krigsforraad.

Den svenske General Prindsen af Sultzbach, da han fik at høre, at Eberstejn ogsaa mod Forhaabning var landet, frygtede han at blive angreben paa begge Sider, og derfor med sin hele Krigsmagt marscherede mod Nyborg, hvor han besluttede at tage mod de Allierede, og derved gav Lejlighed til Skak og Eberstejn, at conjungere deres Armee ved Odense uden Hinder. Da de nu saaledes lykkeligen vare conjungerede, satte de sig for at levere Fienden et Feltslag, hvor de kunde treffe ham. Den 14de (24) Novembr. finge de den svenske Armee udi Sigte, som stod færdig udi Ordre af Bataille at tage mod dem. Den højre Fløj af den svenske Krigshær var commanderet af Prindsen selv; den venstre af

keiserrige Krigshær blev derfor adspredt. Eberstein vendte tilbage med sine Tropper til Holsten, Skak blev udi Fyen, og Ruyter sejlede til Lybek, at proviantere sin Flaade, og derfra til Kjøbenhavn, hvor han blev beskjænket med en stor Guldkjede og en Medaille besat med Diamanter for sin beviste Tjeneste.

Nu vare de svenske Sager bragte udi den Tilstand, at ingen Ting var dem tjenligere end Fred, hvorfor Kong Carl besluttede at forlige sig med Polakkerne, og give tilbage Curland og Preussen, dersom de vilde frastaae deres Prætentioner paa Lifland og Sverrig, paa det han desbedre kunde bruge sin Magt med Danmark, og blive bestyrket med sine gamle Tropper, som vare udi Preussen. Nu satte han sig for at gjøre Indfald udi Norge, paa det han kunde faae noget Vederlag for Tronhjem, som han havde mistet. Hans Forsæt blev meget favoriseret af den strænge Vinter, hvilken havde gjort alle Moratzer og Søer passable, og Lars Gagge, Harald Stage og Gustav Horn, bleve sendte med en Krigshær til Norge udi Begyndelsen af efterfølgende Aar 1660, for at belejre den vigtige Fæstning Friderikshald, ved hvis Erobring de kunde faae en aaben Vej, og trænge sig ind udi Hjertet af Norge.

Friderikshald havde tvende Gange tilforn været belejret i denne Krig; og, som derom forhen intet er

talet

talet, vil jeg, førend jeg træder til denne sidste og vigtigste Belejring, tale noget om de tvende forrige, og tilligemed røre noget om Stadens Oprindelse og Tilvext, helst, saasom intet udi trykte Bøger derom er anført, da dog Staden meriterer at beskrives, efterdi den nu omstunder er Norges største Formur og Bolværk mod Sverrig, og den siden udi Historien, helst udi vore Tider, er bleven saa bekjendt, at den kan passere for en af de anseligste nordiske Fæstninger. Jeg finder, at den Aar 1658 var kun en ringe Flek, da de Svenske under Anførsel af Harald Stage, den 13te Sept. udi samme Aar lode sig see derfor. Byen var da gandske aaben, og laae under Friderikssstads Magistrat, var ogsaa uden al Befæstning og Modværn, undtagen et libet Brystværk af løse Sten, hvilke de to Compagnier, som laae derinde til Besætning, opkastede for sig om Natten foruden Leer eller Kalk paa det Sted, hvor nu gamle Porten er. Den liden Defensions-Stand, som Byen udi denne Hast blev sat udi, befordredes fornemmeligen af urigtig Kundskab, som de Svenske havde faaet om Stedets Situation af Præsten i Idde-Sogn, og i det at de sloge sig til Hvile ved Præstegaarden om Aftenen, hvorved man fik Lejlighed om Natten at opkaste fornævnte Brystværn. Byen havde da ingen anden Anfører end en fornemme Kjøbmand, ved Navn Peder Olsen Nordmand, som

for nyligen var bleven Major for Landfolket, og havde faaet Befalning af Statholderen Niels Trolle, at annamme Id og Marcher Lehn paa Oberst Tønne Hvitfelds Vegne, som da var i Kjøbenhavn. Den Krigshær, som den svenske General-Lieutenant Harald Stage anførte, holdtes for at bestaae af 1200 Mand Ryttere og Dragoner, 2 Compagnier Fodfolk og et Compagnie af Hageskytter. Med disse Folk kom han for Friderikshald den 13te Sept., som sagt er, og til Indbyggernes Lykke slog sin Leir paa Idde-Sletten, og der hvilede om Natten over, hvorudover 2 Compagnier af Fodfolk, som vare udskikkede Byen til Undsætning, komme derind tilligemed nogle andre Folk under Anførsel af Oberst Skade og Oberst-Lieutenant Brochdorf, og to smaa Kobberstykker, som Peder Normand lod hente fra sit eget Skib udi Friderikstad, og, som de ingen Kugler havde til Stykkerne, gjorde de Former udi Murstene, og om Natten støbte Bly-kugler. Denne Undsætning saavelsom endel Bønder, der om Natten komme indløbende, satte saadant Mod udi Borgerne, at de frygtede sig ikke mere for Fienden z).

Den 14de Sept. om Morgenen rykkede de Svenske frem med Trompeters Lyd og andet klingende Spil,

z) Jonæ Rist Oppugnatio 1. *Friderichsh.* Manuscr.

Spil, bildende sig ind ingen Modstand at finde, helst saasom foremtalte Præst paa Id havde forsikret dem om, at Byen var uden Defension og Besætning. Men deres Tanke slog dem fejl; thi de bleve strax saaledes modtagne af Stykkerne og andet Skydegevær, at de maatte standse deres Marsch, og blive staaende nedenfor Bjerget, hvor Fæstningen Overbjerget nu er anlagt, og det fra Klokken 8 om Morgenen indtil Klokken 3 om Eftermiddagen, da Byen imidlertid fik Undsætning af flere Folk og end 2 Feltstykker. Dette foraarsagede, at Stage ingen Lyst havde til at gjøre videre Forsøg, men begav sig med sine Folk igjennem Eningdalen tilbage igjen. Dog, paa det at Præsten paa Id Hr. Niels Olsen ikke skulde rose sig af, at have drillet ham, lod han til Afskeed sætte Ild paa Præstegaarden. Dette opmuntrede Indbyggerne til at anlægge en liden Skandse paa det Sted, hvor nu Taarnet paa Fæstningen staaer, og blev samme Skandse efter den Oberstes Navn, som lod den opføre, kaldet Cretzensten.

Anno 1659 gjorde de Svenske under samme Harald Stage et nyt Indfald over Einglefjorden, og komme den 4de Februari for Halden igjen med 4000 Mand og 6 Stykker, og strax ved en Trompeter lod anmode Indbyggerne om Byens Overgivelse, men fik intet andet Svar, end at man vilde

for-

forsvare sig til det Yderste. Derpaa besluttede han strax at gjøre Angreb, men et Compagnie af Fyrrøerer, som brød udaf Byen, standsede hans Marsch, og beskyttede den Post, det havde fattet ved Nordsiden, en temmelig lang Tid, indtil det omsider blev overvældet af den store Magt, og tvungen til at forlade samme Post, og retirere sig til Staden igjen; de Svenske fulgte dem i denne Retraite saa nær i Hælene, at nogle af dem vare alt komne paa Enden af Byens Bro, da Fyrrøerne endda vare midt derpaa. De Fiendtlige, som gjorde dette Angreb, vare anførte af en Major, ved Navn Bengt Andersen, som tilforn havde været Commandant paa Oddevalds Skandse, og der forseet sig udi nogle Poster, hvorudover han nu var desivrigere i at indlægge Ære, og ved en brav Action at sætte sig i Credit igjen. Men Byen var da i lidt bedre Defensionsstand, end forrige Aar. General-Lieutenant Bjelke laae da selv derinde med en temmelig Del af Fodfolk, foruden 2 Compagnier Ryttere og 2 Compagnier Dragoner. Besætningen holdt sig i Begyndelsen gandske stille, og lod Fienden komme saa nær, at den svenske Major lagde sin Haand paa Svingelen eller den store spanske Rytter, som ligger over Broen, og bliver op og tilluft som en Port; men da begyndte man at give en Salve, hvorudi Majoren selv tilligemed endel andre blev fældet. Hans

Lig

Lig blev forvaret i Byen, indtil det af de Svenske blev affordret. Derpaa gik Trefningen for sig med stor Fyrighed paa begge Sider, og skede da et temmeligt Nederlag paa de Svenske, saa at deres Døde og Saarede fulde paa begge Sider udaf Broen ned i Elven. Til Ulykke for dem havde foromtalte Fyrrører, som gjorde det første Angreb, anstukket nogle Huse, hvorigjennem de Svenske skulde passere, naar de vilde tilbage, saa at de vare beængstede paa alle Sider, her af de Norske, og der af Ilden, saa at de vidste ikke, hvor de vilde hen, og i denne Forvirrelse stødte hinanden selv ned af Broen. Medens denne Trefning paa Broen varede, holdte andre Svenske ideligen ved at beskyde Byen fra Saupen, hvor de havde plantet nogle Stykker, og det indtil den mørke Nat, da komme de overblevne Svenske tilbage til Nordsiden igjen, hvor de afbrændte Huse vare.

General-Lieutenant Stage, efterat han havde faaet saadant Stød, truede han at gjøre et nyt Forsøg Dagen derefter; men han betænkte sig, og gik med Krigshæren til Sverrig igjen, sættende saadant op til efterfølgende Aar, da den 3die og vigtigste Belejring gik for sig. Hvad, som denne Gang næst Guds Forsyn og Indbyggernes Tapperhed conserverede Friderikshald, var, at der paa samme Tid indfaldt Tøvejr, saa at Elven, som gik op under Broen, optøede, hvilken 8 Dage tilforn havde været

ret saa stærk tilfrossen, at 1000 Mand uden Frygt havde kunnet ride derover til Byen a). Man maatte desmere forundre sig over denne de Svenskes dobbelte Uheld, efterdi saadant skede paa en Tid, da de allerstørste og stærkeste Fæstninger ingen Modstand kunde gjøre mod de svenske Vaaben. Denne ny Sejer gav Anledning til ny Fortificationer igjen; thi Stedet blev derpaa med Pallisader besat, og med adskillige Redouter forsynet, hvorudover i det sidste Anfald, som skede dette Aar den 13te Januari, de Svenske grebe sig mest an. Om denne Belejring skal videre tales, naar jeg har fuldført min Beretning om Friderikshalds Opkomst og videre Tiltagelse. Staden blev saavel under Friderik den Tredie, som Christian den Femte forbedret, indtil den kom i den Stand, som den nu befinder sig udi. Anno 1661 den 14 Augusti blev den første Sten til den nærværende Fæstning Frideriks-Sten anlagt af Statholderen Niels Trolle. Borger-Skandsen nedenfor Fæstningen blev siden anlagt 1676 af Statholder Gyldenløve, men de 4re smaa Fortresser nemlig Overbjerget, Stortaarnet, Gyldenløve og Donjonen bleve ikke opførte førend 1682, af General-Feltmarskalk Webel. Hvad Staden angaaer, da fik den Stads Privilegier den 10 April 1665. Og

blev

a) Oppugnatio 2. *Fridericht.* manuscr. per Jon Rist.

blev den siden af Christian 5. Aar 1686 tillagt den Herregaard Dus til Opreisning for den svenske Handel, som Borgerne blev betagen. Dette er Alt, hvad jeg har kundet udforske om denne vigtige Fæstnings og Stads Historie b), hvis Besætning og Borgerskab saameget har distingueret sig udi svenske Krige, især udi den sidste, da den stridbare Konge Carl den Tolvte maatte sætte sit Liv til derfor.

Nu maa jeg skride til den Beleiring, som gik for sig dette Aar, og som var den vigtigste af de 3, som udi Friderik den Tredies Tid blev foretagen.

Anno 1660 i Begyndelsen af Januarii samlede de Svenske sig igjen i Bahus-Lehn 9000 Mand stærke under 3 Generalers Anførsel, nemlig Rigsfeldtherren Lorenz Kagge, Generalfeldt-Tøimester Gustav Horn, og General-Lieutenant Harald Stage, og med et tilstrækkeligt Artilleri lode sig see for Friderikshald den 13te ejusdem. Indbyggerne bildte sig da ind, at de Svenske ikke havde denne Gang isinde at tentere noget mod Friderikshald, men at begive sig længer ind udi Landet. Men de finge strax

b) Den meste Underretning herom har jeg faaet skriftligen af Mag. Skrøder, fordum Rector udi Friderikshalds nu Friderikshorgs Skole; og haver samme brave Mand efter sin sædvanlige Curiositæt nøie efterforsket samme Stads Historie.

strax andet at vide, da en Trompeter mod Aftenen kom til Staden med et Brev til General-Lieutenant Bjelke, som da var ikke tilstede, men Aftenen tilforn var rejst paa Landet, for at samle Landfolket tilsammen. Brevets Indhold var dette, at Lorentz Kagge lod General-Lieutenanten vide, at han med en stor Krigshær og et anseligt Artilleri var indfalden i Landet, i Forsæt at tvinge Friderikshalds Fæstning og dens Besætning under Sverrigs Herredom, hvorfor de maatte være betænkte paa gode Tilbud at imodtage, eller og lave sig paa den Medfart, som med Sværdet erobrede Stæder underkastes. Dette Brev blev aabnet af Gouverneuren Tønne Hvitfeld, som Sommeren tilforn fra Kiøbenhavn var hjemkommen; hvorpaa af ham, og davætende Commandant Oberst-Lieutenant Just von Hoven, samt de fornemste Officerer, Krigsraad blev holdet, og 2 Majorer, som vare min salig Fader Christian Holberg c) og oftomtalte Peder Normand, bleve udskik-

c) Jonæ Rist. oppugnatio 3 manusc. hvor min Fader kaldes Christian Holbek, hvilket er en Vildfarelse hos mange andre: thi han skrev sig selv Holberg, og var gemenligen bekiendt i Norge under det Navn af Christian Nielsen. Han var ellers en af de Tiders store Avanturiers, havde i sin Ungdom været i venetiansk og maltesisk Tieneste, og siden gaaet tilfods af

udskikkede for at give Trompeteren] saadant Svar, nemlig, at de kunde ikke forsvare det for deres Konge, at give sig saa letteligen; eftersom de havde saa godt et Mandskab, og dertilmed vare forsynede med alle fornødne Ting. De ville derfor beskytte Fæstningen til det Yderste. Dermed vendte Trompeteren tilbage med disse Ord: ja for Guth, de skall intet få dette Tilbud i Morra.

Den 14de Januari, saasnart Dagen anbrød, kunde man see, at Trompeterens Trusler bleve efterlevede, i det at Fienden lod rykke Krigshæren nærmere til Byen, og strax derpaa beskikkede dem som skulde løbe Storm, hvilke skiltes fra de andre. De samme, efterat de havde givet Løsen af deres Stykker, begyndte strax Klokken 9 om Formiddagen at angribe den liden Skandse, som kaldes Borgerskandsen eller Braadelands Skandsen, og var af gandske løse Stene opkastet, hvormed de den gandske Formiddag indtil Klokken 2 om Eftermiddagen holdte ud, da Besætningen havde den Ulykke formedelst en Soldats Uagtsomhed, som skulde hente Krud, at

Lun-

af Curiositet hele Italien igjennem. Udi dansk Tjeneste havde han for nyligen signaliseret sig ved Tronhjems Erobring, hvorom jeg i min Barndom hørte gamle Officerer meget at tale, skjøndt jeg ikke veed, hvorudi samme Actioner bestode.

Lunten faldt ham uforvarende af Haanden ned i et Fad Krud, hvoraf nogle Folk bleve beskadigede, af hvilken Lejlighed de Svenske betjenede sig, og i en Hast stormede til, og indtoge Skandsen. Ved denne Skandses Erobring stode de Norske exponerede for Fiendens Skud, hvorudover de besluttede, det maatte koste hvad det koste vilde, at tage den tilbage igjen. De gjorde derfor 3 stærke Angreb, og endeligen med Kaarden i Haanden bestormede Skandsen igjen. Udi denne Storm bleve slagne af de Svenske 76, og 13 bleve fangne.

Det var da en stor Lykke for de Norske, at de erobrede Skandsen saa hastig; thi imidlertid Stormen varede, ankomme 4000 Svenske, som skulde have afløset de andre, og vare de samme ej et Bøsseskud fra Skandsen, da den blev indtagen, herudover maatte de lave sig til en ny Attaqve, hvilken varede den hele Dag fra om Morgenen tidlig til om Eftermiddagen, da maatte de retirere sig med Forlis af 500 Mand døde og qvæstede. Dette Forlis foraarsagede, at de ginge mere varligen frem, og de efterfølgende Dage lode sig alene nøje med at gjøre blind Allarm for at udmatte Besætningen. Den 20de og 21te Januari nærmede de sig mere til Staden igjen, og sloge deres Hovedlejr ved Dus, samt begyndte at kaste Brystværk op for sig, og derpaa at plante Stykker i Dus Skoven; og holdte de efter

den

den Tid Friderikshalds-By paa alle Kanter omringet, saa at Ingen kunde hverken ind- eller udkomme.

Den 22de Januari, som var en Søndag, da Prædiken holdtes, begyndte Fienden at beskyde Byen, og holdt det den gandske Dag til Eftermiddagen Klokken 3, da flyttede han sine Stykker paa 3 Steder, og canonerede ideligen derfra til anden Dags Eftermiddag, lod derpaa atter igjen ved en Trompeter Staden opfordre, men bekom ikke andet Svar end tilforn.

Herudover bleve de Svenske saa forbitrede, at de brugte alle optænkelige Midler til at ruinere Staden; nu skjøde de med gloende Kugler, nu kastede de Granater, nu store Stene af deres Fyrmørser, og imidlertid anmodede den svenske General Ragge Besætningen ofte om Stadens Opgivelse, men Commandanten Tønne Hvitfeld gav ham iblandt haarde Gjensvar, og ved adskillige Udfald gjorde de Svenske stor Skade, og ruinerede deres Værker.

Da Belejringen nu var paa det hedeste, fik de Svenske Kundskab om, at den norske Krigshær havde udsendt nogle Tropper at undsætte Halden, hvorudover General Ragge udcommanderede 20 Ryttere af hvert Compagnie og Halvparten af Fodfolket at overrumple samme norske Tropper, men de Svenske maatte efter en haard Trefning med uforrettet Sag vende tilbage igjen, efterat de havde mistet en stor

Hob saavel af Fodfolket som af Ryttere tilligemed en Oberst.

Den 13te Februari begyndte de Svenske om Natten at gjøre en blind Allarm, og om Morgenen at skyde heftig af deres Batterier, og skyde Breche paa Braadelands Skantze, og noget af Ranlands Skantze, hvorpaa de den 20de stormede 3 Gange, men maatte gaae tilbage igjen, efterat de havde forliset mange fornemste Officerer, blandt hvilke Oberst Slette, samt Major Svend Israels, og over 200 Gemene. Derefter continuerede de ideligen med deres Skyden, indtil den 21te Februari, og imidlertid skikkede en Trompeter med et Brev ind udi Fæstningen, og lode de Belejrede vide, at den Undsætning, som de ventede, var allerede slagen, hvorfor det bedste Middel var udi Tide at overgive sig; men af disse falske Beretninger lod Commandanten sig ikke forskrække, men svarede, han vilde holde Staden til det Yderste, hvorudover de Svenske truede at gjøre en Generalstorm, men det var ikke deres Alvor; thi de kunde noksom af de førrige Actioner gjøre deres Facit paa, hvorledes saadan Storm vilde løbe af, og derfor, efterat de den 21te Februari til Afskeed havde tordnet med Fyrkugler og Granater den hele Nat over saa skrækkeligen, at den hele Bye syntes at staae i Brand, ophævede de den 23de Belejringen, og gik derfra skjendende og brændende, hvor

de

de fore frem; og blandt andet satte Ild paa et Saugbrug, hvor 6000 Daler, af hvilke den største Del tilhørede Peder Normand, opbrændte. Samme Major indlagde af alle størst Ære, og var ligesom Sjælen udi Friderikshald; thi han lod ikke alene see en ugemen Tapperhed, men assisterede ogsaa de Belejrede med Stykker, Proviant og Penge, saasom han var en hel bemidlet Mand. Saa at Staden havde ham ligesaa stor Obligation, som den i vor Tid har havt de Colbjørns-Sønner, da den af Carl den Tolvte var beleiret. Mange holdte for, at Kongen af Sverrig var med udi dette Tog, og fik sit Banesaar for Friderikshald, og har det samme været en fast Tro udi Norge indtil denne Dag. Man seer ogsaa af den oftciterede Journal, som er skreven 1662, at Rygtet derom saaledes gik paa de Tider d): Autors Ord ere disse: **den 13te Februarii kom her Kundskab fra Gottenborg, at den svenske Konge havde bloqveret en Skandse i Norge, som kaldes Halds Skandse, og at han for samme Skandse er bleven dødeligen saaret, og bragt til Gottenborg.** Man holder for, at de svenske Skribentere, for at betage Norge den Ære, forvende Historien. Pufendorf fortæller den paa saadan Maade:

Kong

d) Diar. obsid. Hafn.

Kong Carl forlød Danmark efter Slaget udi Fyen, og begav sig til Gottenborg, hvor han sammenkaldede Rigets Stænder, berettede dem sin Tilstand, og begjærede Recruter baade tillands og vands. Medens han nu raadførte sig med dem derom, faldt han udi en hidsig Feber, hvorudi han døde den 12de Februarii e). Aarsagen til hans Død blev foregivet saavel af hans Venner som af hans Uvenner, at have været det store Nederlag udi Fyen, hvilket gik ham saa nær til Hjerte, at han kunde ikke leve længe, hvorvel andre sige, han døde af Skørbug og Fedme.

Han var en Herre af maadelig Legems-Størrelse f), men stærk og af god Helbred, han havde et smukt Ansigt og god Forstand, var høflig udi Omgjengelse, tog sine Ministre og Generaler med sig udi Raad, men fulgte gemenligen deres Mening, som sigtede til hans Ære og Højhed; han var nyttig for langt bortliggende Lande, men skadelig for sine Naboer, som han ideligen søgte at undertrykke, for at ophøje sig selv. " Disse ere den franske Ambassadeurs Terlons Ord, som af idelig Omgjengelse havde lært at kjende ham i Grunden. I det øvrige kan man see af hans Bedrifter, at han har været en af de stridbareste Konger, som udi Historierne

ere

e) *Puf. C. G.* lib. 6. p. 602.

f) Memoires de *Terlon* pag. 312.

ere at finde; thi hans hele Regjering var en stedsevarende Fejde, saa at det syntes, at den svenske Nation fik udi ham heller en General end en Konge. Saasnart han kom til Regjeringen, besluttede han at anfalde sine Naboer; thi hvorvel han i Dronning Christines Tid udi sin Retraite paa Øland syntes at elske Rolighed og gode Dage, og slog sig til Exces af Drik, saa skede dog saadant kun af Politique; thi hans Passion var at leve ideligen i Uro og Gevær, og hans tykke og fede Legeme hindrede ikke, at han jo med Adresse kunde forrette alle Krigsexercitier. Dersom man vil dømme alene hans Bedrifter efter deres lykkelige Udfald, da kan man sige, at han var en stor Anfører, men vil man alene betragte Gjerningerne i sig selv, synes det, at han var større Soldat; thi at omkomme Husarer med sin egen Haand, saasom udi det store Slag ved Warskau; at føre en Krigsmagt, hvorudi al Rigets Velfærd bestod, over en falsk Is; at løbe Storm med faa Folk til saadan vigtig og vel forsynet Stad, som Kjøbenhavn, synes at være større Prøver paa Tapperhed end Anførsel; at hans egne Folk hemmelig glædede sig over hans Død, bevidne adskillige Skribentere; thi de saae ingen Ende paa deres Besværligheder, saalænge han levede. Den store Gustav førte vel ogsaa ideligen Krig, men han arvede den første efter sin Fader, førte den anden for at forvare

svare sin Ret til Kronen, og den tredie for Religionens Skyld, saa at det syntes, at han førte Krig, for at beholde en sikker Fred, hvorudover hans Død blev begrædet ikke alene af Sverrig men ogsaa af mange andre Folk. Carl Gustav derimod, som gik frugtsommelig med et femte Monarchie, har blandt alle Konger mest lignet den sidste, nemlig Carl den Tolvte, hvorfor begge ogsaa havde eens Skjebne, begge bleve ulykkelige paa det sidste, og begge satte Livet til for en Fæstning; thi dersom man kan fæste Tro til den almindelig norske Tradition, fik Carl Gustav ogsaa sit Banesaar for Friderikshald.

Der er ellers faldne adskillige Domme over hans Endeligt: Nogle sige, at han døde udi stor Sinds-Urolighed, og tilskrive saadant den idelige Blods-Udgydelse, som paa det Yderste stod ham for Øjne: ja de ansee det ogsaa som en Guds Straf, at han døde den samme Dag, som han havde stormet til Kjøbenhavn: Andre derimod sige, at han døde i største Andagt, og vidnede paa samme Tid den Præst, som havde døbt ham, at han ved Daaben havde seet en Ild skinne over hans Hoved, saa at man deraf skulde slutte, at han var Guds Favorit, og at alle de Krige, han førte, vare Guds Krige, og consequenter, at saadant paa hans Yderste ikke kunde forurolige ham; men man kan fæste ligesaa liden

Tro til det ene som til det andet. Thi det første kan være ham paadigtet af hans Fiender, og det sidste tillagt af Hyklere. Man kan alene sige dette, at, hvis Carl Gustav istedenfor at føre sine Undersaatter ideligen til Slagterbænken, havde søgt at hele Sverrigs indvortes Saar, og, hvis han havde distingveret sig ved ligesaa mange nyttige Love som ved blodige Feltslag, kunde man have fæstet mere Tro til denne Præste-Historie om det skinnende Lys. Men som man ikke seer, at han stiftede noget nyttigt til Landets Tarv og Opkomst, saa finder man udi denne Historie ikke mindste Rim eller Raison, medmindre man vil gjøre anden Forklaring over denne miraculeuse Flamme, end ovenmeldte Præst.

Kong Carls Død foraarsagede stor Forskrækkelse i Sverrig; thi Riget var udi en slet Tilstand, saavel i Henseende til dets mange Fiender, af hvilke det paa alle Sider var haardt beængstiget, som og i Henseende til Kronprindsens Umyndighed. Kjernen af den svenske Krigsmagt var ødelagt i Fyen; deres Flaade var indsperret i Landskrone, og det Folk, som endnu laae for Kjøbenhavn, havde heller Anseelse til at capitulere, end at løbe Storm, og deres Tal formindskedes dagligen, ved de fremmede Soldater, som deserterede fra Lejren, og begave sig ind udi Staden. Kort at sige: Conjuncturerne vare

saaledes,

saaledes, at de Danske kunde have Haab om, ikke alene at faae de forlorne Steder tilbage, men endogsaa ved deres Allieredes Hielp at forflytte Krigen ind udi Kiernen af Sverrig; men denne forte Sky forsvandt i en Hast, og just det, som syntes at true Sverrig med Undergang, reddede det derfra, ja erhvervede det en reputerlig Fred, og brød da klarligen frem, hvad de forenede nederlandske Provincers Sigte var udi denne Krig, nemlig, at befordre deres Interesse, som bestod derudi, at ingen af de nordiske Potentater blev Mester alene over Sundet. I den Henseende fegtede de for Kiøbenhavns Conservation som for deres egen Velfærd. I den Henseende undsloge de sig siden for at undsætte de Danske, ja truede dem med Fiendtlighed, da de vilde forflytte Krigen til Skaane. Dette svarede aldeles ikke til de store Løfter, som de havde giort Kong Friderik for at indvikle ham i denne svenske Krig, ej heller til de prægtige Forsikringer, deres Minister van Beuningen ideligen havde givet udi Krigen, hvorvel man kan sige, at det var ikke samme Ministers Skyld, thi det syntes, at han var Danmark stedse affectioneret, og derfor ivrede sig over en og anden slet-hollandsk Opførsel mod Danmark, ligesaa meget som Kong Friderik selv. Vel kunde man sige til Hollændernes Undskyldning, at det var naturligt for dem, at de sagte for deres Handels Sikkerhed at holde

Ore-

Oresund stedse separeret, og at det kunde være en Balance mellem de nordiske Kroner; men var det at befordre Balance, at grunde Tractaterne paa den roeskildske Fred, hvorved Sverrigs Herredom, som forhen var voren formeget i Vejret, saa mærkeligen blev forøget? hvis Republiken ikke fandt sin Interesse i at Skaane blev forenet med Dnnmark igjen, saa kunde den have forskaffet Riget et Vederlag derfor, og derved holdet sit Løfte uden at handle mod sin Interesse. Man kunde i det allermindste have staaet paa Vigens og Bahuses Restitution, og den kongelige Lehnsrettighed udi det Slesvigske; thi saadant kunde, udi Henseende til Sverrigs Magt, være Holland og alle dem, som ønskede en Balance udi Norden, mere til Sikkerhed end til Præjudice. Sandeligen, hvormeget Hollænderne end brystede sig af deres Affection mod Danmark, saa kan man sige, at alle de Uheld, som dette Rige har havt, grunde sig enten paa hollandsk Fiendskab eller Venskab. Udi den sidste Krig Christian den Fierde førte, toge de aabenbare svensk Parti, og derved skilte Riget ved anselige Provincer. Udi denne Krig, hvortil de selv havde været Stiftere, forlode de samme Rige, og udi den 3die Krig, som Kong Christian den Femte førte, gjorde de en særdeles Fred, og lode Danmark og deres Allierede staae udi Stikken; saa at derfor, naar man ved Dagslyset anseer

Hol-

Hollands Meriter mod Danmark, ere de ikke saa store, som de hollandske Skribentere have afmalet dem. Og haver Holland sig intet at rose af den kjøbenhavnske Freds Befordring, til hvis Beskrivelse jeg nu skriver.

Den slette Tilstand Sverrig, var bragt udi, foraarsagede, at samme Rige begyndte at tage andre Mesures, og at give dem gode Ord, som tilforn vare tracterede med Foragt. Carl Gustav selv havde mod Enden af forrige Aar begyndt at føre anden Conduite, og istedenfor at vise de hollandske Gesandtere sin Kaarde, at caressere dem paa alle optænkelige Maader, havde ogsaa, for at vinde Hollændernes Venskab, affærdiget Cojet g) til Holland med Ordre, at tilbyde Republiqven store Fordele, blandt andet, at hvis han blev Mester af Kjøbenhavn, skulde han gjøre Havnen tilintet, og betage Staden al Commerce, og indrømme Hollænderne Nyborg udi Fyen, hvorved de kunde faae Direction over den østersøiske Handel. Til videre Forsikring vilde han give dem det Grevskab Oldenborg, saasnart den daværende Greve ved Døden afgik, item Glückstad med dens District, og, dersom dem syntes at det ikke var nok, vilde han indrømme dem

hele

g) Oratio Ablegati Svec. *P. Jul. Cojet* in consessu Ord. Gen. habita die 25. Nov. 1659. apud Aitz. lib. 39.

hele Fyen, tilligemed Glückstad og Oldenborg med Condition, at de skulde være ham assisterlige udi Krigen, og lade ham selv forene sig om det øvrige af Danmark, enten med Kong Friderik, eller Hertugen af Gottorp, og sees af dette Sidste, at han stod i Betænkning, hvem han vilde unde de øvrige Levninger af Danmark, enten den retmæssige Konge, eller sin Svoger, den holstenske Hertug. At dette var Cojets Instrux, vidner Pufendorf selv udi Carl Gustavs Historie h). Dog blev derpaa af Generalstaterne intet resolveret, men alting blev henviset til de hollandske Gesandtere udi Danmark, og Kongens Død, som fulgte strax derpaa, gjorde dette forfærdelige og umenneskelige Project tilintet.

Dog, saasom samme Forslag kunde ikke andet end meget allarmere de Danske, bleve tvende Ambassadeurer, nemlig Krag og Buchwald, affærdigede til Holland, for at gjøre Cojets Anslag tilintet. Ved deres Indtog bleve gjorte adskillige Difficulteter; den franske Ambassadeur Thuanus holdt for, at de begge ikke burde have uden een Carosse, eftersom, hvormange Ambassadeurerne end kan være, saa er det dog kun en og den selv samme Ambassade. Men at samme Paastand var uden Grund, viser blandt andet den münsterske Tractat, hvor saadant Ingen blev disputeret. De Deputerede af Sta-

terne

h) *Pufend. Car. Gust.* Lib. 6.

terne i Holland søgte at jævne denne Tvistighed, men den franske Ambassadeur stod stift paa sin Mening, og vilde, at hans Vogn skulde følge strax efter den danske Ambassadeurs første Vogn, befol ogsaa sin Kudsk at trænge sig imellem Krags og Buchwalds Vogne; men han maatte rykke tilbage, og en af hans Følge blev blesseret i), og finder jeg ikke, at denne Gjerning havde nogen videre Svite, endskjøndt Thuanus insinuerede en skriftlig Klage derover til Staterne, som findes paa Fransk hos Aizema k), thi ingen fandt nogen Behag udi saadant Foretagende; dog saasom man i disse slette Conjuncturer maatte simulere noget, beqvemmede de danske Gesandtere sig til, at give Afsked til en af deres Tjenere, som havde ved denne Lejlighed uddelt de meste Hug. De danske Gesandteres Ærende var at gjøre Cojets Handel tilintet, og at anholde hos Generalstaterne om at profitere af den sidste Sejer, som var erholdet udi Fyen, og at assistere Riget fremdeles, indtil man kunde erholde en god og billig Fred.

Ungefær paa samme Tid, som Thuanus ypypede denne Præcidenzstrid udi Holland, saae det danske Hof igjennem Fingre med en anden fransk Ambas-

bas-

i) Basnage Ann. des Prov. unies. tom. 1. pag. 593.

k) Plaintes de Jacqves Auguste de Thon Hag. 8. Jan. 1660.

bassadeur Terlon, saa at han for sig selv saavel som andre fremmede Gesandtere erholdt en Herlighed, som tilforn ingen havde havt. Det havde stedse tilforn været brugeligt, at fremmede Ambassadeurer, endskjøndt de agede i Kongens egen Carosse, bleve holdende ved Enden af Broen udenfor Slottet. Da nu Terlon engang vilde op paa Slottet, og der paa samme Tid var ondt Vejr, saa at han uden Incommoditet ikke formedelst Vind og Snefog kunde gaae over Slotsbroen, bad han Hoffmester Gersdorff, at han vilde forestille Hans Majestæt, at de danske Gesandtere agede udi deres egne Carosser lige ind paa Louvre, og at det derfor ikke ilde maatte optages, om han brugte samme Frihed ved det danske Hoff. Saasom nu Hoffmesteren dertil svarede paa en høflig Maade, som gav tilkjende, at Hans Majestæt ingen Mishag derudi vilde finde, tog Terlon deraf Lejlighed en Dag, og befol sin Kudsk at tage lige ind paa Slottet. De andre Ambassadeurer fulgte ham derudi efter, saa at det siden stedse har været brugeligt for alle Gesandtere.

Efter Carl Gustavs Død begyndte de Svenske for Alvor at arbejde paa Hollands Venskab, og beqvemme sig til den sidste hagiske Concert, som de hidindtil saa bestandig havde forkastet; hvorudover, da Mediateurerne komme til Helsingør, for at aflægge Condolence over Kongens Død, erklærede de

sig

sig saaledes, at de gjerne af Respect for de 3 Stater, og af Begjerlighed til Fred, imodtoge den roeskildske Fred, saaledes, som den siden var bleven modereret ved Tronhjems Afstaaelse, og som den videre kunde efter nærværende Tider forandres. I det øvrige forlode de sig paa Mediateurernes Redelighed, og overgave denne Sag udi deres Hænder. Denne høflige Erklæring klingede saavel udi samtlige Gesandternes, besynderlig de Hollandskes Øren, at de strax tilkjendegave, at hvis de Svenske vilde give Forsikring om det, at deres Skibe skulde ingen Skade tilføje de Hollandske, vilde de strax kalde deres Flaade tilbage fra Landskrones Havn, og intet videre fiendtligt øve imod den svenske Flaade, men at den skulde have Frihed at sejle, hvorhen den vilde. Dette var en stor Trøst for de Svenske, saasom Hollænderne paa engang forlode al deres Fordel, hvorved Sverrig kunde bringes til en billig Fred.

Efterat Mediateurerne havde faaet saadan en behagelig Erklæring af de Svenske, begave de sig til Kjøbenhavn for at communicere Kong Friderik den samme, og at faae at vide hans Betænkning derover. Men Hans Majest. bar saadan en Fortrydelse derover, at han efter tvende skriftlige Ansøgninger vilde intet Svar give derpaa. Herudover besluttede Hollænderne at nægte Danmark at videre Undsætning, ja de lode sig mærke med at ville agere fiendtligen

ligen mod samme Rige, hvis Kongen ikke i en Hast vilde beqvemme sig til Fred. Ruyter fik derpaa strax Ordre at forlade Landskrone, og at lade den svenske Flaade løbe ud i Søen igjen, for at hindre de Danske at transportere flere Krigsfolk fra Holsten. Hvilket da Kong Friderik mærkede, begav han sig udi egen høje Person med nogle Brandere til Landskrone, for ved sin Nærværelse at opmuntre Hollænderne, enten til at angribe den indsperrede svenske Flaade, eller i det ringeste at blive ved at indslutte Havnen. Ruyter, som stod færdig at sejle bort, blev da bevæget af Kongens Nærværelse, og refererede saadant til de hollandske Gesandtere. De samme bleve derover tvivlraadige, hvad de skulde gjøre, saasom dem syntes uanstændigt at forlade en Konge, som de havde staaet i saa stærk Venskab med, helst saasom Hans Majestæt lod tilkjendegive, at han ikke vilde gaae tilbage, førend han havde sat sit Forsæt iværk mod den svenske Flaade. De gave derfor Ordre til Ruyter at bie indtil videre. Men, saasnart Kong Friderik med Branderne var gaaen tilbage igjen, fik Ruyter Befalning at forlade Landskrone, hvilket og skede, og formerede sig derpaa meer og meer Misforstaaelse mellem Hollænderne og de Danske, og Kongen blev ved, intet positiv Svar at give Gesandterne, indtil hans Coureer kom tilbage fra Holland, hvor han ved sine Ministrer fo-

restillede Generalstaterne, hvorledes han blev medhandlet, og at den hollandske Flaade mod hans Ville og Vidende havde ladet den svenske Flaade komme udaf Landskrone, og at den samme ligefor Kjøbenhavn i Kongens Aasyn havde bortsnappet adskillige danske Skibe; lod derpaa ved samme Ministre erindre dem om de forhen sluttede Forbund om at assistere Danmark, indtil det kom i sin forrige Stand igjen. Dette udvirkede da saameget, at Generalstaterne affærdigede ny Skrivelser til Gesandterne udi Danmark, og derudi lode dem vide, at det mishagede dem, at de havde forladt Landskrone, og derved givet den svenske Flaade Lejlighed til at plyndre og optage de danske Skibe.

Saasnart den hollandske Flaade forlod Landskrone, løbe strax 8 svenske Krigsskibe udaf Havnen, og begave sig mod Kjøbenhavn, og som de Danske sig intet Ondt venkede, bleve adskillige af deres Fartøjer, som udi Sikkerhed laae for Anker, opbragte. Dette syntes de hollandske Gesandtere at gaae forvidt, og derfor lode Ruyter sige, at han udi Flaadens Paasyn intet fiendtligt skulde tillades at øves, hvilket han ogsaa efterlevede, saa at, da de Svenske lagde sig med 3 Skibe for Dragør, skikkede han lige saamange Skibe didhen, saa at derfor en artig Scene blev forestillet; den ene vidste ikke, hvorvidt han skulde troe den anden, og foraarsagede den

Mis-

Mistanke, at de Svenske, under Prætext af Mangel paa Levnetsmidler, begave sig til Landskrone igjen, førende bid med sig nogle erobrede danske Skibe, som komme fra Holsten, og hvorpaa vare tvende danske Generaler, nemlig Schack og Ahlefeld, hvilke begge bleve satte i Forvaring udi Malmø. Endeligen, efterat Kong Friderik paa Gesandternes indstændige Begjæring havde givet sin Erklæring om Fred, begyndte Tractaterne at gaae for sig. Men derved forefaldt adskillige Vanskeligheder, som dagligen formeredes ved Tvist og Uenighed, som reiste sig mellem Mediateurerne. Dette foraarsagede, at de danske og svenske Commissarier, efter Hannibal Sehsteds Raad og Tilskyndelse, besluttede at afgjøre Sagen mellem dem alene, hvilket ogsaa udi stakket Tid skede; thi, saasom begge Nationer vare blevne yderligen udmattede af Krigen, havde de da lige stor Begjærlighed til Fred, og derfor, mod Alles Formodning, ginge med Fyrighed og Føjelighed tilverks, klargjørende en Artikel efter en anden. De Svenske eftergave deres Prætensioner paa det guineiske Bytte, item paa Bornholm, og Tronhjem, dog skede Bornholms Affstaaelse ikke uden et slags Vederlag af adskilligt Jordegods, som Kong Friderik tilkjøbte sig, især af Adelen i Skaane, som han overdrog til Sverrigs Krone, og derved holdt det Løfte, som han havde gjort de Bornholmske, nem-

lig, at Landet ikke skulde komme under Sverrig igien. I det øvrige blev den roeskildske Fred ved Magt. Der bleve ogsaa forfattet nogle hemmelige Artikle om Corfitz Uhlfeld, at han maatte tilstædes at boe i Danmark, dog saaledes, at han først tilendebragte den Proces, som ham af Sverrig var paaført, hvorom videre paa et andet Sted; at Ebbe Uhlfeld skulde nyde Satisfaction i Danmark; item, at nogle Skrifter, som af Gunde Rosenkrantz og andre vare komne for Lyset, skulde tilbagekaldes.

Al Verden forundrede sig over, at dette store Værk blev inden faa Dage bragt tilende. Men de Danske og Svenske havde adskillige Aarsager til at ile dermed; thi foruden at ingen af dem kunde længere udstaae denne Krigsbyrde, vare begge Nationer opirrede over de 3 oftomtalte Staters hofmodige Opførsel, i det at de, Parterne uafvidende, sluttede Fred, som de med Magt søgte at exeqvere, og derfor menede, at begge Nationers Ære derunder hvilede, at dette Værk kunde afgiøres imellem dem opselv. De saae derforuden, at Mediateurernes Opførsel var fuld af Chicaner, og tjenede kun til at forlænge Tiden, og befordre deres egen Interesse, hvilket naar det ikke kunde skee, mærkede man, at de søgte at bryde Tractaterne overtvers. Hvad som mest drev de Danske til at ile med Freden, var at Polakkerne deres Allierede, og for hvis Skyld

denne

denne Krig var begyndt, havde til Oliva forliget sig med Sverrig, uden at indføre de Danske i Tractaten, saa at derfor, endskjøndt Keiseren tilbød Danmark 7000 Mand paa sin egen Bekostning, og Regjeringen i England var bleven forandret ved Carl den Andens Tilbagekaldelse, vilde Kong Friderik dog ikke lade Rigerne længer være udi denne urolige Tilstand, helst saasom han af Exempler havde lært, hvor lidet man kan forlade sig paa fremmed Hjelp, og stod ham besynderligen dette for Øjne, at de Svenske truede at lægge alting udi Aske paa de danske Øer, som de endda havde inde, og alene søge at forsvare sig udi Naskov og Kronborg til det Yderste.

Hvad den Handel med Hertugen af Holsten angik, da saasom lidet eller intet derom tilforn er talet, og den samme var en af de største Knuder, saavel ved den roeskildske Fred, som ved denne kjøbenhavnske, vil jeg korteligen melde noget derom. Jeg har tilforn viist, at Hertug Friderik forenede sig med Carl Gustav ved at give ham sin Datter Hedevig Eleonora tilægte. Dette Svogerskab kunde ikke andet end opvække stor Eftertanke hos Kong Friderik, saasom han frygtede istedenfor en tro Vassal, at faae en Fiende, udi hvilken Tanke han tog ikke fejl, som Udgangen desværre viste; thi Forstaaelsen mellem det kongelige og førstelige Hus ophørede fra den Tid, som Pufendorf selv vidner med

disse

disse Ord: Donec *Carl Gustav* è domo Gottorpiensi conjugem sibi adscivit l), id est: indtil Kongen af Sverrig blev besvogret med det gottorpske Hus, da den liden Gnist, som var tilbage af den Taknemmelighed, Hertugerne vare de danske Konger pligtige, døde rent ud. Man havde strax mærkelige Prøver derpaa, da de Svenske angrebe Holsten; thi, da Hertugen, som Rigets tro Vasal, burte have beskyttet det fra Overvold, arbejdede han derimod paa at styrte det i Uheld. Thi Monsr. Terlon bevidner, at hans Secretaire Pauli, som residerede udi Kiøbenhavn, gav Kongen af Sverrig Underretning om Alt, hvad som passerede i Danmark. Ce fut ce Sieur *Pauli*, siger han, Secretaire du Duc de Holstein, qui lui apporta des avis de tout ce, qui se passa chez les Danois, lui ayant été depeché expressement pour cela m). Ja den svenske Skribent Pufendorff selv tilstaaer, at Hertug Friderik havde Tanker til, ganske at skille Kong Friderik ved Riget, og sætte den danske Krone paa sit Hoved.

Da Kong Carls Armee var kommen fra Polen ind udi Holsten, greb Hertugen sig saaledes an for de Svenske, at han udsatte Biskoppens af Lybek umyndige Søns kostbare Klenodier, for at assistere dem

l) *Puf.* Hist. *Frid. Wilh.* lib. 19. Sect. 62.

m) Memoires de *Terlon.* tom. 1. pag. 52.

dem med Penge og Mundering. Han selv med sin hele Hofstat gik Carl Gustav imøde, og med stor Stads lod ham indføre udi sin Residentz Gottorp n), lod sig ogsaa Dagen derefter tractere udi den svenske Lejr, saa det er troligt, at udi denne Sammenkomst er overlagt imellem dem, hvad Hertugen skulde faae tilbytte, om de Svenske finge overhaand i denne Krig. Vel siger den holstenske Krønike, at Hertugen da bemøjede sig med at stifte Fred mellem Rigerne, ja at han skrev et egenhændigt Brev til Kong Friderik, men at de Tilbud, han gjorde, havde været ufordelagtige for Riget, sees deraf, at Kongen samme Brev ikke vilde besvare.

Da Krigen, som bekjendt er, faldt saa ulykkeligen ud for Danmark, forglemmede Hertugen ikke at betjene sig af denne Rigets slette Tilstand. Hvorudover en Artikel i den roeskildske Tractat blev smidet i Faveur af det gottorpske Hus, nemlig den 22de, af saadant Indhold: at Hans kongelig Majestæt af Danmark skulde efter Billighed fornøje Hertugen, og at derover skulde handles mellem de kongelige og førstelige Commissarier, som skulde bringe Sagen til Rigtighed inden den 2den Maj af det Aar 1658. Derpaa blev den førstelige Geheime-Cammerraad Molken strax affærdiget til Sjælland, og siden Hofcantzleren Kielman von Kielmanseck, for

n) Olear, *Chr. Hols.* pag. 124.

for efter Billighed at afhandle denne Sag efter ovenmeldte 22de Artikels Mening, hvilket og skede, medens den svenske Krigsmagt var i Landet, og stod Commissarierne med Svøben over Hovedet. Denne saa kaldede billige Tractat bestod udi disse Artikle, først at den kongelig Lehnsrettighed over det Hertugdom Slesvig til evig Tid skulde ophøre, og at den regjerende Hertug Friderik for sig og sine Efterkommere skulde have Souverainetet derover. 2) Skulde til bemeldte Hertug indrømmes det Amt Svabsted. 3) Skulde han nyde Capitulet eller det slesvigske Stift med al Rettighed over de Gejstlige og Verdslige, besynderligen Kirkerne og Clericiet, undtagen 4 Præbender, som Kongen skulde have Disposition over.

Da Krigen igjen begyndte, greb Hertugen endda videre om sig, og tragtede med List, at bekomme baade Rendsborg, Glückstad og Krempe, lagde svenske Folk ind udi Tønningen, og assisterede Kongen af Sverrig baade med Raad og Penge, som Pufendorf selv tilstaaer saavel udi hans svenske som hans brandenborgske Historie. Ja hans Søn Christian Albrecht var med udi den svenske Armee for Kjøbenhavn, og ansaae, af et Vindue paa Kronborg Slot, det store Søslag, som blev holdet i Sundet o). Herudover kunde Hertugen ikke ansees ander-

o) Memoires de *Terlon*.

anderledes end Rigets Fiende, og var hans Opførsel desmere forhadt, efterdi han nyligen havde erhvervet saamange Herligheder. Udi den Henseende, da de kejserlige, polske og brandenborgske Tropper komme ind udi Holsten for at undsætte Danmark, sparede de ikke Hertugens Lande, hvor de allevegne brandskattede Indbyggerne, og belejrede Residentzen Gottorp, hvilken blev tvungen til at overgive sig, og at imodtage halv kejserlig og halv brandenborgsk Besætning. Hertug Friderik tog udi denne Tilstand sin Tilflugt til den Fæstning Tønningen, hvor han døde den 10de Augusti 1659 udi sit Alder 62 Aar. Han blev holden for en af de fornuftigste regjerende Førster udi hans Tid; thi, foruden hans naturlige Forstand, havde han ved sin langvarige Regjering erhvervet sig stor Kundskab udi Statssager. Udi den Henseende, saavelsom de store Herligheder han erhvervede for det førstelige Hus, have nogle ikke taget i Betænkning at kalde ham Friderik den Store. Dog troer jeg ikke, at Andre tilstaae ham saadant Prædicat, uden hans egne Undersaatter, hvilke derudi gjerne maa have deres Villie, helst saasom den Titel af Magnus eller den Store, som i disse Tider gives af Historieskrivere og Poeter, haver aldeles ikke den Betydelse, som i Alexander Magni Tid, uden man vil sige i Faveur af Hertug Friderik, at det Amt Svabsted, som han er-

holdt

holdt ved svenske Vaaben, kunde ballancere mod Asien, Egypten og Grækenland, som Alexander indtog med Sværd. Jeg for min Part disputerer ham dog ikke denne Titel, men siger alene dette, at han havde været langt større, hvis han ikke havde forøget sine Lande ved at slaae sig til Rigets Fiender, hvoraf han var en svoren Vassal, og udpresse saadanne Herligheder af en betrængt Konge, der intet Ondt havde gjort ham; thi deslige Adkomster ere saadanne Ting, som gjøre Potentater heller smaa end store.

Udi hvilken Estime ellers denne Hertug var, kan sees deraf, at de tvende Keisere Ferdinand den Anden og Ferdinand den Tredie førte skrifftlig Correspondence med ham, og beærede ham med den Titel af Serenissimo p); han solgte udi det Aar 1649 sin Andel udi det Pinnenbergske til Christian Rantzow for noget andet Gods i Wagrien, som de Rantzover tilhørede. Samme Andel blev siden gjort til et Grevskab, og bemeldte Rantzov, da han udi det Aar 1650 var kongelig Envoye udi Wien, blev han af Keiser Leopold gjort til Rigsgreve, bekom Frihed at slaae Mynt og andre Herligheder, og er dette Oprindelsen til det rantzowske Grevskab.

Efter Hertug Frideriks Død begav hans Søn Christian Albert sig strax til Holsten fra Sverrig, hvor han en Tidlang havde opholdet sig. Han fandt Lan-

p) Olear. Chron. Holsat. pag. 135.

Landet udi en meget forvirret Tilstand; thi de fleste Steder vare udi de Danskes og deres Allieredes Hænder, og han selv blev af den danske Feltmarskalk Eberstein indsluttet udi Tønningen. Da blev ham forelagt, at han skulde frastaae den Fordel, hans Fader havde udpresset af Riget; En Samling blev ogsaa holdet til Itzehoe af kongelige, førstelige og oldenborgske Deputerede, for at slutte et Forlig, men som ingen af Parterne vilde give noget efter, afbrødes Tractaten, og Tønningen blev indsperret som tilforn; dog øvedes ingen videre Fiendtlighed mod samme Fæstning, men de Danske lode sig alene nøje med at holde den indsluttet, og de Førstelige at have deres Sager iagt, eftersom Fredstractaterne udi Kjøbenhavn paa samme Tid med Iver fortsattes mellem Danmark og Sverrig, og man vidste, at Alting dependerede af samme Traktaters Udfald. Endelig blev den kjøbenhavnske Fred, som sagt er, sluttet, og en Artikel derudi indført i Faveur af det gottorpske Hus q), hvorved de Herligheder, som Hertug Friderik havde erhvervet ved den roeskildske Fred, og den Traktat, som den 22de Maj 1658 var sluttet mellem de kongelige og førstelige Commissarier, bleve confirmerede.

Saadan Ende tog denne navnkundige Krig, som i Begyndelsen syntes gandske at ville ødelægge Danmark,

q) Artic. 27. pacis Hafn.

mark, men mod Enden blev meget farlig for Sverrig, hvilket Rige kunde have frygtet sig for samme Skjebne, hvis Danmarks Allierede havde assisteret saavel mod Enden, som i Begyndelsen. Fiendtligheder ne ophørede da strax overalt, og Kong Friderik blev med Ceremonie tilkjendegiven Carl Gustavs Død, og hans Søns Ankomst til Regjeringen. Den svenske Krigsmagt, som Pfalzgreven af Sulzbach commanderede, blev ført udaf Lejren, og sat i Slagtordning, og Kjøbenhavns Indbyggere løbe i Hobetal udaf Staden, for at see disse Folk, som fast udi 2 Aar havde holdet dem belejrede.

Efterat denne blodige Krig var bragt tilende, og Freden var sluttet mellem de nordiske Kroner, var det fornødent, at en synderlig Flid maatte anvendes paa at rette den Misorden, som var foraarsaget af saadan forskrækkelig Krig udi Riget; thi, endskjøndt Stormens Magt var over, varede dog Ulejligheder ne endda, som den havde foraarsaget; thi Krigshæren var endda paa Benene, og kunde den formedelst Pengemangel ikke aftakkes, saa at der opvaktes Mytteri blandt Soldaterne, og adskillige Insolencer øvedes af de samme, helst mod Borgere og Bønder. Nogle af dem insulterede Folk aabenbare uden Sky; andre lode sig masqvere og sværte, for ikke at blive kjendte, som kan sees af den kongelige

For-

Forordning, som udgik i September derimod r), og paa Landet gjorde saavel Officererne som de Gemene adskillige Exactioner, fordrede meer end dem tilkom, og anmasſede ſig Proprietairernes Jagt, Fiſkeri og Skovhug, hvilket en anden Forordning af ſamme Dato udviſer s).

Riget var geraadet i en bundløs Gjeld, ſom man ingen Udveje ſaae til at betale; thi Underſaatterne behøvede heller Undſætning, end vare iſtand at kunde gjøre nogen til Regjeringen, thi Stæder Landsbyer og Herregaarde vare ruinerede og ilde medhandlede, og vigtige Provincer fra Riget demembrerede. Kort at ſige, Forvirrelſen var større, end den kan beſkrives, og Landet desmere at beklage, efterdi

r) Edict. 4 Sept. 1660, Forordningen lyder ſaaledes: Vi Friderik den Tredie, ꝛc. Gjøre alle vitterligt, at efterſom Vi komme i Erfaring, at nogle af Militien ſig underſtaaer maſqvered og ſværted adſkillige Inſolencer at begaae; da have Vi naadigſt forgott anſeet, at, derſom nogen herefter Maſqvered, Formummed eller Sværted ertappes, da at anholdes og ſtraffes, ligeſom de nogen Modvillighed i Gjerningen begaaet havde, anſeende at ſaadan Formummelſe alene til den Ende ſkeer, at de Ubekjendte kan gjøre hvad de ville, ꝛc.

s) Edictum Hafn. 4. Sept. 1660.

terdi man lidet Middel saae til at redde sig derudaf igjen, endel formedelst ovenmeldte Aarsager, endel ogsaa efterdi der aldrig havde været mindre Harmonie og Enighed imellem Indbyggerne, end paa samme Tid. Men just disse mange Uleiligheder gave Aarsag til den paafølgende forunderlige Revolution, hvorved det kongelige Hus blev bragt udi en blomstrende Tilstand, og hvorved Riget er kommen udi større Anseelse end tilforn.

Førend jeg træder til denne store Revolution, som gjør en ny Epoche i den danske Historie, vil jeg vise, hvordanne Stats-Conjuncturerne vare paa samme Tid, og hvad som, næst Guds Forsyn, gav Anledning til den paafølgende mærkelige Forandring.

Jeg har forhen vist, at den kongelige Myndighed, især fra Friderik den Førstes Tid, kjendeligen meer og meer havde aftaget, og udi Friderik den Tredies Tid var kommen til den laveste Ebbe, eftersom Adelen, betjenende sig af det efter Christian den Fierdes Død paafølgende Interregno, havde opskruet Haandfæstningen saaledes, at Regjeringens Form var hartad bleven aristocratisk, og at Rigets Hofmester, som var Hoved for Adelen, kunde heller ansees som Kongens Collega, end som en Undersaat. Men, som paa samme Tid liden Enighed var blandt Adelen indbyrdes, og de fleste stukke Hovederne sammen for at indskrænke den Myndighed,

som

som Corfitz Uhlfeld og hans Anhang havde tiltaget sig, begyndte den kongelige Myndighed igjen mærkeligen at formeres, ja den tog til i saadan Grad, at det hele uhlfeldske Hus maatte bukke, og Hovederne for samme Faction, nemlig Corfitz Uhlfeld, Grev Waldemar, Hannibal Sehsted, og Ebbe Uhlfeld af Misfornøjelse forlode Landet, og bleve Fiender ikke alene af det kongelige Hus, men endog af den øvrige Adel, som havde understøttet Kongen i at indskrænke deres Myndighed. Uhlfeld og Grev Waldemar kunde i disse Conjuncturer ikke temporisere, men deres Ambition styrtede dem af en Uheld i en anden, saa at de omsider sloge sig til Kongens og Rigets Fiender, og derved gjorde sig stedse forhadte. Hannibal Sehsted derimod, som var mere temporiseret, og vidste bedre at skikke sig efter Tiden, erhvervede ikke alene Naade igjen, men endogsaa blev en af Kong Frideriks største Favoriter; saa at han i paafølgende Revolution var det store Hjul, som drev alting for det kongelige Hus, og det i tvende Henseender. Først mærkede denne habile Mand, endel af Rigets Tilstand, endel ogsaa af Gemytternes Disposition, at der ufejlbarligen maatte skee en Forandring udi Regjeringens Form, og derfor af Fornødenhed søgte at gjøre sig en Merite; for det andet stod ham for Hovedet den Forfølgelse, Raadet og den øvrige Adel havde opvakt i Begyndelsen

af

af Friderik den Tredies Regiering mod ham og hans Familie, saa at han derfor lurede paa Lejlighed at bevise dem Tjeneste igjen, hvorudover Adelen havde Aarsag til at ansee ham for deres farligste Fiende; thi foruden hans Anseelse og Myndighed, og det Anhang han havde af adskillige andre Herremænd, som han kunde trække paa sin Side, var han en af de habileste og fineste Statsmænd paa de Tider, og med saadan Behændighed vidste at drive et Værk, saa at han havde fuldført det, førend man kunde have ham mistænkt derfor. Foruden denne Mand havde det kongelige Hus en stor Tilhænger i Stadens Gouverneur Feltmarskalk Skak, hvilken meget havde signaliseret sig udi Kjøbenhavns Belejring, og var særdeles elsket saavel af Militien som af Borgerskabet i Kjøbenhavn. Den samme var det kongelige Hus særdeles affectioneret, skjøndt han var lidt mere tempereret end endel af de andre af Hoffets Tilhængere, saa at han vel ønskede Forandring i Regjeringen, men vilde, at man skulde gaae langsom frem, og ligesom Skridt for Skridt. Den 3die Mand, som Kongen mest kunde forlade sig paa, var den kongelige Kammerherre Christoffer Gabel, hvilken havde tjent Hans Majestæt da han var Erkebisp i Bremen, og derfra fulgte med ham til Danmark. Samme Christoffer Gabel var af en forunderlig Vivacitet og Hurtighed, og det beqvemmeste

ste Instrument, nogen Potentat kunde betjene sig af, for at exeqvere et stort Værk, hvilken Qvalitet man har seet at være arvelig udi hans Descendenter. Disse Mænd syntes paa den Tid at være indfaldne, for at forfremme og iværksætte den Revolution, som Tidernes Tilstand banede Vej til. Hertil maa man lægge dette, at Danmark aldrig havde havt en mere heroisk Dronning, og mindre skabt til at leve i Dependence end Sophia Amalia. Man havde forhen seet store Prøver af hendes Bestandighed og høje Hjerte mod den uhylfeldske Faction, og man saae end større deraf udi paafølgende Forandring, hvorudi hun spillede den største Rulle. Hvad Kongen selv angik, da var han en af de sagtmodigste Potentater paa de Tider, ja hans Sagtmodighed gik saavidt, at det af nogle blev anseet som en Indolence. Men just denne Fromhed og Koldsindighed, som syntes at være en Hinder udi det kongelige Huses Ophøjelse, beforbrede det allermest; thi Adelen ventede sig under ingen Konge mindre at blive desarmeret, end under Friderik den Tredie, og derfor ikke saa nøje stod paa Skildvagt, som under forrige Regjering, og Almuen syntes, at en saa from og dydig Regent kunde ikke have for megen Myndighed, saa at derfore de førstes Sikkerhed og de sidstes Fryghed sammenstødte til det kongelige Huses Ophøjelse.

Saadan var Hoffets Natur og Egenskab paa de Tider. Hvad Adelstanden angik, da var den i sidste Krig bleven meget nedslagen. De flestes Gods var bleven ruineret, og deres forrige Anseelse havde lidet temmelig Skibbrud; thi midt udi Krigens Hidsighed, da der handledes om kraftige Resolutioner til Rigets Forsvar og Frelse, laae endel i Tvistigheder med Kongen om Privilegier og Højheder, af hvilke Tvistigheder **Carl Gustav** betjenede sig, og derfor foregav, da han sidste Gang anlangede til Sjælland, at han var kommen for at assistere Kongen mod Adelen. I det øvrige var udi Krigen al Mod, Hjerte og Fyrighed forsvunden. Det kostede kun Fienden at anmode den stærkeste Fæstning om Overgivelse, saa fulgte den strax paa, og at nærme sig til en Armee for at faae den til at vende Ryggen, og at lade en Province efter en anden staae i Stikken, saa at man derfor kan sige, at det var ved Kongens Bestandighed og det kjøbenhavnske Borgerskabs Tapperhed, at Riget blev reddet fra total Undergang, og at Nationens Frihed blev denne Gang conserveret ved de saakaldte ufrie Folks Sener og Arme. Dog kan man ikke sige, at nogen af dem lod see mindste Utroskab mod Kongen og Landet, men alene at en usædvanlig Skræk var overkommen dem alle. Min Anmærkning gaaer ej heller videre, og herudi ikke sigter til andet, end at vise, at Conjuncturerne for

den

den danske Adel havde aldrig været mere slibrige, end paa samme Tid, og at de aldrig mere ubelejligen kunde tale om deres Fortrin mod de andre Stænder, end efter den kjøbenhavnske Fred, da Borgerskabet havde distingveret sig ved en utrolig Tapperhed, og Kongen selv udstaaet alle de Ulejligheder, som en gemen Soldat kan underkastes, og derved standset Fiendens Magt.

Borgerskabet, som det Ord ufrie havde skurret i Ørerne for Krigen, kunde nu langt mindre fordøje nogen Foragt, saasom enhver Handværksmand saae sig an, som den der i Nødsfald kunde agere General, og den hele Stad var opfyldt med Discourser om Borgerskabets Meriter og Heltegjerninger, saavel om dem, de havde bedrevet, som om dem, de havde ikke bedrevet, hvilket gav tilkjende, at de ikke vare isinde at tracteres paa den gamle Fod. Kjøbenhavns Borgerskab havde i Særdeleshed Aar 1658 udi Belejringens Begyndelse faaet Løfter om adelige Privilegier, hvilke de ikke vilde lade sig igjen afsnakke, helst eftersom de fuldkommeligen havde fyldestgjort deres Pligt, og svaret til de gode Tanker, man havde fattet om dem. Hvad som paa samme Tid gjorde dem desmere formidable, var, at de havde til Hoved eller øverste Borgermester Hans Nansen, en Mand af særdeles Hurtighed og Forstand, der med Ære og Distinction havde beklædet det Embede fra 1644, da

han efter det hele Raads enstemmige Vota, og Kongens særdeles Approbation, blev gjort til Borgermester; udi ham havde Borgerne en Mand, der kunde føre dem an, og tale med Eftertryk for deres Privilegier; thi foruden den Myndighed, han ved sin Forstand og Veltalenhed havde erhvervet sig, var han formedelst sin Hurtighed og Conduite bragt i stor Anseelse. En ligesaa beqvem Talsmand og Anfører havde Geistligheden udi den sjællandske Biskop Hans Svane.

Men det meste, hvoraf man kunde spaae en forestaaende Revolution, var dette, at der endda var en Krigshær paa Benene, som var indtagen af Kongens Opførsel og fortreffelige Qvaliteter, som han havde ladet see udi denne Beængstelses Tid, og foruden et stridbar Borgerskab, et helt bevæbnet Universitet, hvor hver Student istedenfor Blek og Pen udi halvandet Aar havde omgaaet med Krud og Kugler, og hvor akademiske Exercitier havde været længe forvandlede til virkelige Skjermydsler mod de stridbareste og mest hærdede Tropper, som paa de Tider vare udi Europa. Saadan var Tilstanden, da man fandt forgodt at holde en Rigsdag udi Kjøbenhavn, og dertil at sammenkalde alle Stænder for at overlægge, hvorledes Penge kunde bringes tilveje, hvormed de misfornøjede Soldater kunde stilles tilfreds. Alle de Tiders Skribenter vidne, at Kongen ved dette

Paa-

Paabud intet andet intenderede, hvilket ogsaa efterfølgende Historie klarlig beviser, saa at det derfore er en opspunden Digt, at der var smiddet paa en Forandring i Regjeringen, førend Rigsdagen blev holden. Men Tidernes Conjuncturer, næst Guds Villie og Velbehag, udvirkede den samme alene, og contribuerede ikke lidet dertil Adelens egen Hidsighed, ved at beraabe sig paa Privilegier og Højhed, udi denne saa delicate Rigets Tilstand; thi derved kastedes Olie udi Ilden, og den store Revolution, til hvis Beskrivelse jeg nu vil skride, blev med en utrolig Hastighed fuldbragt.

Nogle Maaneder, førend den bekjendte store Rigsdag blev holden, lod Hans Majest. prøve det da udi Kjøbenhavn nærværende Rigets Raad, hvad han paa den tilstundende Rigsdag kunde forvente sig; thi han tilstillede dem in Junio en Missive, hvorudi han forlangede deres Betænkning om, hvorledes 2000 Ryttere uden Landets altfor store Besværing kunde underholdes udi Sjælland og Smaalandene. Det Svar, som Hans Majest. fik, er dateret af Raadstuen for Kjøbenhavn, hvoraf man vel skulde tænke, at det var fra Stadens Magistrat; men Kongerne raadførede sig i slige vigtige Ting alene med Rigets Raad, saa at ved Raadstuen for Kjøbenhavn kan der ikke forstaaes uden Rigets Raads ordinaire Raadstue paa det gamle Cancellie, lige over for Kjøben-

havns

havns Slot. Concepten af Svaret, som jeg haver, er ogsaa skrevet med en Raadsherres Haand, og Svarets Indhold giver selv tilkjende, at det ikke kunde flyde fra Stadens Øvrighed, endel efterdi Kjøbenhavn stedse var villig til at assistere Hoffet i dets Forlangende, endel og efterdi udi Svaret findes noget, som giver en slet Character over Almuen, og viser Adelens Jalousie mod de andre Stænder. Hvorudover Datum maa forandres, og istedenfor Raadstuen for Kjøbenhavn, maa sættes Raadstuen for Kjøbenhavns Slot.

Raadstue-Svaret, hvoraf jeg haver de første Concepter, lyder saaledes t):

Stormægtigste, Høybaarne Første! Allernaadigste Konge og Herre.

Vi have bekommet Ed. kongel. Majest. Missive, hvorudi os Naadigst befales, vort Betænkende underdanigst at give tilkjende, hvor stor Milice til Hest og Fods vi formene beqvemmeligen uden Undersaatternes Pressure og store Incommoditet kunde underholdes, nu, efterat Freden er kommen til Execution, eragtende den Fare og Usikkerhed, vi skulde stikke udi, dersom man gandske uden Milice skulde for-

t) Respons. Senat. dat. in Curia ante arcem Hafn. 25. Julii. Manuscr. autogr.

forblive, nu Flaaden er ikke i den Tilstand, at man ny Defension helst udi Vinters Tid derved kan have, og derfor ringe eller ingen Sikkerhed er at formode her udi Sjælland eller Smaalandene, som nu ere Grændser, uden man haver derudi et par tusinde Mænd til Hest, foruden Guarnisonens Besætning af Fodfolk, og udi de andre Provincer al'avenant. Nu eragte vi underdanigst, at vi vel have Aarsag os for vore Naboer, som nu nærmere angrændse end tilforn, at tage vare, og derfor behøve al den Forsigtighed, som kan udgrundes, og saavidt sig i disse Lande lader practisere, og ønske, man en anselig Armee til vor Sikkerhed kunde underholde. Dog, naar derimod considereres Fædrenelandets onde Tilstand, da Undersaatterne udi Stæderne og paa Landet have udstaaet ulidelige Krigsbesværing, saa at en stor Del ere fra Huse og Gaarde, mange af Almuen vansmægtede af Hunger, og Midler for de fleste ere gandske ringe; En stor Del af Cronens Gods i begge Kongeriger er udsat, og endnu udsættes, til Hoffholdingen, Arsenalet, Flaaden, Gjeldens Forrentelse, og anden nødvendig Udgift, vides ey den Forraad, fornøden er. Skulde nu herforuden fremdeles nogen stor Arma-

ture

ture underholdes, vil følge, at det lidet, som øvrigt er, og udi Beholdning, snart skulde consumeres; saa at Undersaatterne tilligemed Militien skulde undergaae, og dog udi Længden af Mangel for Underhold, med større Besværlighed vilde aftakkes, og var at befrygte, at man da skulde have ligesaa mange Fiender som Krigsfolkets Tal stor er.

Herforuden, efterdi denne Kronens Tilstand endelig extraordinaire og større Indkomst behøver, end den nu haver, saa skulde Undersaatterne ikke letteligen bevæges, at samtykke udi de Forslag og ny Paalæg, som Indkomsten kan formeres af, saalænge de med den store Krigsbyrde besværges; men dersom deres Elendighed tages udi Agt, og de for den haarde Indqvartering befries, formodes, at enhver godvilligen skal gribe sig an, og til Eders kongelig Majestæts Tjeneste, og sin egen Conservation; sin Troskab og gode Affection i Gjerningen bevise. Eders kongel. Majest. vil Naadigst betænke forrige Tider, da Rigerne vare udi god Tilstand, de dog ikke kunde besolde de ringe Folk, som vare udi Bestalling, nemlig 600 Mænd til Hest og 3000 til Fods, enddog dertil blev anvendet Tolden og Skatter fra Norge; langt besværligere vil

det

det nu falde udi dette forarmede Land, med et selvraadigt Folk at komme tilrette. Og synes derfor umuligt efter den foreslagne Proportion 2000 til Hest udi Smaalandene og Sjælland at kunde underholdes, og udi de andre Provincer al'avenant. Eders kongel. Majest. vilde derfor lade sig befalde det gevorbene Rytteri saaledes at reducere, at den gamle Roß-Tjeneste med Sognerytterne alene blev ordineret saaledes, at Ed. kongel. Majest. og Riget deraf kunde have Tjeneste, saavelsom de gamle Regimenter tilfods igjen bestilles. Videre Rytteri at besolde vil falde for meget tungt. Dersom da noget kunde være tilovers ved ordinaire eller extraordinaire Intrader, kunde Militien formeres, Fæstningerne forfærdiges, og anden nødvendig Rigets Defension anordnes; fornemmelig Fæstningerne Kjøbenhavn og Kronborg med nødvendig Garnison, Munition og Provision forsynes; hvorved vi formene næst den høieste Guds Bistand Riget nogenlunde kan forsikres. Vi have erfaret i disse Tider, da det gandske Rige var udi Fiendens Gevalt, at Kjøbenhavn alene haver conserveret den største Del af Riget, og befordret Fredstractaterne, hvilket endnu herefter ved samme Guds

naa-

naadige Bistand kan skee, og en Fiende skal tage i Betænkning Riget at anfalde, saalænge han tvivler sig fornævnte Fæstninger at kunne bemægtige.

Saadan var da Raadets Betænkende, hvoraf sees, at Hoffet vilde faae mange Modsigelser paa den tilkommende Rigsdag.

Stænderne, som vare forskrevne, komme sammen udi Kjøbenhavn den 8de Sept. 1660. Den hele Adel var stevnet til at møde, og de, som ikke selv kunde komme, maatte møde ved Fuldmægtige. Bisperne vare alle kaldede, item 2 Provster af hvert Stift med Fuldmagt fra alle Præsterne. De store Kjøbstæder vare beordrede at skikke 2 Fuldmægtige og de smaa een, og naar de vare alt forringe, maatte 2 Stæder gjøre en Fuldmægtig ud. Den 10de Dag udi samme Maaned bleve de samtlige opkaldne paa Slottet paa den store Sal, hvor Herredagene holdtes. Da holdt Rigets Hofmester Joachim Gersdorf en Tale til Stænderne af det Indhold, at de vare forskrevne for at overveje de bedste Midler, hvorved Riget kunde hjelpes og forsvares, det kongelige Hus besørges, Krigshæren betales, og Flaaden repareres. Derpaa bleve de den Dag dimitterede, og enhver Stand blev ombeden, at den vilde give skriftligen sin Betænkning derom. Da holdt Adelen sin Samling paa Stadens Raadhus, og Borgerne paa

det

det islandske Compagnies Sal. Da sluttede og forfattede de skriftligen, hvad de vilde foreslaae.

Adelen indgav da den 19de Sept. et vidtløftigt Forslag om en almindelig Consumptions Paalæggelse, og saasom samme Forslag tjener meget til denne Histories Oplysning, visende saavel Landets Tilstand, som hvorledes Gemytterne da vare dannede, og mig deraf en Copie er communiceret, vil jeg det her Ord for Ord indføre, det lyder saaledes u):

Ædle, Velbaarne Herrer, Danmarks Højvise Raad!

Vi, Hans kongel. Majest. Vor Allernaadigste Herre og Konges troe og lydige Undersaatter af Adelstanden, have med allerstørste og underdanigste Fornøjelse, af den Ædle og Velbaarne Herr Rigens Hofmester, forleden udi alle Stændernes Nærværelse fornummet Hans kongelige Majestæts Vores Allernaadigste Herres og Konges faderlige og kongelige Omhu og store Omsorg han haver for vores kjære Fædreneland, sit Kongerige og Lande, samt sine kjære og troe Undersaatter, i det Hans kongel. Majest. med saadan Iver, som ikke noksom er at berømme, lader sig saa inderl

u) Propositio Nobilit. Comitiis Hafn. 19 Sept. 1660. manuscr.

derlig gaae til Hjerte de store Pressurer, Landet haver udstaaet; hvorudover alle Stænder, og enhver af dennem fra Øverste og til Nederste, med de fattige Bønder overalt er geraaden udi saadan Betryk, at det ikke synes at kunde hjelpes paa Fode igjen, som saa ynkelig ligger, uden saadan Omhu og Hjelp, som allerede derudi kjendes, og proponeret er, sættes udi Værk, og alvorligen fuldrives.

Og efterdi Hans kongl. Majest. Vores Allernaadigste Herre og Konning, haver naadigst selv, af kongelig Inclination til sine Undersaatter, ladet proponere, og om Hjelp til Fædernelandets Oprejsning, Conservation og Defension ladet anholde; da erkjende vi billigen, og udi allerunderdanigste Maader, ikke aleneste sligt, men endogsaa det i Synderlighed, at Hans Majest. haver villet lade sig befalde at observere Aarsagen og Begyndelsen til denne vores store Ruine og Betryk, vi ere geraadne udi, deraf at være: at en Part, som i Begyndelsen vores Krig skulde føre, ikke haver ladet see deres Skyldighed enten i at commandere eller at parere, hvorover vi for tidligen og vare overilede, førend vi tænkte at kunde eller burde at være slagen paa Slugt, saa vi maatte give bort, for at nyde Fred,

det

det som vi aldrig kunde have tabt, havde enhver gjort i Begyndelsen sin Devoir.

Dersom Hans Kongl. Majest. endnu vil fremdeles bevise os den Naade, med Kongelig Iver at lade examinere sine Betjenteres Negligencer, med Landets og Fæstningers liderlige Overgivelse, og andre deslige Forseelser, saavelsom Insolencer, som siden udi denne sidste Krig paa Landet ere begangne, og af en Part endnu daglig begaaes, saa at hvis af Fienden haver været skaanet, af dennem er ruineret, og siden over dette, saavelsom forrige Forseelser, at lade exeqvere, og derpaa Exempel statuere, uden nogen Persons Anseelse, paa det, den Skyldige fra den Uskyldige kunde blive kjendt, og Nationen fra al Vanrøgte befries, og dennem derimod igjen, som troligen og vel, med Liv og Blod, Gods og Formue, og i andre Maader, troligen udi sin Bestilling, Hans Majestæt tjent haver, med kongelig Naade og Befordring belønne og aflægge, at man kunde kjende, at der var Forskjel paa ilde og velgjort, da skulde Hans Majest. vinde sine troe Undersaatters Hjerter, og instigere dennem desmere at beflitte sig paa skyldig Troskab, at vove baade Liv og Blod, saavelsom det øvrige af Formuen,

muen, som enhver endnu kunde, være i Rest, efter den store Landsfens Skade; og, som vi paa det underdanigste os visseligen dertil forlader, saa takker vi allerhørsomst Hans Kongl. Majestæt, som selv haver udi sin Proposition givet Anledning til sligt at begjære; og beder de Velbaarne Rigens Raad, at de ville sig lade være angelegen, sligt med Iver hos Hans kongelige Majest. at drive paa.

Og, eftersom Hans kongel Majest. haver nu ladet forskrive alle Stænderne sine tro Undersaatter hid til sin Residentze, om Middel og Maade at deliberere, hvorledes Landet, som af vore Fiender ikke alene er ruineret, men endogsaa geraaded udi saadan Tilstand, at vi for vores Naboer ikke ere sikkere, eller kan være forsikkrede, at det jo igjen med Overfald og Fredsbryden kunde skee, som nyligen af dennem er beganget, med mindre vi seer os bedre for, end tilforn skeet er, og setter os udi den Positur, at tage imod sligt, om skee skulle. Da ere vi af Adelstanden, saavelsom de andre Stænder, her tilstede komne, udi allerunderdanigst Skyldighed Hans Majestæts naadigste Villie at fornemme og efterkomme.

Hvor-

Hvorfor, efterdi vi underdanigst fornemmer udaf Velbaarne Herr Rigens Hofmesters udi Hans Majestæts Navn gjorte Proposition at Hans Majestæts naadigste Villie og Begjæring i Synderlighed er, at man ville være betænkt Hans kongel. Majest. og Riget at komme til Undsætning med Hjelp, at bevilge til Hans Majest. Hofs Underholdning, Fæstningernes Reparation, Guarnisonens, samt Militiens, Vedligeholdelse item Flaadens, som er det gandske Rigets bedste Værn og Forsvar, Forøgelse, Besættelse og Underholdning, og endelig Gjeldens Aflæggelse; vi kan ikke andet, end sige og eragte alle samtligen, og enhver især og vel bekjender, alle disse Poster at være saa considerable og fornødne, saasom det gandske Rigets Velfærd er, og bør at være alles og enhver vores Velfærd; hvortil Hans kongel. Majestæt vores Allernaadigste Herre og Konning, ved trende af Rigens Raad haver ladet begjere, man ville bevilge, noget taaleligt at give, af hvis man i sit Hus aarligen kunde behøve, bruge og fortære, og derforuden begjeret, man selv vilde foregive og Forslag gjøre, hvad Middel man kunde tykkes baade hertil fornøden at gjøres, saavelsom ogsaa vores Betæn-

tænkende at give, hvorledes det hele Landets Bespæring kunde remederes.

Hans kongel. Majest. vores Allernaadigste Herres og Konges Hof anlangendes, dø eragte vi det saa billigt som fornødent, at Hans kongel. Majestæts Hus bliver kongelig underholdet, og at os i ingen Maade ville anstaae derudi noget enten at reformere, eller det at restringere. Ikke desmindre formoder vi, at de gode Herrer Velbaarne Rigens Raad holder os denne ringe Erindring tilgode, som dem selv dog ikke er ubekjendt, nemlig hvad Indkomst Riget haver tabt formedelst denne nødtrængende Fred ved Skaanes Cession, samt andre Landes og Indkomsters udi Norge; hvad videre Skade Indkomsten lider, og daglig frem bedre vil fornemmes at kynde komme til at lide ved Rigens Gods, som ud lagt er og daglig udlægges udi Gjeldens Af læggelse, og hvad videre Skade Rigens Indkomst tager udi Sundet formedelst vores ulykkelige Fredstractater, og derfor udi allerunderdanigst Maade fører Hans kongel. Majestæt til Gemytte, at man ikke bliver saameget rig deraf, at man formerer sin Indtægt, som deraf, at man forringer og formindsker sin Udgift.

Hvor-

Hvorfor, efterdi Indkomsten, som forstreven staaer, forringet er, og her søges ny Middel til saadan Udgift at stoppe, at Hans Majest. derfor naadigst ville selv betragte, hvor nødvendigt det ville være, Landsens Udgifter, saavel Hans Majestæts Hof anlangendes, som Militien, og andre Rigens Udgifter vel at menagere, paa det at den begjerte Bevilling des villigere maa udgives, og maa forslaae og tilstrække. Vil derfore fornødent være, at Hans Majestæt vil lade gjøre Overslag, og et Qvantum til sin Hofs Underholdning, et Qvantum til Flaadens Bekostning, og et Qvantum til Militiens Udgift, deputere efter den Maade, Landet efter denne vores Tilstand kan taale og affted komme; derhos vel betragtendes Landsens Armod, og enhver Mands, i Synderlighed Bondens og Adelstandens, som mest i denne Krigstid haver lidt og udstandet, eftersom det er mere end vitterligt, at vi ingen Næring haver havt, men altid haver maatt sætte til og udgivet, ja satt os i Gjeld for det man skulde udgive, og med ny Gield, for sin Gjeld at forrente, formeret sin Gjeld; thi ellers er det umuligt, det at udstaae, og Middel til saa store Udgifter, som os nu overhenger, at bringe tilveje.

Vi for vores Personer af Adelstanden erbyder os allerunderdanigst, at lade os, saadant uanseet, saavidt muligt, finde villig og redebon til at bevilge og indgaae det, som Hans Kongelig Majestæt, samt det hele betrykte Fædreneland, kan komme til underdanigste Hjelp, Forsvar og Fortsættelse, efter den Maade nu paa dette Møde bevilget vorder.

Hvor nødvendigt det er, og udi sig selv bør at eragtes, Flaaden ikke aleneste at reparere og completere, men endogsaa altid at holde udi Beredskab vel besatt med Folk og tilbørlig Amunition forsørget, det haver os lært vores Naboer med deres sidste Indfald, da de os, som sadde udi den gode Fortrolighed udi vores største Sikkerhed, uforvarendes og uformodendes overfaldi; ja det lærer os ogsaa dette Riges Situation, som ligger midt imellem vores Naboers Lande, bestaaende udi Insuler mestendels, synes derfor at skulde have sine bedstt Volde og Forsvar af en god vel udberusted Flaade.

Var derfor gavnligt, at Rigens høyvise Raad ville lade forfatte, hvad dertil kunde behøves, at man kunde vide et vist Qvantum, som kunde svare til de Indtegte vi kunde bringe til-

tilveye, af hvis nu bevilges, ellers kunde vel ogsaa Trafiqvens Fortsættelse mægtig hjelpe til vores Flaades Bestyrkelse.

Fæstningerne, saasom de fleste ere ikke komne til deres Perfection, vil uden nogen Modsigelse af høieste Fornødenhed for disse Landes Conservation endelig repareres, til Perfection fuldfærdiges, og med god Guarnison vel forsees, saa maa man og være betænkt paa nogle udi Jylland, efter et vel formeret Consilium til Landets Defension, at anlægge. Thi ville de gode Herrer Rigens-Raad det i bedste Maade saaledes hos Hans kongelige Majestæt midle, at saadant med førderligste maatte iværksstilles, og Fæstningerne gode indfødde danske Mænd betroes, saasom vi for alting og i Synderlighed er begjærendes, Hans Majestæt udi saadanne vigtige Tjenester ikke ville gaae sine troe Undersaatter forbi, men sætte sin kongelige Fortrolighed paa dennem; vi ville formode og forsikkre Hans kongelige Majestæt de skal deres underdanige troe Pligt lade see, saavel som nogen Fremmede, anseendes, at Nationen ved Fremmedes Foredragelse snarligen kan komme i Foragt.

Militien anlangendes, da er det at agte, at saa fornøden som vores Defension os er, saa fornøden er det at Landet ikke med større Militie graveres, end det kan underholde; beder derfore paa det tjenstvilligste, de Velbaarne Herrer, Danmarks Høyvise-Raad, ville baade selv vel considerere, overveye og betragte, saa ogsaa alvorligen føre Hans Majestæt udi al Underdanighed til Gemytte, hvorledes dette Kongeriges Lande ere ikke aleneste af vores Fiender indtagne, men endogsaa af vores Allierede meget ruinerede, og mægtig satte tilbage, at vi intet skal tale om det, som det hele Land noksom beklager, at endel af vores egne, som skulde have ladet sig bruge til vores Defension, haver paa anden Vis os ikke forsvaret, end Fiender os haver ruineret, saa at vi fast ikke have vidst at gjøre Forskjel paa vores Fienders, og vores egnes Tractamente; og derfor saaledes mager det, at Landet ikke bliver onereret og besværget med mere Folk, end det kan taale, og disse bevilgede Midler kan tilstrække til saadanne og oven specificerede fornødne Udgifter; thi ellers befrygte vi vores Forsvar udi Fredstider vil blive os til saadan Udmattning, at vi hverken det skulle kunde udstaae, eller have

udi

udi Ryggen at forsvare os med, om, Gud forbyde, nogen Krig skulle paakomme; Vi eragte det høynødigt og endelig fornødent, saamange Fodfolk at underholde, som de Fæstninger, vi nu haver, eller at opbygge kunde blive besluttet, kunde med besættes.

Hvilket indstilles underdanigst til de Velbaarne Hans kongel. Majestæts, og Danmarks Høyvise Rigens Raads deres Betænkning, derom at ordinere.

Og, efterdi Vores Land-Militie, naar den bliver paa nye oprettet og vel anstillet, kan bringes til en anselig Summa, da ere vi tjenstvilligst begjerende, I gode Herrer ville hos Hans kongel. Majestæt midle det saa, at den maatte igjen blive oprettet, og komme paa Fode, og af vores indfødde Danske fornemmeligen commanderet. Vi formoder, I gode Herrer megler det saa hos Hans Majestæt, at endel af mange Generals, saa og Stabspersoner, som i disse Tider ikke behøves, maatte aftakkes, og vi siden ikke med fremmede Ryttere at besværges, som det umuligen kan taale, eller uden total Ruine udstaae, uden saavidt nødvendigt kunde eragtes til Guarnisonernes Underholdning at behøves.

Det

Det var vel gavnligt for Landet, Militien igjen at bringe paa Fode, at efter Haandfæstningen en Rigens Marsk maatte blive sat, som vi af de gode Herrer haver tjenstvilligen været begjærende, Hans kongel. Majest. dertil underdanigst ville søge at disponere, saavelsom ogsaa til Rigens Raads Tal at completere, og en kongelig Canceler at forordne. Og kunde Hans Majest. nokſom endnu Landsens Besværing mere at lette, og des flere Officerer at lønne, Middel at have udi Forraad, med sine Høye- og Underofficerers Løn og Besoldning, det saaledes udi Fredstider tilraades, at disponere og forordne, at som det haver været af ældgammel Tider en velherbragte Maneer, at baade Rigens Marsk, og Rigens Admiral selv for deres militariske Charger og Tjeneste intet andet udi Fredstider haver nødt end deres Lehne, som dennem efter en raisonable Forhøjelse er tillagt, da kunde Hans Majest. for Landsens Bedste paa samme Maade beqvemmeligen de andre vores indfødde høye Officerer ogsaa med Lehne, Præbender, Canonicater, og andet sligt, eftersom deres Charger ere til, aflægge; saa at de, som Lehne eller saadanne Beneficia havde, skulde ingen anden Løn og Besoldning nyde,

de, men naar Lehne og Beneficia ikke kunde tilstrække, da skulde og kunde dennem tillægges noget vist af disse nu bevilgede Consumptions-Midler, indtil sligt kunde falde, og for Udgifter desmere at menagere, da synes os ikke at være uraadeligt, saasom høystfornødent, at Regimenterne og Compagnierne paa Folk bleve forhøjede, og Officererne til et vist Tal reducerede, og udi Fredstider forringede, anseendes, det er Officererne og Staben, som trækker det meste, paa det at de ikke baade med Regimenters særdeles Charger, og andet som trækker, skulde baade besværge Landet og consumere det, som andre Underofficerer kunde lønnes med, og naar de bleve vel menagerede, saa at een ikke med saamange beneficeres, som tre eller fire med aflægges kunde, og da ingen at nyde saadan Beneficia, uden den som kunde kjendes capable til sit Fæderne Riges, enten civil- eller militariske Tjeneste, som ville blive et fornemme Middel at instigere enhver at gjøre sig beqvem x).

Vi

x) Jeg følger her Documentet uden at gjøre nogen Forandring i Stilen, skjøndt i dette saavelsom i mange andre saadant kunde gjøres fornødent formedelst dens Uforstaaelighed.

Vi leve derfor i største Haab, og fulde Tilforsigt, at I gode Herrer, baade selv tager sligt udi bedste Consideration, og endelig med Eders gode Raad beqvemmer Hans Kongel. Majest. til saadan højfornøden Reduction, Landet efter udstanden højeste Pressur til største Forlindring.

Og enddog den begjerte Consumption er en besværlig og tung Udgift, mere for Navnets Skyld, end for Udgiftens Skyld, i det den skjærer saa dybt i Privilegierne, saa erbyder vi os dog, af fremmed Øl og Vin, samt al anden Vare, som vi kjøbe udi Kjøbstæderne til vor Husholdnings Fornødenhed, lige ved de andre Stænder med en god Villie at give den bevilgede Consumption af, saa højt som derpaa bliver bevilget og satt, dog med saadan Condition og Vilkaar, at det maa blive for vores Posteritet, paa vores Privilegier, uden Præjudice, og paa 3 Aars Tid alene limiteret; det aleneste begjære vi underdanigst at have os forbeholden, alle adelige Gaarder, og hvor vi paa Landet holde Dug og Disk, at blive forskaanet, og for den Consumption paa hvis ringe Meel og Malt, samt andet som vi der consumere, og Fæmon vi uden nogen Underslæb paa adelige Troe og Love, af vores eget,

eget, paa vores Gaarder og Ladegaarder kunde have, under den Straf som vederbør.

Herhos indstilles til de Høiviſe Danmarkes Riges Raad, som Velbaarne Hofmester paa Sorøe, paa Academiens og Herlofsholms Skoles vegne, lader anholde om, at considereres og haves udi Agt, om ikke de tvende Stæder, saasom med slige Stæder og Hospitaler altid og allesteds foreholdes, ogsaa bør for saadan Consumption at være, saavidt Husholdningen, og paa deres Ladegaarder, fri.

De gode Herrer Velbaarne Danmarkes Riges Raad ville vel betragte, at dersom den adelige Stand undergiver sig denne Consumption af vores Fortæring, og hvis vi af Sæmon paa vores Gaarde have, da give vi bort dermed al den Frihed vi have, saa at der siden ingen videre Forskjel er paa en Adelsmand og en Bonde, uden Navnet aleneste, og tager os alene en ny Tyngsel paa, thi Borgerstanden, foruden det, at de her ere med adelige Friheder privilegerede, da efterlades dennem derimod den ordinaire Skatt, som de ellers tilforne udgave, saavelsom ogsaa Bonden for sin Skat forskaanes, som os paalægges alene, hvilke alene før vare fri; vi

vi ville dog ikke vegre os i at bevilge og indgaae vores Ugedags-Tjenere, som dog altid have fri været for Skatt, nu og herefter, saalænge denne Bevilgning staaer, saadan Consumption og Qvæg-Skatt at udgive, lige ved andre, og ellers vi selv, naar vi i Kjøbstæderne ere, af hvad vi der consumerer.

Vi finder det og ikke raisonable, at Kjøbenhavns Borgere skulde kunde sig herimod besværge, under nogen Prætext af de adelige Friheder de haver bekommet; thi vi af vores Kjøbstæd-Gaarde, og naar vi der ere, give Consumption lige ved dennem, og naar de kjøber, og haver adelige Gaarder paa Landet, nyder de den samme adelige Frihed. Det synes ellers, ligesom de ved saadan Frihed skulle ikke aleneste nyde mere Frihed end Adelen nogen Tid haver havt, og Adelen derimod skulle tabe al den Frihed de have haft, og lige ved Bonden bære Tynge, i det at Adelen taber i alt paa deres Frihed. Borgerskabet derimod gives Frihed, og beholder dog deres borgerlig Frihed, med Kjøbmandskab, som Adelen er forment. Hvorfore vi formener, at dersom de skal gjøres lige med os udi vores Frihed, da er det ikke ubilligt, at vi ogsaa lige

ved

ved dennem nyder den Frihed at kjøbe og handle lige ved dennem.

Derforuden, da er det at agte, at alt hvis Pantegods Adelen haver, deraf holder Adelen Rostjeneste, og de derimod have deres fri for Rostjeneste, at vi intet skal tale om den runde Udleg de haver bekommet for deres Indqvartering og Forstrækning, hvorimod vores Gods og Gaarder haver udstandet langt mere Indqvartering, ikke aleneste af Fienden, men vores egne, hvorpaa vi ingen Vederlag have, som vi med største Billighed kunde prætendere, saavelsom de.

Vi bekjender vel, at dersom, Gud forbyde, dette Land skulde være overgangen, det som vore Fiender agtede os, og saadan Fare os endnu skulde forestaae, da vilde det mest over os udgaae, men derimod igjen er at considerere, hvorledes det mest er Adels Privilegier, sligt angaaer, og hvad stor Omkostning og Besværing vi dog udstaae med Rostjeneste og anden Omkostning udi Hans Majestæt Tjeneste, Commissariater og Befalninger, som skeer, paa vores egen Pung, og de, som det forsøge, vel mærker og fornemmer, ikke lidet tager paa dennem, som sligt vedkommer. Vi vil derfor formode, at I gode

de Herrer det tager til Betænkning, og rammer de bedste Raad, anseendes derhos, at allevegne og over alt hvor saadan Consumption er i Brug, haver Adelstanden, som boer paa Landet, altid deres Gaarde fri for saadan Consumption.

Og eftersom ikke lidet Magt paaligger, hvorledes saadan Consumptions Indtegt og Udgift bliver administreret, da ere vi underdanigst af Hans kongel. Majest. begjærende, I gode Herter vilde holde os til gode den ringe Erindring, og hos Hans Majest. det megle saaledes, at det maatte tages i Observantz og bevilges.

1) For det første; Efterdi der er ingen Tvivl paa, at det jo vil indbringe en considerable og anseelig Summa, at det derfor maatte saaledes blive administreret, og saadan Lighed blive underholdet, at en ikke mere, enten for sin egen Modvilligheds skyld, eller for nogen anden Vild eller Venskab, og particuliere Interesse, bliver enten forskaanet gandske, eller seet igjennem Fingre med, vil derfor gjøres fornødent, Raad at optænkes, som af de fleste kan indgaaes, hvorefter den Uvillige kunde blive bragt til at gjøre det, som de fleste indgaae, og al Understeb uden

Per-

Persons Anseelse blive straffet. Hvilken Straf, om Forseelsen ikke var for grov, at den kunde settes paa Penge, til Landkisten at udgives; hvorom skulde gaaes efter Landsens lovlig Procesz naar Hans Majest. først sin Forordning derom havde ladet udgaae.

2) Eftersom Adelen haver altid været bevilged og havt den Frihed, selv at lægge deres Tjenere udi Skat, da ere vi underdanigst af Hans Majest. begjærendes, at enhver Adelsmand selv maatte sætte saadan Consumptions-Skatt over sine Bønder, og derfor aarligen, som han vil svare, med rigtig Mandtal og Regnskab forklare, og hvis ikke, da Hans Majestæts Betjentere det at forrette, udi Hosbondens eller Fuldmægtigens Nærværelse.

3) At hvis Consumptions-Betjenter sættes skulle, maatte skee med saadan Valg og Election, at man ikke nogen Vild, Venskab, eller particuliere Interesse derudi ansaae, men alene dertil udtog saadanne, som af alle, eller de fleste vare bekjendte for ærlige, oprigtige og dygtige og indfødde Danske, og dennem siden, naar de befandtes utroe eller forsømmelige, som forbert er, paa Penge i Landkisten at straffe, førstegang eftersom

For-

Forseelsen var til, og andengang, foruden Penges Udgift, uden Pardon affættes.

4) At Bestillingerne over denne Consumption blev faakedes helt iblandt mange, og til enhver sin visse slags Consumption, som kunde vide deraf sin visse Løn, og desbedre at svare til sin Bestilling.

5) Og efter denne Consumptions-Skat er begjæret, fornemmelig til Hans Majestæts Hofhaltung, til Militien og Flaadens Fortsættelse, og endelig Gjeldens Aflæggelse, da ville I gode Herrer, Danmarks Høiwise Raad, denne vores velmente og fornøden Erindring vel tage udi Agt, og mage det saa, at der maatte deputeres udaf denne Consumptions-Skat et vist slags til Hofhaltung aleneste, saa vidt anden Rigens Indkomst ikke der tilstrække kunde, hvilken dertil aleneste skulde forblive, og ikke anvendes eller forvendes under hvadsomhelst Prætext til noget andet.

6) En anden Del af samme Consumptions-Middel maatte anvendt blive til Militien, som og ikke skulle til noget andet henvendes, end dertil alene, under hvadsomhelst Prætext i nogen Maader; hvilken skulle annammes og oppebæres af Hans Majestæts velforordnede og betroede Commissarier udi hver

Pro-

Province, og igjen udgives efter Ordre af dem, som af Hans Majest. bliver betroede.

7) Endel af samme Consumptions-Middel til Flaadens Fornødenhed skulle saa ogsaa ikke til noget andet henvendes, end dertil alene, under hvadsomhelst Prætext i nogen Maader, hvilket skulde annammes og oppebæres, saadelsom ogsaa udgives efter Ordre, af dem, som dertil bliver betroede.

8) Og efterdi Riget er ikke aleneste geraadet udi en stor Gjeld, men af Rigens Gods udsatt og pantsatt snart mere end den halve Del, da paa det sligt engang maatte blive indløst, at komme til Kronen igjen, saa at Kongen kunde nyde Indkomsten, og Landet nyde nogen Lindring paa saadan Consumption, da var det vel at ønske, der maatte bevilges et vist Qvantum af de bevilgede Consumptions-Middel til Kronens udsatte Gods at indløse, hvilket skulde og ikke bruges til anden Gjeld, end saadan som Rigens Gods er udsatt for, og da saadan Gods først efterhaanden indløses, som kunde eragtes Lehnene mest at kunde behøve, og ikke kunde undvære.

9) Var ogsaa at ønske, at Hans Majestæt vilde bruge noget vist af samme Consumption,

tion, at indlægges udi Landkisten til en Forraads- og Nøds-Penge, som ikke skulde, under hvad helst Prætext, angribes eller udtages, men til en Nøds-Penge gjemmes til Værve-Penge, om, Gud forbyde, noget skulde paakomme.

10) Og efterdi saadan Penge og Indkomst beraaber sig, og bestaaer udi det, som alle Stænder have bevilged, og af alles vores Middel, da ere vi allerunderdanigst begjærende, at aarligen derfor maatte gjøres Regnskab, udi visse Deputeredes Nærværelse af Adelstanden, Gejstligstanden, Borgerstanden efter den Maneer, som tilforne med den militariske Udgift forholdet er.

11) Anlangendes det forsegled, eller trykte Papir, da er vores tjenstvilligst Begiering til de gode Herrer Rigets Høyvise Raad, de hos Hans kongel. Majest. vilde det saaledes underdanigst midle, at det efter alle Stændernes underdanigste Begjæring, maatte dermed forblive efter den forrige derom udgangne kongel. trykte Forordning.

Hvad Consumptions-Species vedkommer, da bevilger den adelige Stand, at alle deres Bønder, med Ugedags Tjenere, udi 3 næstfølgende Aar fra den Tid Consumptions-Paa-

læg

legg begyndes, maa give af alle slags Korn, som males paa Møller, efter den af alle Stænder bevilgede Taxt. Desligeste aarligen 14 Dage efter Philippi Jacobi Dag at udgive den bevilgede Qvæg-Skatt af alt Hvis, som er over Aar gammel, indtil Gjæs og Høns, og intet videre. Dog hvad som til Kjøbstæderne udføres til at selge, deraf at give efter den af alle Stænder vedtagne Taxt.

Hvorimod vi af de Velbaarne Herrer, Rigens Høyvise Raad, tjenstvilligen ere begjærende, de ville vel gjøre, og tilforne forsikkre os ved Hans Majestæts kongel. Revers, at saadan Bevilling skal være os aldeles upræjudicerlig udi vore velherbragte adelige Privilegier, og at alle adelige Sæde-Gaarde, og hvor paa Landet Adelen holder Dug og Disk, at være aldeles fri for denne Consumption- og Qvæg-Skatt, som ovenmeldet er, saa og at samme Bevilling efter 3 Aars Forløb skal ophøre.

Desligeste, at saadan bevilgede Consumptions-Middeler ikke skal anvendes til andet, end til Rigens Tarv og nødvendig Udgifter, som her oventil formeldet er. Derhos ogsaa, at vi eller vore Tjenere, ikke med nogen Skatt, Contribution eller Indqvartering der-

imod i nogen Maade skulde besværges, men Reductionen og Afstakningen uden Ophold strax at maatte foretages, eftersom Hans Majestæts Undersaatter umuligt tillige Consumptions-Skatten og Indqvarteringen kan udstaae; hvilken Forsikkring paa alle fornævnte Poster, dersom den os ikke nøjagtig skeer og holdet bliver, da denne vor Bevilling at være som ugjort.

Dette vores velmente Indlæg begjærer vi paa det tjenstvilligste, de Velbaarne Herrer, Rigens Høјvise Raad, udi al Faveur og Gunst ville optage; Vi forbliver for vores Personer, altid de gode Herrers tjenstvilligste Tjenere.

Datum Hafniæ d. 19de Septembr. Ao. 1660.

B. Gyldensteen, M. ppr.
Jfver Krabbe Tages.
Steen Biilde.
Paa mine Brødre Knud og Peder Seefeldt, og mine egne Vegne.
J. Seefeld.
Oluf Brokkenhuus.
C. Lindenou.

Endogsaa paa Werner Pasberg, og Tønne Juels Vegne, efter Fuldmagt.
H. Fris.
Paa min Søns Waldemar Daaes, og Henning Valckendorpfs Vegne, samtykker jeg underskrevne.
Jørg. Kruse. M. ppr.

Paa

Paa min K. Moders, Frue Ingeborg Parsbergs og mine egne Vegne.

Axel Jul Jfversſ.

Paa Lauritz Schinchels, Erik Qvitzow, og Christian Urne Christophersens, saa og mine egne Vegne.

Henning Povisch.

Paa mine egne og Erik Seestes Vegne.

Kjeld Krag. M. ppr.

Paa mine Brødres Mogens og paa Ebbe Rosenkrantz, og paa mine egne Vegne.

Oluf Rosenkrantz.

Vindtzes Bildt. Eghd.

Mogens Arnfeld, paa Morten Schinchels Vegne.

Jacob Grubbe.

Erik Haagen og paa Præbjørn Gyldenstjerns Vegne.

Køhn Jochim Grobbe.

Erik Rosenkrantz.

Tyge Below. Eghd.

Christen Schel Jørgensen. M. ppr.

Christian Daa. M. ppr.

Paa Malthe Sedstes, Steen Ridtzes og mine egne Vegne.

Jørg. Reetz. M. ppr.

Hans Juel.

Albrect Scheel. M. ppr.

Lave Bilde. M. ppr.

Paa min Moder Fr. Karen Arenfelds og mine egne Vegne.

Offve Jul.

Paa min K. Moders Frue Sophie Rosenkrantz, og min K. Søsters Karine

 Krabbes

Krabbes og mine egne Vegne.

Niels Krabbe.

Paa Peder Langes og mine egne, samt dettes, hvis Fuldmagt jeg haver under enhvers Navn.

Jørgen Rosenkrantz. M. ppr.

Otto Povisk. M. ppr.

Hugo Lutzow.

Jørg. Kaas. M. ppr.

H. Friis. M. ppr.

Jørgen Skeel.

Paa min Søsters Frue Ide Lindenovs og mine egne Vegne.

Jacob Lindenow. M. ppr.

Paa efterskrevnes Vegne, efter Fuldmagt specificeret. Erik Lindenov, Niels Parsberg, Voldmahr Steen, Ped. Hendriksſ. Mylling, Jørgen Rosenkrantz, Marc. Rodstejn P. Hans Wolf, Christen Lange, Niels Kaas, Frue Elsebe Juell, Mogens Kragh, Axel Sedsted, Hans Bille, Claus Dyere, Hendrik Saß, Lauridtz Below, Corfitz Uhlfeldt, Hans Steensen, H. Qvitzow, paa Frue Helvig Rosenkrantzes Vegne efter Fuldmagt Frantz Rantzow.

Dette Adelens Forslag har jeg fundet fornødent Ord for Ord her at anføre, endel efterdi det giver en Afrisning paa Landets Tilstand efter Krigen, og viser, hvad Adelen da havde at besværge sig over, nemlig, at der ingen Land-Militz var, men gevorbne Tropper og fremmede Officerer, iligemaade, at

der

der ingen Rigs-Marsk eller kongelig Cantzler var, ej heller at Rigets Raads Tal var complet, hvilket altsammen de menede at stride mod Haandfæstningen. Om Kong Friderik derved har havt nogen Politiqve og efterfulgt sin Faders Stats-Maximer, er noget, som forvist ikke kan siges. Det er troligt, at de forvirrede og bedrøvelige Tider have været største Aarsag derudi, saa at Hans Majestæt ikke haver havt Lejlighed, at tænke paa, hvorledes de vacante høje Embeder kunde besættes, og Rigets Raads Tal completeres. Foruden dette og andet, som man lærer af ovenanførte Forslag, kan man og deraf corrigere de Vildfarelser, som findes hos alle fremmede Skribentere, i det de sige, at Adelen vegrede sig for at contribuere deres Del til Rigets Istandsættelse, og derudi enten af Uvidenhed eller Passioner have gaaet forvidt.

Alt hvad man heraf kan indføre, er, at deres Tilbud var ikke proportioneret efter Rigets Tarv; thi først var det formeget indskrænket, efterdi de vilde, at de adelige Gaarde, og hvor Herremænd paa Landet holdte Dug og Disk, skulde være befriede for den paalagte almindelige Consumtion, dernæst, efterdi de foreskreve en kort Tid alene, nemlig paa 3 Aar.

For det andet var dette Tilbud sat paa Skruer, og saaledes forfattet, at Adelen kunde give, hvad dem lystede, efterdi enhver Adelsmand selv vilde

sætte

sætte Skatten for deres Bønder, eller i det ringeste være overværende, naar saadant af kongelige Betjentere forrettedes. Hvorom alting er, saa seer man af efterfølgende Historie, at de andre Stænder ikke have været fornøjede med dette Tilbud, helst Borgerskabet udi Kjøbenhavn, hvilket kunde støde sig over nogle Expreßioner udi samme Forslag.

Saadanne vare da Adelens Propositioner, hvilke bleve imodtagne af Raadet, som bevilgede, at for hver 10de Person af Adelens Tjenere skulde udi 4 Terminer betales 15 Rigsdaler, og det paa 3 Aars Tid mod forlangende kongel. Revers, og er det mærkeligt, at Corfitz Uhlfelds Navn findes undertegnet saavel ved Forslaget som Slutningen, hvilket giver tilkjende, at han ikke endda var fængsligen bortført, skjøndt maaskee under nøje Opsyn.

Gejstlighedens og Borgerskabets Forslag derimod gik udi anden Tone. De samme gjorde saadan Erklæring, nemlig, at man vidste intet bedre Middel til at udrede Riget af den store Gjeld, som det var beheftet med, end at Kronen tog først til sit eget Gods, saavidtsom det kunde forslaae, og siden, naar det ikke kunde strække til, vilde de, som troe Undersaatter af yderste Formue hjelpe med deres ringe Midler.

Dette forklarede de saaledes, at Kronen havde sine Lehne, Gaarde, og Lade-Gaarde, ikke fordi

andre

andre derved skulde beriges, men at Kongen og Riget dermed skulde forsørges, og Undersaatterne ej uden stor Nød besværges. Nu, efterdi Kronen var udi saadan yderlig Vidtløftighed, burde Lehnene, Slotte og Gaarde, samt alle Kongens Lade-Gaarde forpagtes bort til den Mestbydende, og Indkomsterne heraf skulde i Skatkammeret indbringes. Saadan Forpagtning, menede de, skulde beløbe sig til nogle Tønder Guld aarligen, og være en stor Hjelp og Styrke for Kronen.

Derimod protesterede Adelen, beraabende sig paa Haandfæstningen, som indeholdt, at Lehnene skulde confereres Adelen alene, og ikke gives Enhver til Forpagtning, men derimod blev foreslaget, at Skat og Told skulde paalægges Stænderne, hvoraf man gjorde saadan Regning, at alle Byrder vilde lægges paa Gejstligheden og Borgerskabet alene. Herudover begyndte Borgerstandens Fuldmægtige ret at tage Bladet fra Munden. De Kjøbenhavnske talede for Kjøbenhavn, og forestillede, hvilken Skade samme Stad havde lidet, og hvilke Ulykker den havde udstaaet i den haarde Krig og Belejring, saavel inden som udenfor Portene, paa nogle Tønder Guld. Derefter begyndte de andre Kjøbstæders Fuldmægtige at tale hver for sin Stad, og fremlagde Qvitancer fra Kongens Commissarier y), for hvad de havde contri-

y) Anonymi. Acta post pacem, manuscr.

tribueret til Regjeringen udi Krigens Tid; de beviste af en liden Kjøbstad, hvor ingen Handel var, og den hele Bye var taxeret for 6 Bøndergaarde, at den udi et halvt Aars Tid havde udgivet til Krigsfolkets Underholdning 6000 Rigsdaler, og, naar saaledes var tilgaaet med de smaa Stæder, kunde man let slutte, hvilke Byrder de store Stæder have været underkastede. Adelen foregav derimod, at deres Gods og Gaarde vare lagde øde udi Krigen, men dem blev derpaa svaret, at adskillige Kjøbstæder vare blevne ligesaa ilde medhandlede, og dog havde contribueret store Summer til Kongen og Kronen. Ja Disputen blev omsider saa hidsig, at de Gemene understode sig til at sige, at om nøje Examen skulde holdes over Krigsfolket, og der blev efterseet, hvormange blinde Compagnier og Regimenter der udi Krigen havde været, skulde man finde Aarsagen til de Uheld, som Landet var geraadet udi z).

Med saadan Hæftighed bleve Disputerne fortsatte mellem Adelen og de andre Stænder, men uden Frugt, og seer man af samme Tvistigheder, udi hvilken Stand Kronens Gods var, at adelige Familier dermed alene vare forlehnede, og at Kronen deraf selv havde kun liden Fordel; som for Exempel, af Roeskilde Amt, som de havde i Forlehning, gaves til Kongen ikkun 2000 Rigsdlr., af Nyborg 1000 Rigs-

z) Anonymi Acta post pacem, manuscr.

Rigsdlr. etc. Hvorimod de oppebare alle visse Indkomster, men for de uvisse gjorde de Regnskab til Kammeret, og stod det ikke i Kongens Magt at forhøje saadant.

Af disse Argumenter blev Adelen, som ikke var vant til deslige Contradictioner, meer og meer opirret, og tog omsider Hidsigheden saadan Overhaand, at Otto Krag stod op fra sit Sæde, og (som Historien gemenlig fortælles) sagde til Borgemester Nansen, at de gemene Stænder hverken considererede Adelens Privilegier, som altid havde været befriet for Skat og Paalæg, ej heller deres egen Stand og Vilkaar, efterdi de vare ufrie. Denne Historie vil jeg ikke gandske forkaste, saasom den er conform med alle de Tiders Historier, og den almindelige Tradition, men alene sige dette, at hvis bemeldte Rigs-Raad, ved det Ord ufrie, menede Kjøbenhavns Borgere, haver han ikke erindret sig Borgerskabets Privilegier, som han selv for tvende Aar siden havde underskrevet, og som udtrykkeligen decidere i denne Post, hvorom Disputerne vare, og det med disse Ord: Og skal Borgerskabet ikke med videre Told, Accise, eller anden Tynge og Besværinger belægges end Adelen gjør af deres a), item, at de udi Fredstider skal være

frie

a) Diplomat. art. 4.

frie for al Skatt, Hoff, og anden Indqvartering b).

Dette skede dog ikke uden efter adskillige foregaaende mere moderate Conferencer, hvorudi man gik frem Fod for Fod, saa at Gejstligheden og Borgerskabet skrede ikke til dette Forslag om Lehnenes Forpagtelse, hvilket var at røre Adelen mest paa Bylden, førend de havde gjort adskillige andre mindre betydelige Betænkninger over Adelens Forslag, saavel det første om Consumptionen, som andre om det Stemplede Papir, om Sko og Støvle, ꝛc. hvoraf de samtykkede noget, forkastede eller limiterede andet; thi Proceduren derved var denne:

Efterat Rigets Hoffmester Joachim Gersdorf den 10de Sept. udi Kongens Nærværelse paa Riddersalen havde foreholdet samtlige Stænder at være betænkte paa Middel til Landets Forsvar og Opkomst, blev Dagen derefter, nemlig den 11te Sept. ved 3de Rigs-Raad Gunde Rosenkrands, Otto Krag og Peder Retz, udi det islandske Compagnies Hus overleveret en Forestilling om at sætte en lidelig Skat paa alle de Varer, som bruges og fortæres c).

Der-

b) Art. 6

c) Propositio dat. in Curia Senat. 11 Sept. 1660. Manuscr.

Derpaa bleve holdne adskillige Conferencer mellem samtlige Stænder, skjøndt frugtesløse; thi Adelen beqvemmede sig vel til en Consumptions-Skat, men paa visse Vilkaar, saaledes, at de forlangede Consumptions-Frihed for det, som fortæredes paa deres adelige Gaarde paa Landet, og bevilgede alene, at deres Ugedags-Bønder skulde være Consumptionen underkastede. Dette stod Gejstligheden og Borgerskabet ikke an, hvorudover de den 15te Sept. forfattede en skriftlig Erklæring, saaledes lydende d):

Høyædle og Velbyrdige Herrer
G. Rosencr. Otto Krag og P. R.
Danmarks Høyvise Raad!

Eftersom Hans kongl. Maiest. vor Allernaadigste Herre, først ved Hans Excellence Herr Rigets Hoffmester, siden ved Eders Excellencer, Naadigst haver givet samtlige Danmarks Riges Stænders Fuldmægtige tilkjende den meget slette Tilstand, Riget formedelst den ulykkelig førte Krig er geraadet udi, og at paa Middel vilde tænkes, hvorved den kongl. Hoff-Haltung, Militien og Flaaden kan underholdes, item: Kronens Gjeld afbetales, og at de Forslag og Middel, som Hans Kongel.

d) Protestatio Ordinum Inferiorum, Hafn. 15 Sept. Manuscr.

gel. Majest. med Rigets Raad dertil begjærer, ere: At alle Stænderne ville paa vis Tid bevilge og indgaae, at noget lideligt maa gives og paalægges af alle Vare, som enhver bruger, behøver og fortærer.

Da efter saadanne naadigste og grundigste Propositioner have vi med samtlige Stænder nogle Gange været forsamlede om samme Consumptions Paalæg og dets Beskaffenhed at deliberere, ere og saavidt komne, at Bisperne med samtlig Ministerio, samt Capitlerne saa og Kjøbenhavns Fuldmægtige, desligeste de andre Kjøbstæders Deputerede ere blevne enige om en lidelig og taalelig Consumptions-Paalæg, som Stænderne kunde forenes om paa nogen vis Tid at indgaae, med den Vilkor, at alle Stænderne, Adel og Uadel, aldeles ingen undtagen, vilde derudi gjøre efter Vilkor lige med hinanden, og hvad Frihed enten Adel, Universitet, Geistligheden, Kjøbenhavns Stad, eller andre Stæder kan have, saalænge herudi at deponere, dog samme Privilegier ellers uforkrænkede i alle Maader. Men eftersom den Velbyrdige adelige Stand formener dennem at være præjudicerligt, at give nogen Consumption af, hvis paa deres adelige Gaarde paa Landet bliver

con-

consumeret, og derfor at burde forskaanes, efterdi de have bevilget, at deres Ugedags-Bønder ej skulde være frie, og de andre Stænder formente og forhaabede, at den Velbyrdige Adelsstand sig herudi ej vilde undskylde eller unddrage, men tilligemed de andre Stænder for deres Person hjelpe dette vigtige og høytnødvendige Rigets fornødne Værk at secundere, og derudi sig ej fra de andre Stænder at separere. Men, eftersom deres Velbyrdigheder ej haver behaget sig at erklære, Consumptions-Paalæg at give af, hvis paa bemeldte deres Gaarde forbrugtes, ere Stænderne siden, uden noget videre herudi at fortrette, adskilte; hvilket vi Underskrevne have eragtet høynødvendigt Ed. Excellencer, som af Hans kongel. Majest. ere deputerede med Stænderne om dette Consumptions Værk at handle, paa det ydmygste at tilkjendegive. Begjære derhos tjenstvilligen, at Ed. Excellencer høigunstigen ville befordre, at den gode Adelstand sig herudi ej vilde undskylde, men sig, lige ved andre privilegerede Stænder, bequemme, paa det at dette højvigtige Værk ej skal ufrugtbar afgaae, men med forderligst udi Eenighed og med alle Stændernes Samtykke kan komme til en god Ende, og enhver

Geist-

Geistlig og Verdslig des snarere kan komme hjem til deres. Formodende herpaa Eders Excellencers gunstige gode Svar: Eders Excellencer hermed i den gode Guds Beskjærmelse befaled. Kjøbenhavn, den 15te Sept. 1660.

Denne Erklæring findes underskreven af 34 Personer, foruden Biskop Svane og Borgermester Nansen. Efterfølgende Forslag derimod findes undertegnet af henved 50 Personer, hvilket viser, at de endda ikke vare alle ankomne.

Den 17de, 18de og 19de Sept. bleve Stænderne forsamlede udi Bryggers Laugshus, hvor af dem alle udi Hr. Otto Krags Nærværelse blev gjort en Consumptions-Taxt, som til Hans Majest. blev overleveret den 19de Sept. og er det forhen anførte vidtløftige Forslag, hvorover jeg har givet min Betænkning, og som de andre Stænder ingen Behag funde udi, efterdi det indeholdt intet uden hvad Adelen i Førstningen havde tilbudet sig, nemlig: Consumption for deres Ugedags-Tjenere alene.

Men saasom de mærkede af Middelstandens bestandige Fremturenhed udi at forkaste saadant Forslag, gave de siden udi Adskilligt meget efter, og derfor ikke alene indleverede en ny Bevilgning om det stemplede Papir, item: om Sko og Støvle e) men endogsaa accorderede dette: 1) at alle deres Bønder og

e) Nova Nobilitat. declaratio 21 Sept. Manuscr.

og Ugedags-Tjenere skulde give udi 3 næstfølgende Aar den Consumptions-Told, som af alle Stænder var bevilget, desligeste 14 Dage efter Philippi Jacobi, af deres Qvæg, som er over Aar gammel (Gjæs, Høns, og deslige undtagen) dog hvis til Kjøbstæderne udføres, at give den paalagde Told. 2) Istedenfor Consumptionen af deres egne Gaarde paa Landet, bevilligede de af hver 100de Person, som dennem tjener, aarligen 15 Rdlr. flere eller færre à Pavenant, og at betale det aarligen i 4re Qvartaler, og at give Specification paa deres Tjenere under høj Straf.

Ved dette sidste Tilbud bleve de andre Stænder noget mere tilfredsstillede, hvilket sees af den Erklæring, de derpaa kort derefter gjorde, og hvorudi de tilbøde sig efter Adelens Exempel at give for hver Tjener aarligen 1½ Rdlr. saafremt hvis, hvad de for deres egne Personer brugte og fortærede, maatte for Consumptionen forskaanes f). Og seer man, at de herved paastode, at Adelen og de andre Privilegerede skulde udi alting paa nogen Tid bære lige Byrde med dennem, indtil Riget kunde komme paa Fode igjen.

Men som alt dette kunde ikke forslaae til at rede Landet udaf den bedrøvelige Tilstand, det var geraa-

f) Respons. Ord. Infer. Hafn. 25 Sept. 1660 Manuscr.

raadet udi, og Middelstanden derforuden agtede at betjene sig af de daværende favorable Conjuncturer, for videre at indskrænke Adelens Magt og at gjøre deres egen Vilkaar bedre i Fremtiden, skrede de omsider til det mærkelige Forslag om Lehnenes Forpagtelse og Ladegaardenes Afskaffelse, hvilket bragte al Ting udi den Fyr og Flamme, som forhen er viset. Jeg har tilforn talet om Lehnenes Art og Egenskab, og viset, at derudi bestod Adelens største Herlighed, hvorfor de ikke glemte at indføre i de kongelige Haandfæstninger, at ingen uden Adelen maatte nyde Forlehninger. Forslaget kunde derfor ikke ansees for andet end et Manifest, hvorved Krig blev dem af de andre Stænder erklæret, hvilket ogsaa paafølgende Ting udviste.

Forslaget om Lehnenes Forpagtning den 25de Sept. lyder saaledes:

Stormægtigste, Høybaarne Første, Allernaadigste Herre og Konge!

Eftersom at Undersaatterne her udi Danmark af Krigens næsten ere ruinerede og forarmede, saa at de ej formaae stor Tynge og Besværing herefter at taale og udstaae, men høiligen Skaansel behøve, om de ikke skal blive ruinerede, Eders kongel. Majestæt og det hele Rige til ubodelig Skade, og Kronen

dog

dog større Udgifter paahænger, hvortil store Middel udfordres; da, efterdi billigt er, at hver, som selv Middel haver, det først angriber i Nøds Tid, førend man begjærer Hjelp af andre, saa kunde og vel eragtes billigt, at Kronen nu i denne store Besværing, den stikker udi, og først hjelpes, saavidt muligt, af sit eget: kunde det ej da tilstrække, naar det ej til andet end fornøden Brug udgives, da Undersaatterne med billig og taalig Paalæg hjelpe, saavidt muligt skee kan, og bør; da, eftersom ved Danmarks Højvise Raad Stænderne er foreholdt, at dersom de nogen gode Forslag herom vidste at give, skulde det i Naade og Gunst vorde optaget; hvorfore dette efterfølgende Forslag underdanigst er opsatt, om det naadigst kunde behages. Formenes derved en mærkelig Summe til Kronens Gavn, og dens Udgifter kunde bekommes:

1) Om alle Kronens visse og uvisse Indkomster udi Danmark og Norge af Lehnene Tolde og andet maatte følge Kronen til dens bedste, og tilintet andet at anvendes, og for alle Lehnes Indkomst rigtig Regnskab at gjøres, eller forpagtes til dem, som mest ville give, dog at Danmarks Riges Højvise Raad, som for Riget stor Møje og Besværing haver,

og andre, som Riget mærkelig god Tjeneste gjøre, af Ed. K. M. efter naadigst Behagelighed tilbørligen aflægges.

2) Om Ladegaarde kunde afskaffes saaledes, at den tilliggende Ejendom med Bønder bliver besat, eller forpagtes til dennem, som Avlingen selv ville drive, og mest deraf ville give.

3) Om Kronens Bønder maatte være fri for Ægt og Arbeyde, og istedenderfor give Penge til Kronen, hvilket formenes en stor Del Penge Riget til bedste kunde andrage, og Bønderne at være til større Hjelp.

Hvilke forbemeldte underdanigste Forslag vi paa det allerunderdanigste og ydmygste begjære, og bede udi Naade og Gunst maa optages, som alene til den Ende ere opsatte, om naadigst kunde eragtes, Hjelp deraf til Rigets store Udgifter at kunne bekommes, hvis Consumptions-Middel ej kunde tilstrække.

Derpaa begjæredes nogle andre Poster, nemlig 1) at Salt-Tolden maatte modereres; 2) at unødige Toldbetjente maatte afskaffes, og 3) at den tiende Del af Told og Accise maatte forundes hver Kjøbstad.

De Personer, som underskreve saavel dette som andre Forslag, vare baade af den geistlige og borgerlige Stand, og vil jeg her anføre deres Navne,

for

for at vise, hvilke de af Middelstanden vare, som forfremmede dette store Souverainetets Værk.

Hans Svane for sig selv, og for Superintendenten i Aarhus.
Anders Andersen,
Lauritz Jacobsen,
Peder Kragelund,
Johan Dietrichsen Badsker.

Paa Ministerii og Canonicorum Vegne i Viborg.

Paa Roeskilde Capitels Vegne:
Thomas Michelsen,
Hans Pedersen Kalundborg.

Paa Ministerii Vegne i Sjælland:
Ericus Olai,
item: Peder Willadsen.

Paa Ministerii Vegne i Fyen:
Peder Nielsen Falster.

Paa Kiøbenhavns Stads Vegne:
Hans Nansen,
Christopher Hansen,
Friderich Thuresen,
Hans Pedersen Klein.

Paa Christianshavns Vegne:
Hans Thuresen.

Paa Riber Byes Vegne:
Carsten Tønnesen,
Jesper Hansen.

Paa Odense Byes Vegne:
Thomas Brorsen.
Knud Jacobsen.

For Aalborg:
Claus Thomesen.

For Aarhus:
Anders Lydichsen.
Mads Værn.

Paa Randers Byes Vegne:
Mickel Tygesen.
Mickel Severinsen.

dette Forslag ikke Ericus Olai, men alene Peder Willadsen g).

Dette gjorte Forslag kunde ikke andet, end mishage Adelen udi højeste Grad. De andre Stænders Deputerede, som tilforn bleve med Haardhed begegnede, tilkjendegave meer og meer Misfornøjelse, saa de paa ny den 4de October indgave en Protestation imod den senest forfattede Consumptions-Skat h).

Endeligen brød der Hul paa Bylden, saa at Geistligheden og Borgerskabet begyndte at foretage sig det store Værk om Regjeringens Forandring. Omstændighederne derom ere nu omstunder gandske ubekjendte, saasom intet derom, som mig er vitterligt, er antegnet. Jeg seer alene af en skreven Beretning, forfatted af det sjællandske Ministeri Deputered, uden tvivl Erico Olai, at Geistlighedens og Borgerskabets Deliberation, om at tilbyde Hans Majestæt en arvelig Enevolds Magt, fornemmeligen blev foretagen paa Bispegaarden. Samme sjællandske Ministeri Deputered beretter dette saaledes:

Blev

g) Alt dette, som blev indgivet af Middelstanden, findes antegnet af da værende Sjællands Ministerii Deputered: hvad som herimod blev indgivet af Adelen, har jeg fundet i Hr. Arel Urops efterladte Papirer.

h) Protest. Ord. Inf. 4 Octobr. Manuscr.

Blev siden intet synderligt foretaget, førend den 5te Octobr. Dog alligevel vare alle Bisperne, Kiøbenhavns item Sjællands Ministeri Deputerede, Kiøbenhavns Magistrat og Deputerede, jeg ogsaa, og Wiborgs og Aarhus Stifts Deputerede til H. Ærværdighed Biskop Hans Svanes; og der blev da delibereret, paa hvad Maade man skulde i Forsamlingen for de andre Deputerede giøre det Forslag, om at tilbyde Hans Majestæt Riget til et Arverige; og blev da concipered det Instrument, som siden Hans Majestæt blev overlevered. Imod Aftenen, da Klokken var 5, kom Christopher Gabel i) ned til Bispens, og af Bispen blev entretenered udi en stor Stue, næst op til den vi sadde udi, meer end en stiv Time. Hans Nansen Borgermester blev strax til dem indkalden. Siden, en halv Time derefter blev Doct. Johan Dietricksen Baster, Bispen af Wiborg, indladt, og strax derpaa kom Doctor Hans Svane selv ind til os i den store Stue, og bad

i) Som da kaldtes Kongens Kammerskriver, hvilket var det samme, som nu Cabinets-Secreteter, hvorvel han gemenligen udi Souverainetets Historien kaldes Kammerherre.

Hastighed i det Svar, enhver af os havde gi-
vet; lovede, saaledes at skulle referere Hans
Majestæt det, at enhver især derfor hos Hans
Majestæt i Fremtiden skulle forvente Naade.
Hvorpaa han strax gik op paa Slottet igjen;
men ingen maatte følge ham til Døren uden
Bispen selv. Siden gik vi ned tilsammen udi
Stuen, hvor de andre sadde, og da blev slut-
ted, at Borgermester Hans Nansen om
Morgenen derefter skulde tale med Knud Ja-
cobsen og Thomas Brodersen i Oden-
se, Christen Casparsen og Ditlef Ber-
thram af Kjøge, men sidst Carsten Tho-
mesen af Ribe og Peder Mortensen i
Naschou, hvilket ogsaa skede den 6de Octobr.

Den 8de var Geistligheden og Borgerska-
bet forsamled paa Bryggers-Laugs-Hus om
Morgenen Klokken 10, og blev da Borger-
mester Hans Nansen præsentered af Biskop
Svane det Forslag, som man imidlertid
havde opsat, angaaende Riget at tilbyde Hans
Majestæt arveligt, og som var underskrevet
af alle Geistlighedens Deputerede, at han det
tilligemed Kjøbstædernes Deputerede ogsaa
vilde underskrive: hvorpaa Hans Nansen
gjorde

gjorde en Tale til Borgerskabet, og derpaa gik først hen og underskrev tillige med sine Collegis, bad saa enhver af de andre, at de skulde efterfølge hans Exempel, som ærlige Patrioter, og som de, der vilde deres Konges og hans Huses Gavn og deres Fædernelands Velstand. Hvorpaa enhver efter hinanden gik til og underskrev det i den Orden, som de tilforn vare vante til. Nogle af dem begyndte vel at ville disputere; men de lode paa det sidste sig alle beqvemme dertil.

Dagen forend dette skede, nemlig den 7de Octobr. udkom ved Trykken den foromtalte projecterede Forordning om stemplet Papir; den samme var dateret den 1ste Octobr. og blev skikket Borgermester og Raad den 7de dito, for at læses paa deres Raadstue den 8de Octobr.; men, som ovenomtalte store Værk just paa samme Dag var i Værk, og Borgerskabet derforuden formenede, at den ej kom overens med, hvad som derom var samtykt og bevilliget, vegrede de sig for at lade den forkynde, det samme skede ogsaa i den almindelige Forsamling, som den 8de holdtes i Brygger Laugshus, da samme Forordning did blev henbragt ved Borgermester Hans Nansen og Christopher Hansen; thi den blev forbuden at læses. De Motiver, som de dertil havde, sees af den

Be-

Begjæring, som de Dagen derefter overgave Hans Majestæt af saadant Indhold k):

Stormægtigste, Høybaarne Første,
Allernaadigste Herre og Konge.

Eders kongel. Majestæt nødes vi Ed. Majestæts troe Undersaatter hermed underdanigst at besøge, at, eftersom geistlig og borgerlige Stænders Fuldmægtige den 25de Sept næst forleden have indleveret vor allerunderdanigste Erklæring, det forseiglede Papir angaaende med mere, og vi derudi underdanigst begjærede, at udi Domme, Opsættelser, Skiftebreve og Inventarier, saa og udi 16 Mænds og Sandemænds Tog alene til de første 3 Ark forseiglede Papir maatte bruges, og til de andre andet slett Papir, eftersom mange mod deres Villie udi Domme, Toug og deslige til Vidtløftighed foraarsages; derhos og underdanigst begjærede, at til fattige Folks Skiftebreve, hvor ingen Formue findes, maa bruges uforseiglede Papir, saa og at Accise og Consumptions Sædler maatte være frie; thi ellers skulde Sædlerne i mange Poster overgaae Accisen. Nu fornemme vi udi denne Forordning, som allerede er trykt, herimod, at ej

k) Petit. Ord. Inf. Hafn. 9 Octobr. Manuscr.

ej alene forbemeldte vor underdanigste Begjering er gaaen forbi, og ej bleven agted, som vi dog underdanigst havde forhaabet, mens derforuden i samme Forordning er indført, at til de 3 første og 3 sidste Ark udi Kjøbmænds Bøger forsejgled Papir, som skal koste 3 Rdlr. hvilket er meget utaaleligt, og ingensteds sædvanligt, skal bruges, hvilket ikke nogen Tid for Stænderne haver været proponeret. Hvorfor er til Eders kongel. Majest. vor allerunderdanigste Bøn og Begjæring, at Ed. kongel. Majest. ville Allernaadigst bevilge, at Kjøbmænds Bøger maa for forsejgled Papir forskaanes, men maa bruges store og smaa in Folio eller Qvarto, med hvad Papir enhver lyster, som hidindtil har været sædvanligt, og naadigst ansee Ed. Majestæts tro borgerlige Stand, at den ej med formegen usædvanlig Paalæg og Tynge gandske vorder ruineret. Derhos er vor underdanigste Begjæring, at Ed. Majestæt Allernaadigst ville behage, de udi vore den 19de Sept. og 4de Octobr. underdanigst begjærede Puncter, Consumptionen angaaende, naadigst at bevilge, og os derom med Ed. kongel. Majests. naadige Brev vorder forvissed, førend om Consump-

sumptionen og det forseglede Papir noget stop der publiceret. &c.

Dette blev Hans Majestæt overleveret ved Bisopen Hans Svane og Borgemester Nansen, og da de ginge ned igjen fra Slottet, mødte Hr. Otto Krag dennem paa Slotsbroen, og spurgte dennem ad, hvor de havde været, og hvorfra de komme; og, førend de kunde komme til at svare, viste han dem det blaa Taarn, om de kjendte det? hvorpaa Hans Nansen strax spurgte ham ad igjen: om han vidste, hvad der hang udi Vor-Frue-Kirketaarn? begge Spørgsmaal give stor Bitterhed tilkjende mellem begge Parter.

Af ovenanførte Protestation mod Papir-Forordningen sees, at den maa have været forfattet, og ved Adelen til Trykken befordret uden med de andre Stænders Videnskab. Det samme viser ogsaa, tilligemed paafølgende Samtale mellem ovenmeldte Personer, Adelens Sikkerhed, og hvor liden Kundskab de have havt om Sagernes Tilstand, og at der paa de andres Side har været ligesaa stor Hurtighed og Taushed, som paa Adelens Side Sikkerhed og Uagtsomhed. Jeg har fundet fornødent at anføre alle disse Begjæringer, Forslag og Protestationer, saasom de samme ere af stor Vigtighed, og gave Anledning til paafulgte mærkelige Forandring, item vise, hvor idegrundede deres Relationer ere, som sige, at

Ade-

Adelen herudi ikke vilde bære Byrden med de andre. Man kan desmere forlade sig paa anførte Documenter og Stridigheder, efterdi en Samling deraf er gjort af en af de sjællandske Ministerii Deputerede, som selv bivaanede denne Handel, og var et af de store Hjul dertil. Dette er dog mærkeligt, at bemeldte Deputered melder intet om den Expression, som gemenligen fortælles, at Hr. Otto Krag skal have brugt i sin Tale til de andre Stænder, nemlig at de vare ufrie, men alene disse Ord: **I andre Stænder maa vide, at Eder ikke tilkommer at reglere slige Ting.** Man kan derfor dog ikke forkaste den almindelige Tradition, men alene sige, at ved denne Expression kunde ikke sigtes paa Kjøbenhavns Borgere.

Det er derfor troligt, med mindre Hidsigheden har bragt ham til at fortale sig, at han derved har sigtet alene paa de andre Rigets Middelstænder, og dog havde det Ord ufri aldeles ikke den Betydelse, som nogle af Uvidenhed have antegnet, nemlig, at det var det samme som Slave; thi fri og ufri var ikke andet end Privilegeret og Uprivilegeret. Men, hvorom alting var, da kunde Gejstligheden og Borgerskabet ingen haarde Ord fordøje, og seer man derfor, at **Nansen** blev hed om Hovedet, rejste sig op, og med de andre Deputerede forlod Forsamlingen, ladende Adelen alene.

Gejstligheden og Borgerskabet marscherede derpaa parvis, anførte af Biskop Svane og Borgermester Nansen, og begave sig til Bryggers Laugshus. Der overlagde de med hinanden, hvorledes de skulde indskrænke Adelens Myndighed, og forbedre deres egne Vilkaar, og endeligen efter lang Raadslagen funde forgodt at forføje sig samtlige til Slottet, for at tilbyde Hans Majestæt en absolut og uomskrænket Magt; tilligemed Arverettighed i den kongl. Familie, hvilket Tilbud de haabede Kongen des villigere vilde antage, efterdi den kongelige Myndighed Tid efter anden havde været saa klippet, at der var fast intet uden det blotte Navn tilbage, de haabede ogsaa derved at tilvejebringe en Lighed imellem Undersaatterne, saa at den ene ikke mere ved Fødselen skulde være fri, og den anden ufri, men at enhver skulde i Fremtiden, uden Anseelse af Stand, agtes og forfremmes formedelst Meriter, og Middelstands-Folk opmuntres til Dyd og Duelighed, naar de saae Ærens Port aabnet for alle. Endeligen haabede de intet at tabe derved, at de isteden for mange Herrer finge een, og at det var dem mere honorable, at staae under en absolut Konges Herredom, end lade sig commandere af hver Adelsmand. Derforuden kjendte de Kongen, og havde seet hans Fromhed, Taalmodighed, og gode Hjertelaug imod dem, saa de ikke kunde tvivle paa, at han jo vilde erkjende saadan deres

res Affection og Velvillighed mod det kongel. Hus, helst om de af alle Stænder vare de første, som brøde Isen til Regjeringens Forandring. De vare ogsaa forvissede om, at ingen kunde hindre dem i deres Forsæt, efterdi de selv alle vare bevæbnede, og vidste, at Krigshæren vilde samtykke med dem i deres Foretagende. Dette Forslag fandt saadant Bifald, at intet hindrede dem at sætte det strax i Værk, uden at det var noget silde paa Aftenen; hvorudover Executionen blev opsat til den anden Dag.

Hoffet var imidlertid ikke uvidende om disse Bevægelser; thi Hannibal Sehsted og Christoffer Gabel, som corresponderede med Bisko Svane og Nansen, gave ikke alene Rapport derom, men arbejdede ogsaa paa at bringe Sagen til Modenhed. Den hele Nat blev bortdreven med Deliberationer og Postillioner, som løbe mellem Gejstligheden, Borgerskabet og Hoffet. Dronning Sophia Amalia var da udi fuld Bevægelse, og søgte at smidde, medens Jernet var varmt. Kongen derimod holdt sig gandske passive, ladende alting komme an paa Guds Forsyn, blev stedse stille uden at bemænge sig med det ringeste, hvilket endel tilskreve hans naturlige Varsomhed, andre hans Tvivlraadighed om Sagens Udfald, og andre igjen hans Modestie og Oprigtighed, efterdi han hverken ved Konst eller Magt vilde erhverve sig nogen Fordel, men lade Sygen jævne

sig selv, uden at contribuere noget dertil, hvilket han holdt for den lovligste og bedste Udkomst til det kongelige Huses Ophøjelse. Ja denne hans Moderation gik saa vidt, at han erklærede sig saadan Fordel ikke at ville imodtage, medmindre der kunde udvirkes alle Stænders enstemmige Samtykke. Dronningen, som ikke kunde faae saadant i sit Hoved, anvendte al sin Veltalenhed, for at bestride denne ugemene Koldsindighed, foregivende, at Sagen allerede var saavidt dreven, at man ikke kunde tvivle om et lykkeligt Udfald, og bedende ham indstændigen, at han ikke vilde staae i sit eget Lys, og hindre hans egen og hans Families Lykke og Velstand. Men, som alt dette ingen synderlig Virkning kunde gjøre hos denne moderate Herre, tog Dronningen sig paa at drive Værket alene. Man skulde vel tænke, at en stor Politiqve laae forborgen under denne Kongens Opførsel, saasom Erfarenhed lærer, at man ofte just nyder en Fordel, fordi man ingen Begjerlighed lader see dertil. Men ingen, som kjendte denne Konges Naturel, var af de Tanker, og tilskrive derfor alle fremmede Skribenter dette enten hans naturlige Moderation, eller hans Varsomhed, at han vilde gaae den sikkrere Vej, saa at, om Tingen havde faaet andet Udfald, han da ingen Critiqve skulde være underkastet, men blive anseet alene som en Tilskuer af disse Bevægelser, hvorudi han ingen Deel

havde

havde havt. Man kan derfor sige, at ingen Potentat havde havt bedre Adkomst til sin souveraine Magt end Kong Friderik; thi istedenfor at andre enten ved Magt eller mange Aars Konst have bragt sig saadan tilveje, saa banede her alene Tidernes Conjuncturer Vejen til dette Souverainetet; thi den Ild, som længe havde ligget skjult under Asken, brød nu frem af sig selv, og de onde Vædsker, hvormed Landet længe havde været beheftet, bragte Riget udi en stærk Fermentation, hvilken Kongen lod have sin naturlige Virkning, for at see, hvad Skikkelse deraf vilde dannes, og hvad Himlen dermed havde isinde: dette vidne alle de Tiders fremmede Skribentere, endogsaa den engelske Autor Molesworth selv, som udførligst har beskrevet denne Revolution, og i det øvrige var en bitter Fiende af den souveraine Regjering.

Adelen havde vel imidlertid faaet Kundskab om de andre Stænders Bevægelse, men vidste egentligen ikke hvortil den sigtede, allermindst kunde de bilde sig ind, at man havde isinde at forandre Regjeringens Form, og det dem uafvidende, helst saasom Gejstligheden og Borgerskabet udi lang Tid havde været vante til en blind Lydighed, og respecteret dem som deres Herrer og Patroner, hvoraf al deres Lykke og Velstand dependerede. Den almindelige Opstand, som skede mod Adelen, udi den saakaldte Grevens Krig, havde havt et slet Udfald baade for Borgere

og Bønder, og en og anden, som siden havde driftet sig enten mundtligen eller skriftligen at angribe Adelens Højhed, havde kun efterladt sørgelige Exempler for andre. Man troede derfor, at den Paroxysmus, som dem udi sidste Forsamling var overkommen, vilde snart udrase, og at de gejstlige og borgerlige Deputerede vilde lade sig Dagen derefter indfinde som Supplicanter for at bede om Forladelse for den Dristighed, som var begangen. De vare derfor i den Henseende gandske sikkre, og ventede i det allerhøjeste intet andet, end at Gejstligheden og Borgerskabet skulde fremture udi deres Forlangende om Lehnenes Forpagtning, og Skatternes Almindelighed, nemlig at den ene Stand skulde bære lige Byrde med den anden. Men denne Sikkerhed gav tilkjende, hvor lidet de havde overvejet Conjuncturernes Forandring, og hvor slet Kundskab de havde om denne mod dem oprettede Machine; thi alle af Gejstligheden og Borgerskabet stode som een Mand for at exeqvere et stort Værk, hvortil den hele Krigshær med dem villigen vilde staae; og adskillige af Adelen selv, enten fordi de forhen saae, at Regjeringen ikke kunde blive staaende paa den gamle Fod, og derfor af Fornødenhed vilde gjøre sig en Merite, eller fordi de ventede Belønning og Forfremmelse af Hoffet, spillede under Dække med de andre Stænder, og der-

for

for fulgte Hannibal Sehsteds Standart, som var det store Hjul, hvorved dette Værk blev drevet.

Dagen derefter, da Adelen igjen paa Raadhuset var forsamlet, og der blev talet om de andre Stænders Opførsel, fik de uformodentligen Tidende om, at Gejstligheden og Borgerskabet komme ordentligen marscherende til Raadhuset. De ginge parviis igjennem Gaderne med stor Gravitet og Taushed, medens den gemene Almue idelligen raabte, og ønskede dem til Lykke udi deres Forehavende. Da de vare indkomne paa Raadhuset, overgave de Adelen en skriftlig Erklæring saaledes lydende 1):

Høyædle og Velbaarne Herrer, Danmarks Riges Høyvise Raad!

Vi samtlige Underskrevne gejstlige og verdslige Standers Fuldmægtige, erindre os med største Glæde den tænkværdige og fornuftige Tale, som Rigets Hofmester den 10de Sept. gjorde til os samtlige Stænder udi Hans Kongel. Majestæts vor Allernaadigste Herres, og Rigets Raads Nærværelse, hvorudi Hans Excellence Hofmesteren, næst den Allerhøjestes kraftige Bistand og Beskjærmelse, tilskrev Hans Kongel. Majestæts Nærværelse, Fornuft, Aarvaagenhed og store Tapperhed det hele Riges

Vel-

1) Declaratio Ord. Hafn. d. 8. Oct. 1660.

Velfærd og Befrielse, og at dette uimodsigelig sig saaledes forholder, bekiende og tilstaaer enhver af os; thi hvo kan nægte, at da det blev kundbart om Fiendens Indfald udi disse Lande, og hans Ankomst mod Kiøbenhavn, at vore Hierter jo da ikke vare gandske forsagte og mismodige, men bleve igien opmuntrede og vederqvægede, da Hans Majestæt kaldte Stænderne for sig, og opmuntrede dem til Troskab og Pligt mod deres Herre og Konge, til Tapperhed mod Fienden, med Tilsagn, at han vilde leve og døe med dem; herudover fattede alle saadant Mod, og bleve saa ivrige udi at forsvare Fædrenelandet, at de arbeydede paa Volden med den ene, og holdte Sværdet med den anden Haand; og omendskiøndt der stode mange onde Ting for Øynene, saasom Hunger og Tørst, Frost og Kuld, Frygt og Fare, saa fandtes dog udi Staden største Standhaftighed, og en ubeskrivelig Taalmodighed. Dog havde det altsammen været forgieves, dersom vi ikke havde faaet Hielp fra fremmede baade tillands og vands, hvorudi Hans Kongel. Majest. haver ladet see en ret Prøve paa Hans høje Fornuft og Viisdom, i det, da alting var udi Forvirrelse, og Fienden havde afskaaret os alle Passe baade til-

lands

Lands og vands; han haver erkyndiget fremmede Herrer og Nationer derom, hvilke, omendskjøndt de vare langt bortliggende, have de dog, af Respect til Hans Kongel. Majest. og det kongel. Hus, ladet sig denne Stads Befrielse være højt angelegen. Imedens denne Stad har været belejret, har Hans Majest. vovet sin høje Person mod Fienden baade paa Amager, da Kongen af Sverrig der var indfalden; iligemaade Dag og Nat paa Volden udretted saameget ved sin idelige Nærværelse, at enhver har med største Troeskab og Slid ladet see sin underdanigste Skyldighed; saa ofte noget Udfald gjordes, skede det udi Hans Majestæts Nærværelse og Paasyn, hvorfor de alle ogsaa gemenlig have haft god Fremgang. Da Stormen gik an, og ellers udi alle andre Occasioner, haver Hans Kongel. Majest. stedse ladet sig finde, hvor Faren var størst, og med eget Exempel vised enhver, hvad han burde gjøre; hvorved optændtes udi Borgernes Hjerter saadan Begjærlighed at efterkomme deres Pligt, at alle og enhver med største Slid have stræbet at efterfølge deres Konge og Herre, og vove deres Liv for ham og Landet, og, omendskjøndt enhvers Pligt har udfordret saadan underdanig Slid og Lydighed, har dog

dog Hans Kongel. Majest. ikke alene begavet enhver Stand med herlige Privilegier for deres anvendte Flid og Troskab, men endogsaa udaf Kongel. Naade betænked enhver udi Særdeleshed for deres besynderlige Tjenester, de have bevist Hans Kongel. Majest. og Kronen, medens Beleiringen varede. Efterdi da Hans Kongel. Majest. vor Allernaadigste Herre haver ført og forestaaet sit Regiment hidindtil med største Moderation og Mildhed, reddet og befriet, ved ovenbemeldte Midler, Fæderne-landet fra Fiendernes Haand og Gevalt, belønnet saa rigelig sine Undersaatters troe Tjeneste, hvorvel de med Ed have været ham forbundne; Hans Kongel. Majestæts høylovlig Forfædre have ogsaa udi lang Tid forestaaed dette Rige med stor Berømmelse; saa holde vi fore, at baade vor underdanigste Pligt og Skyldighed, iligemaade Rigets Fordel og Bedste udfordrer at opfinde noget, hvorved vi kunde lade os see taknemmelige Undersaattere mod Hans Kongel. Majestæt og det Kongelige Hus, hvilket os synes beqvemmeligst at kunde skee paa saadan Maade, dersom efter andre berømmelige Rigers Exempel dette Rige bliver offerered Hans Kongel. Majest. samt det Kongel. Hus arveligt. Og saasom ogsaa

der

befindes, at de svenske Stænder have gjort det samme, og befundet sig hidindtil meget vel derefter; ikke at tale om Spanien, Frankrig og England, hvilke under saadan Regjering ere komne til største Flor, og, omendskjøndt vi ingenlunde tvivle paa, at jo I Høyædle Herrer, Danmarks Høyvise Raad, samt den gandske adelige Stand erklærer Eder underdanigst udi samme Mening, saa ville vi dog paa det tjenstligste og ydmygste have ombedet, at I, som fornemste Lemmer af Riget, ville udi kongel. Majestæts Nærværelse give dette vort Foretagende tilkjende, med underdanigste Begjæring, at Hans kongel. Majest. vilde naadigst behage at erholde enhver Stand ved sine Privilegier, saa at udi saadan Forandring kan blive befordret alene det, som kan skee Gud i Himmelen til Ære, og Riget til Nytte og Glæde. Kjøbenhavn den 8de October. 1660.

Derpaa svarede Adelen, at det Forslag, som var gjort dem af Geistligheden og Borgerskabet, var dem ikke ubehageligt; men det var høyligt fornødent at overveje en Sag af saa stor Vigtighed. De kunde ikke andet end tage det ilde op, at saadan en stor Sag og Resolution skulde sluttes uden mindste Videnskab

af

af Adelen, som var den fornemste Stand udi Riget. Adelen tragtede ligesaavel at have Deel udi den Ære, de gave til Kongen og hans Efterkommere, men begierede, at dette vigtige Værk maatte opsættes noget lidet, paa det alle Stænderne kunde raadføre sig med hinanden, paa hvad Maade det bedst kunde skee til deres fælles Bedste.

Med dette Svar vare de aldeles ikke fornøiede; hvorudover Nansen gav tilkjende, at Resolutionen var allerede tagen af Geistligheden og Borgerskabet, og, dersom Adelen derudi vilde concurrere med dem, vilde de uden Ophold strax samtligen forføie sig til Slottet, hvis ikke, vilde de begive sig alene didhen; thi hvad som skulde gjøres, maatte gjøres i en Hast, eftersom de allerede havde ladet sig anmelde hos Kongen; hvorudover Adelen med faa Ord maatte give deres Mening tilkjende. Derpaa fulgte ingen anden Resolution end den forrige, nemlig at det var tjenligt at opsætte saadan vigtig Sag, paa det at alting kunde gaae ordentlig for sig. Men Geistligheden og Borgerskabet vilde ikke vide af nogen Forhalning at sige, sagde rent ud, at saadant sigtede kun til at vinde Tid, for at gjøre deres Anslag og Forsæt tilintet, hvorom de ikke vare komne for at raadføre sig med Adelen, men alene for at give det tilkjende, og at sætte det i Værk.

Me-

Medens disse Disputer varede, skikkede Adelen hemmeligen nogle Deputerede til Kongen, ladende Hans Majestæt vide, at Geistligheden og Borgerskabet vare komne udi deres Forsamling med et usædvanligt Forslag, hvilket Adelen ikke forkastede, men alene forlangede nogen Tid til at betænke sig derpaa. Adelen var gierne villig til at offerere Kronen arvelig til Hans Majestæt og Hans mandlige Arvinger, hvilket Tilbud de haabede, at Hans Majestæt allernaadigst ville antage: men de forlangede, at see al Ting maatte skee ordentligen, som altid havde været Sædvane, og som en saadan vigtig Sag udfordrede.

Derpaa lod Kongen dem med største Sagtmodighed svare, at han takkede dem for deres Forsæt, og gode Tilbud i Henseende til ham og den kongelige Familie, som han haabede vilde blive den hele Nation til Nytte og Fordel, men derhos lod dem sige, at det skulde have været ham kiærere, og mere behageligt, hvis de havde extenderet den tilbudne Arverettighed ogsaa paa Qvinde-Linien, saasom tilforn havde været brugeligt her i Riget, og endnu iagttages udi andre Arve-Regieringer. Dog vilde Han herudi intet foreskrive dem, men vilde lade det komme an paa deres egen Tykke og fri Villie, erklærede alene, at han ikke kunde tage imod Arverettigheden med saadan Restriction.

Imid-

Imidlertid bleve Geistligheden og Borgerstanden utaalmodige, thi det Svar, som de havde faaet af Adelen, havde ikke fornøjet dem. De mærkede ogsaa, at Adelen var ikke rede til at følge dem strax til Slottet, efterdi de endda ingen Tidende havde faaet om Virkningen af den Deputation, de havde gjort, og hvad Hans Majestæt havde resolveret paa deres Tilbud. Herudover toge de den Resolution at begive sig alene til Slottet, hvor, da de ankomme, bleve de strax indladne til Audience, og holdt da Bisskop Svane en lang Tale, hvorudi han gav Aarsagen tilkjende til deres Ankomst, og derpaa udi den hele Geistligheds og Borgerskabs Navn offererede Hans Majest. en absolut Enevolds-Magt, tilbydende at vove deres Liv og Velfærd mod alle dem, som derudi ville gjøre nogen Hinder. Kongen svarede derpaa, at han takkede dem for deres Velvillighed, og negtede sig ikke ved at imodtage saadant Tilbud, naar det skede af samtlige Rigets Stænder, men Adelens Samtykke, som herudi savnedes, var aldeles fornøden. Han forsikrede derpaa Geistligheden og Borgerskabet om sin kongelig Protection, og lovede at erkjende deres Velvillighed ved at lette deres Byrder, og ved Naade og Privilegier at belønne dem, saavel formedelst deres Troskab og Tapperhed, som de havde ladet see til Rigets Forsvar, som formedelst den Velvillighed, som de nu viste med det

kongl.

kongl. Hus. Han sluttede sin Tale med at formane dem til at continuere med deres Sessioner, indtil Sagen kunde bringes til Fuldkommenhed, og alle Undersaatteres Samtykke kunde tilvejebringes.

Adelen var imidlertid hel tankefuld. De saae, at de andre Stænder havde begivet sig til Slottet igjen. Deres Deputerede bragte de Tidender tilbage, at Kongen ingen Behag havde fundet i deres Tilbud om Arverettigheden paa den mandlige Linie, og de kunde nok gjette sig til, hvad Tanke Hans Majestæt havde om saadant deres Tilbud, nemlig, at de vilde gjøre sig en Merite af at tilbyde en Part, eftersom de ikke kunde hindre det hele. Udi denne Tvivlraadighed brøde de op med Forsamlingen, og vedtoge at møde igjen om Eftermiddagen. Imidlertid forsømmede de andre Stænder ikke at fuldføre det begyndte Værk, hvorudi Gejstligheden, Borgerskabet, Krigsfolket og Feltmarskalk Skak vare enige, og, saasom de mærkede, at nogle af Adelen hemmeligen rejste bort af Staden, og man kunde frygte, at flere vilde følge dem efter, hvorved Rigsdagen vilde ophæves, og det hele Værk tilintetgjøres, lode de Stadsportene tilslutte, og dem med en stærk Vagt besætte, og havde Stads-Haubtmanden in Commissis, at lade alle komme ind, som vare udenfor, men ingen at udlade, som var inden for Staden m). Nu hendte

m) Acta post pacem, Manuscr.

hendte det sig, at Adelen paa samme Dag skulde bivaane Rigets Raads, Christen Skeels Begravelse, hvortil de alle om Eftermiddagen vare budne, og et prægtigt Maaltid var efter Sædvane i Sørgehuset tillavet. Der lode de sig da alle indfinde. Men midt udi Forsamlingen kom Stadsmajoren ind paa Salen, og hviskede nogle af dem i Ørene, at Stadsportene vare lukkede. Denne Tidende foraarsagede en almindelig Forskrækkelse. De spurgte da Stadsmajoren strax derpaa, hvad man havde isinde med dem; hvilken svarede, at han menede, det ingen anden den Betydelse havde, end at, saasom han havde fornummet, at nogle hemmeligen havde undviget Staden, man da ved saadant Middel søgte at hindre videre Desertion, som vilde forspilde Rigsdagen. I det øvrige havde de sig ingen Magt eller Violence at befrygte under en saa from og naadig Konge, men at de kunde forrette saavel det publiqve Arbejd, som deres eget samme Dag.

Endeligen, saasom de mærkede, at deres Regimente havde nu Ende, og den Lejlighed, som de andre Stænder længe havde ønsket til dets Indskrænkelse, var udi Hænderne, besluttede de alle at falde tilføje, nogle af Frygt for det bevæbnede Borgerskab, om hvis Fremturenhed de kunde være gandske forsikrede, andre i det de med rette Øjne begyndte at anse de Skrøbeligheder, hvoraf Staten hidindtil havde

laboreret, og for hvis Skyld de selv havde levet udi en stedsvarende Frygt og Mistanke, saa at deres egen Rolighed og Rigets Velfærd udfordrede en nye Regjerings-Form. Begge disse Betragtninger bevægede dem endeligen til at forene sig med de andre Stænder, i at fuldføre dette begyndte Værk. De lode derfor strax affærdige Bud, saavel til Hoffet, som til Gejstligheden og Borgerskabet, givende tilkjende, at de vare færdige at underskrive alt hvad, som var proponeret af de andre Stænder, og at de i alting vilde underkaste sig Hans Majestæts Villie og Velbehag.

Saaledes blev Souverainetetеn af alle Stænder bevilget, og blev derpaa strax forfattet den saakaldte Arve-Enevolds-Regjerings-Act, hvilken først blev underskreven af alle dem, som vare nærværende i Kjøbenhavn, og siden skikket de fraværende til Underskrivelse i alle Provincerne af Danmark og Norge.

Man ledte længe efter den kongl. Original-Haandfæstning til dens Cassation, men kunde ikke finde den, da Arvehyldingen skulde gaae for sig, hvorudover den Gjenpart, som paa samme Tid fandtes i Sjælland, blev saaledes paategnet: Eftersom den rette Haandfæstning, hvorefter in Archivis flitteligen er bleven søgt, ikke er at findes, saa ville vi samtlige Rigens Raad, Adel og Deputerede af gejstlig og verdslig Stand,

her-

hermed have fornævnte Original, samt alle andre Gjenparter annullerede og tilintetgjort, døded og magtesløs holden, og Hans Majest. for sin gjorte og derpaa aflagde Ed udi alle Maader uden nogen Exception qvit og fri erklæred. Til Vidnesbyrd under vore egne Hænder. Hafn. d. 16.. Oct. Ao. 1660.

Derpaa blev berammet en Dag, paa hvilken alle som vare forsamlede af Rigets Raad, Adelen, de geistlige og borgerlige Fuldmægtige, saa og Bønder paa Amager, skulde forsamles at hylde og sværge Hans Majest. som en Arve-Enevolds-Herre, og gik Hyldingen den 18de Oct. for sig paa saadan Maade n):

Efterat Haandfæstningen var overleveret og casseret udi alle Stænders Forsamling paa Slottet, og Hans Majest. havde til sig annammet den casserede Haandfæstning, blev der oprettet et stort Pallads paa Slotspladsen ved Enden af Børsen, overtrokken med rødt Klæde, og saadant Klæde blev lagt fra Palladset til det kongelige Gemak, hvor Hans Majestæt skulde gaae; bag ved samme Theatrum stod det kongl. Livregiment, fremmen for det samme stod Borgerskabet, bestaaende af 12 Faner, og ved Siden Rytteriet og Fodfolket af Stadens Besætning.

De

n) Anonymi Acta post pacem, Manuscr.

Da Hans Majestæt kom ned af Gemakket, gik Herpukkerne og Trommerne foran; efter dem fulgte Ridderskabet og Adelen, anførte af 2 Land-Marskalker Jørgen Kruse og Henrik Lindenow. Efter dem gik kongelig Hof-Marskalk Johan Christopher von Kørbitz og Christopher Sehested med deres lange Stave. Dennem fulgte Hof-Junkeren, og 2 Herolder udi røde Klæder med Rigets Vaaben, siden Rigets Regalier; Generalmajor Iver Krabbe førte Blod-Fanen, Henrik Rantzov bar Eblet paa et rødt Silke-Hynde; Niels Trolle Statholder udi Norge bar Sværdet, Oluf Pasberg Rigets Scepter, Christopher Urne Rigets Cantzler bar Kronen; derefter gik Hans kongelige Majestæt og Dronningen, Prindsen og alle kongelige Børn under en rød Silke-Himmel, baaren af 16 Adels-Personer. Hans kongl. Majestæt gik gandske alene, Dronningen blev ledet af Hans kongelige Højhed Kronprindsen; den ældste Prindsesse blev ført af hendes Broder Prinds Jørgen, den anden Prindsesse af Rigets Raad Otto Krag, den tredie af Jørgen Rosenkrantz, og den fjerde af Axel Urup; efter hvilke fulgte de øvrige Rigets Raad Peder Retz, Henrik Bjelke, Sivert Urne, og Felt-Marskalk Skak. Siden det adelige Hof-Fruentimmer. Efter det kongelige Hus og Adelen, kom Geistligheden med Professorerne i Kjøbenhavn; siden Stædernes Fuldmæg-

tige, for hvilke Borgermester og Raad i Kjøbenhavn vare Formænd, og endeligen Bønderne. Kort for Processen blev Rigets Hofmester Joachim Gersdorf paa en Stol for hans Svagheds Skyld paa Theatrum opbaaren, hvor han med Rigets Admiral Ove Gedde Hans kongelige Majestæt forventede. Da nu Hans kongelige Majestæt der ankom, satte han sig næst Dronningen paa en høj Trone. Begge de kongelige Prindser toge deres Sæde paa den højre Side, men de kongelige Prindsesser paa den venstre Side. Da Kongen havde sat sig ned, og al Rigets Raad havde knælet under aaben Himmel paa samme Plads, holdt udi Cantzlerens Sted Peder Retz for dem, saavelsom de andre, en Oration, saa lydende:

Eftersom det har behaget den allerhøjeste Gud dette Kongerige formedelst alle Stænders eendrægtige Erklæring og Samtykke den højbaarne, stormægtigste Første og Herre, Herr Friderich den Tredie, Danmarks, Norges, Venders og Gothers Konge, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn, Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst, vor Allernaadigste Konge og Herre, saa og Hans kongelige Majestæts Arvinger, Mand- og Qvinde-Linier, for et Arverige at antvorde og overdrage, betakker Hans Majestæt samtlige Stænder for saadan underdanigst Affections

Be-

Beviisning, og lover alle og enhver tro Undersaatt ikke alene som en christelig Arveherre og naadig Konge at regjere, men endogsaa saadan Regjerings-Maade og Form at oprette, at alle samtlige af Hans Majestæt, Hans Arvinger og Efterkommere, en christelig og mild Regjering skal have sig at vente og forsikkres om. Og eftersom denne samtlige Stændernes Slutning fordrer en ny Ed, saa vil Hans Kongl. Majestæt have alle Stænder samtlige for deres forrige gjorte Ed friladt, og blive alle og enhver med kongelig Naade bevaagen.

Efter dette oprakte Rigets Raad, som sad paa Knæ, deres Fingre mod Himmelen, og gjorde deres Ed, hvilken Peder Retz dennem forelæste udi denne Mening, og hver for sig ham højt Ord fra Ord med oprakte Fingre efterlæste:

Allernaadigste Konge og Herre! Jeg N. N. lover og tilsiger Eders kongelige Majestæt, som min Allernaadigste Konge og Herre, saa og Eders kongelige Majestæts Hus, huld og tro at være, Eders kongelige Majestæts og det kongelige Huses Nytte og Bedste at søge og befordre, Skade og Nakdel af yderste Formue at afvende, og Eders kongelige Majestæt troligen at tjene, som en ærlig Adels-

mand og Arve-Underdan er pligtig til, saa sandt hjelpe mig Gud og hans hellige Evangelium.

Da Rigets Raad havde nu saaledes aflagt sin Ed, stod den ene op efter den anden, gik op til Hans Majestæt, og gav ham, saavelsom Dronningen, deres Haand derpaa.

Efter Rigets Raad svor Adelen, derefter Bisperne, siden Professorerne, Canniker, Provster og Præsters Fuldmægtige, dernæst Stadens Fuldmægtige, som var Borgermester og Raad udi Kjøbenhavn, siden Kjøbstædernes Fuldmægtige, og endelig de Bønder, som vare udi Nærværelsen. Da Eden var aflagt, begav Hans Majestæt sig udi samme Procession til Slottet igjen. Saaledes blev udi faa Dage det store Værk forrettet uden Allarm og Urolighed, og blev strax derpaa besluttet at afførdige Bud til Provincerne, at alle Adels-Mænd skulde forsegle og underskrive Arve-Rettigheden, iligemaade alle Provster og Præster, samt Borgermestere, Raadmænd, item tvende Borgere af hver Kjøbstad *).

Derpaa bleve Borgerne aftakkede fra deres lange Vagt, de havde udi 2 Aar baade Nat og Dag holdet paa Volden, og blev dermed holden saadan Proces; det hele Borgerskab stillede sig, ligesom udi Krigens Tid, hver paa sin Post paa Volden, iligemaade

*) Anonymi Acta post pacem, manuscr.

maade paa Torvet og Raadhuset. Derfra marschee rede et Compagnie efter det andet ned over Gammel-Torv om Raadhuset, igjennem Vimmelskaftet over Amager-Torv til Stotspladsen. Det sidste Compagnie bestod af Brandmesterne og deres Folk med alle de Instrumenter, de kunde bære og havde brugt udi Belejringen. Da de vare alle stillede udi Orden, hver for sin Fane, kom Hans Majestæt ud fra Stalden, efterfulgt af Felt-Marskalken. Da gjorde Feltherren udi Kongens Navn Taksigelse til Borgerskabet for deres Troskab og Tapperhed. Da Taksigelsen var endet, nejede Hans Majestæt med sit blotte Hoved for Borgerskabet og red bort. Men Feltherren red med sit blotte Hoved frem for hvert Compagnie, og takkede dem alle; derpaa gav Borgerskabet 3 Gange Salve, og enhver gik hjem til sit: ja, efterdi alting var kommet til Endeligt, fik enhver Lov at begive sig fra Kjøbenhavn til deres Bopæle, og lod Hans Majestæt forkynde, at hvilke fattige Folk, som havde lang Vej hjem, og havde ingen Penge at rejse med, skulde angive det i Cancelliet, og der bekomme Rejse-Penge, hvilket ogsaa skede.

Da blev ogsaa besluttet, at der aarligen skulde holdes complet til Landets Forsvar 24000 Ryttere og Soldater, og skulde alle Stænder annamme Indqvarteringer, hvorfore og disse 24000 Mænd bleve deelte til hver Stand, saa at Adelen vidste, hvor-

mange

mange de skulde tage paa deres Gaarde; Geistligheden fik deres Part; iligemaade bleve tillagte Borgerne udi Kiøbstæderne, og Bønderne, hvormange de skulde holde; og, paa det at Alting da kunde komme til Rigtighed, blev paabuden en Hovedskat, saa at hver Adelsmand for sig, sin Frue, Børn og Tjenere skulde give en vis Taxt, nemlig 4 Rdlr. for sig, 4 for sin Frue, 2 Rdlr. for hvert Barn og 1 for hver Tjener; Bisperne skulde og give ligesaa meget, Sognepræsterne Halvparten, og Capellanerne hver 1 Rdlr. for sig, og 1 for sin Hustru og 1 Mark for hver Barn og Tjener. De Borgere, som drove stor Handel, skulde give lige med Adelen, de andre ringere Halvparten; enhver Bonde 8 ß. for sig, og 8 for sin Kone p).

Hans Majestæt glemte da ikke at beneficere dem, hvis Affection han udi dette store Værks Befordering havde mærket; thi Hannibal Sehsted blev Rigs-Skatmester, Christopher Gabel Statholder i Kiøbenhavn. Biskop Svane fik Titel af Erkebisp, dog uden erkebispelig Myndighed. Titelen ophørte ogsaa efter hans Død, men, saalænge som han levede, førte han Titel af Erkebisp og Præses i Consistorio. Hans Nansen blev Præsident udi Kiøbenhavn, og haver der siden den Tid stedse været Præsidenter udi Stadens Raadhuus; foruden Værdighederne vegalvede

p) Anonymi Acta post pacem, manuscr.

rede Hs. Majestæt dem ogsaa med Gaver af Penge, og forærede dem Carosser, hvilket var usædvanligt paa de Tider.

Saaledes bleve ved denne mærkelige Forandring, som er den største Hændelse udi samme Seculi Historie, Rigerne, der af en ulykkelig Krig ganske vare udmattede, og formedelst Stændernes Uenighed og indvortes Skrøbeligheder, hvoraf de laborerede, intet Middel saae til Opkomst, igjen i en Hast bragte i bedre Stand, og den kongelige Trone, som aldrig havde mere vaklet end under Frederik den Tredie, blev saaledes grundfæstet, at den kunde staae imod al Storm og Anstød til evig Tid ubevægelig. Det, som man her maa forundre sig over, er, at saadant skede under en Konge, som havde intet mindre end sin egen Høihed for Øine, og ved ingen Bevægelse enten gav Anledning til dette store Værks Begyndelse, eller søgte at understøtte det samme, da det var kommen i Drift; saa at derfore ingen europæisk Potentat med større Ret over sin Enevolds-Magt, end de danske Konger, eftersom den ved en alminbelig og enstemmig Rigsslutning det kongelige Hus blev offereret; thi, endskiøndt man vil sige, at endel af Adelens Samtykke ikke var aldeles utvungen, saa maa man dog tilstaae, at det var ikke Kongen, som tvang dem, men Rigets forvirrede Tilstand, som ved intet andet Middel kunde læges, og de andre Stænders

Resolution, der i Henseende til deres Tal og Mængde samt Meriter udi foregaaende Krig, kunde regnes for Landets Styrke, og deres enstemmige Suffragia alene, endskjøndt ingen af Adelen havde villet samtykke derudi, kunde holdes for Pluralitet, der deciderer og legitimerer alle Stiftelser og Fundationer, helst saasom den Ret, Adelen paa nogen Tid havde tilegnet sig, alene at fabriqvere Rigs-Constitutioner og jus publicum, havde alle Tider været dem disputeret, saavel af Kongerne, som af de andre Stænder, og Kjøbenhavns Borgerskab, som fornemmelig drev dette Værk, var ved det, for tvende Aar siden givne og af Raadet underskrevne, Frihedsbrev, autoriseret i at concurrere til en Stiftelse Regjeringen angaaende; thi den 3die Artikel af det givne Friheds-Brev lyder saaledes: **At Kjøbenhavn skal være en fri Stad, og annammes tillige for en fri Rigens-Stand, og udi alt hvad Riget til Bedste delibereres kan, have dens Stemme og Samtykke** q). Men foruden at det hele Riges Gejstlighed og Borgerstand gjorde dette frivillige Tilbud, var en stor Del af Adelen herudi lige med dem sindede; thi man kunde paa samme Tid dele Adelen udi 3 Classer. Den første, hvorudi vare alle Hofsinderne tillige med Hannibal Sehsted, understøttede de andre Stænders Foretagende, om de ikke selv gave Anledning dertil. Den an-

q) Diplom. art. 3.

anden Classe bestod af dem, der af Tidernes Conjuncturer saae Nødvendighed til en Forandring udi Regjeringens Form, og derfore villigen beqvemmede sig til en Reformation; og de øvrige, som mod deres Villie samtykkede derudi, kunde ansees som de Lemmer udi et Raad eller Societet, der overballanceres af de fleste, saa at deres Samtykke, enten det er villigt eller uvilligt, er et virkeligt Samtykke; og at man derfore, uden at beskyldes for at subtilisere, kan sige, at denne Enevolds-Arverettighed blev stiftet ved et almindeligt, enstemmigt og af alle Stænder frivilligt Rigs-Conclusum, og det paa den Maade, som alle lovlige og autentiqve Stiftelser gemenligen pleje at skee, nemligen efter foregaaende Deliberationer og stridige Meninger.

Strax efterat denne mærkelige Forandring var skeet, tog Hans Majestæt sig for at omstøbe Rigerne udi en anden Form, og saadan, som da værende Tilstand og Regjeringens Forandring udfordrede. Der bleve da paa engang stiftede adskillige høje Collegier, som endnu alle holdes vedlige, foruden det saakaldte Stats-Collegium, hvilket ophørte i Christian den Femtes Tid. Sigtet af deslige Collegiers Indrettelse var, endel for at faae saavel publiqve som private Sager bedre, hastigere og mere ordentligen expederede; endel ogsaa for at indskrænke de høje Rigs-Embedsmænds alt for store Myndighed, og at dele den iblandt

mange.

mange. Forend jeg træder dertil, vil jeg viſe korte-ligen, hvorledes Stats-Cancellie-, Juſtits-Kammer-, Krigs- og Admiralitets-Sager bleve tilforn admini-ſtrerede. Jeg haver tilforn talt om Rigets Raad og de ſtore Rigsforſamlinger, hvorudi de allervigtig-ſte Sager tilforn bleve afgjorte, hvorfore jeg derom intet videre her vil melde.

Hvad Cancellie-Sager angaaer, da ginge de ſamme tilforn igjennem Cantzlerens Hænder. Der havde paa nogen Tid været 3 Cantzlere, nemlig den kongelige danſke Cantzler, den kongelige tydſke, og en Rigscantzler, og var den ſidſte Hoved for Juſtitien udi begge Riger. De danſke Cancellie-Sager admi-niſtreredes af den kongelige danſke Cantzler og de un-der ham ſtaaende Betjente, og de tydſke Sager af den tydſke Cantzler og hans Underhavende; hvorvel det ſynes, at den ſtore kongelige danſke Cantzlers Myndighed har ſtrakt ſig i viſſe Maader over alle Cancellie-Sager, endel i Henſeende til hans ſtore Anſeelſe, efterdi han næſt Hofmeſteren var den høje-ſte Beſtillingsmand udi Riget, endel ogſaa efterſom det ſynes, at det tydſke Cantzler-Embede ikke har væ-ret ſaa ſtedſevarende, ſom det danſke. Alting kom derfor fornemmeligen an paa den kongelige danſke Cantzler, ſom Hoved for Cancellierne.

Udi Juſtitsſager bleve endeligen Alting decide-ret af det ſaakaldte Rigets Raad, ſom ſkulde beſtaae af

af 23 Lemmer og højeste Dommere, og adresserede sig alle, saavel de der appellerede fra andre Retter, som de der immediate skulde dømmes af Rigets Raad, til Rigets Cantzler som Chef for Justitien. Samme Ret var egentligen ikke bunden til noget vist Sted, men holdtes nu udi en Provinds, nu udi en anden, hvorom Undersaatterne ved Patenter forud bleve advarede, som tilforn er viist.

Finantzerne bleve administrerede ved tvende Rentemestere, og var Skatkammeret da paa gandske anden Fod end siden. Indkomsterne vare da langtfra ikke saa store; thi Lehnsmændene oppebare Indkomsterne af deres Lehne, og de Gejstlige Indkomster for Reformationen havedes af Bisperne. Alle Expeditioner ginge ogsaa tilforn igjennem Cancelliet, saa at Rentemesterne havde alene med Indtægter og Udgifter at bestille, og kunde Indtægterne da ikke være uden meget maadelige, saavel i Henseende til ovenmeldte Aarsager, som efterdi Kronens Gods gaves Adelen alene udi Forlehning, og det for en maadelig Afgift, saa at de nøds virkeligen Frugterne deraf, og Kongen lidt meer end den pure Titel. Saadant havde Adelen betinget sig, som en af deres største Herligheder, i Haandfæstningerne, nemlig; at Kronens Lehne skulde gives dem og ingen andre, hvorudover, da, paa den store Rigsdag efter Krigen, Forslag blev giort af de andre Stænder om samme

Leh-

Lehnes Forpagtning til de Mestbydende, saasom Kongens Indkomster derved kunde formeres, og Kronen efterhaanden rede sig ud af sin store Gield, satte Adelen sig med Hænder og Fødder derimod, efterdi Saadant var just at røre dem paa Bylden; saasom derfore dette var en af de største Skrøbeligheder, hvoraf den gamle Regjering laborerede, holdtes fremfor Alting in Politicis nødigt at sætte Financerne udi den paafulgte Stand.

Krigs- og Admiralitets-Sager bleve administrerede af Rigets Marsk og Rigets Admiral, af hvilke alle andre Officerer dependerede.

Saaledes bleve Sagerne forrettede, førend man stiftede de oftomtalte høje Collegier, og, saasom de samme endnu mestendels uden synderlig Forandring staae ved Magt, holder jeg fornødent omstændigen at tale derom. Til denne Rigernes totale Omstøbning udi Stats-Cancellie-, Justits-Kammer- og Krigssager blev strax efter Souverainetetet lagt Grundvold ved en saakalden Provisional-Ordonnance r) af den 4de November, og, saasom samme Ordonnance er Kilden til de mange store og vigtige Stiftelser, som da bleve gjorte, og den derforuden er meget rar, og af gandske Faa bekjendt, kan jeg ikke forbigaae, uanseet

r) Denne Provisial-Ordonnance, hvis Concept er paa Tydsk, synes troligen at være forfattet af Christopher Gabel.

seet dens Vidtløftighed, den her at anføre, efter en gammel skreven Copie, som mig er communiceret; den lyder saaledes s):

Vi Friderich den Tredie 2c. lade hermed tilkjendegive Vore troe Undersaattere af Ridderskabet, Geistligheden, Borger og Bønder, at, eftersom ved Guds synderlige Forsyn Os og Vore kongelige Børn, saavel de som ere fødte, eller kan fødes, af Mand- og Qvinde-Linie, en Arve-Rettighed af samtlige Stænder er overdragen, og det efter det Instrument over Haandfæstnings Cassation, som til Os er givet, hvorpaa ogsaa Arvehyldingen solenniter er fulgt, og det er Vor faderlige Pligt at have Omsorg fore, hvorledes Vore Arve-Kongeriger kan efter erlangte Fred ved god Politie og nyttige Forordninger sættes udi Flor og Velstand, Vort Rigsraad udi meer Lustre, Vor ældgamle Adel udi større Værdighed, den geistlige Stand og Borgerstanden udi Anseelse, og Bønderne i mere Frihed. Men saasom dette Vor velmente Forsæt paa engang ikke kan fuldkommeligen iværkstilles, have Vi denne Gang provisionaliter besluttet at

s) Provisional. ordon. Hafn. 4 Novemb. 1660. manuscr.

at sætte udi større Anseelse end tilforn har været de 5 høje Charger, nemlig: Vor Rigsdrost, Vor Rigs- og Hofcantzler, Vor Rigsmarsk, Vor Rigsadmiral og Vor Rigs-Skatmester, og tilligemed Vor fornemme Adel og andre Stænder udi større Dignitet. Vi ordinere derfore og bestikke udi Kraft af Vor Arve-Rettighed og Souverainetet, at Vor Rigsraad 20 udi Tallet skulle deles udi 5 høje Collegier, og det saaledes:

1) Skal Vor Rigsdrost have udi sit Collegio 3 Rigsraad, 4 adelige Hofraad og 4 af Borgerstanden, foruden andre Betjentere.

2) Skal Vor Kongelige Rigs-Hofcantzler have i sit Collegio 3 Rigsraad, 4 adelige Cancellie- og Justitsraad, og 4 af Borgerstanden, foruden andre Betjente.

3) Vor Kongel. Rigsmarsk skal ligeledes have udi sit Collegio 3 Rigsraad, 4 høje Krigsraad, som have været Generals-Personer, 2 andre, som i det ringeste have været Oberster, 2 Krigs-Assistentsraad, som udi Krigsretten ere erfarne.

4) Vor Kongl. Rigsadmiral skal ligeledes udi sit Collegio have 4 Rigsraad, 6 Admiralitetsraad af de dygtigste Søofficerer, 2 Assistentsraad, som forstaae Søretten.

5) Skal

5) Skal Vor Rigs-Skatmester udi sit Collegio have 3 Rigsraad, 4 Kammerraad af Adel, og 4 Kammerraad af Borgerstand.

Alle disse Rigs- Hof-Cancellie- Justits- Krigs- Admiralitets- Kammer- og Assistentsraad skal udi vigtige Sager og Deliberationer have deres Sæde og Stemme efter Indhold af de speciale Instructioner, Vi med det første ville lade forfatte. For denne Tid ordinere og beslutte Vi provisionaliter:

1) At Vor Rigsdrost udi sit Collegio skal have Ober-Direction, og skal derudi besynderligen delibereres, hvorledes Enighed saavel i Religionen som i verdslige Sager kan underholdes; iligemaade, hvorledes Lov, Politie og Forordninger, som med Tiden ere komne i Misbrug og Aftagelse, maae forandres og forbedres; item nye Love og Forordninger, som beqvemme sig til nuværende Regjeringsform, kan indføres udi Vore Kongeriger og Lande. Udi dette Collegio skal og saa tracteres og delibereres over Politie-Ordonnancen og Reglementer af Vort Kongl. Hof, og skal derfor Vor Hofmarskalk der have det første Sæde, næst Rigsraadene. Udi dette Collegio skal og tracteres om Myntvæsenet, og, saasom udi forrige Krigstid have indsneget

get sig adskillige Sorter af fremmed Mynt, skal det have Omsorg for, hvorledes saadan og anden urigtig Mynt, som i Krigens Tid har været gangbar, igjen kan udryddes, og god Mynt igjen, efter dens rette Værdie, tilvejebringes. Dette Collegium skal ogsaa see til, at Sølvet af Vore Bergværker tilbørligen bliver myntet, og at de, som overtræde Mynteforordningen, blive straffede. Det samme skal ogsaa arbejde paa, at god Skik og Ordonnancer blive indførte udi alle Vore Amter, hvorledes Landet og Agerdyrkningen ved gode Anstalter kan bringes i forrige Flor igjen; Bergværkerne i Norge sættes i bedre Stand, Manufacturer stiftes, og Commercien forbedres, og Fiskeriet bringes i Stand, og Banker for Handelen oprettes. Iligemaade skal det beordre Vor General-Fiscal at inqvirere efter den Corruption, som blandt Dommerne og andre Embedsmænd gaaer isvang, og have Omsorg for, at Underretter kan stiftes udi enhver Provinds, Insul og District. Udi dette Collegio skal og delibereres om at sætte Bønderne i større Frihed, end de hidindtil have havt, og ophæve deres Trældom. Paa disse og deslige Sagers Forfremmelse skal Collegium idelligen arbejde, og have Ober-Direction

tion over de subalterne Collegier og Societeter, som Vi udi de fornemste Stæder af Rigerne ville anordne. Og, paa det at Alting ordentlig kan tilgaae, saa skulle Vore Rigs- og Hofraad fra 1ste Maj til Michaelis om Morgenen Klokken 8 komme sammen, og forblive udi Raadet til Kl. 11, og om Eftermiddagen fra 3 til 5. Men fra Michaelis til 1 Maji skal de om Morgenen ved 9 slet komme sammen, og sidde indtil 11, og om Eftermiddagen fra 2 til 4, og, saasnart Portneren udi Forgemakket giver Signal, skal Herrerne begive sig til deres Stole; men, førend de sætte sig, skal en Secretarius af Borgerstanden træde frem, og gjøre en Bøn efter en dertil forfattet Formular, at Gud vil velsigne og oplyse Raadet. Rigsraadene, som ere Lemmer af dette Collegio, skal per Vices præsidere og sidde saaledes: For Os Selv skal oven ved Bordet sættes en Stoel under en Himmel. Rigsdrosten, som Collegii Directeur skal sidde midt for Bordet udi Sløjels Lehnstoel; Ved hans højre Side skal sidde en Rigsraad, og ved hans Venstre 2 paa Sløjels Stoele, men uden Arme. Lige oven for Rigets Drost skal staae en Lehnstoel for Præsidenten, ligesom Drostens. Paa den ene Si-

af Præsidentens Stoel skal sidde 4re Adelige Hofraad paa Stole uden Arme; og skal Vor Hofmarskalk sidde næst ved Præsidenten; Paa den anden Side skal sidde 4 Hofraad af Borgerlig Stand. Naar Rigets Drost præsiderer, skal han blive siddende paa sin sædvanlige Stoel, og skal da Præsidentens Stoel staae ledig. Men naar den første Rigsraad efter ham præsiderer, saa skal han beklæde Præsidis Stoel, hvilket skal skee per Vices, indtil de alle 3 have præsideret, da Ordenen igien kommer til Rigets Drost. De andre Hofraad af Adelig og Borgerlig Stand skulle ikke præsidere. Udi Sager af stor Importance skal i det ringeste 9 Personer være tilstede, førend et Conclusum kan giøres. Collegium skal have 2 Secretarios, hvoraf den ene skal være af Adelig, og den anden af Borgerlig Stand; de samme skal sidde ved et a parte Bord bag ved Drosten, saa at de have Præsidenten i Syne, og skal de protocollere alt, hvad som i Deliberationerne forefalder; item antegne alle dem af Herrerne, som blive borte. Rigets Drost skal udi dette Collegio have 2 Stemmer, naar han præsiderer, men ellers ikkun een. Præses skal altid have den sidste Stemme, og dermed colligere Vota og concludere per Majora; og have

ve Vi resolveret at lade anrette, saasnart som muligt, en Bygning, ikke langt fra Slottet, for disse 5 Collegier; saaledes, at hvert Collegium kan have sin egen Raadstue med andre fornødne Kammere, og Audientsgemakker, hvor rige og fattige Supplicanter kan lade sig indfinde, for at kaste deres Memorialer udi de dertil indrettede Kister. Thi Drosten, saavel som Rigs- og Hofraadene, samt Secretererne skulle ingen Suppliqver imodtage i deres Huse, men vise dem alle didhen, undtagen det kunde være i høivigtige pressante Sager, som enten af Os Selv, eller af Drosten kunde være recommenderede. Vi selv ville vel imodtage de Memorialer, som Os blive tilstillede, men siden skikke dem til Præsidenterne af de Collegier, hvor de henhøre, undtagen det er udi særdeles Tilfælde, da Vi paa slige Suppliqver og Memorialer ville apostillere. Præsidenten skal arbeide paa at expedere alle Memorialer, som ere indkomne udi hans Uge, og, om sandant ikke kan skee, saa skal den efterfølgende Præsident continuere med den forrige Uges Sager. Dette Collegium skal have et Segl, hvorpaa Vore Kongelige Insignia skal staae med denne Inscription: Supremi Collegii Aulici Sacræ Regiæ Majestatis Daniæ. Og,

 naar

naar Relation til Os bliver giort af de indgivne Memorialer, saa skal først Præses sætte sin Haand derunder, dernæst tvende Hofraad, een af Adelig og en anden af Borgerlig Stand, item een af Secretererne; og skal Seilet være i Forvaring hos Secreteren af den Adelig Stand. Secretarii skulle verelvis tilholdes alle Dage om Morgenen at giøre Fortegnelse paa de Sager, som ere afgiorte, og det paa en Tavle fæste, som skal hænges paa Døren af Secretariatets Kammer, paa det at Supplicanterne og Parterne strax kan faae at vide, om deres Ansøgninger eller Sager ere expederede, saa at de derom ikke skal have nødigt at incommodere Secretarios. Vort Kongl. lidet Indsegl skal allene bruges i Sager, som Vi selv undertegne. Secretariatskammrene skal altid være saaledes indrettede, at et Vindue deraf skal gaae ud til Forgemakket, igiennem hvilket Resolutionerne kan rekkes til de Ansøgende. Taxten, som derhos følger, skal staae tegnet bag paa Resolutionerne og Missiverne, og Pengene skal strax kastes udi et dertil apteret Skrin, staaende i Secretariatets Kammer hvortil Rigets Drost skal have en Nøgel i Forvaring, Præses en anden, den første Hofraad af Adelig Stand den 3die, og den første Hof-

raad

raad af Borgerlig Stand den 4de. Hvilken Kiste skal aabnes hver 6te Maaned, nemlig første Maj og Michaelis Dag, da de deraf tagne Penge skal anvendes til Collegii Herrernes Tractamenter. Videre skal til dette Collegium henhøre 2 Hofcouriers eller Hofbud, som alletider skal være tilstæde udi Forgemakket. Herrerne skal have deres visse Vacancer om Aaret. Men medens Vacancerne vare, skal dog altid tvende Hofraad, en Adelig og en anden Borgerlig, tilligemed en Secretario, en Copist og en Dørvogter være tilstede, for at disponere de Memorialer, som ingen Ophold kan taale. Rigs- og Hofraadene skal selv imellem hinanden paalegge en Pengestraf for dem, som for sildig komme i Raadstuen, nemlig, efter at Tegn er given med Klokken, og skal den yngste Secretarius derover holde Bog, eftersom samme Bøder skal tages af Tractamentpengene, naar Kisten hver 6te Maaned aabnes: Pengene kan ellers anvendes efter Collegii Behag; endeligen, i fald nogen af Rigs- eller Hofraadene udi dette Collegio formedelst deres egne Forretninger ville rejse af Staden, skal de give Drosten og Præsidenten saadant tilkiende med Aarsagerne dertil, og skal da for enhver Dag saa meget decourteres af den aarlige

lige Traktament, som saadant a l'advenant kan beløbe sig til! men hvis nogen formedelst Svaghed og Sygdom udebliver, skal for saadan Tid intet afkortes.

2) Rigets Hofcantzler skal udi sit Collegio have 3 Rigsraad, og 3 Adelige Cantellie- og Justitzraad, 4 deslige Raad af Borgerstanden, og 4 Secretarier. Vor Rigs Hofcantzlers Officium skal fornemmeligen være at haandhæve Vor Arverettighed, Souverainitet, og høje Kongelige Regalier, og, saafremt af Rigsstænderne eller af de andre Collegier directe eller indirecte noget derimod skulde foretages, at han da ikke alieene for sin egen Person skal være forbunden til, saadant at forhindre, men endogsaa at advare Os derom. Han skal have udi Forvaring Vort Kongelige Rigs store store Indsegl. Det mindre som dagligen bruges, skal blive hos den første Stats-Secretarium, dog saaledes, at Vor Rigshofcantzler haver Opsyn dermed. Bemeldte Cantzler skal være nærværende udi alt det, som foretages og delibereres med Vore Rigsstænder, og føre Ordet over de Tractater, som sluttes med Vore Allierede og Naboer. Han skal være Director udi Vort Geheimeraad, saavelsom udi Vort store Raad, hvorom siden skal tales. Udi de

2 før-

e første Dage i Ugen skal allene publica tracteres, som angaae Alliancer og Tractat mellem Os og Vore Naboer; Alle Vore Ambassadeurs, saavel ordinaire som extraordinaire, Deputerede, Residenter, Agenter og Consules, som ere uden Riget, skal staae under hans Direction, og af ham bekomme Creditiver og Instruxer.

Alle fremmede Ministrer skal først melde sig an hos ham, og skal han svare paa deres Propositioner, og i dette Collegio deliberere derover, og give Os Underretning derom 2c. Udi dette Collegio skal de publiqve Affaires ordentligen deeles blandt Vore Cancellie- og Justitzraad saaledes, at den ene skal have at bestille med Sager angaaende Vore Arvelande i Tydskland, Keyseren og det Tydske Rigets Stænder; en anden med Forretninger, som Vi have med Frankrig, en anden med Spanske Sager, og en anden med Svenske, og saaledes videre efter advenant med andre Potentater. Samme Rigscancellie- og Justitzraad committeres til at igiennem see og examinere Retroacta, og at referere dem til Raadet; Rigets Hofcantzler skal ogsaa have Omsorg for, at qvalificerede Raad, som tilforne ere øvede udi publiqve Sager, kan blive antagne udi

dette

dette Collegio, hvilke han med det heele Raads Betænkende skal foreslaae og recommandere Os. De som i fremmede Lande have været brugte, som Residenter, Agenter ꝛc., og blive tilbagekaldne, kan udi begge Collegier, saavel Drostens som Cantzlerens, efter deres Capacitet employeres til Hof-Cancellie og Justitzraad; Iligemaade, naar Vore Residenter, Agenter og deslige Ministri sig pro Tempore opholde udi Vor Kongelige Residentzstad, skal, de som extraordinaire Hofcancellie- og Justitzraad assistere i et af begge Collegier, og have Sæde efter deres Anciennetet, ligesom de længe have gjort Tieneste udenlands. Dog skal de i bemeldte Collegier ingen deciderende, men allene adviserende Stemmer have. Justitz- og Cancellieraadene skal være øvede udi det Latinske Tydske og Franske Sprog, nogle af dem ogsaa i andre Sprog. Udi dette Collegio skal være 4 Secretarii, 2 af Adel, og 2 af Borgerstand. Den første af Adelstand skal være Statssecretarius, og i det ringeste skal forstaae Latin, Tysk og Fransk. Een af de 4re Secreterer skal tilligemed være øved i Spansk og Italiensk, en anden i Engelsk, en anden udi Polsk og Moscovitisk, og alle tilsammen i det Latinske Sprog. Og advares alle Undersaatterne, Adel

og

Nadel, at, naar deres Sønner skikkes til fremmede Stæder, de da lade dem legge sig efter visse Professioner og Sprog, saa at de ved deres Tilbagekomst kan bruges i disse 5 Collegier. Og for at animere de samme desmere dertil, saa forordne Vi, at udi dette Collegii Secretariat Cabinet skal holdes en Bog over Exspectanter, hvorudi alle de, som have rejset udenlands, og ellers have erhvervet sig nogen Capacitet, maa lade deres Navn tegne, da paa det allerkorteste skal anføres, hvilke Videnskaber, Sprog, Exercitier og Studia de have lagt Vind paa, og i hvilke Lande de have rejset, paa det at Vi kan vide, naar nogen Bestilling bliver ledig udi de 5 Collegier, hvilke af de antegnede Personer dertil kan tages. Vore Rigscancellie- og Justitzraad skal i de 4 sidste Dage udi Ugen sidde udi Justitzsager. De skal examinere Parterne efter Rigets Love, og skal Præsidenten samle Vota, og affige Dommen. Udi Criminalibus skal i det mindste være 9 Cancellie og Justitzraad, og i Civilibus i det ringeste 7. Ingen Dom skal undertegnes, langt mindre publiceres, førend Vi ere blevne underrettede om Sagen. Og i fald Parterne ved den i dette Collegio affagde Dom ikke ville være fornøjede; men ville lade

Sagen komme for det store Raad, da skal alle Rigscancellie- og Justitsraad tillige med dem dem af de andre Collegier derudi dømme. Under dette Collegii Direction skal være Vor Fiscal eller General Procureur, iligemaade 12 Advocater, og skal dertil udnævnes af begge Kongeriger Personer af got Navn og Rygte, og som forstaae Rigernes Love og Sædvaner. De samme skal nyde de Salaria, som vi dertil ville beskikke; af dette Collegio skal og dependere Postvæsenet af begge Kongeriger. Saa snart Posten ankommer udi denne Residentz Stad, skal alle Breve skikkes til Cancelliet, og i Undersecretarii Paasyn udtages de, som Os tilhøre, og de samme tilstilles Vor Rigshofcantzler eller Statssecretario, for at bringe dem til Vort Geheimeraad. Correspondencerne skal deles blandt Secretarios. Men den secrete Correspondence skal allene tilhøre Rigshofcantzleren og Statssecretario. Udi dette Collegio skal alle Passeporter til Lands udgives, og skal alle Missiver, Sententzer, Decreta, Resolutioner og Passe undertegnes af Rigshofcantzleren, af den første Cancellie- og Justitzraad af Adelstand, af den første Cancellie- og Justitzraad af Borgerstand og af Statssecretario. Dette Collegium skal og have et Can-

cellixsegl, hvorpaa Vore Kongel. Insignia skal staae med saadan Inscription: Sigillum Collegii Cancell. Sacræ Regiæ Majestatis Daniæ; og skal saadant Indsegl bruges til alle de Documenter, hvorunder Vi Vor Kongel. Haand sætte. I det øvrige skal alle andre Ting i dette Collegio forhandles ligesom i Rigsdrostens Collegio.

Rigets Marsk skal udi sit Collegio have 3 Rigsraad, som have været i de højeste militaire Charger, 6 Krigsraad, som ere Generalspersoner, eller i det ringeste Oberster, 2 Krigsassistentzeraad, som ere erfarne udi Krigsretten, og 2 Secretarios, hvoraf den ene skal være af Adel, den anden af Borgerstand. Disse alle skal stedse være tilstæde udi Residentzstaden, og sidde udi dette Krigscollegio. Derforuden maa ogsaa alle andre Vore Generalspersoner, som for en Tid her ved Hoffet opholde sig, tage Sæde udi samme Collegio, dog saaledes, at de ingen deciderende Vota have, ej heller den aarlige Tractament, som de ordinaire Krigsraad. Gouverneuren af Vor Residentz- og Hovedstad Kiøbenhavn, skal som Ordinarius sidde udi dette Collegio. Rigets Marsk skal have Overdirectionen, og skal en af Generalerne blive giort til Rigstøjmester. Krigscollegium skal

have

have Inspection over Rigets Militie, over Munstringerne og Soldaternes Gevær, Mundering, over Grændsefæstningerne, Tøjhuse, Artillerie, Magaziner rc. I dette Collegio skal besynderligen deliberereres om at stifte god Militaire- Politie- og Krigsdisciplin, om Krigsfolkets Gage, og det efter Rigernes nærværende Tilstand; hvorledes Fæstninger og Slotte kan underholdes i god Stand, forbedres, repareres og nye, hvor nødigt er, bygges. Dette Collegium, tillige med Vor Generaltøjmester, skal ogsaa have Omsorg for, at alle Vore Tøjhuse blive forsynede med fornødne Ting, og at Vi ved Indkiøbet af Krigsforraad ikke blive fornærmede, som hidindtil er skeed, at aarligen et vist Tall af Metal- og Jernstykker i Tøjhusene blive støbte. Dette Collegium skal ogsaa eftersee alle saavel høje som lave Officiers Regninger, og bringe Betænkning derover ind udi Vort Skatkammer. Det skal see til, at alle utilbørlige Exactioner maa afskaffes, og at gode Krigsordinancer maa gjøres og vedligeholdes. Dog skal det ingen Disposition have over Krigsrevenuerne; men saadant tilhører allene Vort Skatkammer. Dette Collegium skal ogsaa dømme i Criminalibus og i alle Sager, som Liv og Ære angaaer

gaaer udi den militaire Stand, saaledes at, om en Edelmand, Geistlig, Borger eller Bonde har at klage over en militaire Person, skal saadant komme for Krigsraadet, derimod, naar en militaire Person haver noget at klage over nogen af anden Stand, skal saadant skee for andre competente Retter. Udi Sager, som angaae Ære og Liv, skal i det ringeste være 9 Personer tilstede, og dømme udi denne Ret, og udi andre mindre Forseelser, i det ringeste 5. Udi Sager af extraordinaire store Forseelser, maa Delinqventerne appellere til den store Ret, hvortil nogle Krigshofcancelliejustitz- og Kammerraad af de andre Collegier alle 3 Maaneder skal komme sammen, dog saaledes, at de udi dette Collegio betale for Apellen, iligemaade de Mulcter, hvilke de, som temere litigantes blive dømte til, og skal samme Penge forvares i en Casse, for siden at blive uddelte til Herrerne udi Collegio. Dette Collegium skal have en General-Gevaltiger, eller General-Fiscal, en General-Profos, Stokkeknægte, og andre Officianter, som forrette Executioner; det skal ogsaa have et Fangehus, og skal hver Maaned de 2 yngste Krigsraad, tillige med Generalgevaltiger og Generalauditeuren visitere Fangehusene og Stokhusene,

og

og efterſee, hvorledes Sangerne blive tracterede, hvorom de ſkal give Raport til Krigsraadet. Dette Raad ſkal ogſaa have et Segl, hvorpaa vore Inſignia ſkal ſtaae med ſaadan Inſcription: Sigillum Collegii ſupremi Belli Præfecti Sacræ Regiæ Majeſtatis Daniæ. I det øvrige ſkal alting her i Agt tages, ligeſom udi Proſtens og Cantzlerens Collegier.

4) Rigets Admiral ſkal have udi ſit Collegio 3 Rigsraad, 6 Admiralitetsraad af de meeſt qvalificerede Søeofficiers uden Forſkiel af hvad Stand og Byrd de ere, og 2 Amiralitets Aſſiſtentzraad af Borgerſtanden, ſom ere kyndige i Søeretten, og 2 Secretarier. Den første Rigsraad neſt Amiralen i dette Collegio ſkal ogſaa være vel øved i Søe-Sager, og ſkal betiene Lieutenant Amirals Charge, og udi Amiralens Fraværelſe forrette hans Vices. Den anden Rigsraad ſkal ligeledes have god Kundſkab om Søemandſkab, og være den førſte Viceamiral, og den 3die Rigsraad ſkal være den anden Viceadmiral. Næſt efter bemeldte Rigsraad i dette Collegio ſkal den, ſom er Chef paa Holmen, have Seſſion; efter ham ſkal følge en Scoutbynacht, ſiden en Commandeur, og endeligen 3 Skibscapitainer, ſom

udi

udi sidste Krig have holdet sig best, alle uden Forskiel, enten de ere af Adel eller ej. Af Secretererne skal den første være af Adel, og den anden af Borgerstand. Videre skal af dette Collegio dependere en Amiralitets Fiscal, en Eqvipagemester og en Gevaltiger. Dette Collegium skal drage Omsorg for, at Vor Orlogsflode kan forsynes med gode og erfarne Skibscapitainer, og betroe enhver Skibscapitain et Orlogsskib, ligesom det finder ham dertil capable, iligemaade, at Skibene blive forsørgede med Folk og alt andet Tilbehør, og skal alle subalterne Offitiers rette sig efter de Instruxer, som derover skal forfattes. Collegium skal ogsaa have Indseende med, at alle store og smaa Skibe skal repareres og i Stand holdes; item at Aar for Aar nye Skibe bygges; item at det Islandske Compagnies Skibe blive bygde efter en vis Størrelse, og saaledes monterede, at de kan tiene baade til Orlog og den Islandske Handel, og at det samme ogsaa skeer med nogle andre Kopfardiskibe, som derfore skal benaades med visse Privilegier og Friheder i Tolden. Dette Collegium skal ogsaa have Inspection over Amiralitets Magasiner samt Arsenaler, Reberbaner, og hvad deraf dependerer; item over alle Søefarne udi begge

ge Kongeriger. Collegium skal ogsaa have Omsorg for at ikke allene Vore 3 Hovedstrømme, Øresund det store og lille Belt, men endogsaa begge Rigers Kuster, Elben, andre Floder og Rivierer blive besatte med Orlogskibe mod Sørøvere og ellers for Undersaatternes Sikkerhed. Dette Collegium skal ogsaa have et a parte Kammer, hvorudi dagligen skal sidde de, som imodtage Amiralitets Indkomsterne, tillige med a Commis. 2 Bogholdere, 2 Casserere, og een Controlleur. Udi dette Kammer skal staae et Bord, hvorunder skal være en Pengekiste, for deri at lægge de Penge, som indkomme for Convojer, Confiscationer, og andre Midler; item, af Subsidiepenger, hvilke samles udi begge Vore Kongeriger og Lande til Flodens Underholdning, og skal dette Kammer alle 3 Maaneder aflægge sine Regnskaber udi Vort Skatkammer. Dette Collegium skal ogsaa administrere Justitien over alle Delinqventer, som høre under Amiralitetet, enten det angaaer Liv, Ære eller Gods. Det skal have Jurisdiction over alle Confiscationer, Priser, og over alle Contraventioner mod Vor Søret, som enten er skreven, eller kan herefter skrives, saa Vi Allernaadigst ere betænkte paa med det første ikke allene at lade

for-

forfatte en nye Søpolitie, men endogsaa at lade revidere og forbedre de gamle efter Rigernes nærværende Tilstand. Dette Collegio skal og tilkomme Inspection over Fangehusene og Delinqventerne, som ere dømte til Skibsholmen, saa at mod Udgangen af hver Maaned af hver Maaned de 2 yngste Admiralitets-Herrer skal eftersee alt saadant, og det samme Collegio rapportere. Alle Sententzer, Ordonantzer, Reglementer og Søpasse, som i dette Collegio efter de fleste Stemmer forfattes, skal underskrives af Præsidenten, af den første og den sidste Amiralitetsraad, og af den første Secretario, og skal Amiralitetets Seigl der under sættes, hvorpaa Vore Kongelige Insignia skal staae med saadan Inscription: Sigillum Collegii Amiralis Sacræ Regiæ Majestatis Daniæ. Og skal samme Seigl bruges til alle de Documenter, som Vi selv undertegne. I det øvrige skal her det samme iagt tages, som i de andre Collegier.

5) Vor Kongelige Rigsskatmester skal have i sit Collegio 3 Rigsraad, 4 Kammerraad af Adel, og 4 af Borgerstanden, og saa mange Renteskrivere, Casserere, Controlleurs, Copister og andre Betientere, som Vi dertil finde nødige. Vor Kongelige Rigsskatmester skal

bekomme gode Obligationer, med den Condition, at de af det pandsatte Godses Interesse og Indkomster blive betalte, dog saaledes, at de bekomme Renterne aarligen af Skatkammeret og tillige med en D[illegible] af Capitalen, indtil fuldkommen Betaling er skeed, og skal da Regnskab giøres med Hypothecariis, og efterfees, om de ikke alle ede have nydt mere af saadanne Vore Amter, end Renterne kan beløbe sig til. Og maa derhos billigen overvejes, om for saadan Gield Penge ere forstrakte eller Vahret, at da for de laante Penge, 6 pro Cento Interesse, kan til deslige Creditorer betales efter Rigets Constitutioner; Men for Vahrer, at de gamle Regninger maa eftersees, om saadanne Vahrer alle rigtigen ere leverede, eller om Kronen derved er bleven fornærmed, paa det at Renternes Betalning derefter kan indrettes til 2, 3, i det høieste til 4 pro Cento, og, om ved Regningernes Revision skulle befindes, at være Bedrageri derved skeed, da skal dette Collegium see til, at Delinqventerne efter Proportion af begangne Bedrageri blive straffede med Confiscation af deres Prætensioner, og maa derved iagt tages Creditorernes Condition, om de merkeligen ved deres Livrancer have prospereret, og have utilbørligen

ligen beriget sig derved, eller ej, efterdi Vor Intention er ikke at de Creditorer, som udi Krigens Tid have taget en ærlig Gevinst, skal lide nogen Skade, men alene at de, som have aagret, indtil Cento pro Cento, ikke skal beriges af deres Uretfærdighed. Og saasom ogsaa nogle af Vore Creditorer have giort adskillige Livrancer, og derfore bekommet store Assignationer paa Tolden i Norge, saa forordne Vi, at saadanne Adsignationer vel maa blive i deres fulde Valeur, dog saaledes, at Toldpengene, hvorpaa Assignationerne ere givne, først skal bringes i Vort Skatkammer, og derfra til vedkommende at udbetales. Og skal da derved examineres, hvorpaa saadanne Assignationer grunde sig, og om da de samme findes suspecte, saa skal Collegium igiennemsee Regningerne paa ny. Eftersom ogsaa adskillige Klagemaal føres i Norge over adskillige Toldere, i det de lade sig bestikke, og see igiennem Singre med Toldsvig, saa skal Collegium nøje examinere saadant Forhold, item overveje om det ikke kunde være raadeligt heller at at forpagte Tolden bort, eller saaledes at de beholde den tyvende Penge af Tolden, og skikke de øvrige til Vort Skatkammer. Og kunde man saa efter nogle Aars Forløb

ud-

regne hvormeget en Forpagter ved Colden har prospereret, og derefter nye Forpagtninger indretze. Men, i fald man skulde fornemme, at det Navn Forpagter skulde være uangenemt for Undersaatterne, saa kan man heller give de samme Titul af Cold-Rentemesters. Saasom ogsaa adskillige af Vore Fogeder og Skrivere beskyldes ikke at handle vel med Bønderne, undertrykke de Fattige, og tage Gaver af de Rige, og i det øvrige liden Omsorg have for vor Interesse, saa skal ogsaa udi dette Collegio examineres, hvordant saadant maa forhindres, og at Vore Penger ikke kommer udi deres Hænder, men at udi et hvert Herred og Lehn Pengekister blive anrettede, hvorudi saadanne Penge blive forvarede, og at isteden for Fogeder blive brugte Contributions Rentemestere, hvilke maa bekomme den 20de Penge der af i steden for Løn, og at Controlleurer med dem skal holde Bøger. Dette Collegium skal i Almindelighed have Opsyn med Vore Regalia Fisci og Vore Kongelige Indkomster over alt udi begge Kongerigerne, og arbejde paa, at de kan blive forbedrede, al Svig derved forebygges, og at Skatkammerets Credit kan conserveres, og det efter de speciale Instruxer som derom skal forfattes. Skatkammeret skal

have

have et Seigl, hvorpaa Vore Kongelige Insignia skal staae med saadan Inscription: Sigillum Collegii Regni Thesaurarii Sacræ Regiæ Majestatis Danicæ. I det øvrige skal her med Præsidio, Sæder, Stemmer og Omverlingerne alting i agt tages som i de andre Collegier.

Disse ovenmeldte 5 Collegier, naar de blive complet, da skal Personerne, som betiene de 5 høje Charger tillige med Præsidenterne, som pro tempore sidde udi Collegierne og Secretario Status, hver Dag Klokken 11 lade sig indfinde udi Vor Geheime Raadstue paa Slottet, hvor Vi selv ville være tilstede, og dette Raad skal kaldes Vort Geheime Statsraad, ellet Consilium Secretum Status. Og naar de blive samlede, skal Vor Rigs- og Hof-Cantzler adspørge Præsidenten af hvert Collegio, hvad den forrige Dag og samme Formiddag er forefaldet udi hans Collegio, da enhver af dem skal være forbunden til udi dette Vort Kongelige Geheime Statsraad at give Relation derover; hvorpaa alle Resolutioner og Documenter, ligesom de have været foretagne udi Collegierne, skal oplæses. Og skal da paa ny derover af Vore Geheimeraad voteres, og Stemmer skal samles af Vor Rigs- og Hofcantzler, og per majora concluderes;

og

paa det at saadant kan skee uden Vidtløftighed, skal Stemmerne gives ved hvide og sorte Stene eller ved Guld og Jernkugler; da de sorte eller Jernkuglerne skal betyde Modsigelse, og de hvide eller gyldne Kugler Approbation; og skal da udi Sager, som blive modsagde, paa ny igien delibereres. Hvad som da udi Vort Geheimeraad er fundet for got, skal med Vor Kongelige Paaskrift bestyrkes, og skal Rigs- og Hofcantzleren tillige med Secretario Status sætte deres Hænder neden for. Men er det Sager af liden Importance, da skal de alene undertegnes af Præsidenterne, og de andre Raad, og sidst af Statssecretario. Vi forbeholde Os ellers selv udi alle Sager, hvad Navn de have kan, votum negativum, og det i Kraft af Vor Kongelige Souverainetet og Arveretighed, iligemaade andre høje Regalier af Pardons og hvad ellers Souverainetetsretten kan med sig føre, hvorpaa alle Vore Rigs-Hof-Cantzelie-Justitz-Krigs-Amiralitets-Kammer- og Assistentz-Raad skal aflægge deres Juramenta. Udi hver Uge om Onsdagen, naar Slotsprædiken er holden, om Sommeren Klokken 8, og om Vinteren Klokken 9 skal Rigsraadene, som betiene de 5 høje Charger, med Præsidenterne lade sig indfinde udi Vor Gehei-

heime-Raadstue, hvor Vi selv ville bivaane indtil Klokken 12. Og hvis Vi Selv ikke kunde være tilstede enten udi disse daglige eller ugentlige Samlinger, skal dog de 5 høie Embedsmænd med Præsidenterne af de 5 Collegier foretage, hvad som er delibereret og besluttet udi Collegierne; og naar Vi er ude af Vor Residenzstad paa andre Vore Lysthuuse i Siælland, saa skal daglige verelviis ved en af Collegiernes Bud Os tilkiendegives, hvad som er foretaget og besluttet, hvorpaa Vor Resolution skal indhentes. Men, hvis Vi opholde Os uden Riget, saa skal to gange om Ugen ved de ordinaire Poster Os tilstilles alt hvad som er besluttet udi Vort Geheimeraad, da udi Sager, som Forhaling kan taale, Vor Approbation eller Improbation skal opbies. Men udi andre Sager som ingen Ophold lide, skal dermed forholdes, som Vi for Vor Reise have beskikket. Paa alle Postdage, naar Correspondenz Brevene ankomme, og ere blevne indleverede udi Vort Kongelige Cancellie, skal Cantzleren enten det er Formiddag eller Eftermiddag, sammenkalde Vort Geheimeraad, og da skal udi Vor Nærværelse oplæses alle Brevene, og derover blive delibereret og resolveret. Og, paa det at intet i Collegierne

skal

skal forsømmes, da skal om Onsdagene, eller naar som helst de 5 høie Embedsmænd med Præsidenterne kaldes til det Geheimeraad, det Rigsraad, som er næst ved Præsidenten, continuere med Sagerne i Collegiis, og siden den anden Dag forestille dem til de andre, som have været fraværende, for at have ogsaa deres Stemmer dertil. Eftermiddagene ville Vi Selv anvende enten paa andre Forretninger, eller paa Divertissements uden og inden Staden.

Naar Sager forefalde, som ere af stor Vigtighed, ville Vi efter Vort Gotbefindende, tillige med de 5 høje Embedsmænd og Præsidenterne, sammenkalde alle de andre Rigsraad, tillige med en af Adel og en af Borgerstand af hvert Collegio, for at deliberere med dem alle derover. Og, naar saadanne Ting forefalde, som angaaer Krig og Fred, Tractater og Allianser, nye Contributioner og Paalæg, ville Vi til Vor Geheimeraadstue lade sammenkalde alle Vore Raad af de 5 Collegier, undtagne Secretererne, for der at overlægge med dem om saadanne højvigtige Sager, og skal saadan Samling kaldes Consilium Nostrum Aulæ Magnum, eller Vor store Kongelige Hofraad. Og naar saadant er skeed, ville Vi tilsidst sammenkalde alle Rigsstænder.

De

De Rigsraad, som betjene de 5 høje Charger, skal af Personer som ere ringere end de, tituleres Ed. Excell., men naar de tiltales af andre Rigsraad, skal det blive efter den gamle Sædvane, nemlig udi Tertia Persona, saasom Hr. Kongelig Rigsdrost, Hr. Kongelig Hofcantzler, 2c.

Paa Udskriften af Breve skal dem gives saadan Titul: Velbaarne og Højædle; paa Latin: Excellentissimis, Illustribus, Generosis & Prænobilibus. Med de andre Rigsraad, som ikke betiene de 5 Høje Charger, skal Titulen saaledes i agt tages, at naar de blive tiltalte af deres Overmænd eller lige Mærd, skal de allene heede: Hr. Rigshofraad, Hr. Rigscancellieraad, og saa fremdeles. Men af deres Undermænd, som ere i mindre Værdighed: Velbaarne og Velædle, paa Latin: Illustres, Generosi & Prænobiles.

Generalspersoner skal af de første tituleres Hr. Generallieutenant, Hr. Generalmajor, og af de sidste: Velbaarne, Velædle og Mandhaftige; paa Latin: Illustres, Generosi, Prænobiles & strenui. Hofcancellie-Justitz-Krigs-Amiralitets og Cammerraad, som ere af Adel tituleres af de første: Hr. Hofraad 2c. Af de sidste: Edle og Velbaarne, men hvis de ikke

ere

af Adel, kaldes de alene Fäste og Höjvise; paa Latin: Spectabiles & Prudentes. J det øvrige reservere Vi Os i Kraft af Vor Souverainetet og Arverettighed efter eget Behag at reformere, forbedre og forandre denne Vor provisionelle Regjerings-Ordonance, ja den samme at annullere, og til intet giøre, og en ganske nye i steden derfor at indføre efter Sagernes og Tidernes Tilstand. Givet paa Vort Slot Kiøbenhavn Anno 1660 den 4 November udi Vor Regierings 12te Aar.

Dette er Projectet til den nye Regjerings Indrettelse, strax efter Souverainetetens. Intet kunde været efter de Tiders Tilstand mere fornuftigen og betænksom forfattet. Man seer heraf, med hvilken Omhyggelighed Hans Majestæt har søgt at fornøje alle Stænder. Man seer Adelen fast udi større udvortes Anseelse end tilforn, Rigets Raad og de store Bestillingsmænd ikke alene at beholde deres Navne og Værdigheder, men endogsaa at beklædes med stor Myndighed, ja nye Charger af Anseelse at stiftes, som Rigsdrost, Rigsskatmester, &c. Man seer i alting en Copie af den gamle Regjeringsform, saa at intet af forrige Glands og Skin savnes for Øine; thi her ere 5 i Steden for 4 Rigs høie Embeder; her ere Rigsraad, her ere Rigsdage, og alle Stændernes Samling. Men man seer tillige med, at

Hans

Hans Majestæt udi denne konstige Stiftelse intet giør, som kan præjudicere hans absolute Myndighed; thi han forbeholder sig Votum Negativum udi alle Deliberationer, og reserverer sig Ret til at cassere og til intet giøre den hele Indretning, naar han finder det fornødent, og det i Kraft af sin Souverainetet og Arverettighed, hvilken hver Embedsmand ved Tiltrædelse af sin Bestilling edeligen maa forpligte sig til at forsvare og beskytte; Regjeringens Indrettelse selv, hvor statelig og glimrende den er, viser ogsaa de gamle høie Chargers Indskrænkelse, og at en Rigsdrost, skiønt høiere af Titul, havde i Gierningen ikke den Betydning, som en Rigshofmester; thi af de høie Embeders Afke udspirer Collegier, hvorudi Drosten, Cantzleren, Marsken rc. vel ere Hoveder, men dog have kun een Stemme, og vexelviis med andre præsidere. Hvad de andre Stænder angaaer, da, som hans Majestæt havde i Sinde at giøre dem meere anseelige, end tilforn, og det samme var og en naturlig Følge af den nye Regiering, saa finge de Sæde og Stemme udi alle høie Collegier, hvorved en borgerlig Hofraads Votum var af samme Betydelse, som Rigs Hofdrostens, saa at der blev skiøndt ikke i Anseelse, saa dog i Gierningen en fuldkommen Balance mellem Undersaatterne.

Denne Provisional Regierings Ordinantz er saaledes en Kilde til disse Rigers nu blomstrende Re-

gie-

giering; thi endskiønt Collegiernes Indrettelse blev strax siden ved særdeles Instruxer i adskillige Ting forandret, saa blev dog dens Plan i Gierningen den samme, og er det i den Henseende, at jeg har holdet nødigt den her at indføre.

De particulaire Instruxer, for hvert Collegio især, fulgte strax derpaa i samme Aar, og nogle af dem bleve forfærdigede faa Dage efter ovenmældte Provisional Instructions Forfattelse; thi jeg finder Skatkammerets Instrux t), som er parapheret af Hannibal Sehsted, at være dateret den 8 November hvilket giver tilkiende, at man udi samme Dage har havt nok at bestille, og med en forunderlig Hurtighed har arbeidet paa den nye Regierings Indrettelse. Man seer ellers af Collegiernes paafulgte particuliere Instruxer, at de samme bleve ikke af den Anseelse, som Indretningen udi Provisional-Ordonancen er anført; thi jeg finder i de sidste intet meldet om de 3 Rigsraad, som skulde sidde i hvert Collegio, og vexelviis føre Præsidium; thi der tales kun om en Præsident med sine Assessores. Det udi Provisional-Ordonancen omtalte Rigshofcollegium blev kaldet Stats-Collegium, hvorudi sad Rigets Drost, som Præses, tillige med en stor Hob andre, saavel af Borger- som Adelstand, kaldne Assessores Collegii Status u)

Sam-

t) Instruct. Ærarii Hafn. 8 Nov. Manuscr.

u) Instruct. Collegii Status Manuscr.

Samme Statscollegium, som besynderligen blev stiftet for den nye Regierings Indrettelse, havde og-saa at bestille med udenlandske Sager, og fremmede Correspondencer. Det varede fra dette Aar 1660 til 1676, hvilket var det Aar, den bekiendte Griffenfelds Fald skede; thi videre gaae ikke Statscollegii Protocoller, og tales siden alene om Kongens geheime Conseil.

Af Cancellie-Collegii Instrux, som kort derefter blev forfattet, men tydeligst og udførligst blev given Aar 1670, sees, at det bestod af en Cantzler, 2 Ober-Secretairer og 8 Secretaires, hvoraf den halve Deel var af Adelig, og den anden halve Deel af Borgerlig Stand, hvilke paa visse Tider skulde træde i Conference sammen. Af de tvende Obersecretaires var den ene for de Danske, og den anden for de Norske Sager. Men da Lyxdorf, som var Moths Collega, ved Døden afgik, blev den sidste alene Obersecretaire, og har siden den Tid ikkun været een Obersecretaire udi det Danske Cancellie. Hvad det Tydske Cancellie angaaer, da var det længe indlemmet med det Danske, indtil det fik sin egen Obersecretaire.

Hvad Justitzcollegium angaaer, da blev det forvandlet til høieste Ret, som endnu florerer. Dens Instrux findes ved Trykken publiceret Aaret derefter den 14 Febr. og sees deraf, at til Høieste Rettes Assessorer bleve beskikkede et vist Antal Personer, hvoraf

den

den halve Deel skulde være af Adelig, og den anden halve Deel af Borgerstanden; Iligemaade tvende Secretaires, en Adelig og en Borgerlig; item en Justitsskriver, som for Retten skulde oplæse Acta og Documenta x); paa denne Forordning grunder sig den nuværende Høieste Ret, hvis Begyndelse blev berammet aarligen at skee 8 Dage efter Pindsedag; item, paa et vist Sted, nemlig Kiøbenhavns Slot, da dermod de gamle Herredage ambulerede, og holdtes nu i en Province nu i en anden, og isteden for, at Sagerne da saaledes efter Orden bleve fortagne, nemlig, først den Provinces Sager, hvorudi Herredagene holdtes y) siden de andre, saa blev ved denne Høieste Rets Stiftelse beskikket, at først de Kiøbenhavnske og Siællandske, saavel Commissions, som andre Sager, siden de Fyenske, Smaalandske, Iydske, Bornholmske, og endeligen de Norske, først de Syndenfieldske, og allersidst de Nordenfieldske skulde foretages.

Ved denne Anordning er det blevet indtil denne Dag, skiøndt det ikke altid har været saa nøie i Agt taget, at den ene halve Deel har været af Adelen, og og den anden halve Deel af Borgerstand; thi de fleste Assessores have undertiden været Adelige, undertiden Borgerlige Personer. Hvad Norge angaaer, da saasom samme Rige fra Christiani 3 Tider havde mistet

x) Edict. 14 Febr. 1661.

y) Recess. Christ. 4 lib. 2 Cap. 6 Art. 11.

ftet sit eget Raad, saa vare derudi ingen høiere Rette end Laugtingene, hvorfra Sagerne indstævnedes ligt til Kongen og Dannemarks Riges Raad, skiøndt udi Christiani 4 Tid, eftersom Høistbemeldte Konge var moxen hvert Aar, og undertiden to Gange om Aarets udi Norge, bleve der udi samme Rige nu paa et nu paa et andet Sted holdne aarlige Herredage.

Fra dette Aar 1660 indtil 1664 inclusive tales om en Høieste Ret udi Norge, hvilken Høieste Ret, som ogsaa kaldes de Norske Herredage ingen vis Tid havde at sidde, men blev anordnet, naar Sagerne det udfordrede. Den havde ej heller visse Assessores, men en og anden fik særdeles Ordre af Kongen at reise, saavel fra Dannemark som fra Norge, for at holde Norges Herredage eller Høieste Ret, hvilket sees af den Ordre 1664 til Peder Reetz og andre, angaaende saadan Reise, og varede dette, indtil Overhofrettens Stiftelse i Christiania, til hvilken Laugtings-Dommene ere siden bleven indstevnte, og derfra igien alle Sager ere appellerede til den Kiøbenhavnske Høieste Ret.

Udi Skatkammer-Collegii Instrux, som blev given fire Dage efter Provisional-Ordonancen, tales ei heller om 3 Rigsraad, men alene om Skatmesteren som Præses, og andre Assessores og Betiente; thi Ordene ere disse: Dette Vort Kongl. Kammer-Collegium skal bestaae udi efterskrevne Offici-

kanter og Betiente, Præsidenten selv, som skal være Vore Rigers Skatmester, og have til Assessores trende udaf Adel, og 4 andre, som Vi selv Naadigst ville forordne og bestille, eftersom Vi enhver til saadan Charge befinder dygtig og qvalificered. Derforuden skal være ved dette Kammercollegio en Generalprocureur, med en Generalfiscal og Generalbogholder med en Underbogholder, tvende Secreterer, 4 Casserer, 4 Controlleurs, 6 Renteskrivere med 3 Copister, hvoraf nogle skal være udi det Tydske saavel som det Danske, og andre fremmede Sprog drevne z). Denne første Skatkammer-Instruction blev siden illustreret ved andre Kongelige Ordres, særdeles angaaende Kammerets Forretninger og Expeditioner, hvilke tilforn ginge igjennem Cancelliet, men da bleve henvisede til Kammer-Collegium alene, hvortil de egentlig henhørte, som sees af en Ordre udi samme Aar til Cantzleren Peder Reetz a). Aaret derefter blev publiceret en trykt Forordning om enhvers Bestilling udi Kammercollegio, og visse Samlingsdage berammede, nemlig Onsdag og Fredag Eftermiddag b).

Jeg

z) Instruct. Art. 1 Manuscr.

a) Mandat. Reg. ad Cantcll. Petr. Reis 13 Novembr. 1660 Manuscr.

b) Edict Hafn. 24 Januarii 1661.

Jeg seer ellers af et Kammercollegii Project, siden approberet af Kongen, at Kammerforretningerne bleve deelte blandt Assessores saaledes: Assessor Henning Pogwisk skulde have Inspection med de gamle Restancer, Assessor Müller med Magazinerne, og Assessor Vitus Bering det trykte Papirs Forvaltning *). Men det Fornemste, som det nye Skatkammer-Collegium fik at bestille med, var, at hielpe paa de Kongelige Indkomster, og see til at Kronen kunde i det ringeste nyde Frugten af dens eget Gods. Til den Ende giorde den nye habile Skatmester saadant Forslag, at Lehnsmændene ikke mere skulde have Lehnenes Indkomster for en vis Genant, som tilforn, men at Kronen skulde nyde Afgifterne, og de for deres Umage salareres, som andre Kongelige Betientere. Dog saasom Hans Majestet i Begyndelsen vilde gaae varligen frem, skeede denne Reformation ikke paa engang, hvilket sees af den Forordning, som Aaret derefter om Lehnenes Administration blev publiceret, og som jeg finder af den Vigtighed, at den her maa indføres.

Forordning, hvorledes med Lehnene i Vort Rige Danmark og deres Administration efter disse Tiders Tilstand skal forholdes.

Vi Friderich den Tredie med Guds Naade Danmarkis, Norgis, Vendis og Gottis Konning

*) Kammer Colleg. Project. Manuscr.

ning, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmersken, Greve udi Oldenborg og Delmenhorst. Giøre vitterligt, eftersom Wi naadigst hafver considereret og offverveyet Rigets og Indbyggernis itzige Tilstand, som de nyelige offverstandene Krigspressurer foraarsagit og medført haver.

Saa eracter Wi ikke mindre nødvendigt, alle muelige Middeler at foretage, hvorved Landet igien kunde restabileris og hielpis paa Fode, hvortil ald dend Indkomst, som Vores Riger og Lande, udi en eller anden Maade, kan formaae at opbringe, meer end formeget ville medgaae, og endda ikke skulde tillange.

Oc som Wi alligevel gierne saae, at Vores troe Mænd Oc Raad, sampt andere af Adel, Vore Lehne herefter som hidindtil maatte nyde oc beholde, dersom alting ellers var i den Tilstand, at Wi, til Voris Kongelig Staat ved lige at holde, ikke sielfver skulle lide Mangel, som dog er at befrygte, naar Wi anseer Landets forberørte Armod oc Fordærvelse, som ved Krigen er paakommen, oc den Afgang paa Lehnene med endeel Gods som til Pant er udlagt, sampt andre fleere Inconveniencier.

Ikke dismindre hafver Wi til at bevise Vori Kongelige Gunst oc Naade imod enhver Os dertil naadigst resolverit, at Wi Voris Lehne her udi Riget, fra förstkommende Philippi Jacobi 1661 til 1662, forskrevne Vore Lehnsmænd med saadanne Vilkaar naadigst ville forunde, oc enhver med allerforderligste Voris naadigst Forlæhnings Bref derpaa lade tilstille.

At de for Læhnenis Administration, oc i Sted for dets forige Genant, sampt for den Villighed at hielpe oc forstrække Bønderne til deres Aufls Indrettelse, maa nyde udaf Jordebogens visse, sampt Læhnenis uvisse Indkomst, Voris Rigens Raad den halfve Part, oc nye Lensmænd den tredie Part, udaf de dennem naadigst betroede Læhne, alle Species beregnet oc anslagen, efter Voris Renterietaxt ofver Vahrenis Priis, udi hver Provintz udimod tilbørlig Regnskab for ald Opbørsel, saa vidt Bunden i fornæfnte Tid uden endelig Skade og Ruin kan formaae at udgifve.

Hvad Ladegaardene udi sær anlanger, da, efterdi Bunden saaledes er udarmet, at han neppelig skal kunde formaa at driffve sin egen Jord, langt mindre udstaa videre Arbeyd, og Voris fornemste Henseende er, at Landet alle

vegne

vegne ved Sæd oc Ausling maatte komme udi sin forrige Velstand, oc Bønderne hafve nogen Forskaansel oc Hielp, for at samle Heste, Qvæg oc andet, samt opbygge deres Gaarde igien, hvortil de med fornøden Bygnings Tømmer, saa vidt Skoufvene til mindste Skade skee kan, maa hielpis.

Da hafver Wi naadigst for Got befunden, Ladegaardene, hvor ingen Hofhaltung eller Stutterie er, ved Vore Lensmænd at lade forpagte, eller støckviis at bortleye, til dennem, som derfor meest vil gifve, og Marken paa deres egen Bekostning ville ville lade drifve oc bearbejde, foruden Bunden i ringeste Maader med nogen slags Arbejd eller Arbeids-Penge at besverge. Hvilket forskrevne Vore Lensmænd til Voris bedre Nytte og Gafn med største Slid hafver at befordre og fulddrifve, oc alvorlig paaacte, ei heller med for mange Æcker blifver belagd, mens det meeste muligt derfor forskaanes, og da enhver at giøre sig samme forpactede eller bortlejede Marcker og Enge saa nyttig som de best kunde. Belangende de Ladegaarder, hvor Wi nogen Stutterie plejer at hafve, dermed skal forholdis som tilforne, dog at Bunden icke til Uplict oc ofver sin Evne blifver besvergit.

Mens

Mens naar det første Aar, nemlig fra Philippi 1662 er forbie, oc Lehnenis Regnskaber til samme Tid ere indleffverede, oc aflagde, vill Wi Os naadigst lade befalde af Vore Lænsmænd at høre oc fornemme de beste oc tienligste Forslauge til Vores Indkombstes Befordering, og deris egen tilbørlig Underholdning for den Besværing der hos falder, samt anden deres Administration. Oc, efterdi de, som Gods udi Læhnene til Pant haffver bekommet, det nyder paa saadanne billige Conditioner, at de hafver største Aarsag saadant tilbørlig at erkiende, da ville Vi naadigst, at enhver derfor saaledes hielper oc undsetter Bønderne med Forstræckning til Saakorn oc anden Fornødenhed, sampt til deres Gaarders Bygning, at de iligemaade kunde komme paa Foede, efter derom Voris forrige udgangne Forordningers videre oc omstendelig Indhold, ej heller dennem med ubillige Ecker og Arbejde eller nogen Arbejdspenge besverge, efterdi Vi sielf Voris andre Lehnsbønder naadigst dermed lader forskaane.

Til hvilken Ende Vi oc naadigst er tilfreds, at de udaf Skoufvene, som til fornefnte pandtsatte Gods beliggende ere, maa nyde fornøden Bygnings-Tømmer, dog enhver med

Slid

at hafve udi act, at Skoufsvene under den Prætext oc Skin ikke til Upligt forhuggis, eller til nogen anden Brug anvendes, end Gaardenis Vedligeholdelse, anseende Skoufsvene allerede mere end alt for megit er forderffvede.

Hvilket Vi alle oc enhver Vedkommende hermed naadigst vil haffve forstendiget, at de denne Voris naadigste oc velmeente Anordning underdanigst erkiender, oc sig derefter tilbørligen vide at rette oc forholde. Gifvet paa Voris Kongelige Residentz udi Kiøbenhafn, den 16 Febr. Anno 1661.

Under Vor Signet
Friderich.

Heraf sees, at Hans Majestet ikke paa eengang vilde giøre denne Forandring. Men strax derefter skede en fuldkommen Reformation derved, saa at Amtstuer bleve anrettede, og Skatter og Indkomster hævede ved Amtsforvaltere, hvilke jeg allerede finder at have været beskikkede 1663, efterdi en Forordning af samme Aar taler saaledes derom d): Vore tilbetroede Amtmænd og Amtsforvaltere alvorligen befales, at de uforsømte enhver udi sit anfortroede Amt og District udi hvert Sogn ordinere visse Lægsmænd, som de paabudne Con-

d) Edict. Hafn. 28 April 1663.

tributioner kunde indkræve og levere til bemeldte Vore Amtmænd og Amtsforvaltere, som dem siden efter Vor General-Krigscommissarii Anordning, paa forordnede Steder her igien have at erlægge; Og som fra den Tid ikke tales mere om Lehnsmændenes Oppebørsel, saa sees deraf, at de samme ikke have befattet sig meer dermed, og at en Lehnsmands Forretning i den Post er bleven deelt blant Amtmænd og Amtsforvaltere; item, Lands- og Krigscommissarier. Ellers er ved Skatkammeret at mærke, at Hannibal Sehsted var baade den første og sidste, som førte Titel af Rigs Skatmester, og at Financerne siden have været administrerede ved Vice-Skatmestere, Rentemestere, og endeligen ved Deputerede: Blandt Rentekammer Anordninger, ved denne nye Stiftelse, kan ogsaa regnes denne, at, da alle Regnskabe bleve tilforn aflagde den 1 Maji eller Philippi Jacobi, blev da forordnet, at de skulde aflægges den 1 Januarii, hvilket sees af en Ordre til oftbemeldte Hannibal Sehsted e); og er det saaledes blevet ved indtil denne Dag, ligesom den Anordning om Rentepengers Termin, hvilken tilforn efter Christiani 4 Reces f) var den 11 Dec. eller 14 Dage for Juul, men siden blev sat til den 11 Juni g), og endnu staaer ved Magt. Hvad

e) Rescript. ad H. Sehst. 10 Jan. 1661 Manuscr.

f) Recess. Chr. 4. l. 2. c. 15. art. 25.

g) Edict. Colding. 14. Julii 1654.

Hvad Krigscollegium angaaer, da sees af samme Collegii Interims Instruction dat. d. 2 Januarii 1661, at det ugentligen skulde holde 3 ordentlige Sessioner, nemlig Tirsdag, Torsdag og Løverdag, og skulde saadanne Sessioner holdes af en Præsident og 4 Assessores. Det hele Collegium bestod da af Præsidenten, som har været Rigets Marskalk Christoffer Kørbitz, nogle Krigsraad, en Krigssecretaire, en Krigscamereer, en Krigsnotario, en Fiscal, og 3 Copister h). Denne Anordning varede til 1678, thi udi samme Aar finder man, at de sidste Protocoller af Krigscollegium have været holdne i). Da blev den da værende Krigssecretaire Harboe giort til Over-Krigssecretaire; Krigs-Collegium blev ophævet og forvandlet til et Krigscancellie, som endnu varer. Ellers blev den rette og udførlige Krigscollegii saavel som endeel andre Collegiers Instrux given 1670, hvorefter Feldtherren med andre Raad og Assessores tilholdes at samles engang om Ugen, nemlig Torsdagen k).

Udi

h) Interims Instruct. de dato Hafn. 2. Januarii 1670. Manuscr.

i) Protocoll. Colleg. Milit. pro Anno 1678 Manuscr.

k) Instruct. Colleg. Bell. Hafn. 25. Junii 1670. Manuscr.

Udi Amiralitetscollegio, som 1660 fik sin particuliere Instructeon, blev beskikket til Præses Rigets Amiral, og ham adjungerede adskillige Assessores og Søe Officiers.

Heraf sees, hvorvidt de speciale Instruxer differere fra den første Concept udi provisional Ordonnancen, item, hvor meget de fare vild, som sige, at Titlerne af de gamle Rigsraad og Embedsmænd strax ved Souverainetetet ophørede; thi alle de forrige Rigsraad og høie Rigsbestillingsmænd beholdte ikke alene deres Titler, saa længe som de levede, men endogsaa adskillige nye bleve tillagde: Saaledes blev Joachim Gersdorff udi den nye Regiering Rigsdrost, og Hannibal Sehsted fik Titel af Rigsskatmester, hvilket sees saavel af Kammercollegii Instrux, som af hans Bestalling; thi Hans Majestet har i deslige Ting villet lade Skyggen være tilbage, skiønt alle disse høie Rigsembedsmænd, i Steden for Rigets Mænd, bleve Kongel Betjentere. Hvad ellers det gamle Raad angik, da blev dets Myndighed og Ansvelse ganske ophævet; hvilket ogsaa var en naturlig Følge af Regieringens Forandring, og af deres og de andre høie Embedsmænds Myndighed udspirede adskillige nye Collegier, hvis omstændige Beskrivelse er given. Hvad de gamle Rigsdage og Dannehoffe anbelanger, da bleve de vel ikke expresse afskaffede, tvertimod der bliver udi oven anførte Provisional

stional Ordonnance talet om deres Continuation; men man finder dog siden den Tid ingen saadanne Rigsdage at være holdne.

At jeg herhaver opholdet mig saalænge, er ikke uden Aarsag, eftersom disse mange Stiftelser ere de vigtigste og mest fornødne Ting at vide i denne Konges Historik; thi den hele Stat fik en anden Form og Skikkelse, og saadan en, som den endnu til denne Dag haver; saa at Kong Friderich den 3die kan regnes blandt de store Fundatores og Bygmestere, der ved almindelige og særdeles smaa og store Stiftelser have lagt Grundvold til alting udi Geistlige og Verdslige, Civile og Krigssager, og anlagt den Plan, som Hans Høilovlige Efterkommere have fundet for got ikke at vige en Fodbred fra; thi endskiøndt adskillige Ting siden ere enten forandrede, og ved et og andet Tillæg formerede, saa er dog Hovedtingen den samme, og Friderici 3 Stiftelse staaer endnu udi sin fuldkommelige Kraft. En saa vigtig Stiftelses Historie kan derfore ikke være for omstændig og for vidtløftig, helst udi et Land, hvor ved Indbyggernes Efterladenhed i at antegne magtpaaliggende og til Historien henhørende Ting, meget er blevet forglemt, ja saa reent, at det er blevet en Umulighed for Efterkommerne at forfatte nogen Historie derover. Man skulde vel tænke, at intet var mere bekiendt, end Historien af disse vigtige Stiftelser, helst saasom de ere

skete for ikke mere end 70 Aar siden; Men det har kostet mig megen Umage, og nogle Aars Efterspørsel, førend jeg har kundet faae Kundskab saavel om dette som adskillige andre Ting, hvorvel, naar de komme for Lyset, mange stille sig det fore, som almindeligen bekiendte Ting, og lade, som de vidste det til Punkt og Prikke tilforn.

Man seer ellers af disse mange Stiftelser, at at Hans Majestæt havde fornemmeligen 3 Ting for Øine. 1) At styrke Rigerne ved at sætte Finantzerne paa en anden Fod. 2) At dele den store Myndighed, som var tilforn hos nogle faa Personer, blant mange, og at lade civile og militaire Sager, som hidindtil ginge alene igiennem en Cantzlers, en Marsks og en Amirals Hænder, forrette og drive ved adskillige Collegier. 3) At forarbeide en Lighed imellem Undersaatterne, og uden Anseelse af Byrd og Fødsel, at ophøie til Embeder og Æresposter alle dem, som ved Dyd og Duelighed have signaliseret sig. Derfore finder man, at de fleste Collegier bleve saaledes indrettede, at derudi skulde være lige saa mange af Borgerstand, som Adel; thi som den forrige Ulighed var den Sygdom, hvoraf Landet laborerede, og den samme havde givet Aarsag til den store og for det Kongelige Huus lykkelige Revolution, saa var for denne Bygnings Vedligeholdelse fornemmeligen fornødent,

at conservere de Midler, hvorved den var bleven opreiset.

Men den allervigtigste Anordning, som Hans Majestet efter Regieringens Forandring giorde, var, at forfatte en nye Kongelov, hvori Jus Regium eller de Souveraine Kongers Magt og Ret forklares, Arvesuccessionen anordnes, og tilligemed beskikkes, hvorledes, og af hvem, Regieringen skal føres udi en Konges Mindreaarighed. Samme Kongelov giver en fuldkommen Underretning om Regieringen, og et en uforanderlig og fundamental Anordning, saavel for det Kongelige Arvehuus, som for alle Landets Indbyggere, og derfor fortiente her som paa det rette Sted at anføres; men, som den ofte paa adskillige Sprog er trykt, iligemaade indført i min Dannemarks og Norges Beskrivelse, vil jeg her alene lade mig nøie med at andrage de fornemste Stykker deraf l).

1) At den Augsburgske Confession skal altid uforfalsket staae ved Magt.

2) At Kongerne ingen menneskelige Love skulle være undergivne, undtagen denne Kongelov, som stedse skal være uforanderlig og uryggelig.

3) Kongernes Magt skal være uomskrænket baade i Verdslige og Geistlige Sager.

4) En Konge skal agtes Majorennis og Myndig i sit fiortende Aar.

5) I

l) Lex Reg. edita a Frid. 4. die 4 Sept. 1709.

5) I fald en Konge for sin Død ikke forordner, hvorledes skal forholdes i hans Søns og Successors Mindreaarighed, da skal Enkedronningen være Regente, og hende adjungeres 7 Kongelige Raad, hvilke skulle beslutte alting efter de fleste Stemmer, og skal Enkedronningen have 2 Stemmer.

6) Hvis Enkedronningen enten ved Døden er afgangen, eller indtræder i nyt Ægteskab, da skal den næste Prinds af Blodet være Regent med samme Myndighed, som hende var tillagt.

8) Kongernes Salving skal skee uden Eeds Aflæggelse, efterdi de som frie og ubundne Enevolds Konger ikke kan bindes til nogen Eed.

7) Rigerne og Provincierne maa ikke skiftes.

9) Intet Appanage eller Lifgeding maa være arveligt.

10) Ingen Konge maa forandre Souverainetetten sine Efterkommere til Præjudice ꝛc. Men det fornemste, som reguleres i denne Kongelov, er Successionen, og det saa tydeligen at ingen Successionstvistigheder kan reise sig. Der forordnes, at Linierne nøie skal iagttages, saa at der ikke for Alderens Skyld maa springes fra en Linie til en anden, og at saa længe nogen Mandsperson findes udi den første Mandlige Linie, skal den anden Mandlige Linie intet kunde arve. Naar Mandlinien er uddøet, falder Regieringen til Qvindelinien. Endeligen, paa det at

saa-

saadant desbedre kan fattes, forestilles til Modelle det da regierende Kongelige Huus og de da levende Kongelige Prindser og Princesser.

Denne Kongelov blev forfattet af den Kongelige Kammersecretaire Peder Schumacher, som siden blev en af de største Ministrer, dette Rige har havt; Og er den saaledes skreven, at den kan tiene til Mønster paa det Danske Sprogs Ziirlighed.

En saadan Form og Skikkelse fik Landet ved denne store Revolution og ved Regieringens Forandring, og vil jeg hermed slutte det Aar 1660, som indeholder een af de mærkværdigste Historier, der er at finde i de Nordiske Kroniker, saavel i Henseende til Fredsslutningen, som Regieringens Forandring, og de mange nye Stiftelser. Hvad ellers fortiener at antegnes udi dette Aars Historie, er, at den navnkundige Dronning Christina da lod sig indfinde udi Dannemark. Samme Dronning havde, siden hun forlod den Svenske Krone, havt mange selsomme Hendelser; thi, saasom hendes Character var at agere en tragoedisk Heroinde, saa er hendes hele Liv ikke andet end et Skuespil, fuld af romanske og affecterede Actioner. Den første Skueplads, hvor hun siden hendes Bortgang fra Sverrig begyndte at forestille en Scene, var Nederlandene. Prinds de Conde var den Heros, som hun der søgte, og til hvilken hun tilkiendes

begav sin Afstaaelse fra Regieringen ved et Brev af saadant Indhold m):

Jeg skulde have giort ilde i at forlade en Throne, som jeg hidindtil har besiddet, uden at erkyndige Eder om saadan Resolution. Til saadant har mig drevet den Estime og Affection, jeg har baaret til eder, iligemaade det Venskab, som I haver ladet see imod mig den Tid, jeg sad ved Roret; Nu, saasom jeg har forandret min Stand, kommer jeg for at bevidne for Eder, at, uanseet den Forandring, som Skiebnen har giort i begge Vores Lykke, at jeg stedse skal conservere den samme Estime, som jeg altid har haft for Eders Meriter, og holder jeg de gode Tanker, som I bærer for mig, at være mig ligesaa stor Ære, som at være en Regierende Dronning ec.

Det øvrige er af samme Suurdeig; Hun sagde offentligen, at hun havde hastet sin Reise alene for at see bemeldte landflygtige Prinds; og at det giorde hende ondt, at der udi Bryssel intet Pallads var saa stort, at hun der tillige med ham kunde logere. Prindsen lod sig strax indfinde for at aflægge sin Compliment, men Omgiængelsen faldt ud til en Koldsindighed paa begge Sider; thi, saasom hun udi

Ce-

m) Memoires de Chanut, Tom. 3.

thi Regieringen i Frankrige besværede sig derover, saasom den holdt for, at saadan Jurisdiction tilkom hende ikke udi et fremmed Rige. Men det blev dog derved. Efter at hun længe allevegne havde omslakket, begyndte hun at laborere af Pengemangel, helst da Sverrig, hvorfra hun skulde have sine Indkomster, blev indviklet i en saa kostbar Krig, og derfore Remisserne ikke ginge saa rigtigen mere, hvilket ophidsede hende saaledes mod Carl Gustav, at hun 1659 lovede Keiseren at opvække Rebellion i Pommern, og skille Sverrig ved samme Province; Dog, saasom hun ikke længe var ved et Sind, stod hun strax fra det Forsæt igien p), og lod sig nøie med at besværge sig over Caroli Gustavi Utaknemmelighed mod hende, men man kunde sige til samme Konges, saavel som hele Sverrigs Undskyldning, først at Riget selv havde stor Pengemangel paa samme Tid, dernæst at de aarlige Indkomster vare hende tillagde ikke for at prostituere Nationen, og at vanære hendes store Faders Ihukommelse ved at forsværge den Religion, som han ved sit Blod havde beskyttet, og ved at spille Comoedier udenlands, og at agere en vandrende Ridder.

Efter Caroli Gustavi Død giorde hun en Reise til Sverrig, for at fordre sine Indkomster hos den nye Regiering, og kom til Dannemark just paa samme Tid som den store Rigsdag holdtes, og, saasom hun paa

p) Puf. rerum Brandenb. Lib. 8.

paa Veien blev inviteret til Kiøbenhavn, lod hun sig ogsaa indfinde udi samme Stad, og blev af Hans Majestæt, item Dronningen, Kronprindsen og den ældste Princesse, samt alle Generalspersoner og fornemme Herrer modtagen en Fjerding Veis fra Staden, og med stor Pomp indført. Hans Majest. steeg af sin Carosse, og førte Dronning Christina, hvilken havde den franske Ambassadeur Monſ. Terlon hos sig, af hendes egen til sin, og satte hende ved sin høire Haand; Dronningen og den Kongelige Princesse toge deres Sæde tvert over, og Monſr. Terlon udi Slaget paa den høire Side. Den Kongel. Prinds derimod agede med Rigets Admiral Bielke og Feltmarskalk Skak udi en anden Vogn.

Paa Slottet blev Droning Christina ypperligen tracteret, og den anden Dag med lige Æresbeviisning geleidet af Staden igien. Hun forblev Natten over i Helsingør, og midlertid besaae den Fæstning Kronborg, men Dagen derefter gik hun over til Helsingborg paa den Kongelige Gallej, som nyligen var kommen fra Norge; samme Gallej, da den havde overført Dronningen, og skulde vende tilbage igien, stødte den af Storm og Forseelse mod Helsingørs Bro, og gik gandske i Stykker.

Dette var det fornemste, som tilbrog sig da udi Dannemark Anno 1660, hvilket er det mærkværdigste og forunderligste Aar udi den Danske Historie, da

Ri-

Riget, som var geraadet udi den elendigste og meest forvirrede Tilstand, som noget Land kan forfalde udi, i en Hast kom udi saa stor Anseelse igien; at alle Potentater, endogsaa de, som nyligen havde foreskrevet Riget Love, kieppedes om at erhverve dets Venskab, hvilket vises af Kong Frideriks øvrige Regieringsaar, da de mægtige Puissancer, som Frankrig, England, Holland, Brandenborg ꝛc. søgde ved høitidelige Ambassader at træde i Forbund med Danmark og at alliere sig med en Konge, der formedelst Regieringens Forandring havde faaet frie og ubundne Hænder til at iværksætte vigtige Ting, og at øve sin Regierings-Konst, saa at Riget, som tilforn havde været under alles Ave, blev i visse Maader anseet, som en Ballance mellem andre Europæiske Potentater, sær mellem dets forrige Skolemestere Frankrig, England og Holland, og, saasom intet Land havde trakteret Danmark med større Fiendtlighed end England, saa bemøiede nu intet Land sig mere at forbinde sig med dette Rige, og i bevægelige Terminis at anholde om Kong Frideriks Venskab, hvilket sees af det Forbund, som dette Aar blev sluttet mellem Høistbemeldte Konge og Carolum 2, udi hvilket Forbund Kongen af England giver tilkiende, hvor høit han er det Kongelige Danske Huus forbunden. Samme Forbund er for vidtløftigt her at anføre, hvorfore jeg alene vil lade mig nøie at vise endeel deraf, sær den 4de og 5te Artikel saa lydende:

Ef-

Efterdi Kongen af Storbritannien q) høfligen fører sig til Gemytte det store Venskab som Kongen af Danmark haver bevist hannem udi hans Modgang, og hvormeget Ont baade han, saavel som hans Riger derover havde udstaaet, saa lover Kongen af Storbritannien, og hermed declarerer, at han altid ikke alene vil holde et uopløseligt Forbund og oprigtig Venskab med Kongen af Danmark, og indslutte ham i alle de Tractater, som han herefter med nogen Første eller Stat indgaaer; men end og vil, saa vidt ham muligt er, obligere dem til at bevise Kongen af Danmark al Venskabs Tieneste, saavel som at have hans Sag og Interesse i beste Maader udi agt: hvis derforuden Nogen nogen Tid i Kongens af Danmark, hans Arveriger Danmark og Norge, saavel som i de Førstendømmer, han nu ejer, indfalder, eller i nogen Maader fiendtligen angriber, da skal Kongen af Storbritanien komme Kongen af Danmark til Hielp ikke allene med saadant Antal Skibe og anden Hielp, som Kronen England nogen Tid tilforn ved forrige Tractater haver været forbunden til, men og i ovenmeldte Tilfald med saadan extraordinaire Hielp baade af Fodfolk og Orlog Skibe, som For-

q) Fæd. art. 4.

Fornødenhed og Kongens af Danmark Tilstand udfordrer, undsætte, saa at de, som hannem ville angribe, øjenskinligen og i Gjerningen kan erfare, at Kongen af Storbritannien ingenlunde vil tilstede, at Kongen af Danmark i nogen Maade skal blive antasted eller berøves nogen Del af sine Riger og Herredømmer, eller paa nogen Maneer undertrykkes, saavidt Kongen af Stor-Britanien med sin gandske Magt, og alle sine Vaaben det kan forhindre og afværge.

Det er og samtykt, at ingen af begge Konger skal enten indtage eller lide i sine Riger eller Provintser den andens Fiender eller Rebeller r), naar han faaer at vide, at det er den andens Fiender eller Rebeller, og, dersom saa er, at nogen Tepper eller Tapitzerier, Skilderier eller anden Huusgeraad, hvad Slags det være kan, eller Edelstene, Klenodier, Perler, Smykker eller andre Mobilier, som Kongen af Storbritannien tilkommer, enten nu ere, eller i Fremtiden findes hos Kongen af Danmark, eller hos nogen af hans Undersaatter, da skal de strax igjen blive restituerede og oversendes til Kongen af Storbritannien, eller leveres til dem, som Hans Majestet til sligt at

r) Art. 5.

at annamme forordner: hvis og nogen af dem som ere skyldige i det ubedliske Mord, som er begangen paa Kong Carl den første, og for samme Gierning er berygted, lovligen fordømt eller kjendt skyldig at være, enten de nu ere i Kongens af Danmarks Lande eller herefter hidhen komme, da skal de strax, saa snart Kongen af Danmark eller nogen af hans Betiente faaer det at vide, fængsligen anholdes, og sendes fangne hen til England, eller og leveres i deres Hænder, som Kongen af Storbritannien vil beskikke og forordne til at forvare dem, og føre dem hiem.

De andre Artikle indeholde Sager Handelen angaaende, og andre almindelige Ting, som gemeenligen indføres udi Tractater. Det er ellers vanskeligt at sige, hvad Kongen af England mener ved Tapitzerier, Skilderier og Huusgeraad, som kunde findes hos Kongen af Danmark, og som forlanges tilbage, saasom man ikke veed, om saadant noget har været pandsat, solgt eller nedsat hos Kongen eller andensteds udi Riget. Man skulde vel tænke, at det kunde have været pantsat for de laante Pengesummer, men som Caroli 2 Taksigelsesbreve vise, at deslige Pengesummer have været forstrakte gratis, og der intet tales om de pantsatte Sagers Løsning, kan det ikke vel henføres dertil, og, vare de samme Sager

solgte

saa kunde de ikke kræves tilbage. Det er ogsaa vanskeligt at fatte, hvorledes Høistbemeldte Konge skulde disponere deslige Ting udi et saa langt bortliggende Rige. Det synes rimeligst at troe, at Caroli Stuarts Mobilier, og Pretiosa ved den store Forvirrelse over alt ere blevne adspredde, og af flygtige Engelske Folk ere henbragte til et og andet Land; og at dette derfore ikke er andet end en almindelig Efterlysning af den nye Konge, som ikke vilde at deslige Ting skulde være i fremmedes Hænder.

Efterfølgende Aar var meget mærkværdigt formedelst de herlige Privilegier, Hans Kongelige Majestet allernaadigst gav den Kongelige Residentz Kiøbenhavn, hvis Borgere havde ladet see saadan Troskab mod Hans Majestet og det Kongelige Huus, saavel medens Krigen varede med Sverrig, som siden udi Souverainetets og Arverettighedens Forfremmelse. Den 24de Juni lod han kalde til sig paa Slottet Borgemestere og Stadscapitainer, hvilke herligen bleve tracterede, og derefter beskiænkede, enhver af Borgemesterne med en Guldkjede, hvorudi var Kongens og Dronningens Billede, hvorefter dem bleve overgivne Stadens Privilegier, bestaaende af 12 Artikler.

Faa Dage derefter lod Hans Majestet iligemaade fodre Adelen til sig paa Slottet, og ved Marskalken indføre paa en stor Sal, hvor han selv var tilstede staaende; da holdt Cantzleren en Oration af

det

Indhold: At, saasom det var dem alle bekiendt, Hans Kongelige Majestet nu var en Arveherre, haabede han, de alle saadant vilde tilstaae; Hvorpaa Kongen overgav dem nogle Breve, hvorudi deres Adelige Privilegier indeholdtes, og bestode udi 24 Artikler; Adelen holdt derpaa en Taksigelsestale, ønskede Kongen Lykke og Velsignelse udi hans Regiering, og derefter bleve de med Herpukker og Trompeter ferte derfra paa en anden Sal, hvor de bleve herligen tracterede.

To Dage derefter, nemlig den 12 Juli havde Hans Majestet iligemaade de Geistlige, saavel som de fornemste Borgere af Kiøbenhavn paa Slottet, indhændigede dem paa samme Maade deres Privilegier, og derefter lod dem tractere.

De Privilegier, som ellers den 24 Junii bleve givne Kiøbenhavn, er af den Vigtighed, at jeg ikke kan forbigaae, dem her Ord for Ord at indføre; saasom derpaa grunder sig samme Stads saavel Øvrigheds som Borgerskabs Fortrin for alle andre Stænder. De lyde saaledes:

Vi Friderich den Tredie, med Guds Naade Danmarkis, Norgis, Wendis oc Gottis Konning, Hertug udi Slesvig, Holsteen, Stormarn oc Dytmersken, Greve udi Oldenborg oc Delmenhorst. Giøre hermed vitterligt for

Os

Os, Voris Arfvinger oc Efterkommere, Konninger til Dannemark og Norge, at eftersom nest Gud den Allermectigstis naadigste Bistand Voris Kongelige Residentzstad Kiøbenhafn udi sidste besverlige Krigstid, og serdelis udi den haarde Belejring, sig imod Os oc Voris Kongelige Huus, saa tro oc lydig, oc imod Voris Fiender saa modig oc tapper betient, som det den nu lefvendis Verden nocksom er bekiendt oc vitterligt; da hafver Vi, paa det ocsaa saadan deris underdanigste oc skyldigste Troskab oc Tappermodighed, til deris evige Berømmelse, Posteriteten, saa lenge Verden staaer, kunde notificeres, oc samme Vor Kongelige Residentzstad Kiøbenhafn, fremdeelis dervdi mod Os oc Voris Kongelige Huus at continuere, disbedre kunde foraarsagis, saavelsom ocsaa andre Voris kiere oc tro Undersaattere, udi slig og andre Tilfald, it got Exempel til at efterfølge, for Øjen stillis, samme Voris Kongelige Residentzstad Kiøbenhafn, sampt alle des Indvaanere, Geistlige oc Verdslige, de nu lefvendis, saavel som deris Efterkommere med efterfølgende Privilegier, allernaadigst anseet oc begafvet.

1) At Kiøbenhafn skal være oc blifve en Kongelig Residentz og fri Rigsstad, og annam-

nævnes tillige for en fri Rigens Stand, oc naar Vi got befinder, Stænderne at sammenkalde, de da at deliberere oc deris Stemme med de andre gifve, om hvis Os til Beste komme kan.

2) Præsident, Borgemester oc Raad, med Borgerskabet maa udlegge 32 af de beste oc forneemste Borgere her udi Staden, hvilke tillige med Præsidenten, Borgemestere oc Raad Stadens oc Meenighedens Beste, saavel som dets Indtegt oc Udgift, efter Tidens Beskaffenhed kan overveje, oc derom handle oc slutte: Af bemeldte 32 Borgere maa udvelges to, som tillige med Præsidenten oc en af Borgemestere maa altid hafve fri Tilgang til Os Stadens oc det gemeene Anliggende at andrage.

3) At Kiøbenhafns Stad oc Christianshafn skal altid herefter være en af de tvende Stabelstæder udi Sælland, oc hafve den Frihed, at ingen Kiøbmandsvare, udenlands frakommende, nogensteds udi Provincien maa indføris, end alleniste til bemelte tvende Stabelsteder, hvoraf den anden herefter skal nafngifvis, udi hvilke alle Vahre først skal opleggis; oc fremmedis Vahre udi det ringeste otte Dage hafve ligget, førend de nogen andensteds derfra maa hen transfereris, icke heller

maa

maa nogen Vahre, hvo de oc tilhøre, til fremmede Steder af Siælland udføris, uden det skeer ved bemelte Stabelsteder, Kalck, Steen, oc Bygningstimmer udi Indførelsen undtagen oc udi Udførelsen Øxen oc Heste, dog uden al videre Unverslef under tilbørlige Straf, oc skal de smaa Kiøbsteder her udi Provincien deris Frihed hermed icke videre være betagen, end at de icke maa hafve nogen Ind- eller Udskibning til eller fra fremmede Stæder, men at de deris Vahre skal føre til Stabelstederne udi Siælland, og igien derfra hente deris Nødtørft, hvortil de oc maa bruger smaa Fahrtøj, hvorimod de tvende Stabels Steders Indbyggere skal være tiltænckt, at hafve god Forraad af alle de Vahre, som Provincien kan behøve, for billige Priis.

4) At bemelte Kiøbenhafns Indbyggere, Geistlige oc Verdslige Standspersoner, maa kiøbe oc sig tilforhandle adelig Jordegods, oc hvis dennem udi saa Maade enten ved Kiøb, Arf eller Pant kan tilfalde, saa oc hvis de allerede udi Betaling eller Pant bekommet hafver, være sig enten Voris eller Adelens, det de oc deris Børn oc Efterkommere, i alle Maade at nyde med lige Frihed, som Adelen hafver

paa

paa deris, efter deris Adkomstbrevis Formelding, i alle Maader.

5) De skal icke med videre Told oc Accise eller anden Tynge oc Besvering beleggis, end Adelen gior oc gifver.

6) At Kiøbenhafns Indbyggere herefter altid skal være fri for ald Skat, Hof og anden Indqvartering, saa oc for Aars eller Lands Ibnetis Penges Udgift, oc derimod af den allgemeene Rigens Ærario tagis, hvormed den nødvendige Gvarnisonen underholdis, oc ellers til Rigens Fornødenhed behøvis, dog udi Krigstid skhver Stand bære Byrden ligemed den anden, eftersi det er til enhvers Frelse oc Conservation.

7) At alle de udaf den privat Stand, Geistlige oc Verdslige nu, oc deris Børn oc Eftarkommere efter dennem, Borgere oc Indvaanere her i Staden, skal nyde med Adelen lige Tilgang til Officia oc Hoffores, naar de dem med deris Capaciter og Qualiteter dertil kan giøre Capables oc meriterede.

8) At af alle Vahre, som her udi Staden ind oc udføris, enten det selgis til Kronen eller icke, (med mindre Vi det self lader forskrifve, oc saadant med Voris Haand bevises) skal gifves den nu sedvanlige Hafnaccise, paa

Sta-

Stadens Accisboed, saa oc den sedvanlige Hafnepenge til Staden af alle Skibe oc Skuder inden Recssholdtyhde, dog hvis Vahre, som udi indgaaende hafver gifvet Accise, de skal være fri udi udgaaende, og skal Voris Tolder paa Toldboden ej nogen for udgaaende klar giøre, førend bevises, at de hafver, som forskrevit staaer, giort Rigtighed til Staden.

9) Oc paa det bemelte Vor Kongelige Residentz oc fri Rigsstad Kiøbenhafn, samt des Indbyggere, Voris Kongelige Propension og Naade disbedre kan hafve at bemærke oc udi Gierningen at see, hvorledes Vi icke ringere deris end andre Voris kiere Undersaatters Flor oc Tiltagelse Os lader være angelegen, da hafver Vi dennem Voris Lehn Rodskyld, saa vidt det ikke allerede ikke til andre er afhendt eller pantsat, til evindelig Ejendom gifvet oc foræret, hvorefter Vi dennem en richtig Jordebog oc Voris Skiødebref med forderligste vil lade lefvere, dog Voris oc Voris Arfvinger oc Efterkommere, Konninger udi Dahmark oc Norge, Souverainetetet udi alle Maader upræjudicerlig, saa oc Bispegaarden udi Rodskyld Bye, Jacten oc Bogins Vange undtagen, som Vi oc Voris Arfvinger Os vil hafve forbeholden, oc skal dem være tilladt,

hvis

hvis Gods til andre, af bemeldte Rodskylds Lehn, er pantsat, igjen efter Pantebrefvis Lindelse at indløse, og lige med den øfrige at nyde oc beholde, dog skal Bønderne pligtig være Voris oc Voris Elskelige Gemahls oc Børns Sahdebord, naar Vi igjennem Landet rejser, at age som sedvanligt værit hafver.

10) Indkomsten af bemelte Rodskyld Lehn, skal halvparten til Stadens Raadstue oc Magistratens reputeerlig Underholdning, oc den anden halve Part til Statens Polities, oc Menighedens Forbedring anvendes, ofver hvilket Magistraten skal hafve Dispositionen, at Lehnet saaledes administreris, saa oc Indkomsten udi saa Maader anvendis, oc Voris saavel som den gemene Landsvej ved lige oc udi god Skick skal holdis, som forsvarligt er.

11) Vi hafve ocsaa den Kongelige Residentz oc fri Rigsstad med saadan Vaaben naadigst anseet oc begafvet, som sig ved slige Privilegier best kan skikke, oc her hos er at see, hvilket Vaaben de udi alle deris Forretninger skal oc maa bruge, hvor oc naar de det fornøden eracter.

12) Hafver Vi ogsaa, hvis andre Privilegier, som dem af Vorris Herr Forfædre, Konninger udi Danmark, oc Os tilforne kan være

Gifven, som ej Voris Arfverettighed, Jura Majestatis, oc Souverainetet er til Præjudits, hermed naadigst confirmeret, ej paatvifslendes, end at de, deris Børn og Efterkommere, alle disse Kongelige Benaadninger saaledes considererer, at de derved foraarsagis, udi bestandig, underdanigst oc skyldigste Lydighed oc Troskab, mod Os oc Voris Arfvinger at continuere, de sig som erlige Arfveundersaatter egner oc vel anstaaer, at comportere. Hvorimod Vi dennem alle oc enhver med Kongelige Huld oc Naade tilgedan forblifver. Gifvet paa Voris Kongelige Residentz Kiøbenhafn, den 24 Junii Anno 1661.

Under Vor Signet
Friderich.

Af Diploma sees, at ikke alene de forrige Privilegier af 1658 bleve confirmerede, men endog at adskillige Tillæg bleve giorte, hvorpaa Magistratens Indkomster og Borgerskabets Regiering grunder sig, og kan man blant andet deraf rette deres Vildfarelse, som taler om de 32 Mænd af Borgerskabet for denne Tid; thi de samme bleve da allerførst beskikkede, som den anden Artikel udviser. Den første Artikel er ellers mærkelig i det, at Hans Majest. derudi erklærer Kiøbenhavn for en fri Rigsstad, og annammes tillige for en fri Rigens Stand, som skal have Ret til

at

at give sin Stemme, naar Kongen finder det for got at sammenkalde Stænderne, hvoraf sees, at Hans Majestet udi adskillige Ting lod Navnene og Skyggen af den gamle Stat blive tilbage. Kiøbenhavns Vaaben findes i Kaaber udstukken bag ved Privilegierne. Derudi ere 3 Taarn. Paa Siderne staae 2 Løver, oven til en Krone med adskillige Standarter og Faner, og neden for alle slags Krigsgevær, Stykker, Trommer ꝛc.

Saasom efter Fredstractater gemeenligen adskillige Poster staae tilbage at afgiøres ved begge Parters Commissarier, saa maatte efter den Kiøbenhavnske Fred en vigtig Post examineres og dømmes udi, angaaende Proprietariernes Gods og Eiendom udi de Provincier, som vare ved Freden cederede til Sverrig. Udi den tolfte og trettende Artikel af den Kiøbenhavnske Fred blev saaledes forenet om, at alle, som havde Gods og Eiendom udi Skaane, Halland, Bleging, Bahuus og andre til Sverrig cederede Provincier, skulde beholde og nyde samme Gods, saavel det Rørlige som det Urørlige, og dertil træde næstkommende St. Hanses Dag. Nu var, medens Krigen varede, en stor Del af saadant Gods, hvis Proprietarier vare paa samme Tid i Danmark udi deres forrige Herres Kong Frideriks Tieneste, bortskienket til andre. Herudover opvaktes Tvistighed mellem Proprietarierne og Donatarierne, ikke om Godses Eiendom, hvil-

ken fter ovenmeldte tvende Artikle ufeilbarligen tilfaldt de første igien, men om Indkomsterne, som imidlertid vare hævede af de Sidste, og andet, som fra Gaardene kunde være bortført. Herudover fandt begge Kongerne for got udi dette Aar at udnævne Commissarier, som derudi skulde kiende. Her af Riget bleve dertil udnævnede Ivar Krabbe, Henrik Lindenov og Ove Juul, hvilke traadde i Conference med de Svenske Commissarier udi Malmø, og den 23de Martii dømte udi denne Tvistighed saaledes s):

1) At, Naar Eiermændene eller deres Fuldmægtige deres Gods igien antræde og annamme ville, det dennem da saavel som andre, der efter Fredsforbragets 12 og 13 Artikle billigen kan have noget at fodre, uveigerligen skal være følgagtigt.

2) Smørlandgilden, forfalden til St. Hans Dag, samt al anden Landgilde og Rente for Anno 1660, dersom Donatarius eller de, som Godset have nydet, noget deraf have oppebaaret, skal den rette Proprietario restitueres.

3) Hvad af Gaardene af Donatario siden Fredens Slutning kan være bortført, som Proprietario efter Fredsforbragets 13 Artikel selv tilhører, være sig Mobilier, Korn, Qvæg, Hø og Græs, det skal igien nøiagtigen restitueres.

4) Hvad

s) Sententia Commiss. Malmog. 23. Martii 1661. Manuscr.

4) Hvad Skiøder og Adkomstbreve, som Gaarde og Gods vedkomme, og Donatarierne til sig kan have annammet, skal Proprietario blive restitueret.

5) De Mobilier og Løsøre, som for Sikkerheds skyld i Stæderne kan være indførte, og for Fredens Slutning ikke befindes at være caduceret eller confisqveret, skal rette Possessori ubehindret være følgagtigt.

6) For Sæden, saavel Vintersæden, som Vaarsæden, skal Donatarius af Proprietario fornøies, efter den Priis, som hvert slags Korn udi sin Sædetid i næstliggende Kiøbsted gieldte.

7) Hvad Restantzer, der endnu staae tilbage for Anno 1658 og 1659, de samme skulle Donatarierne tilfalde, og dennem frit stande inden næstkommende Martini udi Proprietariernes eller deres Fuldmægtiges Nærværelse lovligen at opkræve: dog med saadan Condition, at dersom Bønderne dermed skulde ruineres, eller allerede vare øde, men nu igien af Proprietarierne paa Fode satte, de samme skulle blive ukrævede, og Donatarii paa dem intet have at prætendere ꝛc.

8) Forstrækning, som Bonden kan være giort til Godsets Conservation af Donatarii Korn eller andre Vahre, skal igien gotgiøres og betales efter den Priis, som Kornet og Vahrene paa de Tider gieldte.

At denne Dom ellers ikkun slet er bleven exeqveret, give adskillige Proprietariernes paafulgte Klagemaal tilkiende; og er det troligt, at Donatarii, som funde sig ilde holdne ved Freden, i det de skulde levere tilbage alle de Herligheder, som de havde haft i Possession, jo have søgt adskillig Anledning til Chicane, og at Regieringen i paafølgende Tvistigheder om Commissions Dommens Forklaring jo haver været meest føielig mod dem, som gamle Svenske Undersaattere; Men Proprietarierne maatte være glade ved at komme til deres Eiendom igien, skiøndt det er troligt, at mange have fundet deres Gods formedelst Donatariernes Exactioner ganske fordervet; thi, som de Sidste kunde nogenledes forestille sig, at det fremmed Gods, som de havde faaet udi Krigen, vilde ved en Fredstractat falde til de gamle og rette Eiermænd igien, er der ingen Tvivl paa, at de jo have benyttet sig af Tiden, og imidlertid ikke have spart hverken Bønderne eller Skovene. Dog kan man sige, at Dommen var i sig selv billig, efterdi Donatarierne beholdte ikke, uden hvad Indkomster de havde oppebaaret, saalænge Krigen varede.

Hvad Forandring der efter Souverainetetets og Arverettens Restitution skede udi Stats-Sagerne, og hvorledes Hans Kongel. Majest. Allernaadigst indstiftede de høie Collegier, er tilforn omtalt. Nu blev udi dette Aar 1661 den 4 Martii holden den første

høie

høieste Ret, hvor der blev dømt udi en Sag, som angik Statholderen i Norge Niels Trolle, hvilken af General Proviantcommissario Løvenklo var beskyldet for mange nærgaaende Ting.

Jeg har tilforn talt om denne mærkelige Mands Opførsel og Fata udi disse Riger, om hans Undvigelse, Angivelse, Tilbagekomst og Forfremmelse udi Norge. Man seer, at han strax ved sin Ankomst udi Norge lagde sig ud med Regieringen sammesteds, og at han saaledes huserede udi sit nye Embede, at Statholder Niels Trolle maatte gribe til den Extremitet at afsætte ham udi April 1659, og beskikke Niels Hansen Meng i hans Sted igien t). Dette menede Løvenklo at være en formastelig Gierning af Statholderen, beraabende sig paa sin Bestalling, hvorved han formeente sig at have frie og ubundne Hænder til at giøre og lade i hans Embede, hvad han vilde, hvilket Statholderen ikke tog paa den Fod, saa at han ikke alene søgte at indskrænke den store Myndighed, han tiltog sig, men endogsaa removere de ham aldeles fra Bestillingen.

Løvenklo, for at hævne sig, formerede da adskillige grove Beskyldninger mod Statholderen, hvorudover en Commission blev anordnet, for at kiende derudi. Samme Commission bestod af 4 Mænd, nem-

t) Citatio Georg. Leuenkl. contra Nic. Trolle 27. Febr. 1661.

nemlig Sivert Urne, Ove Juul og Gunde Rosenkrands, rc. hvilke kiendte Statholderen frie, og skikkede en Relation derom til Kongen. De fornemste Beskyldninger, som Løvenklo førte imod Trolle, vare disse: 1) At Statholderen formedelst sin Forsømmelse og slette Opførsel havde været Aarsag til Krigshærens Ruin i Norge, og siger han, at Generallieutenant Jørgen Bielke ofte besværgede sig derover u). 2) At han uden Nød havde befalet at nedrive Forstaden ved Christiania, skiønt de Svenske vare 12 Norske Mile derfra. 3) At han, saa længe Krigen varede, aldrig kom udaf Aggershuus, langt mindre efter sine Formænds Exempler lod sig indfinde ved Krigshæren, for at giøre Anstalter og opmuntre Folket, men tvertimod jog Skræk i dem ved at skikke sine Børn og Effecter i Sikkerhed til Bergen. 4) At han havde engang besluttet at sætte Ild baade paa Frideriksstad og Halden. 5) At han havde med skrækkelige Pressurer udsuet Riget, og til saadant Haandværk havde betient sig af sin troe Tiener og Geheimeraad, Commissaire Meklenborg. 6) Da nogle af Indbyggerne udi Norge frivilligen tilbøde sig at føre Brænde og andre Sager til den beleirede Stad Kiøbenhavn, havde han derudi været dem hinderlig. 7) At han ingen Omsorg havde for at give Kongen Kund-

u) Apolog. Georg. Lòvenkl. Amstelod. 10. Sept. 1665.

Kundskab om Norges Tilstand, og, endskiønt en Borgemester af Friderikstad, Anders Olsen, tog sig paa maanedligen at reise mellem Norge og Danmark for at bringe Hoffet saadan Kundskab, fandt saadant Tilbud hos Statholderen intet Bifald. 8) Da Krigshæren 1658 havde stor Mangel paa Levnetsmidler og Klæder, og han, nemlig Løvenklo, havde begieret af Fogden Peder Andersen, at tilskikke sig 200 Heste med Slæder, havde Statholderen ei heller saadant villet tillade. Men det, hvormed han agtede at sætte Statholderen Kniven i Struben var, at han uden Kongelig Vidende og Forespørgsel havde sat ham fra sit Embede, hvilket, han menede, var at gribe ind udi den Kongel. Regale; helst saasom hans Bestalling var forfattet i saa ample Terminis. Og er det mest paa den Post, hans Stævning grunder sig x).

Efterat ovenmeldte Commissarier havde kiendt paa Sagen, og givet Erklæring i Faveur af Statholderen, lod Løvenklo Statholderen dette Aar indstævne til Høieste Ret i Kiøbenhavn. Udi denne Høieste Ret, som var den første, der efter den nye Stiftelse blev holden, var Kongen udi egen Høieste Person tilstæde, og havde ved sin høire Haand siddende: 1. Rigets Skatmester Hannibal Sehested, 2. Stat-

x) Citatio Georg. Lövenkl. contra N. Trolle Hafn. 27 Febr. 1661.

2. Statholder Rantzov, 3. Herr Axel Urne, 4. Herr Jürgen Bjelke 5. Herr Ove Skabe, 6. Herr Cantzler Lenthe og andre. Paa venstre Side: 1 den store Cantzler Peder Reetz, 2. Herr Jørgen Sehfeldt, 3. Herr Henrik Bjelke, 4. Herr Friderik von Kørbitz, 5. Erkebisp Svane, 6 Præsident Nansen, 7. Christopher Gabel og andre. Sagen faldt da saaledes ud, at Statholder Niels Trolle blev gandske frikjendt, Løvenklo derimod blev, formedelst sin usandfærdige og ugrundede Angivelse, dømt til at være en Løgner, og at aflægge sit Adelige Navn og Vaaben. Rigets Drost Joachim Gersdorff og Herr Otto Krag, vare som Statholderens Paarørende ikke tilstæde udi denne Højeste Ret.

Statholder Trolle lod strax Højeste Rets Dom trykke, tillige med Processens-Historie, og ilede han saaledes dermed, at det den 6 Martii kom for Lyset, og adskillige Exemplarier deraf bleve skikkede til Norge, hvorover Løvenklo hæiligen besværger sig i sit Forsvarsskrift y), og siger, at Hans Majestæt selv tog det unaadigt op, hvilket jeg dog vil lade staae ved sit Værd. Løvenklo forlod derpaa Riget, og begav sig til Holland, hvor han Aar 1663 den 10 Sept. lod forfærdige det oftomtalte Forsvarsskrift paa Latin og Tydsk, som er dediceret til Kong Friderik.

Der-

y) Apologiæ pag. 17.

Derudi udøser han stor Bitterhed mod Statholderen, og afmaler ham med den allersorteste Farve, sigende blandt andet: Ich könte hier auch ein gantzes Regiſter von Trollens Teufliſche Meiſterstücke anziehen o. s. v. Skriftet skal ellers være et Svar paa det, som Trolle lod publicere strax efter Dommen, og haver saadan Titul: Apologia, qvam ad neceſſariam defenſionem nominis & honoris ſui Georgius Lövenklau opponit infami & calumnioſæ ſchedæ, qvam Nobilis qvidam Danus, Prorex qvondam Norvegiæ, Nicolaus Trollius, ſexto die Menſis Martii Anno 1661. Hafniæ tam Germanico qvam Danico idiomate impreſſam edidit. Hvoraf man seer, at Trolle allerede udi dette Aar havde forladt Statholderskabet i Norge. Skriftet giver ellers Portrait paa denne Mands hidsige og galdefulde Temperament, og viser det saavel som hans hele Historie, at han har været et farligt og uroligt Hoved.

Efter Trolles Død giorde han et nyt Forsøg igien om at erholde Revision over den i Kiøbenhavn af Høieste Ret afsagde Dom, og til den Ende, da han 1668. var i Hamborg, skikkede en Memorial til Hans Majestet z), hvorudi han repeterer de forhen giorte Beskyldninger mod Trolle, som, han mener, hav-

z) Lit. Georg. Lövenkl. ad Reg. Hamb. 25. Sept. 1668.

havde fortient Confiscation af alt hans Gods, og tillige med begierer, at Høieste Rettes Dom maa tilsidesættes, og han, som en uskyldig Mand, maa komme til sin Ære og sit Embede igien. Han lod og paa samme Tid publicere en Relation a) om Sagens Procedure, og derudi drister sig til at kalde Høieste Rettes Dom uretfærdig, og søger at vise Sagens ulovlige Procedure af de forrige Kongers Recesser. Tillige med dette skikkede han ogsaa tvende Skrivelser, en til Obersecretaire **Erik Krag** b), og en anden til Kammerraad **Bulichius** c), hvorudi han repeterer det forrige, begiærer deres Intercession, og forlangede deres Svar. Men som han intet Svar fik af nogen, lod han alt, hvad han havde skrevet om denne Materie, trykke til Amsterdam. Hvad videre Skjebne denne urolige Mand har havt, er mig ubekjendt.

Alle fremmede Potentater gratulerede Hans Majestet dette Aar udi hans nye Regiering; paa Frankrigs Vegne den bekjendte Ambassadeur **Terlon**, og paa Keiserens Herr Baron **Goes**. Fra Churbrandenborg lod sig indfinde **Conrad Ascanius Marenholtz**, hvis Hovedærende var at aflægge Lykønskning, men havde derhos Ordre at forespørge sig hos Hans Majestet, at, eftersom det mellem Danmark og Branden-

a) Relat. die & loco eodem.

b) Lit. ad Prim. Secret Eric. Krag.

c) Lit. ad Bulich. die & loco eodem.

denborg forhen sluttede Forbund var ved Freden bleven forandret, om det da behagede Kongen at indrette det efter nærværende Tilstand. Foruden dette havde samme Gesandt Befaling at erindre udi det Danske Cancellie, at den Danske Kronprinds udi sine Breve havde sat sin Titul for Churførstens, og sagde han, at Churførsten tog ikke imod noget saa stilet Brev, uden af Kongen alene, bad derfor, at saadant maatte rettes. Hans Majestet lod, i Henseende til den Affection, han bar til Churførsten, imodtage samme Gesandt lige saa prægtigen og med samme Ceremonier, som den Franske Ambassadeur Terlon, og gav vidtløftigen tilkiende, hvor høit han skattede Churførstens Venskab, hvorpaa han udi Krigen havde seet saa store Prøver. Hvad ellers Gesandtens Erindringer angik, da blev dertil svaret, at Hans Majestet syntes det ikke nødigt at fornye Forbundet, eftersom, endskiøndt det sigtede kun til at erhverve Fred, saa ophørede det dog ikke ved Fredens Erholdelse. Hans Majestet vilde paa sin Side holde det urøggeligen, og formode sig det samme hos Churførsten. Hvad den anden Post angik, nemlig de Breve, som Churførsten af den Danske Kronprinds vare tilskrevne, da vidnede man udi det Danske Cancellie, at Brevene ikke anderledes vare indrettede, som skreves til alle andre Churførster, og at ingen derover havde besværget sig. Dog vilde Hans Majestet, i Henseende til Churførsten

sten af Brandenborg, see at finde et Temperament derudi, saa at han kunde blive fornøiet. Det var fandeligen ikke uden Aarsag, at man føiede denne ypperlige Herre udi alt hvad som muligt var; thi foruden hans Dyder, Generositet og Oprigtighed, hvorved han recommenderede sig hos alle Konger og Førster, havde han især forbundet sig Danmark, og continuerede med saadan sin Affection intil sin Død; thi man havde ligesaa store Prøver paa hans Venskab udi Christiani 5 som udi Friderici 3 Tid.

Der lod sig ogsaa indfinde et Tartarisk Gesandtskab udi Kjøbenhavn, hvilket den 11 Maj havde Audienz. Samme Gesandtskab bragte efter Landets Maade 5 uanseelige Heste med sig, hvorfore de haabede at fikke noget bedre, hvilket ogsaa skeede; thi Hans Majestet lod dem herlig beskjænke. Hovedgesandten blev iført gult Atlas, de andre gule Silkekiorteler med rød Skarlagen under, og, efterat de havde bekommet Foræringer, begave de sig til deres Fædreneland igjen.

Den 24 Juni begav Hans Kongl. Høihed Prinds Christian sig paa Reisen til Norge, for at lade sig hylde udi samme Rige. Paa samme Reise blev han geleidet af Skatmester Sehested, Cantzler Reetz, Henrich Bjelke, Erkebispen, 2 Kammerherrer, 4 Hofjunkere og en Doctor Medicinæ. Udi Helsingøer blev han opvartet af den Svenske Resident, hvilken

ge-

leidede ham til sit Skib, kaldet de 3 Løver, og der tillige med den Hollandske Resident blev tracteret.

Efter lykkelig Ankomst til Christiania, lod Hans Kongelige Højhed den 13 Aug. St. N. ved tvende Herolder med Trompeter og Herpukker udraabe, at den næstkommende Mandag, nemlig den 15 August var bestemt til Hyldingen, paa hvilken Dag den ogsaa blev forrettet med efterfølgende Ceremonier; Efterat man havde opreist et Theatrum, overtrækket med rødt Klæde, og lavet alting til, forsamlede de høie Ministrer sig to Timer før Middag paa Slottet udi den daglige Sal, de Geistlige og Lærde udi Kirken, og Stadens Deputerede saavel som Bønderne paa Raadhuset, alle de, som ikke vare af Adel, bleve førte foran til bemeldte Theatrum af tvende dertil forordnede Marskalker, og bleve de Geistlige og Lærde satte ved den højre Side af det Theatro, og Stadens Deputerede paa den venstre Side, men Bønderne uden for de Spanske Ryttere, som omringede Platzen. Efterat dette var skeet, gik den rette Procession for sig udi saadan Orden: Først kom en Fane Fodfolk. 2) Herpukker med 8 Trompetere. 3) De tvende adelige Marskalker, enhver med en Sølvbeslagen Stav. 4) Det Norske Ridderskab og Adel. 5) De tvende Hof-Marskalker **Erik Banner** og **Christian Lindenou**, iligemaade med Sølvbeslagne Stave. 6) Hofjunkerne. 7) Tvende Kongelige Herolder udi deres sædvan-

vanlige Dragt med Sølvsceptere. 8) Hans Kongelige Høiheds Hofmester alene. 9) Hans Kongelige Høihed Kronprindsen selv under en rød Fløjels Himmel, baaren af 8 fornemme Herrer, nemlig: Generalmajor Reikwein, Henrich Rosenving, Oberste Otte Skade, Oberste Friderich Gersdorff, Johan Friderik Marskalk, Brostrup Gedde, Knud Skinkel, og Tønne Hvitfeld. Hvorefter ginge mange Drabantere, Pager og Lakeier. Derpaa fulgte: 10) Den store Skatmester tillige med Cantzleren af Danmark. 11) Hr. Niels Trolle og Hr. Henrich Bjelke. 12) Rigets Marskalk med den Norske Cantzler og General Ahlefeld. 13) Erkebispen og Cammerraad Bulichius.

Efterat Hans Kongelige Høihed havde sat sig ned paa sin Stoel, og enhver Stand taget sit Sæde, traade Danmarks Cantzler frem, og holdt en Tale, som skikkede sig til saadant Verk; efterat denne samme var bragt til Ende, aflagde den Norske Cantzler Ove Bjelke først sin Eed udi sædvanlig Form, og kyste derpaa Hans Kongelige Høiheds Haand, efter ham fulgte alle Stænderne, ligesom de bleve fodrede af Secretairen.

Da dette var bragt til Ende, vendte den hele Forsamling udi lige Proces til Slottet igjen, hvor de blev om Aftenen alle herlig tracterede, og havde dermed denne Stads en Ende, og begav Hans Konge-

gelige Højhed sig til Danmark igjen, efterat han havde giort Anstalt til alle Sager, som angik Regjeringen.

Blant andre mærkværdige Ting, som dette Aar tilbrog sig, var Rigsdrostens Joachim Gersdorfs Død, hvilken gav en Forandring udi Regjeringssagerne, saasom ingen efter ham blev mere beklædt med den Titel eller Myndighed. Samme Herre var en af de habileste Statsmænd i Danmark paa de Tider. Han var fød paa Sæbygaard i Jylland, blev Statholder i Kjøbenhavn 1649 Rigshofmester 1652 og endelig Rigsdrost og Præsident i Collegio Status 1660.

Førend jeg skrider til det efterfølgende Aar, maa jeg tale noget om den bekjendte Kay Lykkes Fald. Samme Kay Lykke, som var Oberst og af fornemme Adel, og en af de meest bemidlede udi Danmark, undvigede paa den Tid Rigerne, eftersom det blev aabenbaret, han havde begaaet Crimen læsæ Majestatis, og skrevet haanligt om det Kongelige Hus, hvilket han siden med Haand og Segl bekjendte, og bad allerunderdanigst om Kongelig Naade.

Paa samme Bekjendelse blev han af Generalfiskalen anklagen for Højeste Ret, men Kay Lykke vilde, hvorvel han var ofte citeret, ikke lade sig indfinde, hvorfore der af Retten blev afsagt saadan Dom, at bemeldte Kay Lykke skulde først sættes fra sin Adelige Værdighed, hans Skiold og Hjelm sønder-

des af Skarpretteren; derefter skulde paa ham selv, om man kunde bekomme ham personlig, hans høire Haand afhugges, hvorved han havde begaaet denne slemme Gjerning. Endelig skulde han halshugges, og hans Hoved sættes paa Stage andre til Exempel; derforuden skulde alt hans Gods, saavel løst som fast, falde til den Kongelige Fisco. Dommen skulde, om hans egen Person ikke kunde bekommes, forrettes paa hans Billede.

Og saasom Kay Lykke lod sig ikke mere indfinde, blev Høieste Ret ved sin engang afsagde Dom, og overleverede Heroldеn den 14 Sept. hans Vaaben til Skarpretteren, hvilken kastede dem til Jorden udi Høieste Rettes Nærværelse, derefter brød dem i Stykker, og kastede dem ud af Vinduet. Dagen derefter maatte hans Billede der an. Det samme var gjort af Træ, og var saa stort som et fuldkommet Menneske, for paa Brystet stod et heelt Ark Papiir, og derpaa skreven med store Bogstaver disse Ord: Kay Lykke er af Højesteret formedelst Crimen læsæ Majestatis dømt til at lide saadan Straf. Efterat dette Billede var ført til Retterpladsen ved Børsen, blev den høire Haand og Hovedet afhugget, og sat paa en Pæl. Legemet laae nogle Dage udi Skarpretterens Hus, og blev viset for Penge, og siden begravet under Galgen.

En anden Execution af mindre Betydende vaar denne. Der var fra Holsten en Expres ved Ordinantsryttere skikket til Feldmarskalk Skak, og derhos Befalning given Dag og Nat at ile med Brevet. Dem sidste af dem, som reed fra Roeskild, kom til Kjøbenhavn, efterat Portene vare lukkede, og begjærede strax at indlades, sigende, at han havde et vigtigt Brev med sig; nogle Borgere bleve derover nysgjerrige, og spurgte, om der var noget Fiendtligt paa færde, og om Svensken haade gjort nyt Indfald i Holsten? Bubbet, som selv bildte sig saadant ind, sagde ja, at det maatte saa være; dette foraarsagede, at den hele Stad tillige med Hoffet blev bragt i Allarm, og blev den Svenske Resident Duwal strax hentet op paa Slottet, og tilspurgt derom, hvilken forsikkrede, at han intet derom vidste. Ikke desmindre varede dog denne Urolighed i to Dage, indtil den Hamborger Post kom, og vidnede, at alting var roligt i Holsten. Derpaa lod man gribe Rytteren, som havde bragt denne falske Tidende, og lod ham til Straf skjære Næse og Ørne af for hans falske Rapport, som havde bragt den hele Stad i Bevægelse.

Anno 1662 gjorde Hans Kongelige Højhed Kronprindsen sig færdig til en udenlands Rejse, hvilken gik for sig med Foraaret. Paa samme hans Rejse blev han gelejdet af Hannibal Sehsted den store Skatmester, da som en Kongelig extraordinæire Ge-

landt. Da Hans Kongelige Høihed hartad udi halvandet Aar havde været udenlands, kom han med god Sundhed og Helsen den 26 Augusti 1663 til Kiøbenhavn igjen.

Saasom alle Kong Friderichs Idretter gik ud paa at sætte sine Riger udi god Stand, ved at haandhæve det Kongelige Huses Majestet og Myndighed, ved at sætte de Kongelige Indkomster paa en god Fod, ved at befordre Fred og Enighed mellem Indbyggerne indbyrdes, og ved at bestyrke Landet mod udvortes Fjender, saa var udi denne store og almindelige Reformation ogsaa fornødent, at lade examinere forrige Tiders Forhold, saavel udi civile som militaire Sager, til den Ende havde han foregaaende Aar befalet, at de forrige Lehnsmænd skulde gjøre Regnskab for deres Forhold fra det Aar 1628 indtil denne Tid, og at, hvis nogen af dem var ved Døden afgangen, skulde deres Arvinger være forbundne til samme.

Hans Majestet lod ogsaa holde stærkt Examen over de Officiers, som beskyldtes for i forrige Krig ikke at have efterlevet deres Pligt. Blant andre, som da bleve examinerede, var Generallieutenant Buchwald, hvilken blev beskyldet for ikke at have villet parere Rigets Marsks, Anders Bildes, Ordre. Da Sagen blev bragt for Retten, var han selv ikke tilstæde, men laae syg udi Lybek. Og saae det ud til, at der vilde falde en farlig haard Sentents mod ham.

Men

Men Kongen lod sig saavel af Dronningens, som af Grev Ranzows Forbøn formilde, saa at den anklagede kom ud af Sagen ved en Sum Penge. Men adskillige andre sluppe ikke saa let, og var saadan Examen og Straf højnødvendig for Exempels Skyld; thi Sagerne havde neppe været saa buntede udi nogen Krig, som udi den sidste Feide, Danmark førte med Sverrig, hvorudover forrige Opførsel maatte examineres, førend nye militære Anordninger med Succes kunde giøres, og var dette denne Souveraine Konges Hovedsigte, hvorudi han ogsaa lykkedes; thi den Danske Krigsmagt, som paa nogen Tid havde været i Foragt, begyndte fra denne Tid at komme i sin forrige Reputation igjen, saa at de Svenske, som en Tid lang havde spillet Bold med dette Rige, mærkede udi paafølgende Krig under denne Konges Successor, hvad Forandring der her udi Riget var skeet i Krigssager, eftersom de udi nogle faa Aar ved de Danskes Sejervindinger saae sig skilte ved vigtige Stæder udi Skaane og Norge, ved alle deres Provinceer udi Tydskland, og fast ved deres hele Skibsflaade.

Men dette tillige med andet skede ikkun successive, og Tid efter anden; thi Landet laborerede af alt for mange Svagheder, for at kunde hæve dem paa eengang. Derfore saae man dette Aar endnu adskillige Insolentzer begangne af Soldaterne, sær udi

Kis-

Kiøbenhavn og Helsingøer, hvor Folk, som havde noget at føre fra og til Torvet, om lyse Dagen bleve plyndrede, adskillige Uordner begikkes ogsaa blant Officiererne indbyrdes. En ung Dansk Herremand, ved Navn Bjelke, omkom i Duel en Reventlou, som var den Tydske Cantzlers Søn. Der forefaldt ogsaa lige saadan Action mellem tvende Oberster Capel og Holk. Den første, nemlig Capel, havde commanderet et Regiment af de Hollandske Hielpetropper udi sidste Krig. Den samme var inviteret til Gjæst paa Kronborg Slot af Commendanten Holk. Der komme de til Ords sammen, hvilket brød ud til saadan Hidsighed, at Capel gav Commendanten et Ørefigen. Commendanten vilde derfore ikke lade ham samme Aften gaae ned af Slottet, men da han om Morgenen vilde begive sig bort, begegnede Holk ham, og pryglede ham med sin Stok. Over dette besværgede Capel sig, da han kom til Kiøbenhavn. Holk derimod foregav, at han først var bleven overfalden, hvilket gjorde hans Sag temmelig god. Kongen lod dem vel begge arrestere, forhaabende imidlertid at bringe dem til Forlig, men Hidsigheden var paa begge Sider saa stor, at de forlangede af Kongen Frihed til at afgjøre Sagen med Kaarden. Holk udfodrede Capel til Hveen, men Capel forlangede at duellere ved Hamborg, hvilket ogsaa skede udi en liden Flek Bordorp, 3 Mile fra samme Stad,

hvor

hvor Capel fik 3 Kugler i Livet, og faldt død til Jorden. Holk, som ogsaa var bleven saaret, begav sig derpaa til Altona for at cureres, og imidlertid anholdt om Kongelig Pardon, hvilken han ogsaa fik, og derfor rejsede til sit Commendantskab paa Kronborg igjen. Men deslige Ulejligheder saavel blandt Officiers som Soldater bleve Tid efter anden hævede, og blev dette Aar en stor Del af Krigsfolket i Kjøbenhavn demitteret, skjøndt ikke uden efter adskillige Gange af Borgerskabet derom giorte Ansøgninger; saasom Hans Majestet udi denne nye Regjerings Begyndelse ikke saa hastigen kunde skille sig ved Krigsfolket.

For at gratulere Hans Majestet som en Souverain Konge, lod sig udi Kjøbenhavn indfinde ikke alene Gesandtere fra de fleste Europæiske, men ogsaa fra langt fraliggende Riger. Jeg haver udi forrige Aars Historie talet om det Tartariske Gesandtskab: det samme bragde prægtige Skrivelser med sig: 1) Fra den store Chans Moder Anabim til Kongen. 2) Fra Chans Broder, Krym Jure Sultan, ogsaa til Kongen. 3) Fra Chans Moder Anabim til Dronningen. 4) Fra Chans yngste Broder Dy Olet Jure Sultan: Alle skrevne paa glindsende Fransk Papir, udi smale Silke-Punge indrullede. Men hvad Indholden er, kan ingen sige; thi de ere skrevne paa en Arabisk Dialect, da brugelig ved det Tartariske Hof. Det er troligt, at de bestaae alene udi

høj-

højtravende Orientalske Complimenter, og erindrer jeg mig at have hørt af Salig Etatsraad Seckman, som efter Ordre udi Christiani 5 Tid talede med en Udtolker af saadant Tartarisk Gesandtskab, at Gesandten ønskede Kongen saa mange Skibe, som der var Sandskorn udi den sorte Sø, hvilket Ønske kunde være vel meent, men større, end hans Majestet forlangede.

Et af disse Breve alene, som af den Tartariske Cantzler er tilskrevet den Danske Cantzler, findes oversat paa Latin, og lyder saaledes:

Illustrissime Domine Cancellarie Inclyti Regni Daniæ, Amice noster.

Bonam valetudinem cum prosperitate omnimoda a Dno Deo Omnipotente ex animo apprecamur. Celsissimus Chanus Dnus meus ad Serenissimum Regem Daniæ Fratrem suum expedit Legatum suum contestatione amicitiæ. Proinde & ego qvoqve, cum sim primus Minister omnium Ordarum (provinciarum) Chani Celsissimi, scribo ad Ill. D. Vam testando meam amicitiam. Illud qvoqve rogans, ut Ill. D. Va. juvare velit in omnibus negotiis Legatum Nostrum, qvando tractabit cum Serenissimo Rege. Hoc qvoqve ab Ill. D. Va. peto, qvandoqvidem iste Legatus

no-

noster cognoscere bonas loricas potest, qvas in vestris regnis comparari posse audivimus, ut in eo ab Jll. D. Va. juvetur. Cui de cœtero omnia prospera, ut iis ad latus S. R. Mtis. fruatur, a Deo apprecamur. Datum Baccisaraj. 15 Jan. d).

Illustrissimo Dno. Cancellario
omnia bona optans Amicus,
Sefercazi Aga Vizirius
(Magnus Cancellarius) Magnarum
Ordarum Crimensium.

Udi dette Aar lod sig indfinde et prægtigt Moscovitisk Gesandtskab, hvilket den 11 December havde Audience. Det samme bragte med sig adskillige Foræringer af Hermelin, Saffran, Tiger- og Leopardhuder, tillige med nogle levende Dyr og Fugle. Item adskillige drejede Skaale af Sølv og Moscovitisk Træ. Deraf blev en Deel given til Kongen, den anden til Dronningen, og den tredie til Kronprindsen. Gesandterne vare da ikke saa meget staaende paa deres Højhed, som de forrige Russiske Gesandtere, helst udi Christiani 4ti Tid, da de forlangede at have Audience paa Senge, efterdi Kongen selv af Upasselighed var sengeliggende; thi disse, endskjøndt man satte Stole for dem, bleve de dog staaende, og kyssede paa Kongens Haand.

Een

d) Lit. Cancell. Tartar. ad Cancell. Dan. dat. Baccisaraj 15 Jan. manuscr.

En af bemeldte Gesandtere havde en Søn med sig, som var 10 eller 11 Aar gammel. Den samme begjærede engang Audience hos den unge Prinds Georg, hvilket ogsaa blev ham accorderet, og vare alle begjerlige efter at see, hvorledes han vilde opføre sig, helst som man ingen stor Politesse kunde vente hos gamle Moscovitere paa de Tider, langt mindre hos Børn. Men, da han blev indladen til Prindsen, gjorde han ikke alene en alamodisk Reverence, men endogsaa holdt en lang og zirlig Latinsk Tale, og endeligen præsenterede Prindsen sin Sabel, som han havde ved Siden, og traade nogle Trin tilbage.

Hvad særdeles Anstalter og Forandringer udi civile Sager angaaer, da lod hans Majestet ved en Forordning ophæve det Islandske Compagnie. Om den Islandske Handels første Drift, og Compagniets Stiftelse i Kjøbenhavn, har jeg tilforn talet udi Christiani 4 Historie. Man seer deraf, hvilken Skjebne Handelen har havt, og hvad som var Aarsag til dens Fald. At Compagniet, uanseet dets slette Tilstand, maa have continueret indtil denne Tid, viser dette Aars Forordning saaledes lydende e):

Vi Friderich 3 ꝛc. Gjøre alle vitterligt, at Vi naadigst have for Gott anseet det hidindtil privilegerede Islandske Compagnie efter den

Aars

e) Edict. Hafn. 7 Martii 1662.

Aarsag og Anledning, samme Compagnie selv dertil haver givet, aldeles at ophæve, som Vi og det tillige med alle andre særdeles Privilegier, som nogen af Os hidindtil kan have erlanget, paa Island at handle, hermed aldeles ophæve, saa at Udreduingen herefter skal skee her fra Vor Kongelige Residentzstad Kjøbenhavn allene af dem, som derudi ville participere, naar et nyt Compagnie igjen vorder oprettet, dog at, hvis dennem udi nærværende Aar, fra dette Vort Brevs Dato at regne, enten allerede bevilget er, eller herefter ved sær Pas did at segle bevilget vorder, ved Magt bliver.

Adskillige Aarsager synes at have givet Anledning til denne Forordning. 1) Compagniets slette Tilstand, hvorom tilforn er talt. 2) at Compagniet ikke har præsteret præstanda ved at holde gode Defensionsskibe, som det havde forpligtet sig til, og som Riget i Krigstider kunde have Nytte af; thi man seer formedelst saadanne Klagemaal privilegerede Compagnier ofte at være casserede; Forordningen synes ogsaa at give det tilkjende med disse Ord; Eftersom samme Compagnie dertil selv har givet Aarsag og Anledning. Den tredie Aarsag kan have været denne, at hans Majestet vilde, at den Islandske Handel skulde drives af Kjobenhavns Indbyg-

byggere alene, eftersom Compagniet hidindtil maa have havt Interessenter af andre; thi dets første Octroi er given saavel til Malmø og andre Steder, som til Kjøbenhavn. Og kunde derfor denne Cassation være nødig alene i Henseende til Malmø, eftersom samme Stad var kommen under Sverrig. Efter denne Tid have indfundet sig adskillige Participanter, som delede Landet udi fire Parter, og endeligen er Handelen kommen paa Auction, og er bleven bortforpagtet paa 6 Aar, saaledes, at hver Islandsk Kjøbmand i Kjøbenhavn haver havt sin Havn, hvoraf han svarede Forpagtningen til Kongen, som udførligen er viset udi min Danmarks og Norges Beskrivelse, og har Handelen været paa den Fod indtil for nogle Aar siden, da et Compagnie igien er oprettet.

At ellers Klagemaal over Compagniets Efterladenhed og Forsømmelse i dets Pligt, at holde gode Defensionsskibe, haver været den fornemste Aarsag til dets Ophævelse, sees deraf, at Saltcompagniet formedelst samme Aarsag dette Aar blev ogsaa ophævet; thi Forordningen siger f), at det skeer, efterdi Compagniet ikke har holdet, hvad som det har forpligtet sig til. Man seer ellers af Historien, hvor mange Forandringer Salthandelen har været underkastet, og hvor megen forgjæves Umage man har havt

f) Edict. Hafn. 8 Feb. 1662.

havt, at sætte den paa god og bestandig Fod, og, var det vanskeligt at føre Salt fra Spanien og Portugal med monterede egne Skibe paa de Tider, da Tolden var ikkun maadelig, saa maatte det nødvendigen blive mere vanskeligt siden, da Tolden blev forhøjet, Handelen blev fri for alle, endogsaa for Fremmede, hvorved foraarsages, at en Undersaat kan ikke holde Kjøb med en anden, eftersom Erfarenhed lærer, at det som tilføres med Engelske og Hollandske Skibe, kan sælges en tredie Deel lettere, end det som bringes med egne Skibe, saa at en saadan Ulighed har stedse foraarsaget disse Monopolia og Compagniers Stiftelser, med mindre at Handel med egne Skibe maatte nedlægges. Men man seer, at disse Saltcompagnier ogsaa ingen Bestandighed have kunnet havt; thi hvis et Monopolium eller Manufactur skal bestaae, maa Toldsvig nøje hindres, hvilket er vanskeligt i disse Lande, som bestaae af halve Øer og Øer; i den Henseende har ogsaa denne Handel stedse laboreret af Svagheder, som man ved intet Middel har kunnet curere; thi den hele Suite af Forordninger viser Compagniers Stiftelser, og strax derpaa deres Cassation igjen. Og stod derfor denne Forordning ikke længer ved Magt end til Aar 1665, da der et nyt Saltcompagnie igjen blev anrettet, og Directionen derover given til General-Admiral Adelaer, en Englænder William Davidson og Assessor Jonas Trellund

lund g). Nogle Aar derefter blev Salthandelen lagt under det Kongelige Admiralitet, hvilket sees af den Forordning af 1669 h); saa at denne Handel har været et perpetuum mobile, og fremdeles saaledes vil blive, med mindre noget særdeles Middel udfindes til dens Conservation. Paa hvilken Fod nu omstundet denne Handel saavel som anden er, vises i min Danmarks Stat.

Og, saasom jeg har begyndt at tale om Forordninger, vil jeg her paa samme Sted anføre en Del andre af Vigtighed. saavel for dette, som foregaaende Aar. Jeg har tilforn anført de Privilegier, som Hans Majestet gav Kjøbenhavn og dens Borgere. Kort derefter bleve givne andre Privilegier for høje og lave Kongelige Betjente udi samme Hovedstad af den Indhold i) nemlig:

1. At hverken de selv eller deres Folk og Tjenere skal staae under Stadens Jurisdiction, eller svare til Bytinget og Raadstuen, være sig enten i Civile eller Criminelle Sager, men staae under deres eget Foro, (hvilket viser, at Kjøbenhavns Bestillingsmænd tilforn have svaret under Bytinget og Raadstuen). 2. At de skal være delagtige udi de Adelige Friheder, som ere Staden givne. 3. At deres Enter

g) Edict. Hafn. 16 Augusti 1665.
h) Hafn. 23 Julii 1669.
i) Edict. Hat. 23 Nov. 1661.

ker, saavel som de der, ere Emeriti, og have faaet Afskeed, skal være fri for al Borgerlig Paalæg og Besværing; Hvad ellers deres Forum udi første Instantz angaaer, da beskikker Hans Majestet, udi en anden Forordning, dertil Hofretten k), og at alle Betjentere til den Ende inden fire Uger skal lade sig anmelde hos Rigets Marskalk, og hos Hofkammereren, for at blive indførte udi Hofrullen. Herved er dette at mærke, at den Hofret, som her omtales, var ikke andet end Borgretten, hvorunder høje og lave Kongel. Betjentere, saavel som deres Folk svarede; thi den rette Hofret, som distingueres fra Borgretten, og hvorunder Rangspersoner nu alene staae, blev allerførst stiftet den 23 Januarii 1632, fra hvilken Tid der have stedse været tvende adskilte Rette; Een for Kongel. Betjente, som ere i Rangen, og en anden for Hofbetjentere uden Rang.

Foregaaende Aar gik en særdeles Forordning ud l), angaaende den saakaldte Commishandel, hvortil een ved Navn Caspar Rohluf gjorde Forslag. Samme Commishandel har været som en almindelig perpetuerlig Auction, hvortil alle de, som havde noget at sælge, bragte deres Vahre, og synes Anordningen at give tilkjende, at der ingen visse Auctionsmestere have været tilforn, men at Indbyggerne imme-

k) Edict. 6 Martii 1660.

l) Edict. Hafn. 24 April 1661.

mediate maa have solgt deres Sager og Vahre til hverandre; og hvis saa er, kan denne Commishandel holdes for den første Oprindelse her i Landet til Auctioner: hvad som bekræfter mig i denne Mening er denne Commishandels Almindelighed; thi Forordningen siger, at alle de, som noget sælge ville, kan bringe deres Sager til Commisforvalteren; item, at ingen anden maatte understaae sig at bruge nogen anden Commishandel eller Auction uden Directeuren, eller hvem han denne Handel vilde afstaae, og det under 300 Rigsdalers Straf; hvilket ikke kunde skee uden andre Auctionsmesteres Præjudice og Ruine, hvis regulerede Auctioner tilforn havde været i Brug. Udi denne Commishandel blev beskikket en Directeur, som var Projectmageren selv, Caspar Röhluf, og under ham en Commisforvalter, som skulde være en vederhæftig Borger, item en Commisskriver. Auctionerne skulde holdes tvende Gange om Ugen, hver Tirsdag og Torsdag, og Sedler opslaaes paa Kirke- og Børsdørre Dagen tilforn; hvor længe ellers denne almindelige Commishandel varede, er mig ubekjendt.

Hans Majestet fandt i dette Aar, saavel for Stadens, som Flaadens Beskjermelse, fornødent at anlægge et Castel udi Kjøbenhavn, og til den Ende handlede med en Ingenieur om en vis Sum Penge til saadant Castels Fuldfærdigelse; og, saasom til

saadan vigtig Bygning udfodredes et stort Mandskab, blev forordnet, at en Mand af fem Bønder dertil skulde tages over det hele Land; Entrepreneuren gjorde sig strax færdig, og sammenkjøbte en Hob Stene og Materialier til Værkets Begyndelse og Grundvold; men det Kjøbenhavnske Borgerskab, som tog dette op udi en anden Mening, allarmeredes over saadant Foretagende, saa at Præsident, Borgemester og Raad med de to og tredive Mænd begave sig samtligen til Slottet, underdanigst forestillende Hans Majestet deres beviisede Troskab udi sidste Krig, og tilligemed bedende, at der maatte holdes inde med saadan Bygning, hvilken de ansaae som en Mistillid, det Kongelige Huus kunde have fattet til Stadens Indbyggere. Endeel bildte sig ogsaa ind, at saadant Raad var givet Kongen af dem, som misundede dem de herlige Privilegier, Staden for nyligen havde faaet, og herfor søgte paa saadan Maade at gjøre Skaar derudi. Ja dette gik det hele Borgerskab saa meget til Hjerte, at de tilbød sig paa egen Omkostning at lade forfærdige alle Defensionsværke om Staden, hvis med dette Castels Bygning maatte indeholdes. Hans Majestet søgte at betage dem den Mistanke, ved at forestille dem, at saadant Værk sigtede alene til Stadens og Flaadens Beskjermelse, og at det var fornødent, at saadan vigtig Grændsestad var forsynet med et Citadelle. Men Borgerskabet fremturede udi deres un-

da commanderede de Danske Tropper i Tydskland, under hvilken han holdt sig meget vel. Da Krigen var endet, insinuerede han sig hos en fremmed Ambassadeur, og gik med ham til Danmark. Bemeldte Ambassadeur bragte ham ofte med sig udi Cantzler Ulfelds Hus, hvilken talede og confererede med ham, uvidende, at det var hans egen Søn, som han i saa lang Tid intet havde hørt til. Endeligen aabenbarede han sin Person m), og blev strax af Faderen taget i Naade igien. Saaledes fortæller en vis Autor denne hans Ungdoms Historie, hvorvel andre tvivle meget derom, og holde samme Beretning at være digtet. Corfitz Ulfeld recommenderede sig saaledes ved sin Hurtighed og Forstand hos Christ. 4. at Høistbemeldte Konge distinguerede ham blandt alle Undersaattere, gav ham sin kiæreste Dotter Eleonoram til ægte, og omsider gjorde ham til Rigets Hofmester, som tilforn er viset. Under Christiani 4ti Regiering indlagde han stor Berømmelse ved adskillige Legationer og vigtige Forretninger, helst ved den Bromsebroiske Fred, hvorved han var Commissarius, saa at ingen udi dette hele Rige holdtes hans Lige udi Statssager. Han levede da ogsaa skikkeligen, og holdt sig inden sine Grændser, saalænge som høistbemeldte Konge levede, saa at ingen havde noget at sige mod hans Opførsel, uden noget for Kongens

Bud,

m) Hist. du Comte d' Ulf.

Død, da han blev betroet til at mynte de Penge, som man nu kalder 28 og 14 Skillingstykker. Med denne Mynt siges han ikke at have handlet oprigtigen; og at have taget fra hver 2 Mark 4 Skilling, hvorudover de 2 Markstykker n), som da bleve slagne, siden maatte reduceres til 28 Skilling. Foruden dette beskyldtes han for, ved Baadsfolkenes Betaling, at have holdet Penge tilbage, og derved samlet stor Rigdom, som han lod sætte i den Amsterdamske og Hamborgske Banke. Dog finder jeg ikke disse Beskyldninger mod ham anførte udi den Kiøbenhavnske Relation af 1651, da dog derudi tales om anden hans uordentlige Forhold under Christian 4, nemlig, at han nogle gange af Egensindighed opsagde Kongen sin Tjeneste, og ikke vilde lide, at andre havde noget at sige uden han, ja han havde et Hollandsk Orlogsskib liggende paa Rehden, for dermed at rejse bort, hvis han ikke havde faaet alting efter sit Sind o). Den store Faveur og Anseelse, Ulfeld under Christian 4 havde været udi, foraarsagede, at han efter samme Konges Død neppe kunde lade sig nøje med Qualitet af en Undersaat. Men just den samme Anseelse foraarsagede hans Fald, og bevægede de fleste Danske Herremænd, at forene sig med Kong Friderik 3, for at klippe Vingerne paa ham og alle hans Tilhængere, som

n) Machinat. Cornif Ulf.

o) Relatio Hafn. 1651.

tilforn er viset, tillige med den paafulgte Historie med Dina, item hans Undvigelse, Forhold i Sverrig, og Retablissement ved den Roeskildske Fred, hvorfore jeg herom intet videre vil sige, men alene sige dette, at faa Historier ere skiebne, hvorom findes flere Stridigheder; thi nogle Skribentere, som Sorbjere og Rousseau de la Valette, søge at forsvare alle hans Gjerninger, andre derimod gaae i en anden Extremitet, og kan blant de sidstes Skrifter regnes den lille Bog, kalden Ulfelds listige Practiker. Alle disse Skribenters Partiskhed, saavel som Vildfarelser, vil jeg her ikke examinere, saasom fast udi hver Linie er en Feil. Jeg vil alene sige dette, at alle, saavel fremmede som indlændiske Autores tage Feil udi hans Grevelige Titel; thi nogle sige, at han arvede den efter sin Fader, og andre, blandt hvilke ere indlændiske Skribentere, hvoraf jeg selv udi min Danmarks Beskrivelse haver ladet mig forføre, sige, at han fik først Grevelig Titel af Dronning Christina udi hans Landsflygtighed; begge Beretninger ere falske; thi hans Grevelige Diploma, udgivet af Keiser Ferdinando er dateret i Regensborg den 7 Augusti 1641 p).

Ef-

p) Diplom. Ferdinandi 3 Ratisbon. die 7 Aug. 1641. autogr. Manuscr. Originalen findes hos den Svenske Herre Major Beck, som 1732 var i Kjøbenhavn.

Efterat Ulfeld ved den Roskildske Fred var bleven retableret, og havde igjen bekommet sit Gods og Midler, boede han i Malmø, hvilken Stad, tillige med hele Skaane, ved Freden var cederet til Sverrig. Da nu Krigen brød løs igjen, blev han af Sverrig mistænkt for at ville forraade Malmø til de Danske, tagende dertil Anledning af nogle udi det Aar 1659 opsnappede Breve; hvorvel nogle mene, at de Svenske, som frygtede sig for denne Mands alt for store Esprit, opdigtede saadant, for at skille sig af med ham, og tilligemed at bemægtige sig hans Midler, som han havde bragt med sig til Skaane, tilligemed det herlige Sehfeldske Bibliothek, hvilket havde tilhørt den bekjendte Jørgen Sehfeld, og af Carl Gustav var foræret til Corfitz Ulfeld q); hvorom alting var, saa er dette vist, at han blev arresteret udi Malmø.

Di

q) Memoires de Terlon. Dette Bibliothek, som tilhørede Jørgen Sehfeld, var et af de prægtigste i Danmark, saavel i Henseende til dets Størrelse, som til de rare Manuscripter, hvoraf det bestod. Ulfeld, som af Kong Carl havde faaet det til Foræring, bød sig til at give Sehfeld det tilbage for 6000 Rdlr., men han vegrede sig derfor, endskjønt det var langt mere værd, hvorudover Ulfeld bragte det med sig over til Skaane.

De Svenske Commissarier, som bleve beskikkede til at examinere hans Sag, var Johan Gyldenstjerne og Gustav Soop, hvilket sees af en egenhændig Commissarii-Stævning, undertegnet af samme Herrer, og som begynder med disse Ord: Kongl. Majestäts paa denne Tidh tilförordnada Commissorialrätt i Malmö, hälser Eder högwåhlborne Herr Greffwe Corfitz Ulfeld, så och högwåhlborne Grefwinna Eleonora Christina &c r). Medens denne Proces varede, stillede Ulfeld sig an, som han var rørt af et Slag, og bleven dum, og det med saadan Bestandighed, at hvor megen Umage man gjorde sig, kunde man ikke faae et Ord af hans Mund, hvorudover hans Gemahl Christina Eleonora forsvarede Hans Sag med en utrolig Veltalenhed for Retten i Malmø, skiøndt man kan sige, at den lange Oration, som anføres af Rousseau de Valette, er hans egen Fabrique; thi den er alt for pedantisk, for at være gjort af Madame Ulfeld; Autors Urigtighed sees ogsaa heraf, at han siger, samme Tale at være holden til Raadet i Malmø, da dog Sagen stod under en Kongelig Commission. Medens denne Proces varede, døde Carl Gustav, og Ulfeld blev af Regieringen i Stokholm frikjendt, enten, saasom man efter Kongens Død ikke vilde examinere denne vigtige

Sag

r) Lit. Citat. Malmoge 21 Oct. 1659 autogr. Mscr.

Sag alt for nøje, eller, fordi man havde ikke Beviis nok i Hænderne mod den Anklagede, og han skedse fremfoer udi sin Rulle med at agere en Maalløs, og at holde sig ved Sengen. Men hans Svoger, og hemmelige Fiende Hannibal Sehsted, da han fik Kundskab om denne Frikjendelse, da, for at hindre, at Ulheld ikke skulde komme i forrige Stand igjen, gjør han en Rejse til Stokholm, ladende, som det skede for at intercedere for sin Svoger. Han begiver sig da til Greve Peder Brahe, og begjærer af ham, at Ulfelds Dom ikke maatte saa hastigen kundgjøres, men sig først leveres, paa det at han selv kunde levere sin Svoger den, og derved tilvejebringe Venskab og Forligelse. Men, da han havde faaet Dommen, indbildte han de Franske og Engelske Gesandtere Terlon og Sidney, at Ulfeld var bleven fordømt, og bad dem skriftlig, saasnart som muligt, at kundgjøre ham saadant, paa det han i Tide kunde redde sig med Flugten; Dette skede ogsaa, hvorudover Ulfeld practiserede sig ud af sin Arrest, og flygtede over til Sjælland. Saaledes bliver denne Historie fortalt af Pufendorff a). Men man kan have Aarsag at tvivle om Historiens Rigtighed, efterdi den Franske Ambassadeur Terlon alene derom saaledes taler: Dersom han havde haft Tillid til de Forsikringer, som jeg havde givet ham om Kongens af Sver-

a) Pufend. Hist. Carl Gust. Lib. 6.

Sverrigs Godhed og Villie at sætte ham i Frihed igjen, havde han undgaaet denne Ulykke, som ham siden vederfoer, og man havde ikke siden confisqveret hans Gods baade i Danmark og Sverrig. Hvormed overensstemmer Autor til det Skrift kaldet Ulfelds Practiker, som derom saaledes taler t): Hvis han kunde have blevet 8 Dage længere udi sin Arrest, havde han kunnet komme paa fri Fod igjen, efterdi Enkedronningen Hedevig Eleonora havde tillige med Raadet underskrevet hans Frikjendelse paa den selv samme Tid, som han tog Flugten; Saa at derudover, hvor tilforladelig end Pufendorff holdes udi Caroli Gustavi Historie, saa kan man have Aarsag at tvivle om denne Beretning, med mindre man vil sige, at Mr. Terlon har intet villet melde derom, for at spare Hannibal Sehsteds Reputation, thi det havde sandeligen ingen Zirat blevet i samme Mands Historie.

Men enten det var ved Hannibal Sehsteds List, eller af egen Drift, at Ulfeld hemmeligen undveeg fra Malmø, saa kunde denne Flugt ikke skee paa ubeleiligere Tid end just, da hans Frikjendelses Dom var falden, ej heller til ubeleiligere Sted end Kjøbenhavn, hvor den store Revolution og Souverainetetsverk var i Gjerde. Hans Flugt fortælles saa-

t) Machinat. Succinct. narrat. pag. 28.

saaledes: han lod nogle vrinske Heste løs udi næste Stald, og da Vagten løb hen for at stille de samme, undflyede han udi en Præstehabit, som han selv havde gjort, og kom i en Baad over Søen til Kjøbenhavn. Alle gjorde Øjen over denne farlige Mands Ankomst, just paa samme Tid, da man arbejdede paa et Verk, som efter Anseelse ingen mere vilde bemøje sig at hindre end han. Man siger da, at han af Kong Friderik strax blev arresteret, ogført til Rosenborg Slot, men jeg finder, at han har med de fleste af Adelen underskrevet den Contribution, de paa Rigsdagen den 19 Sept. bevilgede u), hvoraf synes troligt, at man ikke strax maa have arresteret hans Person, men ladet sig nøje med at holde et vagtsomt Øje med ham, at han ikke skulde kunde undflye. Det var ogsaa en Sag at tage i Betænkning for Kong Friderik, efterdi Ulfeld var bleven restitueret in integrum ved den Roskildske Fred, og derfore efter den Kjøbenhavnske Fred syntes at være i samme Stand, som andre Skaanske Herremænd: vel er sandt, at den Artikel, angaaende hans Restitution, var endda uafgjort ved den Kjøbenhavnske Fred, og Tingen var suspenderet indtil Processens Udfald i Skaane; men den Sag gik ikke Danmark an, men Sverrig alene; thi han havde siden den Roskildske

Fred

u) Propositio Nobilit. Comitiis Hafn. 19 Sept. 1660 mannscr.

Fred intet Fiendtligt øvet mod Danmark, tvertimod, det som han var actioneret for i Sverrig, var noget, som han beskyldtes at have villet practicere i Faveur af Danmark; det er derfor best at gaae reent til Werks, og grunde denne hans Arrest paa politiske Aarsager, helst saasom man kan sige dette til Kongens Forsvar, at ingen Potentat, hvis Rige var i den Situation, som Danmark paa samme Tid, havde forsømt at tage deslige Præcautioner, og til en Tid at holde i Forvaring en Mand, hvilken foruden dette, at han stedse havde ladet sig tee en Fiende af det Kongelige Hus, kom til Kiøbenhavn just paa den allerubelejligste Tid, da den store Regjerings Forandring var i Gjerde, saa at man derfor ikke har nødigt at skride til saadan Fiction, som af Historien og Fredstractaterne røber sig selv.

Ulfeld blev saaledes først sat i Forvaring paa Rosenborgs Slot, hvor han dog ikke længe forblev; thi, saasom det store forehavde Værk kom i fuldkommen Drift, fandt man ikke raadeligt, at lade denne farlige Mand blive udi Kiøbenhavn, og derfore lod ham med Frue bringe til Bornholm, hvor de udi 9 Maaneder og 13 Dage vare tilsammen og betjenede hinanden, men siden udi 6 Maaneder sadde separerede fra hinanden, som Madame Ulfeld selv vidner x). Aarsagen til denne Separation maa have været det

An-

x) Inter opuscula Eleonoræ manuscr.

slag Ulfeld havde at salvere sig med Flugten, hvori han blev greben, og derfor haardere forvaret end tilforn. Oberste Fuchs, som da var Commendant sammesteds, var udi denne Arrest ikke mindre end lemfældig mod sin Fange, hvorudover Ulfeld fattede det store Had mod samme Mand, hvis Virkning skal siden fortælles. At Ulfeld maa have besværget sig over Fuchses Haardhed hos Kongen, sees deraf, at Grev Rantzov blev skikket til Bornholm for saadant at examinere. For samme Ranzow beklagede Ulfeld væmodigen sin Tilstand, og tilbød sig at indgaae alle de Conditioner, som Kongen forlangede, om han maatte sættes i Frihed igjen. Ved samme Grev Ranzows og andres Forbøn kom det saa vidt, at ham blev Frihed lovet med de Vilkaar, at han skulde reversere sig til, aldrig at foretage noget, som i Fremtiden kunde være hans Majestet til Nachdel, og ikke uden Forlov reise udaf Riget, langt mindre gaae i fremmed Tjeneste. Der siges da, at Ulfeld, førend han gav denne Forpligtelse fra sig, consulerede sin Frue, og at hun derpaa svarede:

Rebus in adversis facile est contemnere mortem,
Fortius ille facit, qvi miser esse potest.

Dog beqvemmede han sig til at gjøre en Afbigt af saadant Indhold y) Stor-

y) Deprecatio Corn. Ulf. dat. Hammershuus 27 Oct. 1661.

han lod føre de Fangne fra Hammershusslot paa Bornholm til Kjøbenhavn, hvor Ulfeld, saavel som hans Gemahl, anlangede, og da for Grev Ranzow, Feltherren Skak, samt Cantzler Reetz repeterede forrige skriftlige Fortrydelse, og bekræftede den samme med Eed og skriftlig Revers, saaledes lydende:

Eftersom Hans Kongelige Majestet sig naadigst haver ladet befalde z) ved des Kongelige Raad, nemlig Hr. Christian Rantzow Greve til Ranzow, Ridder og Herre til Bredenberg, Hr. Hans Schack, Rigets Feltherre, Hr. Peter Reedtz, Kongelige Majestets Cantzler, samt Theodorus Lenthe, Tydsk Cantzler, og Christoffer Gabel, Rentemester, paa min Supplication mig adskillige store Forseelser af Kongel. Naade at efterlade, anseende, at dersom efter Retten skulde være forfaret, som jeg høiligen var anklaget for min naadige Herre og Konge, det mig desværre vilde have faldet alt for tungt dertil at svare ved en Procesś og retmæssig Tiltale, som Hans Kongelige Majestet for forrige Procesś kunde have videre mod mig at anstille, Som og Hans Kongel. Majestet haver entlediget mig

z) Lit. Revers. Corn. Ulf. Hafn. 22 December. 1661 manuscr.

mig fra den Tyngsel jeg i mit Fængsel haver været under, og naadigst haver ladet falde og efterladt min Brøde; da takker jeg hans Kongel. Majestet paa det allerunderdanigste for saadan Kongelig Clemence og Naade, og hermed qvitterer, oplader og afstaaer til Højstbemeldte Hans Kongelige Majestet og Kronen alt det Gods, jeg haver haft her i Sjælland, det være sig rørendes eller urørendes; dog mig forbeholden, hvis Gods jeg udi Fyen saavel som i Jylland efter afgangne vor Fru Moder, Fru Christine Munk, arveligen kunde tilfalde; efterdi jeg for adskillige Aarsagers Skyld, endog for Svaghed, befinder mig ubeqvem til at befatte mig med Rigets Sager, da bepligter jeg mig hermed at betee min underdanigste troskyldigste Pligt mod Højstbemeldte Hans Kongelige Majestet og disse Riger, ikke at begive mig nogensteds hen, uden det skeer med Hans Kongelige Majestets Bevilling og Tilladelse, saa og altid mig, som en ærlig tro Undersaat skikke og forholde. Hvilket altsammen, som her ovenfor er anført, jeg forpligter mig ved min Adelige og Grevelige Byrd, Ære, Tro og Love at efterkomme og at holde, som jeg og redelig og oprigtelig holde skal, udi den underdanigste Tilforsigt til Hans Kon-

gelige Majestet, at han vil være og forblive min naadige Herre og Konge. Til Bekræftigelse under mit Zignet og egen Haand. Datum Hafniæ, den 22 December 1661.

Corfitz Greve af Ulfeld.

Af denne Revers, hvorefter man kan corrigere dem, som findes i trykte Bøger, og som differere saavel udi Materien som i Dato, seer man med hvilke Conditioner Ulfeld blev taget til Naade igjen.

Men Ulfeld kunde ikke skikke sig i den nye Regjering, ej heller beqvemme sig til den Underdanighed, hvortil han havde forpligtet sig: hvorudover han søgte om at komme ud af Riget, og til den Ende bad Kongen om Frihed at rejse til Badet i Aken. Da saadan Frihed var ham accorderet, rejsede han med sin hele Familie til Amsterdam, hvor han opholdt sig nogle Maaneder. Da han der fik at vide, at den forrige Bornholmske Commendant Fuchs var til Brugges i Flandern, forskrev han sin ældste Søn Christian fra Paris didhen. Denne tog saaledes sin Tempo i agt, at da Fuchs kom kjørende paa Gaden, nærmede han sig til hans Carosse, og efterat han havde hilset ham venligen, stak ham en Dolk i Livet og derpaa tog Flugten, saa at man ikke fik ham fat. Alle mærkede strax, at dette Mord var skeet ved Faderens Indskydelse, for at hævne sig over sit haarde Fængsel paa Bornholm, ikke desmindre søgde dog

Ul-

Ulfeld at gjøre sig uskyldig i en Skrivelse til Kong Friderik, at saadant var skeet ham uafvidende, og at denne Ulykke havde alene rejset sig af en særdeles Tvistighed mellem Fuchs og hans Søn.

Men man havde neppe faaet Tidende om Fuchses Død, førend man fik Kundskab om et farligt Anslag, Ulfeld havde i Sinde mod Kongen; samme Anslag blev insinueret til Churførsten af Brandenborg, og fortælles Historien i Puffendorfs Brandenborgske Krønik saaledes:

Da Ulfeld var i Nederlandene, gav han en Brandenborgsk Herre, Otto Sverin, tilkjende, at han havde vigtige Ting at aabenbare Churførsten men som han ikke kunde føre i Pennen, eller skriftligen communicere. Da Churførsten blev derom underrettet, affærdigede han Alexander Span til Ulfeld, for at høre, hvorudi saadanne vigtige Ting bestode, gav ham ogsaa Breve med til Forsikring om sin Villie, at saadant kunde til Span betroes; Span fandt Ulfeld til Bruges i Flandern. Da de komme i Samtale sammen, forlangede Ulfeld først edelig Forsikring, om ingen at aabenbare sit Andragende uden Churførsten selv. Da saadant var skeet, gav han tilkjende, at den hele Danske Adel, tillige med Geistligheden, og endeel af Almuen var misfornøjet med den ny Regjering, og at de fleste Herremænd og Præster havde for ham ladet sig mærke med

saadan Misforneyelse; og at de ikke længer kunde leve i denne Stand. De havde ogsaa forlanget, at Churførsten vilde assistere dem udi deres Forsæt, og forfremme den Opstand, som de havde i Sinde at giøre imod nærværende Regiering. Dette, sagde Ulfeld, havde han selv raadet dem fra, og formanet dem til Taalmodighed, ja foreholdet dem, at de maatte vel betænke sig, førend de foretoge en Sag af den yderlige Vigtighed. Deslige Formaninger havde vel udvirket saameget, at intet endnu var foretaget, men han frygtede, at saasom det var fornødent, at forsyne sig med fremmede Potentaters Hjelp, de da vilde addressere sig enten til Frankrig eller Sverrig, hvilke for deres egen Interesse ikke vilde vegre sig for at imodtage deres Tilbud. Udi den Henseende haver han fundet for got at give Churførsten frem for alle Potentater saadant tilkjende, endel saasom han til ingen Potentat bar større Affection, endel ogsaa eftersom, om Danmark skulde have en fremmed Konge, ønskede man dertil heller en fra Tydskland, end fra noget andet Sted. Han forsikrede derhos, at, hvis Churførsten havde Lyst til den Danske Krone, vilde han mage det saa, at den skulde af Indbyggerne blive ham offereret, og tilligemed undervise ham, hvorledes saadant allerbeqvemmest kunde skee, og hvilke Conditioner han selv vilde betinge sig. Dog bad han, at saadant maatte holdes hemmeligt, thi han

vil-

vilde ellers miste al sin Velfærd og sit Gods udi Riget a).

Man seer heraf, hvor meget Ambition kan forblinde end de allerskarpsindigste Hoveder; thi det er vanskeligt at sige, om dette Forslag var meer lystværdigt end vaarligt; thi endskiønt een og anden af Adelstanden kunde hemmeligen lade sig merke med Misfornøielse over Regieringens Forandring, saa burde han, som en Statsmand, af Historiers Læsning og Erfarenhed have lært, hvor lidet man paa saadan hemmelig Knurren kunde grunde et Foretagende af den Vigtighed; thi, naar det handles om at sætte Liv, Ære og Gods paa Spil, saa tager man Tingen i Betænkning, og lader Anføreren redde sig ud af Sagen, som han best kan. At jo ellers en stor Deel af Adelen var misfornøiet med Regieringens Forandring, kan man ikke nægte, med mindre man vil henfalde til yderste Hykleri, og sige, at de med Behag for Rigets Beste og Rolighed saae sig skilte ved deres Fortrin for de andre Stænder, og deres Jura og Herligheder underkastede Regentens Villie og Velbehag; men at deres Misfornøielse gik saa vidt, som Ulfeld bildte sig ind, er ikke let at troe, helst saasom de liden Vigueur eller Iver havde ladet see i Begyndelsen, da de kunde giøre Modstand, og det uden at passere for Criminels; tilmed seer man ikke,

at

a) Pufend. de rebus Brand. Lib. 9. Sect. 55.

at Ulfeld har havt nogen i Ledtog med sig, eller hans foregivne Creditiv har været forsynet med nogens Underskrift, der kunde vise, at han var den Danske Adels Plenipotentiarius, hvilket var høiligen fornødent, for at bevæge en fremmed Potentat til at indvikle sig i saadant farligt Foretagende. Allermeest var det vanskeligt at bilde nogen ind, at denne Misfornøjelse strakte sig ogsaa til de andre Stænder; thi Geistligheden og Borgerskabet havde selv befordret Regieringens Forandring, og Kongen havde siden den Tid aldeles ingen Anledning givet dem til Misfornøjelse, og Bønderne kunde naturligen ikke andet end finde deres Regning, og vente deres Tilstands Forbedring ved Proprietariernes Indskrænkelse, saa at derfore de Præster, som Ulfeld omtaler, maa ikke have været andre, end hans egne, som have snakket ham efter Munden, og sagt det, som de intet meenede med. Foruden dette var det selsomt af en saa stor Statsmand, at addressere sig til en af Kong Frideriks beste Venner og Allierede, og derforuden en saa bekjendt genereux Herre, som Friderich Wilhelm, Churførsten af Brandenborg, hvilken han maatte forudsee ikke alene at ville misbillige saadant Foretagende, men endogsaa finde sig obligeret til at give Kong Friderik det samme tilkjende; tilmed, om Høistbemeldte Churførste havde været af Naturel, som Carl Gustav, Ludovicus 14. og andre der

holdte

holdte for, at de alene vare komne til Verden, for at undertvinge Nationer, og at det hele Menneskelige Kjøn var givet dem til Priis, saa havde dog hans egen Forsigtighed og Erfarenhed i Statssager fraraadet ham at bemænge sig udi denne Sag; thi ingen Potentat havde tilstedet Danmarks Forening med Brandenborg og Preussen, saa at han foruden Kong Friderik havde faaet baade Keiseren, Frankrig og Sverrig til Fiender, og consequenter intet andet tilveiebragt sig ved saadant Tog, end sin Reputations Forliis.

Udfaldet blev derfore ogsaa, ligesom Ulfeld burde have forestillet sig det; thi Churførsten, saasnart han fik Kundskab derom, lod han ved Førsten af Anhalt begiære af Kong Friderik, at han vilde skikke ham Ditleff Ahlefeld, hvilken han aabenbarede den hele Sag, men begiærede derhos, at hans Navn maatte ikke nævnes. Sagen blev paa nogen Tid holden hemmelig, saasom man haabede, enten at Ulfeld skulde komme tilbage, eller man imidlertid skulde finde Lejlighed til at bemægtige sig hans Person. Men som dette slog feil, blev han for Retten dømt, at hans høire Haand skulde afhugges og skilles fra Kroppen, Kroppen at deles udi fire Parter, hans Familie at forvises Rigerne til evig Tid, hans Hus i Grund nedrives, og alt hans Gods at confisqeres.

Dom-

Dommen, som blev publiceret den 24 Juli 1663, lyder saaledes b):

Eftersom Grev Corfitz Ulfeld i steden for at erkjende den Kongelige Pardon og ufortiente Naade, som ham er vederfaren, i det han efter underdanigst Deprecation af sin Arrest er bleven frigiven, paa en forsætlig og forræderisk Maade, saavel mod den corporlige og skriftlig aflagde Hyldingsed, hvormed han som en Arveundersaat har forpligtet sig til sin Herre og Konge, som den frivillige og skrifte udgivne Revers, er befunden at have ført farlige Anslag mod Kongens Person og Riget, for at bringe det under fremmed Herskab, og tilligemed har søgt at ophidse Undersaatterne til Rebellion, og foregivet falskeligen, at den hele Adel og Geistlige Stand, samt de fleste af Almuen vare misfornøjede med Regjeringen, hvorved han har intenderet at skille sin Arve-Konge og Herre fra Zepter og Krone, og Undersaatterne fra deres Velstand og Rolighed, for saadan hans gruelig Misgjerning dømmes han til at lide efterfølgende Straf. 1) Skal Greve Corfitz Ulfeld degraderes fra sin Stand og Værdighed, og hans Vaaben skal for ham, hans Børn og alle deres Descendenter

b) Sententia Ulf. Hafn. 24 Julii 1663.

Signeter brydes af Skarpretteren, og alle andre af hans Slægt ikke ingen Prædikater. 2) Hvis man nogensteds kan bemægtige sig Corfitz, tilforn kaldet Grev Ulfeld, hans Person, da skal ham den højre Haand som en Menedig afhugges; dernæst Hovedet, og sættes paa en Stage paa et offentlig Sted, hvor Hans Majestæt finder for got. 3) Skal bemeldte Corfitzes Legeme deeles i 4re Dele, og enhver Del sættes paa en af de fornemste Bastioner af Hans Kongelige Majestæts Residentz Fæstning. 4) Skal bemeldte Corfitzes og hans Børns Gods være confisqveret, naar tilforn al bevislig Gjeld af samme Gods er bleven betalt. 5) Ingen af denne Corfitzes Børn maa herefter under Livsstraf lade sig inde finde udi Hans Majestæts Riger, Fyrstendømme eller Lande. 6) Et af ovenbemeldte Corfitzes Huse, som Hans Majestæt selv udvælger, skal nedrives og aldrig igjen opbygges, Men en Støtte skal paa Grunden oprettes, hvorpaa skal graves Aarsagen, hvorfor saadant er skeed. 7) Ifald man ikke skulde kunne bemægtige sig samme Corfitzes Person, saa skal Executionen skee paa hans Effigie, saaledes som er sagt, og imidlertid en vis Sum Penge efter Hans Majestæts Godtbefindende sæt-

tes

tes paa hans Hoved for den, som kan bringe ham enten levende eller død.

Denne Sententz blev offentligen oplæst i Kiøbenhavn den 24 Juli, og blev Dagen derefter opslaaet et Kongeligt Patent, hvorved alle og enhver blev befalet, at hvis nogen havde nogen Kundskab om Ulfelds Forræderi eller Anslag, da strax under Livs Æres og Godses Straf at give saadant tilkiende, ligemaade, hvis nogen havde af hans Breve, Gods, Meubler eller andre ham tilhørende Sager, eller vidste noget derom, skulde de det strax give tilkiende, og de som havde retmæssig Gield at fodre hos ham, skulde strax efter dette Patents Publication anmelde sig hos Generalprocureuren. Men de, som vare uden for Staden, og uden vidste noget af hans Anslag, eller havde noget af hans Sager, skulde under samme Straf inden 4 Uger give saadant tilkiende. Iligemaade de som vare hans Creditorer, med mindre de vilde miste deres Fordring. Prisen for den, som kunde bringe Ulfeld levende, blev sat til 20000 Rixdaler, og 10000 bleve lovede dem; som bragte ham død; Breve bleve derpaa skikkede til adskillige Potentater, og Bud afferdigede til adskillige Lande, hvilke fundne hans Frue i Engeland, og førte hende til Kiøbenhavn, hvor hun i mange Aar blev siddende fangen, som siden skal fortælles. Men Ulfeld selv blev forgiæves efterlebet, hvorfore efter afsagde Dom hans

Gods

Gods blev confisqveret, og Straffen blev ovet paa hans Effigie; hans Vaaben blev af Skarpretteren sonderbrudt, hans Hoved og hoire Haand sat paa Raadhuset, og det ovrige hængt paa Volden, og endelig paa den ode Plads, hvor hans Hus havde staaet, en Stotte opreiset, hvorpaa disse Ord gravne:

Forræderen Corfitz Ulfeld til ævig Skam og Skiændsel.

Ulfeld troede sig derpaa ingen Steds sikker men flygtede fra et Sted til et andet, og paa Reisen gav sig ud for sine Sonners Hofmester. Udi Basel opholdt han sig ubekiendt 4 eller 5 Maaneder, og imidlertid var moxen stedse syg: Men som han hørte, at man allevegne ledte efter ham, fandt han sig der ei heller sikker, hvorfor han om Natten begav sig paa en liden Baad for at reise over Rhinstrømmen til Brisac, men han havde neppe reiset 2 Mile, forend han blev igiennemtrængt af en hæftig Kulde, hvoraf han i Februario 1664 døde udi hans Alders 60 Aar. Hans Legem blev bragt udi et Kloster ved Neuburg, hvorfra hans Sønner siden lode ham føre, og begrove Legemet hemmeligen under et Træ.

Saadant Endeligt fik Corfitz Ulfeld, fordum Danmarks Riges Hofmester, Christiani 4 Svigerson, og een af de mægtigste, rigeste og skarpsindigste Mænd, som ere at finde i Historien. Hans store Qvaliteter opvakte den overvættes store Ambition hos

ham

ham, som styrtede ham i Ulykke. Den Ære og Anseelse, han havde været udi under Christiano 4) foraarsagede, at han efter samme Konges Død ikke kunde leve i Dependence, og som ham syntes, at det var ham for lidt at være den højeste Undersaat i Begyndelsen af Friderici 3 Regiering, saa kunde han allermindst skikke sig udi den paafulgte Regierings Forandring, saa at Tidernes Conjuncturer gave Materie til den Ild, som bred laa hos denne højhiertede Mand til hans Undergang og Fordervelse. Han var ellers, som gemenligen højhiertede Folk ere, høflig og venlig mod sine Undermænd, havde Faderlig Kiærlighed til sine Børn, og elskede og estimerede sin Gemahlindes Adoration. Hans Politesse var saa stor, at han derved indtog alles Hierter. Blant andre Exempler paa samme Qualitet anføres dette, at da han var bleven forlovet med Eleonora Christina og paa samme Tid havde faaet en Byld paa sit ene Been, tog han i Betænkning at gaae i Seng med en Frøken af Kongelig Blod, førend han var bleven cureret e); hvorfor han gjorde en Reise til Frankrige for at give sig i en erfaren Chirurgi Hænder, som den Franske Ambassadeur Comte d'Avaux recommenderede ham. Kort at sige, Corfitz Ulfeld var en Mand, hvoraf Danmark i Henseende til hans Lærdom, Skarpsindighed, Erfarenhed udi Statssager og

Be-

e) Carol. Oger. it. Dan.

Politesse stedse kunde have bryklet sig. Men hans overvættes Ambition og Hevngierrighed forblevede al ring, og forlede ham indtil Rebellion og Utroskab; saa at man kan sige, med alle de rare Qvaliteter han besad, fortjente han ikke bedre Endeligt. Han efterlod sig 4 Sønner, nemlig Christian, Ludvig, Corfitz, og Leon, af dem ere de 3 første døde uden Livsarvinger. Men Leon efterlod sig Børn, og er den bekjendte Corfitz Greve af Ulfeld, som endnu lever, og er Keiserlig Minister, hans Søn.

Hvad Madame Ulfeld angaaer, da, saasom hun er ikke mindre bekjendt i Historien end hendes Herre, saa vil jeg her i sær anføre hendes Historie, hvortil mig ere communicerede nogle Materialier saa vel af Doct. Otto Sperlings den yngres Manuscript, som af adskillige andre skrevne Documenter, item hvad denne navnkundige Dame selv om sin Skjæbne har antegnet.

Leonora Christina, Kong Christian den Fierdes Dotter med Fru Kirstine Munk, er født paa Friberiksborgs Slot den 22 Julii 1621. Da hun var 7 Aar gammel, blev hun efter Kongens Villie forlovet med Corfitz Ulfeld, som da var Kongens Kammerjunker. Imedens denne Forlovelse varede, friede en Førster af Huset Fransiscus Albertus d) til hende udi hendes 12te Aar; men hvor

d) Sperling. vita Eleonoræ Manuscr.

hvor fordelagtigt end saadant Parti kunde være, og hvormeget hun end dertil blev raadet, vilde hun dog ikke staae fra den Forlovelse som var sluttet med Ulfeld. Imidlertid blev hun med stor Flid opdragen, saa at hun lærede foruden Fruentimmersager adskillige Sprog og Konster, nemlig Tydsk og Fransk, item Musiqve, Regnekonst, Ridsen og andet deslige, hvorudi hun saavel ved hendes Flid, som naturlige Capacitet saaledes tiltog, at hun distinguerede sig blant alle hendes Sødskende, og derfor af Kongen var mest elsket. Da hun var 15 Aar gammel, havde hun Bryllup den 9 October Anno 1636 med Corfitz Ulfeld, som var Ridder og Statholder i Kiøbenhavn.

Efterat hun var kommen i Ægteskab med Corfitz Ulfeld, fordrev hun siden Tiden med adskillige slags Exercitier, enten ridsede eller øvede sig i Musik paa Harpe, Fløjte ꝛc. diverterede sig ogsaa med at reise paa Jagt og lege Bold. Da hun var bleven 21 Aar gammel, begyndte hun at lære det Latinske Sprog, hvorudi Doct. Otto Sperling den ældre var hendes Læremester. Hun lærede da ogsaa Italiensk, hvorudi hendes Mand hende underviisede, og lærede hun det ene med det andet med en utrolig Hastighed. Sperling den yngre vidner e), at hun var af den Capacitet, at hun kunde paa engang synge en Psalme, skrive en anden, og tilligemed give Agt paa alt,

e) Otto Sperling vit. Eleon. Manuscr.

alt, hvad som forrettedes i Huset: Hun fulgte med Ulfeld i hans fleste Gesandtskabe, saasom til Holland Anno 1646, og strax derpaa til Frankrig; men til Engeland rejsede hun alene, og derefter til Holland igjen med hendes Herre 1649, af hvilke saavel som af paafølgende udenlandske Rejser hun lærde at kjende Verden, erhvervede Kundskab endogsaa i Stats-sager, og formedelst hendes Forstand og Videnskab kom i Anseelse blant Fremmede.

Det Spanske Sprog begyndte hun at lære, da hun opholdt sig i Straalsund, og visede hendes Mand mellemstunder, naar han havde Lejlighed, hende Grunden dertil, saa at hun efterfølgende Aar saaledes forfremmedes derudi, at hun udi det Aar 1654 oversatte paa Dansk en liden Spansk Bog kalden Matthias de los Royos. Hendes Færdighed udi det Franske sees af hendes Oversættelse af den Roman kalden Cleopatre, og udi det Tydske af adskillige ziirlige Tydske Vers, som hun haver gjort, og lod hun see særdeles Prøver paa hendes Capacitet og Veltalenhed, da hun for Retten i Malmø agerede Ulfelds Sag.

Dette maa være nok talt om hendes naturlige Forstand og Videnskab; hvad hendes Liv og Levnet angaaer, da er det en Kjæde af idel Elendighed. Førend hun blev giftet med Corfitz Ulfeld, spiisede hun dagligen med de andre Børn og deres Hofmesterinde Karen Sehsted, Hannibal Sehsteds Søster, ved

Kon-

gens Taffel. De førte og saaledes tillige med Moderen Titel af Grevinder til Slesvig Holsteen, og vare tilligemed hende indførte udi de offentlige Kirke-Bønner strax efter de Kongelige Prindser og Prindsesser. Da Moderen 1630 kom i Unaade f), blev hen- [illegible] de [illegible]

f) Jeg har tilforn af adskillige Hoveddocumenter søgt saa meget, som muligt, at oplyse denne forhen mørke Historie om Fru Christine Munks Fald. Af et Brev dateret Antwortskov den 23 December 1636 seer jeg, at Kongens Unaade mod hende har da været paa det høieste, og, som samme Brev tiener til videre Forklaring af Historien, vil jeg det her anføre efter en Brevens Copie, som mig er communiceret. Brevet lyder saaledes:

Danmarks Rigis Maas (skal være Rigets Marsk, nemlig Jørgen Urne) til Hænde.

Efter at Fru Ellen stakked Tiid siden kom hid til Byen, og blev der nogle Dage, forend hun vilde lade nogen viide det. Da hun nu merkede, at ingen bekymrede sig derom, da overtalede hun Hofprædikanten dermed, at hun sooer, at hun aldrig skulde giøre mig noget imod, at han gik op til mig, og bad mig, at jeg skulde stæde hende til Ords, hvilket jeg i Længden bevilgede, med den Condition, som før omrørt er. Da hun nu kom op paa Slottet, holdt hun sig nogle Dage be-

de saadan Titel fratagen, og alene befalet, at hun skulde kaldes Fru Kirstine til Boller; men jeg fin- der

bestedentlig, men begyndte strax derpaa at fortroe hver Mand, hvem hun kom til, hvor ligt det Barn var mig, som hun havde hos sig, (Barnet var Dorothea Isabella, hvis Fødsel Kongen havde mistænkt,) item sagde til Wibeke, hvor vel hun vilde føde hende, og lade hente Sprog- og Dantzemestere til hende, saa og saaledes stafere hende ud, naar hun blev stor, at hun intet skulde give de andre efter i nogen Maade. Udi de samme Dage understod hun sig, at lokke Grev Woldemar Christian ind til sig imellem Maaltiderne, hans Hoffmester uafvidende, og sætte Krog paa Dørren, saa at Hofmesteren intet skulde faae ham til hans Studia. Da nu det ene kom til det andet, skrev jeg hende til, som hosføjede Copie N. A. udviser. Hvad hun derpaa svarede, det findes derhos tegnet med B. Og, efterdi hun derudi blandt andet lod sig fornemme, at hun det med sin Eed vilde erholde, sig intet at have sagt de Ord, som Wibeke foregav, item at hun vidste intet af Rhingrevens Optog, og at hun vilde sende Brevet hen til Moderen, med sligt mere, hvorpaa jeg gav hende til Svar, eftersom hosføjede Copie, tegnet med C. udviser, udi den Mening, at efterdi hun var saa færdig til at sværge, da skulde hun sværge udi min og Hoffprædikantens Presence efter den Formular, jeg

der ikke, at Kongens Kjerlighed derved formindskedes med Børnene, undtagen til den sidste Dotter Do-
ro-

sendte hende ved Hoffprædikanten, hvoraf her ogsaa findes Copie med L. noteret. Da jeg nu hende Eden ved Hoffprædikanten tilskikkede, som derhos findes med N-E. da svarede hun derpaa, som Hoffprædikanten strax maatte skrive bag paa Eden, hvilket hun siden med sin egen Haand bekræftede, som samme Copie udviser. Efter hvilken Lejlighed jeg intet seer, hvorledes jeg med god Reputation og en god Samvittighed kan lade Fru Christine passere blant got Folk, og tilstede at hendes — skulde gaae i Arv med mine egne Børn, som man kan see Meningen, at nemlig i det, at den — mig med hendes Kanuter dagligen skantslikker, og haver turt sætte mit Navn og hendes sammen paa den Ring, hun gav den unge Hans Lindenow. Hvilket altsammen jeg har villet lade dig vide, paa det at saafremt der i Landet om samme Lejlighed bliver talet, at du da Tilstanden dennem kan lade vide, befalendes dig hermed Gud i Himmelen.

Anderschow, den 23 December Anno 1636.

Christian.

Af dette Brev sees, hvad Tanker Kongen har havt om dette sidste Barns Fødsel; man mærker, at Rhingreven haver i Tide undvigt, endel for at undgaae Kongens Vrede, endel ogsaa i Hen-
seen-

rothea Isabella g), hvis Fødsel Kongen havde mistænkt, og derfor skikkede hende udi et Kloster

 uden-

g) Man mærker dog, at Kongen ikke strax efter Fru Kirstines Fald maa have havt Affky for dette Barn thi jeg finder udi en af hans Almanakker af Aar 1632 disse Ord: den 21 Martii gaff jeg lylle Lyssken 600 Daler.

seende til Kronprindsen Christian 5., hvilken han tilforn højligen havde opirret, hvilket sees af Højstbemeldte Prindses tvende Breve, et til Kongen af Sverrig, og et andet til Rhingreven selv. Og, saasom samme Breve ere rare, og de samme give nogenledes Portrait paa denne udi Historien ubekjendte Mand, som dog har foraarsaget saadan Allarm her i Riget, vil jeg dem her anføre. Brevet til Rhingreven selv er paa Tydsk, og lyder saaledes:

Wir Christian von Gottes Gnaden zu Dannemarcken Norwegen, Wenden und Gothen, Printz. Gelangen in Erfahrung und haben genügigen Beweisthumb, welchermassen du Otto Ludwig, der du dig schreibest Reihngraffen, dig deines vorgegebenen Standes leichtsinnig vergessen, und unbesonner frevelmühtiger Weise verkühnet haben sollest von Unserer Printzligen Person dermassen schändliche Afterreden zu führen, die mit allem Deroselben von Gottes Gnaden habenden hohen Dignation und Würde, besondern auch dem von Ju-

udenlands; tvertimod man seer, at de alle have væ-
ret i forrige Agt og Anseelse, saa længe som Høist-
be-

Jugend auff nachgestrebten Ehren und redlichen Nahmen gröblig zu widerlauffen. Sonderlich aber solstu ausgeworffen haben, ob hättestu von einem dir von Uns zugebrachten Trunck dich übel befunden, und hieltest dafür, Wir hätten dir darin Gift bey und anbringen lassen. Ob Wir Uns nun wohl versehen gehabt, du würdest deinem prostitirten Cavalierstande (welcher auf kein böß Maul gewidmet, besondern in tapfern Thaten bestehet) solche unehrlich Vermöchtigung nicht angethan haben, und wohl versichert wissen, es werde die gantze ehrbare Welt von Uns ein anders und zwar unsere tragende Hoheit wohlgemäßige Achtung führen, auch kein redlicher Cavalier solchen von deinem vergälleten Hertzen ausgestürtzten verläumderischen Lügendichtungen einigen Glauben zulegen. Ueber das auch die Mittel von dem Allerhöchsten mit schuldiger Danckbarkeit erkennen, dadurch Wir einige von dir empfangene Offerts in andere genugsame Wege hatten abzufinden und zu widergelten; Derhalben auch wohl bedacht gewesen, der Zeit uns zu befehlen, und dich mit heroischem Gemüthe wie einen anbellenden Hund zu despectiren. Jedennoch, damit du in sothaner deiner Bosheit nicht stoltz werdest, und dir dabey eine stäte Sicherheit vermessentlich zusagest, so lassen Wir dir hiermit som-

bemeldte Konge levede, besynderlig Grev Walde-
mar og denne Leonora Christina; Men saasnart
Fri-

sonders wohl befügten Ernste wissen, daß Wir sothan dein unverschämtes, boshaftes Lästermaul zu seiner Zeit der Gebühr nach abzustrafen, und bis dahin dich mit deinen verlogenen Schand- und Schmähherzen so viel und lang für einem heimbdückischen Giftbereiter und unredlichen Meuchelmörder achten und halten, auch gegen alle redliche Cavaliers schelten und tituliren wollen, bis du das geringste deiner bübischen ausgegossenen Schmähungen, das dir dein Lebetag wohl mangeln und fehlen soll, über Uns zeugbar und wahr machen kanst! Uhrkundlich Unsers hierunter gesetzten Handzeichen und neben gedruckten Printzlsecrets. Gegeben auf dem Schlosse zu Malmø den 17 April 1629.

Christian.

Paa dette Brev havde bemelte Rhingreve den Dristighed at udfodre Prindsen til Duel, hvilket sees af et andet Brev, tilskrevet Kong Gustavo Adolpho, saa lydende:

C. 5tus.

Tilbyde den Stormechtige Højbaarne Første og Herre Gustaff Adolph, Sverrigis, Gottis og Vendis Konning rc. Salutem. E. K. Skriffuelse daterit Marienborg nest forleden 30 Augusti er
Os

Fridericus 3. kom paa Thronen, begyndte deres Soel temmelig at formørkes, og var dette ikke et li- det

Os vell behendiget, efftersom Vy nu deraf E. K. gode broder- og fetterlige Affection og dett Mis- hag E. K. thill Otto Lidvi Rhingreffuis ubes- kedne Procedere drager, gjerne fornummen, saa kunde Vy nu ikke videre forbigaae E. K. ven- broderligen at forstendige, att Vy af en samme Rhingreffuis Os tilschicht schriftliche ubesagdene invectif uformodentlig forfaret, hannem endnu til Offerflod den forrige sin optænkte Snak iche allene at vere gestendig, meden och sig at under- staae Os ferner efter sin Sedvane at angribe, saa och sig fra forrige sin optænkte Snak och Vo- ris derpaa billig och nødvendig følgende Retor- sion med et Cartel at vilde undlede och frasnige; om nu samme Rhingreffue end enten var af den Stand, at Vy Os ved hannem ligne; eller och af di Qvaliteter, at Vy hannem saadan Ære, som han Os formeffentlig om anmoder, gjøre vilde, dog, effterdi Vy hannem med Voris forrige och uomgengelige billige Retorsion for den schelbet og holdet haffuer, som hans effuer Os opdichtede Snak meriterer, og fordrer; da holde Vy Vo- ris Førstelige Reputation och Stand alt for ner, hannem och hans Anmodning paa ny saa vidt at respectere, medens vill haffue hannem nu som som før offtbemeldte sin opdichtede Snak i Var- men hjemb sendett, sig derfor tilbørligen at er- kler-

det Tr.denslag for d . ne h jhj te.c Dam., at hun i Begyndelsen af Dronning Sophia Amalia blev for-
bu-

klerre, eller och holdis for dend, saadan en bør ho.dis for, Voris rettmeßig Wris Redbning och forbemeldte Retorsion gemeß; hvortheden Vy hannem och endnú remittere. Vy vide derforuden vell, at ingen retschaffne Cavaliers nøjagtig mod saadanne Tilleg och Retorsien sig ved deslige Cartel, Udfluckter och sine Opdichtelsers Fornyelser, kan eller vill erklerre, meden fast heller ingen Erlig, Høj eller Laug noget videre och andet effterfiger, end hand veed god Besteed paa, och det som hand bevise. och gottgjøre kand och vill; med mindre hand saadant thil sig thage och derfor lide vill, som vederbor; och effterdi denne Sag er altelis criminal, reigser och af ingen Krigstjeneste da ere Vy venligen begjerende, att E. K. samme Rhingreffue for sig och Sverriges Rigisraad vill besteede och steffne, och Os om Tiden och Stedet, hvor samme Rettergang foretagis schall, med forderligste forstendige, paa dett Vi kunde Voris Fuldmegtige lade møde och hannem thiltale, och endelig Dom offuer hannem efter saadan Voris Beschyldning hente: Och ligesom Vi Os nochsom for Gud och Verden vide forsikrede, at han aldrig sin offuer Os udgydede och usandfærdige Tilleg schåll bevise eller gottgjørre, vide och Voris Herkomsts och Husis saa och Voris egne her till førte Actiones och Idrette
saa-

buden at kjøre lige ind paa Slotsgaarden med sin Carrosse, som tilforn var skeet. Hun havde Del siden

saa den gandsche Verden at vere bekjendt, at Wi iche twiffle, at jo ingen høj eller nedrig Stands-person till saadan samme Rhingreffuis Digter nogen Throe schall vilde eller kunde sette, saa formode Wi og forseer Os naboefortroeligen der till, at E. K. efter det ner Blotz og Naboschabis Forvantnis, saa och andre høje Respecter E. K. och Os imellem er, samme Rhingreffue heden holder til det, som E. K. effter sin Højbegaffuede Kongl. Prudentz och Discretion eragter, saa vel Retten i sig selv, som alle Potentater, Førster och Herrers Reputation och Interesse at udkreffue. Wi ville derimod altid villig findes thill alt hvis E. K. Velbefald, Ære och Kongel Respect kand geraade, och Os E. K. goede Broeder, Fetter og Svogerlige Affection, och den med sin Elskelige kjere Gemahl Voris Elskelige Frenke och gansche Kongl. Hus i Guds milde Beschyttelse naboeligen havde befallet.

Datum Malmøe Hus, den 23 Oct Anno 1629.

Disse Breve, som henhøre til at oplyse Fru Christine Munks Historie, haver jeg tilforn paa et beqvemmere Sted ikke kunnet anføre, efterdi de nyligen mig ere faldne i Hænder. Man lærer deraf denne Rhingreves Character, og seer hans Bisterhed imod Kronprindsen ved at paadigte ham

den i alle de Fortredeligheder, som Corfitz Ulfeld styrtede sig udi, og udi det Aar 1657 blev skilt ved den Titel af Grevinde af Slesvig Holsteen, hvilket sees af den Kongelige Forordning, som samme Aar udgik.

Men førend denne Forordning blev publiceret, og Hans Majestet skred til denne Resolution, lod han hendes Moder ordentligen beskikke ved tvende Herrer, nemlig ved Tyge Below og Krag, for at høre og fornemme, hvorpaa hun grundede den Titel af Grevinde til Slesvig Holsten, og hvad Adkomst hun kunde vise dertil. Denne Beskikkelse, saasom den er ikke mindre rar end curieuse, og tjener til at oplyse en Historie, som overalt hidindtil har været mørk og ubekjendt, eller defigureret med vanskabte Fabler, vil jeg den her anføre, som den blev forrettet af bemeldte

tven=

ham saadan hæslig Historie, og ved at udfordre ham til Duel. Bemeldte Breve vise ogsaa hans Navn, som tilforn har været ubekjendt, iligemaade, at han var flygtet til Sverrig Aaret for Fru Christines Fald. Hvad som var egentligen Aarsag til denne Bitterhed, han havde fattet mod Kronprindsen, er mig ikke bekjendt. Af paafølgende Historie synes troligt, at Prinds Christian maa have advaret Kongen om hans alt for frie Omgjengelse med Fru Christine, og derved sat ham i denne Bevægelse.

tvende Herrer, af hvis Relation mig er meddeelt en Copie af saadant Indhold:

Den 1 Januari 1657 mellem 11 og 12 Formiddagen ankomme vi underskrevne til Boller, og skikkede strax Bud til Fru Kirstine Munks, at ville tale med hende efter Hans Kongl. Majestets Befalning, hvorpaa hun lod bede os ved sin Foged at opkomme. Vi fuldte med hannem op til Borgegaardsbroen. Paa Broen mødte Velb. Verner Parsbierg os, og ledsagede os ind i Stuen. Da vi komme i Borgegaarden, blæste tvende Trompeter, indtil vi komme ind i Stuen til hende; saasnart vi vare indkomne, talede jeg Tyge Below til hende, sigende, at vi vare af Høistbemeldte Hans Kongl. Majest. hidskikkede at tale noget med hende, om hun vilde høre det alene, eller udi deres Nærværelse, som i Stuen hos hende tilstede vare, nemlig velbemeldte Werner Parsbjerg, hans Frue Helvig Arnfeld, og Jomfru Karen Galde; hvortil hun svarede, at hun var vel tilfreds, at de bleve tilstede. Derpaa refererede jeg hende de samme Formalia, som Høistbemeldte Kongelige Befalning i sig indholdte, begjerte derhos, at hun for os vilde fremvise, hvad Rettighed hun havde til den

Gre-

Grevelige Titel, hun førte. Hun svarede derpaa, at hun den sig ej selv havde tiltaget, men at den var hende given af Salig og Højlovlig Ihukommelse Christiano 4. Hun blev derimod af os tilspurdt, om hun da af hannem var gjort til Grevinde, eller om hun noget Brev af hannem derpaa havde; hvortil hun svarede nej, men hun kunde vel fremvise, at Højstbemeldte den Salige Herre hende saaledes kaldet havde, og det skriftlig under den Salig Herres egen Haand og Seigl. Bad os derpaa, vi vilde bie, og faae Middags Maaltid med hende, eftersom Bordet stod dekked, og gandske tilbereedt, saa vilde hun søge om noget, og vise os det: men vi undskyldte os; thi vi agtede os tilbage igjen til Vedel om Aftenen. Derpaa gik hun ind udi et Kammer fra os. Imidlertid talede bemeldte Adelige Fruentimmer med os, og berettede, hvor bange Fru Kirstine var bleven, da vi skikkede Bud op til hende, eftersom hun ej vidste, hvad det skulde betyde, men menede det havde været, efterdi Frøiken Eleonora havde været hos hende, af hvis Rejse hun sagde sig dog intet at vide, førend hun saae hende i Gaarden. De gjorde ogsaa Undskyldning derfore, at Trompetterne havde blæset i Gaarden, da vi vare

indkomne, sagde sig og der at være for Dorothea Galdes skyld, som de besøgte i hendes Svaghed. Fru Kirstine kom strax tilbage igjen med et Kongeligt aabed Brev under Højstbemeldte Kongl. Haand og Seigl, dekkede det øverste og nederste til med tvende Servietter, og lod os alleneste læse disse Ord; Den Velbaarne Fru Kirstine Munk Greffwinde til Slesvig Holstein. Videre vilde hun ikke lade os læse, men tog Brevet hastig bort, og lagde det tilsammen igjen, sigende, at det Øvrige kom intet derved. Vi spurdte, om hun vilde lade os see samme Brevs Datum, da befandtes det at være datered den 30 Juli 1630. Deraf kand I see, sagde hun, at den Salige Konge selv haver givet mig den Titel, endogsaa efter at jeg var kommen fra ham; og havde jeg aldrig begjæret at komme did, men efter min Moders Villie var det skeed. Hende blev dertil svaret, at man vel vidste, at den Salige Herre hende saaledes baade havde tituleret, og befalet hende saaledes at kaldes; Men vi vare nu didskikkede til at fornemme, om hun ej ved et sært Greve-Brev var gjort til en Grevinde; dertil svarede hun: nej aldeles intet; Men hendes Børn havde Keiserens Brev paa deres Titul, som de selv havde at

for-

forvare, men hvem det nu egentlig havde, vidste hun ikke. Hende blev derimod svared, at hvad Grev Waldemar var anbelangende, det vidste man vel, men at Døttrene havde saadanne Breve, det troedes ikke. Hun svarede, at hun vidste ikke rettere; thi saaledes sagde hun, at de havde berettet hende; dog kunde hun ikke sige det forvist; thi hun havde aldrig seet det. Hende blev igjen adspurdt, hvo samme Brev havde; hun sagde, at hun vidste ikke, hvo, enten Herr Corfitz Ulfeld eller en af de andre. Hende blev da Discours viis sagt, at Eders Majest. holdt Grev Waldemar for en Kejserlig Romersk Rigs-Greve, dog ikke af Slesvig og Holsteen. Det samme var ham og tilforn bleven sagt; thi Kejseren kunde ligesaa lidet præjudicere Ed. Kongl. Majest. Hus, som Ed. Kongl. Majest. Herr Fader. Hun svarede dertil, at hun havde det hørt, at Eders Majestet havde ladet ham det sige, og spurdte, hvad hans Titel da skulde have været. Dertil blev svaret, at dertil skulde vel Middel blive funden, med saa Skjæl, det saavidt var kommen. Hun spurdte fremdeles, hvad dette skulde betyde, eller hvad Hans Kl. Majest. med hende i Sinde havde; dertil blev svared, at os var ej meer bevidst eller denne

gang

gang befaled, end som vi tilforn sagt havde om Titelen og Navnet. Hun svarede, at hun havde intet andet derpaa at fremvise uden det, vi seet havde, og udi adskillige andre Kongelige Breve, da den Salige Herre hende det selv kaldet havde. Hun førte ikkun Navnet, og havde intet af Slesvig og Holsteen; hvortil blev svared, at desmindre Rettighed siunes hun at kunne have til Navnet at føre, som kunde komme maa skee Eders Kongelige Majestets Posteritet efter mange Aar til Nachdel; Dertilmed vare nuomstunder ej mere Grever eller Grevinder af Slesvig eller Holsten, men alleneste Førster og Førstinder. Dertil svarede Hun: Herre Gud! Da veed jeg, hvad min Fader hedde. Hende blev ogsaa sagt, at Eders Majestet havde ogsaa i ... ummet, at hun skriver sig: Vi! da dog ingen Kejserlig Greve udi Tydskland det gjør, hvortil hun intet svarede, men beklagede sig i saa lang Tid at forfølges endogsaa af Herr Hans Lindenow. Hende blev dertil svaret, at Eders Majest. havde endogsaa af hendes Indlæg mod hannem erfaret, at hun sig forskrevne Titel havde tilegnet; hvorpaa hun sig forundrede, sigende: Haver Hans Majestet det ogsaa seet? Derpaa toge vi Afskeed fra hende, og de andre, som for ere

meldte,

meldte, saavel som fra Mandrup Abildgaard, som midlertid, mens vi der vare, indkom. Fru Kirstine Munk bad os, vi vilde ikke være hende formeget imod, vi svarede, at vi ej skulde efterlade, at gjøre om alting en underdanig, sandfærdig og upartisk Relation. Formener saa herved Højstbemældte Hans Kongelige Majestets Naadige Befaling, sub dato Kjøbenhavn den 26. December sidstforleden af os underdanig hørsommeligen at være efterkommet. Forbliver altid Højstbemældte Kongelige Majestets vor allernaadigste Herres og Konges ydmygeste og tro Undersaattere. Datum Wedel den anden Januarii 1657.

Tyge Belov. Krag.
Egen Haand.

Af denne Relation sees Fru Kirstine Munks og hendes Børns Adkomst til den Grevelige Titel af Slesvig og Holsten, nemlig, at den alene bestod derudi, at Christianus Quartus enten mundtligen eller skriftligen havde kaldet dem saaledes, hvilket Kong Friderik holdt for ikke at have kunnet give dem nogen Ret dertil. Det var ogsaa ikke uden Grund, at Hans Majestet formenede, at det ikke stod i Kejserens Magt at conferere Nogen Titel af Greve til Slesvig Holsten, men at det Regale alene tilhørede Kongerne af Danmark. Hvad videre Oplysning

ning, som man haver af denne Relation, er, at man deraf seer, at Fru Kirstine Munks egen Svoger Hans Lindenov i denne Fristelses Tid har faldet fra hende; iligemaade at den Høysalige Konge Christian 4 ikke strax efter Fru Kirstines Fald har betaget hende denne Grevelige Titel, saasom hun fremviisede et Brev af yngere Dato, hvorudi saadan Titel fandtes.

Efterat Kong Friderik havde ladet gjøre denne Bestikkelse, skreed han til Execution, og ved en Forordning, som blev publiceret udi samme Maaned, skilte hende og hendes Børn ved den hidindtil førte Titel af Grever og Grevinder til Slesvig Holsten. Samme Forordning lyder saaledes:

Vi Friderik den Tredie 2c. Gjøre alle vitterligt, at eftersom Fru Kirstine Munk til Boller en Tid lang har brugt Grevindes Titel af Slesvig og Holsten, hendes Børn og ikke alleene samme Titel ført, men endogsaa det Vaaben, som Os og Vort Kongelige og Førstelige Hus tilkommer, da, efterdi de aldeles intet nøjagtigt have at fremlegge, hvormed de kunne bevise sig til saadan Højhed at være berettigede, det og Os og Vort Hus ikke er lidet præjudicerligt, tilmed og den gamle og for andre Nationer fær synderlige Herkomst, som alle

i saa

i saa mange hundrede Aar sig best ved befunden, ikke overeens kommer, at saadan ny Stand uden bedre Grund og Fundament opkomme skulde. Da have Vi det ikke længer stiltiendes ville ladet passere, men hermed Fru Kirstine Munk og hendes Børn have forbudet, at de hverken ovenbemeldte Titul eller Vaaben sig understaae at bruge, saavel alle andre Vore Undersaatter hermed advare, at de sig entholde nogen af dem saadan Titul at give, som ingen af Adelstanden egner og tilkommer. Fordrister sig nogen herimod at gjøre, da tilskrive sig det selv, om de derfore, som vor Mandats Overtrædere, blive anseede og tiltalede. Givet paa Vort Slot Kjøbenhavn den 14 Januarii 1657.

Friderich.

Fru Kirstine Munk døde Aaret derefter tillige med hendes Dotter Frøken Sophie, paa samme Tid, som Ulfeld med hans Gemahl var i største Anseelse, og ved den Roeskildske Fred var bleven etableret, hvorfore hun ogsaa blev begraven med stor Stats og et anseeligt Følge. Deres Liig bleve førte til Odense, hvor de uden for Byen bleve imodtagne af den hele Adel, og begravede udi de nærværende Børns og Børnebørns Præsence, som vare alle i hvide Klæder; da hun laae paa sit Yderste, be-

villigede Kongen at hans Hofmedicus Doct. Janus Juris maatte opvarte hende h), hendes Liigprædiken blev holden af Mag. Christian Sommer, Sognepræst til Boller, og saasom de Svenske endda vare udi Sjælland, gik Amiral Wrangels Hofprædikant siden op og holdt en Tydsk Ligprædiken. Corfitz Ulfeld siges ved hendes Ligfærd selv ikke at have været tilstede, hvorvel jeg seer, at han har tillige med Hans Lindenou, Hannibal Sehsted og Ebbe Ulfeld undertegnet Invitationsbrevene til hendes Begravelse, og er det merkeligt, at han da alene giver sig Titel af Greve til Sølvesborg i). Eleonore Christines Fortrædeligheder derimod begyndte fra den Tid først ret at gaae an; thi, saasom hun med en yderlig Bestandighed var hendes Herre tilgedan, saa participerede hun ogsaa i alle hans Ulykker, som jeg tilforn i hans Historie har viset. Nyligen forend Ulfelds farlige Anslag mod Riget var aabenbaret, var hun skikket til Engeland for at fodre en Sum Penge, som Ulfeld havde forstrakt Kong Carl 2 udi hans Landsflygtighed, men i steden for Betalning blev hun efter den Danske Ministers Forlangende af Høistbemeldte Konge arresteret. Arresten skede til Dower den 9 Julii 1663 k), som Madame Ulfeld

h) Concio fun. in Chr. M. Manuscr.

i) Invitat. sub date Malmogiæ die 1 Julii 1658 Manuscr.

feld udi hendes efterladte skrevne Sager selv vidner. Den Danske Minister søgde derpaa videre, at hun maatte overleveres, hvilket Kong Carl vel offentligen vegrede sig for, men underhaanden lovede, at det ikke alene skulde staae ham frit for at bemægtige sig hendes Person, naar hun gik af Fæstningen, men endogsaa, at han selv vilde give Lejlighed dertil. Det varede ikke længe, førend man fandt Lejlighed dertil; thi hun blev strax derpaa greben, og ført til Kjøbenhavn, hvor hun ankom den 8 Augusti l) samme Aar, og blev sat udi det blaa Taarn. Kong Carl 2 blev saaledes fri for at betale sin Gjeld, men ikke for Folks Eftertale, hvilke med sorteste Farve afmalede denne hans Opførsel mod en fremmed høiadelig Dame, og den der havde rakt ham Haanden udi hans Nød, og kan denne hans Gjerning tjene til at bevise alt det Onde, som skrives om ham. Kong Friderik derimod havde Ret til at bemægtige sig denne højhjertede Dames Person, helst saasom hun kunde holdes mistænkt for at være Medvider udi Ulfelds Anslag.

Saasnart hun kom til Kjøbenhavn, blev hun ført til Slottet, hvor Dronning Sophia Amalia ved en Kammerjomfrue lod hende afføre hendes Klæder, og skilte hende ved hendes Perler og Juveler. Derpaa blev hun bragt til det blaa Taarn den 8 Augu-

k) Inter opuscula Eleonoræ Manuscr.

l) Teste ipsa Eleonora.

gusti m), hvor hun i mange Aar blev siddende. Det virkede hun adskilligt konstigt med hendes Hænder, blant andet et Beggere af Læder staaende paa 3 Knapper med et Laag paa, og skrev paa Bunden nogle Ord, som hun vilde have Kong Frideriк insinueret, hvilket ogsaa skede ved saadan Lejlighed: Kongen adspurgte engang Slotspræsidenten Liebknægt, hvad hun bestillede om Dagen, hvortil han svarede: Hun gjør Beggere. Da nu Kongen forlangede at see samme Beggere, og havde nøje beskuet det, merkede han omsider, hvad der stod paa Bunden, og sagde til Præsidenten; hun er klogere end du n), men hendes Fængsel blev derfor ikke forlindret, kunde ej heller skee, saalænge som Dronning Sophia Amalia levede, efterdi Højstbemeldte Dronning var særdeles ophidset mod den Ulfeldske Familie og var det ikke let at komme af hendes Unaade igjen.

Blant andet Mærkværdigt, som fortælles om denne navnkundige Dame, er dette, at hun ved Transfusion af hendes Mands Blod, som skede paa hendes Arm, havde tilvejebragt saadant Sympathie, at hun i hendes Herres Fraværelse kunde føle, hvad ham vederfoer, saa at, da der gik Rygte om Ulfelds Død, forsikkrede hun adskillige Gange af Fængselet, at der var intet om: men endeligen, da han i det Aar

1664

m) Sperling. vit. Eleonoræ Manuscr.

n) Test. Virgine Anna Ulfeld.

1664 ved Døden afgik, sagde hun Kongen det strax, førend nogen havde faaet Kundskab derom. Dette at være passeret, testere endnu levende Folk, som have kjendt hende, hvorvel ikke i Kraft af Sympathie ved Transfusion af Blodet, hvilket Madame Ulfeld selv nægtede tillige med meget andet, som findes i trykte Bøger, saavel om hende, som om hendes Herre o).

Hun blev saaledes siddende udi et haardt Fængsel ikke alene udi Kong Frideriks Regjering, men endogsaa længe derefter, havende ingen Kniv, men et stykke Been isteden derfor, og intet andet Lys end oven fra et Vindue ved Loftet, som man lukkede op for at lade Røgen gaae ud, efterdi der var intet Rør paa Kakkelovnen. Den siden regjerende Dronning Charlotta Amalia, fattede strax Medlidenhed over denne navnkundige Fange, og ønskede hendes Frihed, hvorvel hun formedelst Enkedronningen ikke saa hastig kunde erhverve hende den igjen, saa at hun efter egen Sigelse blev siddende i 23 Aar p). Hun arbejdede imidlertid adskilligt Konstigt, som hun lod præsentere den regjerende Dronning, blant andet en Pung, hvorudi hun af Perler broderede efterfølgende Vers.

Deine

o) Ex ore Virginis Annæ Ulfeld.

p) Test. ipsa Eleon. in opusc. Manuscr.

Deine Gnade, deine Güte
Tröstet Hertze und Gemüthe,
Gönne mir auch den Gewinn;
Reich mir deine Gnaden-Hände,
Löse mir von meinen Bånden,
Gnadenreiche Königinn.

Hvorved hun strax vandt dette, at hun fik et større Vindue, item en Vindovn.

Endeligen kom hun i det Aar 1685 paa fri Fod igjen, hvilket hun selv vidner paa det Altarklæde, som hun gav til Maribo Kloster med disse Ord q) Kong Christian 5 min allernaadigste Arvekonge saae udi Naade til mit lange og uskyldige 23 Aars Fængsel, gav mig ikke alene en naadig Frihed 1685 den 19 Maji, men gjorde mig og vel imod i mange Maader. Gud gjøre vel imod Hans Kongel. Majestet og det ganske Kongelige Arvehus igjen. Saasnart hun kom ud af sin Arrest igjen, tog hun ind til sin Søsterdotter Frøken Lindenow udi det Hus ved Canalen, som er næst ved Sognepræstens Residentz til Holmens Kirke. Men blev der kun 3 Dage, efterdi den hele Stad stormede til at see hende; begav sig derpaa til Utersløf, hvor hun

q) Den 19 Maj 1686. Til Slutning staaer disse Ord; Dette har jeg fuldfærdiget uden Glas i min Alders næsten 65 Aar. Gud alene være Æren.

hun forblev indtil Michaelis Tid, da gav Kongen hende Maribo at boe paa med en aarlig Pension af 1500 Rixdaler. Kort derefter forærede hun til Mariebokirke et Altar-Klæde af hvidt Taft, hvorpaa vare skrevne efterfølgende Vers:

Den store Verdens Ast sit skabte Grændser satte,
Gaf Viden visse Tid, hvo kan hans Almagt fatte?
Han menglet tungt og let ved Fingers mægtig Kraft;
Betænkte Heden med en lædske Drikkes Saft.
Den liden Verdens Maal og efter samme Maade
Beskikte ligesaa, han vil for Lykken raade,
Vil saare, læge, slaae, vil lindre, naar han vil,
Vil binde, løse op, naar han det siger til.
O Gud, din Haand mig drogst af Moders Liv til Livet,
Mig førte underlig, Ulykken ofte kived
Med Velstands Overflod, beholdt og Sejers-Tegn,
Snart hjemme tomled mig og snart i fremmed Egn.
Din Haand mig ogsaa bandt til Ægtefolkes Skiæbne,
At bære Ont og Got, hvortil du gavst mig Evne,

Ei

Ei noget synes tungt for ægte Kjærlighed,
Trofasthed er den Dyd, man ej tør blues ved.
I Modgangs Hvirvelvind var Gud mit faste Anker,
Jeg blev i Tro, i Haab, og stedse i de Tanker,
Gud elsked mig, sit Barn han tidt lod smage Riis,
Og i det skrøbelig vil lade see sin Priis.
I Løfter er min Gud trofast, og ikke sviger,
Hans Ord de lyver ej; thi de saaledes siger:
Kald paa mig i din Nød, og jeg vil redde dig.
Det haver Gud i mig fulbyrdet kraftelig.
Som det var, Gud, din Haand, mig ind i Fængsel førte
Saa var det og din Haand, som Kongens Hjerte rørte
At høre paa min Bøn, og efter Naades Lyd
Oplade Fængsels Dør sit store Navn til Pryd.
Men Gud! hvad skal jeg nu, hvad skal jeg nu frembære,
Til et Takoffers Tegn, og til din Pris og Ære?
Det er ej Bukkeblod, ej Fedme til sød Lugt,
Som dig er til Behag, og ej af første Frugt.
Men Hjertet fuld af Tak med Munden at bekjende,
Did vil du naadelig dit Guddoms Øre vende,
Dit Altars Smykkeklud er jo dig ej imod?
Det Vidne bære skal, at du mod mig varst god.

Til

Til Efterkommers Trøst, at ingen skal fortvile.
I Modgangs brusend' Havs, men i dig ene hvile,
Og kaste Omhu hen, i Troen holde fast,
Saa vil du visselig selv bære tunge Last.
Jeg bøjer Hjertets Knæ, og gamle svage Lemmer,
For Herrens Aasiun ned, og aldrig da forglemmer,
At Gud mig rakte Haand i Fængsels haarde Nød,
Og holdte Sindet karsk imod utallig Stød.
Lad dette Offer dig, o! store Gud! behage,
Og af forfængeligt aldeles intet smage,
Jeg prise skal dit Navn saalænge med Forstand,
Som Munden Hjertets Tak ved Lyd udføre kan.

Hun haver derforuden gjort adskillige andre Vers, som vise, at hun kunde passere blant de Tiders beste Danske Poeter; haver ogsaa forfærdiget et Værk om nogle berømmelige Damer r). Og vidner Otto Sperling den yngre, som selv udi samme Værk har gaaet hende til haande, at det førte Titel af Heltinders Pryd s) Blant hendes mange Vers er et besynderligen merkværdigt, angaaende en gammel Hund kaldet Cavalier. Samme gammel Hund, saasom den var bidt af en Maar, blev efter Dronning Sophie Amaliæ Befalning skikket i Fængslet til Grevinden, at hun skulde curere ham igjen, hvilket hun og

r) Sebast. Kortholt de puellis poëticis.
s) Test. ipso Sperl. in vita Eleon. Manuscr.

og gjorde; over den gamle Hund gjorde hun et artigt Dansk Poema, hvorudi hun indfører ham, som den der fortæller sin Lykke og forunderlige Skjæbne til Hove, og hvad Løn han fik omsider, og sigtede hun derved paa hendes Marid, som saa tit og ofte med adskillige Farer og Besværligheder havde været Riget til Hjelp og Nytte, og, efter hendes Tanke, derfore ilde belønnet. Dette konstige Vers begynder saaledes:

Alt Gammelt er foragt, det kastes til en Side,
Var det end Guld og Sølv, man gjerne nyt
kan lide.

Ovenmeldte Sperling vidner ogsaa, at hun sammensatte en Comoedie, som hun 1688 den 27 Feb. lod spille for sig i sit eget Hus t).

Da hun var kommen til Maribo Kloster, skikkede hun Bud efter hendes ældste Dotter Anna Catharina, som boede i Flandern, og var Viglii de Cassettes efterladte Enke. Samme Frue lignede Moderen meest i Forstand, var vel studeret og erfaren i alle smukke Videnskaber.

Endeligen døde denne anseelige Dame Aar 1698 den 16 Martii udi en høj Alder, og blev den 6 April samme Aar begraven i Maribo Kirke. Hun var et af de navnkundigste Fruentimmer udi forrige Seculo, saavel i Henseende til hendes Skarpsindighed og Lærdom, som til de store Avantures, hun havde havt; hvis

t) Sperl. vit. Eleon.

hvis hun i sin Velstand lod sig af Ambition forlede, saa expierede hun den Synd ved trende Fængsler, hvoraf den sidste og haardeste varede udi 23 Aar. Om hun var Medvider udi det sidste farlige Anslag, som Corfitz Ulfeld havde mod Kongen og Riget, kan ingen for visse sige. Det samme synes dog at have betynget hende meest. Ingen kan vel nægte, at jo den Pligt og Kjærlighed, man er sin Konge og sit Fædreneland skyldig, er større end den, som en Hustru er sin Mand skyldig; men man maa derhos ogsaa bekjende, at den heroiske Dyd, nemlig at røbe sin egen Hosbond af Affection til sit Fædreneland, er rar og fast ubekjendt i vore Tider. Til den bestandige og stedsevarende Unaade, som Dronning Sophia Amalia bar til Madame Ulfeld, synes ellers at have været andre særdeles Aarsager, som have angaaet hendes egen Person, og som fornemmeligen har bestaaet udi en Foragt, hun lod see mod hende, saavel for, som efter Kroningen. Hertil kan blant andet tjene til Bevis en curieuse, og hidindtil ubekjendt Historie, som mig derom er meddeelt. Blant adskillige Virtuosi og Konstnere, Kong Friderik underholdt, var en Sachser ved Navn Caspar Herberg, hvilken i Henseende til hans Videnskab udi Chymie, Myntvæsen, og Guldarbejde gemeenligen blev kalden Konst Caspar, og blev han ikke anderledes nævnet af Kongen selv, hvilket sees af adskillige Friderici 3

egen-

egenhændige Breve u), som intet andet Overskrift have end dette, nemlig: **Konst Caspar zu Händen.** Denne Konst Caspar, som i Begyndelsen af Kongens Regjering boede udi Lyngby, som er halvandet Miil fra Kjøbenhavn, havde in Commissis at forfærdige Dronning Sophiæ Amaliæ Krone, som skulde bruges til forestaaende Kroningsfest. Frøken **Eleonora** lod sig nogle Dage tilforn, da hun rejsede igjennem Lyngby, infinde udi **Konst Caspars Hus**, og forlangede at see Kronen. Da Kronen blev hende leveret, sat hun den paa sit Hoved, ligesom for at see, hvorledes den parerede; men den faldt hende af Hovedet ned paa Jorden og kom til Skade, saa at en stor Steen, som derudi var sat, gik i Stykker x). Om Madame **Ulfeld** gjorde dette forsætlig Viis, er noget, som jeg for visse ikke kan sige. Vist nok er det, at hendes forrige Opførsel kunde ikke andet end give Anledning til Mistanke derom. **Konst Caspar** lod strax give hemmelig Underretning til Kongen derom. Men Hans Majestet, som fandt nødigt endda at holde gode Miner med det mægtige **Ulfeldske**

Hus

u) Lit. Frid. 3. ad **Kunst Caspar**: Hafn. 28 Jun. 1656 Hafn. 12 Jul. 1656. item Bahuus 26 Jul. manuscr. autogr.

x) Et Stykke af samme Steen er endnu indfattet udi en Ring, og udi Madame **Wits** Gjemme i Lyngby, udi hvis Hus jeg har seet den.

Hus, bød Konst Caspar at tie dermed, og udi al Stilhed at gjøre Kronen tilrette igjen. Denne curieuse Historie haver jeg holdet fornødent at anføre, for at vise, at det var ikke uden Grund, Dronning Sophia Amalia havde fattet saadan Bitterhed mod Frøken Eleonora, skjøndt man maa tilstaae, at den blev dreven noget for vidt. Men nu maa jeg gaae tilbage i Tiden igien, og eftersee, hvad videre mærkværdigt tilbrog sig i Dannemark det Aar 1663.

Hvad andere Sager anbelanger, som henhøre til dette Aar, da tog det Moscovitiske Gesandtskab udi Martio sin Afskeed fra Hoffet, Landet ikke til liden Lettelse, eftersom det havde kostet anseelige Penge til at underholde, i Henseende til dets store Suite. Ellers var det en stor Glæde for Kongen og Undersaatterne at see Kronprindsen komme tilbage fra sin udenlandske Reise. Hans Kongelige Højhed arriverede den 16 Augusti, og blev imodtagen af Dronningen og de andre Kongelige Børn ved Kjøge Kro. Noget derefter udi September anlangede til Danmark Churprindsen af Sachsen med Churførstinden hans Fru Moder, og som deres Ankomst længe tilforn havde været i vente, bleve de med stor Pragt imodtagne. Sigtet af samme Visite var at slutte en Forbindelse imellem Churprinds Johan Georg og den Kongelige Prindsesse Anna Sophia, og skede deres offentlige Forlovelse den 10 Oct. Dagen derefter slog

Hans

Hans Majestet til Ridder af Elephanten Cantzler Peder Retz, Feltherren Skack, Rigets Marskalk Johan Christopher von Kørbitz, Claus von Ahlefeld og Friderik von Ahlefeld.

Jeg har tilforn viset, at Kongen blant andre Stæder accorderede Glückstad adskillige Privilegier, og blant andet gjorde bemeldte Stad til en Stabel for alle Islandske Vahre, som komme paa Elbstrømmen, saa at alle fra Island kommende Skibe skulde der anlægge og sælge deres Vahre for den billigste Priis, og at Vahrene siden ved Glückstadske Skibe skulde henbringes til andre Stæder y). Det samme blev ogsaa befalet de Contorske udi Bergen i Norge, item Kjøbmændene udi Jylland, Crempe og Vilstermarsk z). Saa at Glückstad dermed fik Frihed til at profitere paa de Danske, Norske og Holstenske Vahre, som Lybek, Hamborg og Bremen udprangede til andre. Dette foraarsagede, at bemeldte Steder affærdigede Deputerede, hvilke i dette Aar anlangede til Kjøbenhavn. De Lybske og Bremiske Deputerede bleve vel imodtagne. De Hamborgske derimod kunde ingen Audience bekomme, med mindre de vilde beqvemme sig til at antages paa samme Maade, som andre Kongelige Undersaattere, og saasom de sig dertil ikke vilde beqvemme, maatte de med uforrettet Sag reise

bort

y) Privileg. Hafn 30 Aug. 1662.

z) Art. 4. 5. 6.

bort igjen. Hamborg vilde da være anseet som en umiddelbar fri Rigsstad, beraabende sig paa adskillige Kejserlige Privilegier. Kongen derimod menede at den samme Ret, som tilhørede hans Herr Fader og andre fremfarne Konger, tilkom ham ogsaa, eftersom det staaer vel i Kejserens Magt at give Privilegier, men ikke at eximere Undersaatterne fra deres Landsherres Jurisdiction, hvorfore ogsaa hans Majestet tillige med hans højlovlige Successores have sig deres Prætensioner paa Arvehyldingen forbeholden, skjøndt saadan ikke virkeligen er bleven præsteret siden Anno 1603 under Christiano 4.

Hvad som derforuden ellers paa samme Tid allarmerede Hamborg, var den Stad Altonas Opkomst. Altona var tilforn en Flek udi det Herskab Pinnenberg, tilhørende de Skovenborgske Grever. Da den sidste Greve Otto døde uden Livsarvinger, blev hans efterladte Lande delet mellem det Kongelige og Førstelige Holsteenske Hus, og var Altona udi den Del, som tilfaldt Kongen. Dette tjener til et Beviis paa at det er en Digt, som gemenligen fortælles om Oprindelsen til det Navn Altona, nemlig, at da Kong Christian 4 anlagde en Stad ved Siden af Hamborgerne, protesterede Hamborgerne derimod, sigende: Dat is al to nae, hvorudover Kongen befol, at den skulde kaldes Altona, saa at Navnet har givet Anledning til et Indfald, som siden er bleven til en

al-

almindelig Historie; thi dette er ganske vist, at den var kun en Flek, da Kongen fik det Pinnenbergske Herskab, item, at den havde det samme Navn da, som nu; Kong Friderik den 3 lod den dette Aar 1664 erklære til en Stad, gav den skjønne Privilegier og beærede den Aaret derefter med et Vaaben, nemlig tre høje spidse Taarn over en Stadsport a). Stadens første Præsident var Herr Roland, som tilforn havde været Kongens Informator. Denne Stad har siden ved adskillige herlige Privilegier saaledes tiltaget, at den er bleven een af de anseeligste Stæder udi Kongens Riger og Lande, og har den stedse været en Torn udi Hamborgs Øjen, saasom den ligger ikke uden et Musqvetskud fra samme Stad.

Udi samme Aar fik man Kundskab om Corfitz Ulfelds Død, hvorved denne farlige Mands Tragoedie endede, skjøndt ikke for hans Frue, hans Familie og andre Tilhængere; thi saasnart hans Anslag mod Riget blev kundbart, søgde man at bemægtige sig hans fortrolige Correspondent Doct. Sperling, som opholdt sig udi Hamborg, hvortil han efter den Sag med Dina havde taget sin Tilflugt. Udi Hamborg nærede han sig med Praxin i Medicine, og midlertid holdt stedse Correspondence med Ulfeld, og, saasom adskillige af hans Breve, skrevne med Characteres, bleve fundne blant Ulfelds Sager, holdt

a) Cont. Chr. Holst. pag. 3.

holdt man ham suspect for at være Medvider udi alle samme Mands hemmelige Anslag, og derfor søgte at bemægtige sig hans Person. Saadan Commission blev given til den Kongelige Officier Hagedorn, som paa samme Tid var udi Altona. Bemeldte Hagedorn besøgte Doctor Sperling i hans Hus, og lod, som hans Frue var heftig syg i Altona, begierende, at Doctoren vilde reise med sig did hen, for at assistere hende, gav ham ogsaa nogle Penge paa Haanden, for at gjøre ham desvilligere. Sperling havde vel i Begyndelsen ingen Lyst dertil, lod sig dog omsider overtale, og sat sig i Vognen hos Hagedorn. Men da de komme uden for Staden, begegnede dem nogle bevæbnede Folk, som bragte Sperling til Glykstad, hvor han blev siddende udi Forvaring, indtil der kom Ordre fra Hoffet, at han skulde føres til Kjøbenhavn. Hamborg, hvor Doct. Sperling var i Anseelse, og derforuden Canonicus Minor, besværgede sig over denne Bortførelse, formaaede ogsaa Sverrig til at tale derpaa; Men Sperling blev ikke desmindre siddende i sin Arrest, men endogsaa kort derefter bragt til Kjøbenhavn, hvor han blev stillet for Kongen og Raadet, og stærkt examineret. Han bad da om Naade, og lovede, at, eftersom Rygtet gik, at hans Patron var ved Døden afgangen, vilde han bekjende alt, hvad han vidste.

Derpaa forklarede han sine Breve, som vare skrevne med Characteres, og bekjendte alting, hvorudover han blev sparet paa Livet, og ført til Kjøbenhavns Castel, hvor han sin Livstid blev siddende. Hans Søn var den grundlærde Danske Antiqvarius og Polyhistor Otto Sperling, som blev Kongelig Raad og Professor ved det Ridderlige Akademie udi Kjøbenhavn, hvor han har distingueret sig ikke mindre ved sit ustraffelige Levnet, end ved sine Lærde Skrifter.

Saasom udi dette Aar brød Krig løs mellem Engeland og Holland, havde Hans Majestet Ansøgninger af begge Lande derom. Men derom skal tales omstændigen udi efterfølgende Aars Historie. Man seer ellers, at der paa samme Tid har været god Forstaaelse mellem Danmark og Frankrig, saaledes, at de Svenske allarmeredes derover, og var det endel i den Henseende, at Sverrig i dette Aar affærdigede, som ordinaire Ambassadeur til Frankrige, Grev Køngsmark, hvilket Peder Wibe, som da igjen havde Forretninger ved det Svenske Hoff, vidner udi en Skrivelse til Cantzler Peder Reetz med disse Ord b): Kønigsmarks Depeche til Frankrige en Qualité d' Ambassadeur ordinaire med 8000 Rigsdalers Tractament, er nu saa got som resolveret.

Til

b) Lit. P. Wibe ad Cancel. P. Rets Holm. 19 Oct. 1664. manuscr.

Til samme Krone haver man her temmelig Jalousie i Regard af Tiltagelse i Correspondencen med Hans Majestet min Allernaadigste Herre. Hvilket ogsaa var sandt; thi Danmark indlod sig siden i Forbund med Frankrig og Holland mod Engeland, som efterfølgende Aars Historie skal vise. Ellers lod udi dette Aar sig indfinde udi Kjøbenhavn en Keyserlig Gesandt, nemlig Greven af Sintzendorff, for at anholde om Hjelp mod Tyrken; Men det var da ikke Rigets Lejlighed at føre Krig med Folk i en anden Verden, dog gav Hans Majestet et venligt Svar, og lovede, at, hvis hans Naboer sig dertil vilde lade finde villige, vilde han ogsaa contribuere sit dertil.

Det stærke Venskab, som var imellem Danmark og Brandenborg, tillod Hans Majestet ikke at agere med stor Iver udi den Tvistighed, som dette Aar blev bragt paa Banen, angaaende Herredømmet udi Østersøen. Men Sagen, som var tilfælles for Danmark og Sverrig, blev disputeret om mellem Sverrig og Brandenborg, og var af saadan Beskaffenhed. Churførsten, som Herre af Preussen, paastod Ret at holde Krigsskibe udi Østersøen, mienende, at, eftersom han havde Søsteder og Havne udi samme Sø, saa var ham efter den almindelige Ret tilladt at holde Flaader. De Svenske derimod holdt fore, at eftersom Kongerne af Polen, Preussens gamle Herrer,

aldrig havde forlanget nogen Admiralitetsret c), det er, at holde Krigsskibe udi Østersøen, saa kunde Churførsten af Brandenborg i Henseende til de Preussiske Havne intet andet forlange, end hvad de Polske Konger tilforn havde havt; Saadan Ret, sagde de, tilhørede alene de tvende Nordiske Riger Danmark og Sverrig, og grundede den sig paa Hævd og Præscription, saasom bemeldte tvende Riger ikke alene, saalænge man kan minde sig, have ene, uden Modsigelse, øvet Admiralitetsret udi Østersøen; men endogsaa ladet optage de Polske Skibe, som mod Sædvane have ladet sig see udi samme Sø; Ja, det som mere er, Polen havde udi det Stumsdorfske Fordrag expresse staaet fra saadan Ret. Brandenborgerne svarede dertil, at, om en Potentat udi mange Aar ingen Krigshær til Lands havde havt, efterdi han ikke havde havt den nødig, saa fulgte deraf ikke, at, naar Fornødenhed det udfodrede, han jo maatte lægge sig en Krigshær til. Lige saadan Beskaffenhed meneде de, det ogsaa var med Sømagten. Udi saadanne Slags Herligheder og Øvelser, som flyde alene af den pure Vone d), havde endogsaa blant private Folk Præscription intet Sted. Ja, sagde de videre,

den

c) Pufennd. Rerum Brandenb. lib. 9.

d) Pufend. rerum Brandenb. lib. 9. ne inter privatos quidem circa res meræ facultatis præscriptioni locum esse.

den Stad Lybek havde fordum holdet store Søslag baade med Svenske og Danske. Ordensherrerne af Preussen havde ogsaa ført Krig med Sverrig til Søes, og taget Gulland fra dem, og kunde man derfore ikke bevise, at de tvende Nordiske Kroner havde havt Ret til at udelukke andre fra den Ret at holde Krigsskibe udi Østersøen. Videre, om Kongen af Polen havde staaet fra saadan Ret, det vidste de ikke; men, endskiondt saa var, saa kunde han alene gjøre saadan Afstaaelse for sig selv, og forbandt den ikke andre. De gamle Preussiske Førster havde ikke faaet deres Ret til at føre Krig og gjøre Fred af Polakkerne, men havde øvet saadan Ret, førend Preussen blev indlemmet med Polen.

Saaledes raisonerede da de Churførstelige Ministrer, men deres Argumenter kunde ingen Stik holde, saasom alle Jurister tilstaae, at ikke alene Sager, men ogsaa Jura ere Hævd og Præscription underkastede. Videre, saasom Pacta, der sluttes mellem Riger, ere Regalia og ikke Personalia, og Polen ved den Stumsdorfske Part renuncerede paa Admiralitetsret i Østersøen, saa strakte det sig og til Efterkommere, og kunde derfore Chur-Førsten som Hertug af Preussen ikke øve den Ret, som de forrige Herrer havde frastaaet.

Den Fred, som Gud havde kronet Rigerne med, satte hans Majestet i Stand at bøde paa de Ulejlighe-

der,

der, som Krigen og andre Forvirrelser havde foraarsaget, sær i at reformere Finantserne, saavel ved noje Inqvisition over Regnskabsbetjenteres Forhold, som ved at bringe til Kronen Lehnenes Indkomster, som tilforn andre havde beriget sig af. Hans Majestet havde ogsaa i Sinde at reluere det Jordegods, som for gjorte Forstrækninger til Kronen havde været udlagt, saavel til Fremmede, som til egne Undersaattere, men maatte formedelst Pengemangel saadant opsætte til bedre Tider. Man seer ellers en Forordning om Reluitionsgods dette Aar udgivet e), at de, til *hvilke* saadant Gods var udlagt, havde faaet det med Vilkaar, at de efter et Aars Forevarsel, og imod dets Betalning i en samlet Sum, skulde restituere det uadskilt tilbage. Men, som Godset siden imellem deres Arvinger og Interessenter med Tiden i adskillige Lodder var bleven deelt, saa at det var vanskeligt uadskilt at komme til Løsen igjen, erklærer Hans Majestet sig udi samme Forordning, at den Clausula om det hele Jordegodses Reluition, paa en Tid, som Skjøderne forommelder, ej anderledes skal forstaaes, end saavidt enhver da befindes at eje, hvilket efterhaanden paa Skjødet kan afskrives, indtil det alt bliver indfriet. Derved kunde saavel Kronen, som Godsets Besiddere finde deres Regning. Kronen, efterdi ikke alt for megen Tid skulde gaae bort, indtil

saa

e) Edict. Hafn. 1 December 1664.

saa mange Penge kunde samles, at den dermed paa paa engang kunde indløse stort anseeligt Gods, og hele Amter, som vare udlagde. Besidderne derimod at de ikke skulde svare til det hele Godses Restitution paa eengang, men enhver alene til den Del, som han havde i Possession. Men denne Reluition er dog gaaet langsom til, saa at det meste Gods har staaet ureluceret indtil Friderici 4 Tider.

Man seer ellers, at Kongen i denne ønskelige Fred har beflittet sig paa at stifte adskillige Manufacturer i Landet. Saaledes blev udi det Aar 1662 et Sæbesyderi paa Christianshavn anlagt f). Og et Sukkerraffinaderi, som sees af en Forordning om Sukkertolden, udgiven samme Aar g). Item et Amdamsverk, som sees af den Forordning om Amdamstolden, udgiven 1663 h). Og, som Kjøbenhavn havde saameget tiltaget i Privilegier, vilde Hans Majestet ogsaa, at den skulde tiltage udi Størrelse, til hvilken Ende han lod anrette en stor Del af de Gader, som endnu formedelst deres Regularitet ere kiendelige fra den gamle Stad. Disse nye Gader vare Kongens Gade, Dronningens Gade, Borgergaden, Norgesgade rc. Og var dette Verk betroet Henrik Russe til Savart, Oberste af Infanteriet, General-

ral-

f) Edict. Hafn. 8 Julii 1662.

g) Hafn. 24 October 1662.

h) Edict. Hafn. 12 Junii 1663.

ralqvarteermester og Inspector over Fæstningerne i Danmark, hvilket sees af den Forordning om de nye afstukne Gader i Kjøbenhavn i). Og saasom Staden er bleven saa merkeligen udvidet i denne Konges Tid, at den fast ikke er kjendelig imod, hvad den var tilförn, holder jeg her fornødent at vise, hvorledes dens Tilstand var strax efter Belejringen, illigemaade hvorledes den Tid efter anden er bleven forøget, indtil den er kommen i den nuværende Tilstand.

Stadens tiende Qvarteer, Som nu omstunder kaldes St. Annæ Qvarteer eller nye Kiøbenhavn, og bestaaer af efterfølgende Gader, nemlig: Gottersgade, Adelgaden, nye Kongens Gade, Borgergade, Strandstræde, Dronningens Gade, item nye Boeder, var vel anlagt af Højlovlig Ihukommelse Christian 4. Aar 1643. men var for Belejringen ikke kommen udi Stand, hvilket sees af ovenanførte Forordninger om de fleste af disse Gaders Anlæggelse. Samme nye Kjøbenhavn laae da ogsaa uden for Stadens Volde, som befattede alene gamle Kjøbenhavn, saa at Østerport da var mod Enden af Østergade, og Staden, saa vidt den var indsluttet af Voldene, var af Figur rund, men siden fik Form af en halv Circul, da saavel gamle som nye Kiøbenhavn item Christianshavn, Slotsholmen og Bremerholmen bleve indsluttede af en Vold, hvis Grave vare opfyldte en-

i) Edict. Hafn. 18 Mertii 1663.

endel af salt Vand, endel af friſk Sø, ſom ingen Communication havde med hinanden, men vare ſeparerede med en Muur, gemenligen kalden Ram, og det ved Stadens Veſtre Port; men da ſamme Skilrumsmuur Anno 1669 af Storm og Søens Magt blev igjennembrudt, opfyldte det ſalte Vand alle Gravene, og bleve ſiden Voldene diſtinguerede ved Navn af adſkillige Defenſionsværke, ſom Ryſſes Bolverk, Holkens Bolverk, Gyldenløves Bolverk, Helmer Bolverk, Hane Bolverk, Ahlefelds Bolverk, Katt Bolverk, Enhorns Bolverk, Stadsoberſtes Bolverk, Roſenborgs Bolverk, Panter Bolverk, Elephant Bolverk, Løve Bolverk, Tiger Bolverk, Loß Bolverk, Ref Bolverk, Hjort Bolverk, Bjørn Bolverk, Ulf Bolverk, Kameel Bolverk ꝛc.

Jeg har tilforn talet om Caſtellets Fundation. Det ſamme blev anlagt ogſaa efter Belejringen ved Stadens Nørre Kant ved Havet, og fik ſin egen Kirke med tvende Præſter, en Tydſk og en anden Danſk; men den er ſiden betjent af Garniſonspræſten, da den ſaakaldte Garniſonskirke blev anlagt, hvilken, tilligemed Holmens og Trinitatis Kirker, ſom bleve byggede udi Chriſtiani 4 Tid, er den Yngſte af Kjøbenhavns Kirker.

Naar man ſaaledes regner Caſtellers Fundation, Voldenes Udvidelſe, ſaa mange reelle Gaders Anlæggelſe, kan man ſee, udi hvilken Stand denne Hovedſ-

vedstad var for Beleiringen, og at den bestod alene af det, som kaldes gamle Kiøbenhavn, hvor endog saa nogle Gader vare nys anlagte, blant andre Silkegaden, som Christianus 4 lod anrette for Silke-Vævere. Stadens Tiltagelse udi Christiani 4 Tid var vel ikke liden, hvilket sees af Høistbemeldte Konges Historie; men dens rette Tilvæxt skede udi Friderici 3 Tid, og, da siden Frideriksholm (Kallebo-derne) Kongens nye Torv (Hallandsaas) det store nye Verk, Christianshavns nye Kirke og andet bleve tillagte, kom den udi den Stand, som vi nu see den at være udi; derimod var tilforn en Forstad, hvilken, efterat den eengang var bleven ødelagt, ikke reisede sig igjen. Hvad ellers Historien af Stadens Befæstninger angaaer, da var Slotsholmen det første, som blev fortificeret ved den Stegelborgske Vold eller Slot. Siden komme andre Fortificationer dertil saavel til Vands som Lands. Udi Havet blev for Havnen i Kong Erik Glippings Tid anlagt paa det Sted, kaldet Refshal, en Fæstning, kalden Refshaleborg. Samme Fæstning blev siden nedreven, og da den længe havde lagt øde, lod Christianus 4 paa samme Sted opreise tvende Skandser, som han funderede paa Pæle udi Søen, for at beskytte Indgangen af tvende Steder til Staden, men, da de ogsaa bleve ødelagt, betjenede man sig af et Vagtskib ved Havnens Indløb.

Til

Til Lands blev Staden først befæstet af Erik Mendved Anno 1290; saa at den var i Stand til at holde den Norske Krigshær fra sig, hvoraf den blev angreben 1306. Men, som samme Befæstning Tid efter anden siden forfaldt, lode adskillige Konger som Fridericus 1, Fridericus 2 og Christianus 4 den med ny Volde og Grave forsyne, og betjenede den sidste Konge sig fornemmeligen herudi af Herr Axel Urup, hvilken man seer og at have continueret med Kjøbenhavns Fortification i Friderici 3 Tid.

Saasnart nu Staden efter den store Belejring blev bragt i den Stand, som for omtalt er, og blev forøget med hele Qvarterer og nye Gader, kan man fra den Tid gjøre Forskjel mellem det gamle og nye Kjøbenhavn, og har den sidste været kjendelig fra den første, saavel i Henseende til Gadernes Regularitet, som Bygningernes Skikkelse, indtil den store Ildebrand af 1728, da fast den hele gamle Stad afbrændte, og af dens Aske udspirede de herlige alamodiske Bygninger, som have gjort den gamle Stad til den ny og den ny til den gamle igjen.

Det var ikke alene ved hele ny Gaders Indretelse, Kong Frederik den 3 forøgede Kjøbenhavn, men hans Omsorg gik og saa ud paa at gjøre den gamle Stad, saavidt som muligt, regulier; thi ikke alene smaa Stræder, men endogsaa de de fornemste Gader vare defigurerede ved Skurer, Svibuer, Boder,

Bi-

Bislage, Staketer, Kielderhalse og deslige Udbygninger, ved hvilke adskillige Personer holdte fal Kjød, Fisk og deslige Vahre, saa at Staden havde ikke alene en hæslig Anseelse, men det samme foraarsagede ogsaa, at man med Vogne og Carosser ikke kunde komme frem og tilbage. Hans Majestet fandt derfor efterfølgende Aar forgodt ved en Forordning at paabyde deslige Udbygningers Nedrivelse, som udi Forordningen specificeres saaledes: **Af Jens Birkerods Boder udi Nørregade at udflyttes to Alne, af Sophie Rantzovs Boder fem Qvarteer; Af Klædeboderne paa begge Sider en Alen; J Vimmelskaftet Skur og Bislage paa begge Sider afskaffes** &c. Heraf sees nogenledes den gamle Stads Skikkelse, og at det maa have været vanskeligt for Carosser, som man da efterhaanden begyndte at lægge sig til, at komme igjennem Gaderne. Det var ogsaa formedelst samme Carossers Skyld, at Amagerbønderne bleve forbudne at holde med deres Vogne i Højbrostrædet, og at de bleve befalede at kjøre over Holmens Broe til de ordinaire Steder k).

Men ligesom Kjøbenhavn tog til i Privilegier og Bygninger, saa tog den ogsaa til i Stads. Den bestod tilforn af Adel, Geistlighed og Borgerskab, men nu begyndte den at vrimle af characteriserede Personer, hvilke alle vilde leve charactermæssige, og der-

k) Edict. Hafn. 8 Marti 1665.

derfore kjeppedes med hinanden udi Magnificence; og Borgerne, som syntes, at de ej heller vare nogle Kastekjeppe, vilde gjøre alting med. Kongen forærede 1660 Hannibal Sehsted, Christoffer Gabel, Erkebisp Svane, og Præsident Nansen Carosser, for at distinguere dem frem for andre, hvoraf sees, at det har været usædvanligt paa de Tider. Men de bleve strax efterfulgte af andre, saa at Gadestenene begyndte at blive haarde for alle Fødder, og de, som ingen Evne havde til at holde Heste og Vogne, finge Lyst til at lade sig bære. Og, saasom i deslige Conjuncturer alle Tider findes tjenstvillige Folk, der gaae de Skrøbelige til Haande, helst naar deres egen Interesse dermed tillige befordres, saa angav sig da en Italiener ved Navn Michael Angelo Conti, for en billig Priis at forsyne Staden med et tilstrækkeligt Tal af Bærestole, naar ham derpaa maatte gives Monopolium paa 10 Aar, hvilket ogsaa blev ham accorderet, som sees af det Kongelige Privilegio udstedet samme Aar, saa lydende:

Gjøre alle vitterligt, at Vi efter underdanigst Ansøgning og Begjæring naadigst have bevilget og forundt, at Os elskelig Michel Ange Conti, og hans Arvinger med Consorter eller deres Fuldmægtige til Vores Undersaatteres Beqvemmelighed maa alleene her

i Vor Residentsstad indføre, anrette og paa Ti Aar fra dette Vort Brevs Dato beregned, lade gjøre, selge og leje, eller og tilstede at gjøre lade de Stoele, som blive dragne af tvende Personer, hvorimod alle Handverks Folk og andre skal være forbudet dennem at bruge, selge, leje, eller gjøre lade, under ét hundrede Rigsdalers Straf, hvoraf den 3die Part skal gives til Hospitalet her i Vor Stad Christianshavn, den anden 3die Part til den, som det angiver, og den øvrige tredie Part til bemeldte Interessenter. Men hvo bemeldte Stoele begjærer at kjøbe, leje, gjøre eller lade gjøre, de skal sligt søge hos bemeldte Interessenter, eller Privilegeredes Fuldmegtige for den Priis, som de derom accordere kan, og skal der ikke maa tages højere til Leje af en Stol om Dagen end 2 slette Daler en heel Dag, dog Os herudi forbeholdet udi at forandre, eftersom Vi best og gavnligst eragte l).

Hvorledes ellers disse Stole have været dannede, og om de have været af samme Skikkelse, som de nu brugelige Portechaiser, skal jeg ikke kunne sige, vist nok er det, at Monsr. Conti lod sig temmeligen vel betale derfor. Nogle syntes, at denne Tilladelse var alt for almindelig, men man fandt ikke for Got het.

l) Privileg. Hafn. 16 Nov. 1664.

herudi at gjøre nogen Forskjæl mellem fornemme og ufornemme Folk; thi, naar Tiderne udfodre at see igjennem Fingre med en liden Vanitet hos en Stads Indbyggere og Borgerskab, er det sikkerst, at Tilladelsen skeer i Almindelighed, efterdi at forbyde visse Folk særdeles Commoditet, foraarsager kun Jalousie, og opvækker desstørre Lyst hos dem, mod hvilke Forbudet skeer. I den Henseende seer man sjelden Klædeforordninger at have nogen god Virkning, eller at være af Bestandighed; hvis disse Bærestole havde alene været tilladt fornemme Personer, havde alle vildet regne sig til den fornemme Personer, ja en Kræmmer, der kunde bilde sig ind at gjøre den selv samme Parade udi en Bærestoel, som en Assessor eller Commerceraad, vilde nok have fundet Lejlighed til at forblinde Fiscalens Øjen, for at unde Monsr. Michael Angelo en Styver. Dette, hvor ringe det end kan synes at være, har jeg dog holdet fornødent at indindføre i Historien, saasom det viser en Periodum og Begyndelse til den Kjøbenhavnske Forfængelighed, hvilken siden dagligen er tilvoxen, indtil den er kommen til den Grad, som vi nu see den at være udi.

Danmark havde nu været nogle Aar udi en ønskelig Fred, den samme Lykfalighed havde da ogsaa strakt sig over hele Europa. Den store Europæiske Bussemand Oliver Cromwel var død, og Engeland,

som i nogle Aar havde været en Skueplads af Forvirrelser, var kommen til Rolighed, og havde faaet dets gamle Regjering og rette Konger igjen. Carl Gustav var ogsaa, for det menneskelige Kjøns Nytte og den almindelige Fred, ved Døden afgangen udi hans beste Alder, og Sverrig havde hverken Evne eller Villie under en mindreaarig Konge at forurolige dets Naboer. Den langvarige Tvistighed mellem Spanien og Frankrig var bilagt ved den Pyrenæiske Fred, saa at den almindelige Storm, som længe havde raset over hele Europa, var bleven stillet, hvorvel der ideligen lode sig see nogle sorte Skyer, som truede med nyt Uveir igjen; ja der reisede sig efterfølgende Aar en blodig Krig mellem Engeland og Holland, hvorudi Danmark blev ogsaa indviklet. Samme Krigs Oprindelse var denne.

Carl 2 havde for lang Tid siden resolveret at paaføre Hollænderne Krig. Men det er vanskeligt at sige den rette Aarsag dertil; thi de Besværinger, som han førte mod Republiqven, vare ikkun generale, naar man alene undtager det Klagemaal angaaende to erobrede Skibe udi Ostindien, hvilke dog ikke skatteredes højere end til 10000 Pd. Herudover, naar man betragter, med hvilken Hidsighed denne Krig blev ført, kan man ikke andet end falde paa de Tanker, at Kongen og det Engelske Ministerium jo blev dreven dertil af andre hemmelige Aarsager, end af

dem,

dem, som i Krigserklæringen bleve anførte. Nogle tilskreve derfor denne Krig Hertugens af York Ambition, hvilken, som Engelands store Admiral, havde en heftig Begierlighed til at anføre Flaaden. Andre troede, at saasom Kongen var uden Penge, uanseet de idelige store Summer han havde faaet af Parlamentet, item for Dünkirken, som han havde solgt til Frankrige, saa søgte han Aarsag til Krig, for at faae dertil nødige Subsidier, og, saasom ingen Krig kunde paa de Tider være Nationen mere behagelig end med Holland, formedelst den Jalousie, den bar over samme Republiqves store Tilvext udi Handelen, saa fandt han for got at begynde den med de forenede Provincer. Men det synes, at Kong Carl meest dertil blev dreven af et personligt Had mod Republiqven, formedelst den Koldsindighed, han der udi sin Landsflygtighed var tracteret med; thi Staterne, af Frygt for Cromwel, vilde ikke tilstede ham at holde sig op i Holland. Vel er det sandt, at de siden, efter Regieringens Forandring i England, sparede hverken Høflighed eller Omkostning for at vinde hans Venskab igien, saa at Kongen kunde ikke andet end aflægge offentlig Taksigelse derfor. Men den gamle Groll kunde dog ikke udryddes, thi man mærkede strax efter hans Ankomst til Regieringen, at han ikke var god Hollandsk; hvad som særdeles ophidsede Kongen, var dette, at, da Hollænderne vegrede sig

ved at føje ham udi visse Ting, som de havde tilstaaet Cromwel, og Kongen dem saadant foreholdt, svarede de, at det var en anden Sag, thi Cromwel var en Mand af de Qvaliteter, at alle boge i Betænkning at gjøre ham imod. Ingen kan nægte, at de derudi talede ret, og at Carl 2 ikke havde de Qvaliteter, som Cromwel, men man maa ogsaa tilstaae, at Svaret var noget for naturligt og oprigtigt, og at Kongen af saadan Sammenligning kunde ikke andet end ophidses til Vrede. Hvorom alting er, saa blev Krigen declareret dette Aar, og ført med en utrolig Hidsighed.

Begge stridende Partier bemøjede sig da at vinde Danmark paa sin Side, til hvilken Ende, saavel de Hollandske, som Engelske Ministrer forrige Aar derom havde gjort Ansøgning. Og syntes det i Begyndelsen, at Kong Friderik var meest hengiven til Engelsk Parti, thi han lod sig mærke for den Engelske Envoye Talbot, at han vilde udruste 20 Orlogs-Skibe for Engelands Tjeneste, hvis samme Rige vilde give Bekostningerne dertil, og, dersom Engeland vilde befries for at betale Tolden i Øresund, kunde det accorderes mod Erlæggelse af 12000 Rixdaler aarligen, dog saaledes, at de Engelske altid erkiendte Kongens Souverainetet over Sundet. Begge Konger forbunde sig da ogsaa til ikke at beskytte hinandens utroe Undersaattere udi deres Lande, og fik(?)de

Kong

Kong Carl derved paa en af dem, som havde dømt hans Fader fra Livet; Kong Friderik derimod paa Corfitz Ulfeld, hvis Død endda ikke var bekiendt.

Foruden denne gode Forstaaelse mellem Danmark og England, hvoraf de forenede Provincier spaaede sig intet got, forefaldt ogsaa adskillige Disputer mellem dette Rige og Holland, som betoge dem desmere den Forhaabning, Republiqven havde gjort sig om at nyde Assistence af Danmark. Man besværgede sig ved det Danske Hof over, at Hollænderne ingen Fremmede vilde lide ved de Guineiske Kyster. Jeg har tilforn fortalt, hvorledes de Danske først fæstede Fod paa Cabo Corso, i det den bekjendte Henrik Carlof, som var bleven misfornøiet udi Sveriges Tjeneste, tog Fæstningen Carolusborg fra de Svenske, og overleverede den til de Danske. De første havde dog havt Colonie paa Guinea to Aar førend de sidste, thi Historien er denne: De Danske oprettede i Begyndelsen af Friderici 3 Regiering en liden Loge udi det Kongerige Acara, som i nogle Aar blev holden ved lige. Tvende Aar derefter fæstede de Svenske ogsaa Fod paa Guinea; og med Bevilgning af Kongen af Fetu anlagde paa Cabo Corso forommtalte Fæstning Carolusborg, hvis første Gouverneur var en Sveitzer ved Navn Jacob Melville. Men, da Krigen gik an mellem Danmark og Sverrig, tog Carlof Fæstningen Carolusborg fra de Svenske, og

overleverede den til Danmark. Men den Danske Gouverneur Samuel Smith m) lod sig snakke for af Hollænderne, og indbilde af dem n), at Carl Gustav havde undertvunget hele Danmark, og ført Kong Friderik fangen til Sverrig, saa at han tog Tjeneste an hos det Hollandske Compagnie, og solgte dem Fæstningerne for en Sum Penge. Imod dette protesterede den nye Danske Gouverneur Jost Cramer, som 1659 blev skikket til Guinea for at afløse Samuel Smith o), foregivende, at den Hollandske Directeur Jaspar van Heussen havde ved Practiker og falsk Forebringelse tilvejebragt sig Fæstningen. Men dette blev strax besvaret af van Heussen ved en Contraprotest, hvorudi han giver tilkjende Fæstningen sig frivilligen at være overdragen af Samuel Smith p). Hollænderne beholdte Fæstningen paa Cabo Corso ikke længe, thi Landets naturlige Indbyggere toge den i samme Maaned ind, og leverede den til de Svenske igjen. De samme satte derover til Gou-

ver-

m) Relatio Joh. Muller de Guinea.

n) Relat. de reb. Afric. Manuscr.

o) Just. Cram. protest. contr. Jasp. van Heussen dat. paa Skibet St. Martin for Cabo Corso 11 October 1659 Manuscr.

p) Contra protest van Heussen dat. castel. St. Gegor del mina 22 Oct. Manuscr.

verneur en Hamborger ved Navn Antoni Fofs, og havde den i Possession indtil det Aar 1663, da blev den atter indtaget af de Sorte, og overgiven til Hollænderne paa ny, som da vare Mestere fast over den hele Guineiske Kyst. Imidlertid havde de Danske 1659 anlagt et Stykkeskud fra Cabo Corso en Fæstning kaldet Friderikeberg, hvilken Hollænderne, efterat de vare blevne Mestere af Cabo Corso, ikke kunde taale sig saa nær, og derfor af samme Cabo Corso begyndte at beskyde den. De bemægtigede sig strax en Dansk Loge der liggende, og ilde huserede med de Danske, som fandtes derudi. Men, da de lavede sig til at bestorme Friderikeberg, og Fæstningen var i yderste Fare, kom den Engelske Admiral Robert Holmes paa Rheden med 13 Krigsskibe, lod strax de Danske vide, at der var sluttet Forbund mellem Danmark og England, og at han havde Befaling at undsætte de Danske, saa meget som muligt. Herudover vendede Bladet sig saaledes om, at Hollænderne af samtlig Dansk og Engelsk Magt bleve angrebne, og Cabo Corso blev beskudt baade til Lands og Vands, især af Frederiksberg, indtil den Hollandske Gouverneur Tobias Pensado maatte overgive Fæstningen med Accord den 3 Maj 1664, og kom saaledes Cabo Corso under Engelsk Herredom, efterat den udi nogle Aar havde været i saa mange Potentaters Hænder q). Af

q) Tileman descript. Colon. Dan. in Africa.

Af dette sees, at Kong Frederik havde ikke Aarsag til at være fornøiet med Hollændernes Opførsel mod de Danske i Guinea, og blev det samme nu ved denne Leilighed dem forekastet. Dette søgte Hollænderne da at sætte en Farve paa, sigende, at de saae den Danske Besætning ved Cabo Corso ikke at være stærk nok til at forsvare sig mod de Sorte, og derfore holdte for, at de med Billighed kunde bemægtige sig Fæstningen, end den skulde falde i de Vantroendes Hænder r). Men, som Nidkjerhed udi Religionen ikke pleier at trykke Hollænderne saa meget under æqvinoctial-Linien og i Indien, og Erfarenhed viser, at det er puur alene for Interesse og Gevinst, og ingenlunde for at forplante det Dortrechtske Modes Lærdom udi Asia og Africa, at de saa flitteligen besøge samme Verdens Parter, kunde denne Raison ingen Stik holde, de foregave derfor siden en anden Aarsag, nemlig, at der ved de svenske, saavel som de danske Compagnier begikkes Lurendreierier, i det adskillige Hollandske Kjøbmænd, saasom de bristede sig ikke til at bryde det Hollandske Compagnies Privilegier, som af Staterne vare accorderede, gave sig ud for Interessenter eller Betjentere af det Danske Compagnie. Derforuden var paa samme Tid ogsaa anden Materie til Tvistighed angaaende de Penge, som

r) Banage Annal. des Prov. unies tom. 1. pag. 722.

som Riget var Holland skyldig; og hvorudi Hollænderne vilde gjøre sig selv betalte ved at qvitte Tolden paa deres Vahrer, som de bragte til Norge, saa at Admiraliteterne udi Holland gave dem Qvittancer med for en Del Penge, som de siden afskrev paa Gjelden. Men disse Tvistigheder jævnedes meer og meer, saa at Kong Frederik ikke alene lod sig accommodere med de forenede Provincier, men endogsaa erklærede offentlig Krig mod Engeland, som siden skal vises tillige med, hvad Lejlighed dertil gaves.

Krigen imellem England og Holland gik for sig udi dette Aar 1665, den samme var i Begyndelsen heel ulykkelig for Holland, thi Hertugen af York, som commanderede den Engelske Flode, erholdt den 14 Junii ikke langt fra de Engelske Kyster en fuldkommen Sejer; imidlertid anlangede til Kjøbenhavn den Hollandske Minister Amerongen. Den samme havde Ordre at forestille Kongen Krigens Uretfærdighed paa de Engelskes Side, item, at de uden Aarsag havde forstyrret den almindelige Fred og Handel til Søes. Han havde derforuden Befalning at føre Kongen til Gemytte Republiqvens bestandige Affection mod Danmark, helst udi sidste Svenske Krig. Bemeldte Minister havde Audience udi sidste Maji paa et af Kongens Lysthuse, hvor hans Majestet gik ham nogle Skridt i møde, havende hos sig Cantzler Retz, Statholder Ahlefeld, og Statholderen i Kiøben-

benhavn, Christopher-Gabel. Han frembragte da de Propositioner, som hans Instruction indeholdt, og bad instændigen, at Hans Majestet vilde være betænkt paa at udfinde kraftige Midler til at hindre de Engelskes onde Foretagende, og at gribe til Gevær mod de samme, for tillige med Holland at bringe dem igjen paa fredelige Tanker. Til Slutning beraabte han sig paa de gamle Tractater mellem Riget, og de forenede Provincier, ved hvis Kraft den ene Stat havde forbundet sig til at assistere den anden. Hans Majestet bevidnede derpaa, udi almindelige Terminis, den Affection han bar til Republiqven, og anordnede Commissarier, nemlig Cantzler Retz, Rosenvinge, og Klingenberg, for at træde i Conference med den Hollandske Envoie. Da lod man sig forlyde, at de Meriter, som Republiqven beraabte sig paa i Henseende til Danmark, vare ikke saa store, som foregaves; tvertimod Riget kunde i visse Maader tilskrive Holland al dets Forliis, thi det var efter de forenede Provinciers Tilskyndelse, at Kongen begyndte Krigen, og det var iligemaade ved deres Tilskyndelse, og endeligen ved deres Trusler, at Hans Majestet havde cederet saa mange Provincier og Fæstninger til Sverrig, hvorved Riget var kommen i en Necessitet, at forsyne sig med fremmede Potentaters Alliance, for at holde Stand mod en Nabo, der paa dets Bekostning var saa meget tilvoxen. I det øvrige, sagde

de de, at Kongen stod i Alliance med Frankrig og England og derfor ingen Undsætning kunde gjøre mod Hans Britanniske Majestet.

Amerongen svarede dertil, at deres Minister van Beuningen havde ikke været tilladt at bivaane den Roskildske Tractat, og at han havde besværget sig over den samme. Men det var ikke den Roskildske Tractat de Danske klagede saameget over i Henseende til Holland, som den Kjøbenhavnske, de maatte indgaae med Sverrig, efterdi den Hollandske Flode vegrede sig ved at transportere Rigets Hjelpetropper over til Sjælland. Amerongen blev ikke desmindre ved at sollicitere, men fik intet andet Svar, end at Kongen vilde med det første afferdige en Minister til Holland, for at give sin Mening derom videre tilkjende; thi man tog besynderlig udi Betænkning, at træde udi nogen Forbindelse, efterdi man paa samme Tid fik Tidender om den Sejer, Englænderne havde erholdet til Søes.

Den Minister, som derpaa blev skikket til Holland, var Poul Klingenberg, hvilken havde Ordre at handle med Staterne om en vis Sum Penge, som Hans Majestet behøvede til Flaadens Udrustning, i Fald man skulde erklære sig for Republiqven. Hollænderne tilbøde sig da at cassere de Obligationer og Gjeldsbreve, som Kongen tilforn havde udgivet. Men, siger en Hollandsk Skribent, med en Qvittance paa en Gjeld kan man ikke udruste et eneste

Skib

Skibs), og 500000 Gylden, som de lagde til Qvittancernes Cassation, kunde ikke være tilstrækkelige til den Bekostning, som udfordredes. Endeligen offererede Staterne tolvhundrede tusinde Gylden, og stod det ikkun paa 100000, som Kongen begjærede mere. Og siges der, at den Franske Minister, som da stod i Hollandsk Alliance, havde Fuldmagt af sin Konge at lægge samme Sum dertil, men holdt samme Ordre hemmelig, for at see hvor vidt Hollænderne selv vilde gribe sig an, saasom han ikke kunde bilde sig ind, at den Hollandske Pensionarius Jan de Wit for saadan ringe Sum skulde opholde Tractaten. Disse Difficulteter hindrede saaledes, at man ikke kunde komme til Slutning førend efterfølgende Aar, da endeligen Tractaten blev sluttet, som skal vises udi samme Aars Historie.

Hvad som ellers befordrede den samme, og mest bevægede Kongen udi disse Conjuncturer at erklære sig mod England, var den Engelske Flodes Foretagende ved Bergen udi Norge; item, den paafulgte Snak, som de Engelske Ministre da udstrøede, for at sætte Farve paa det samme, i det de foregave, at Kong Frederik selv havde givet dem Tilladelse at angribe den rige Hollandske Smyrnaflode, som havde taget sin Tilflugt til Bergen, hvilket Kongen bestandigen negtede, og den paafølgende Historie viser, at være

et

a) Banage Annal. tom. 1. pag. 757.

at falsk Angivende. Ja der behøvedes fast intet andet Beviis til at gjendrive det samme, end at stille sig for Øjne begge Kongers Characterer, item, det Engelske Ministerium paa samme Tider, hvilket bestod af udsøgte onde Mennesker, som var en Afsky for den hele Engelske Nation selv. Den Action udi Bergen tildrog sig ellers paa saadan Maade.

Den Hollandske Smyrnaflode, som bestod af 50 Skibe, alle ligeligen ladne, havde af Frygt for de Engelske i Steden for den rette Vei igjennem Canalen taget sin Cours Østen for England og Irland, og søgt til Bergen udi Norge, udi hvis Havn de tænkte at ligge udi Sikkerhed. Udi samme Havn indfandt sig og den 8 Augusti 10 Ostindiske Retourskibe, hvilke saavel som de forrige begjærede Beskyttelse af Fæstningen, i fald de af de Engelske bleve angrebne, hvilket blev dem lovet af den Kongelige Statholder og General Claus von Ahlefeld og Commendanten Cicignon. Nu meente Hollænderne at have overstaaet al Fare; Baadsfolkene og Matroserne ginge ud af Skibene i Staden, hvor de forfriskede dem med Mad og Drikke; Men udi deres formeente beste Sikkerhed geraadede de udi største Fare; thi den Engelske Flode under Greven af Sandwich, der længe havde luret paa det Bytte, resolverede nu at angribe Hollænderne udi Havnen; til den Ende løde sig ser 17 Engelske Skibe, under Anførsel af Sir Thomas

Tyd-

Tyddemann, hvilke kastede Anker digt ved Castellet, uden at lade see ringeste Hoflighed.

Saasnart de vare indkomne udi Havnen, blev det en Capitaine tilskikket Herr General Ahlefeld at forhøre, om han med det gode vilde tillade, at de maatte gjøre sig Mestere over den Hollandske Flode. Hvilket da Generalen dem tilbørligen afslog, lode de Engelske tilkjendegive, at de vilde gjøre det mod hans Villie, og alene med 4 Fregatter affeie hans Castel. Havde de strax anfaldet den Hollandske Flode, havde det uden Tvivl gelinget dem, efterdi de fleste Baadsfolk sadde ved Olkanden hid og did udi Staden, og havde fyldet sig op til Nebbet, men, saasom de lode en hel Dag gaae forbi, førend de øvede nogen Fiendtlighed, fik Hollænderne Tid til at sætte sig i god Postur. Den 13 Augusti gik Træfningen for sig. De Norske paa Castellet opbiede først to Salver, for at lade see, at de vare virkeligen neutrale, men siden assisterede de af Castellet og Skandserne Hollænderne saa vel, at de Engelske maatte afkappe deres Ankere, og tage Flugten udi største Confusion. Der bleve savnede iblandt dem adskillige høie Officerer, iblant hvilke Admiralens Brodersøn. Den største Del af deres Skibe vare saa ilde tilredt, at man kunde see igjennem dem; Nogle ginge i Flugten ganske til Grunde. Den Hollandske Chirurgus van Schouten t), som

t) Voyage de Schouten.

som var med udi Slaget, og udførlig har beskrevet samme Action udi sin Ostindiske Reise, tilskriver denne Sejer mest den Hollandske Flodes Tapperhed, og gjør den Bistand, de havde af Byen, ikkun maadelig, men intet er meer almindeligt, end at hver roser sit Folk; Han røber sig dog selv paa de andre Steder, i det han tilstaaer de Ostindiske Skibes slette Tilstand; item, at de Engelske først tabde Modet, da man begyndte at skyde af Skantzerne. Ellers har samme Autor mærket, at en af de Hollandske Matroser fandt sin Kone giftet i Bergen med en anden Mand, men saae det an med en Hollandsk Koldsindighed, og lod det blive derved.

Denne Action opvakte stor Forbitrelse hos de Engelske, dog holdte deres Ministrer saavel Cliffort, som Talbot, endda gode Miner, saasom de haabede at bevæge Kong Frederik til at træde i Engelsk Alliance. Men da det slog dem feil, søgte de at sværte Kongens Reputation ved uanstændige og ublue Skrifter, sær udi en vidtløftig Deduction over den Handel udi Bergen. Indholden af samme Pasqvil er denne, nemlig, at de Engelske skulde have faaet Frihed af Kongen til at bemægtige sig den Hollandske Smyrna- og Ostindiske Flode udi Bergens Havn; men siden mod given Forsikring bleve fiendtligen tracterede, og fortælle de det samme med slige Omstændigheder: Gilbert Talbot, den Engelske Minister udi Kiøben-

havn,

havn, da han udi Junii Maaned havde Audience hos Kong Frederik, mærkede han Hans Majestet at være meget ophidset mod de forenede Provincer, hvortil Talbot styrkede ham, og sagde derhos, at om Hans Majestet vilde hævne sig over Hollænderne, havde han da Leilighed nok dertil. Dertil skulde Kongen have svaret, at han havde besluttet at bemægtige sig alle de Hollandske Skibe, som komme ind udi Danske og Norske Havne, dersom nogen vilde være ham assisteerlig i at forsvare saadant. Talbot tilbød da strax Englands Assistence, og sagde, at, naar Kongen vilde give Befalning, skulde den Engelske Flode lade sig finde færdig dertil, hvilket Tilbud strax af Kongen blev imodtagen, saa at han udi Iverighed sagde, at alt det Bytte, som kan gjøres af de Hollandske Skibe, skal deles mellem de Danske og Engelske.

Derpaa, siger samme Relation, at der gik Breve til Statholderen i Norge, hvorudi han fik Ordre ved Norske Indbyggere at lokke Hollænderne ind udi deres Havne, og der tilstede de Engelske at overfalde dem.

Disse Beskyldninger findes anførte udi et Latinsk Skrift, forfattet af Vito Beringio, under det Navn af Orosius Anniko, og besvares af ham med tvende Argumenter; 1) ved at nægte Factum, 2) ved at vise dets Umulighed. Hvad det første an-

angaaer, da nægtede ikke alene Kong Frederik hel-ligen, sig derom med den Engelske Minister at have contraheret, men endogsaa trodsede M. Talbot, at producere noget til Beviis derpaa uden hans egen Sigelse, hvilket, som bekjendt er, havde ikke meget at sige hos en Engelsk Minister udi Carl den Andens Tid. Derforuden, hvis Kongen saaledes skulde have handlet med de Engelske, vilde de strax have protesteret derimod i Steden for at undskylde deres dristige Foretagende udi Bergens Havn, hvilket skeen skede af Clifford udi bevægelige Terminis; ikke at tale om Talbots eget Vidnesbyrd, hvilken nægtede sig at have udstrøet saadant, og at han med Hazard af sit Liv vilde befrie Kong Frederik fra den Eftertale. Hvad det andet Argument angaaer, da siger Apologisten, at det var umuligt, med mindre man kunde flyve, i saa kort Tid at faae Bud fra Bergen til Kjøbenhavn, fra Kjøbenhavn til London, fra London til Kjøbenhavn, og endeligen derfra til Bergen igjen, skjøndt Autor ikke determinerer Tiden, hvilket var langt mere fornødent, end at give et Compendium paa den Danske Historie fra Canuti Magni Tider; thi Skriftet synes heller at være gjort for at excerpere ziirlige Latinske Phraser af, end Argumenter til slige vigtige Beskyldningers Refutation.

Mig synes, at naar man paa den ene Side forestiller sig det Engelske Ministerii afskyelige Corrup-

tion,

tion, paa den anden Side Kong Frederiks Dyder, og Sandruhed, og at en saadan Konges Nej kunde være ligesaa gyldig som et heelt Dusin af Mr. Talbots bekræftende Eder, kan denne Beskyldning ikke andet end falde af sig selv. Hvad som ellers i mine Tanker kan confundere den Engelske Beretning, er dette, at de selv tilstaaer Commendanten i Bergen at have forbudet dem, at tilføje de Hollandske Skibe nogen Vold udi Havnen, hvoraf ufejlbarligen flyder, at bemeldte Commendant ingen Ordre havde faaet om Tilladelse, og at det derfor var en uforsvarlig Ting af dem, at øve Fiendtlighed udi en neutral Potentats Land, I det øvrige grunder sig alt dette paa en Engelsk Ministers løse Sigelser, hvilke paa de Tider ikke passerede for Beviis, om man ellers kan troe de Engelske Skribenter selv, som med Bemodighed have skrevet om de Tiders Tilstand.

Hvad Indenlandske Sager angaaer, da blev i dette Aar Sorø Academie ophævet. Samme Ridderlige Academie var i det Aar 1623 stiftet af Christian 4, som er viset udi Højstbemeldte Konges Historie, og florerede det saaledes i nogle Aar, at det efter sin Størrelse kunde passere for en af de anseeligste høje Skoler, og det saavel i Henseende til Disciplerne, som Lærerne; thi de fornemste Adelige Børn udi Landet bleve did henskikkede, for at oplæres udi Konster og Videnskaber, og Professorerne vare ansee-

lige

lige og over hele Europa bekjendte Mænd. Hvor stor Omhyggelighed Hans Majestet havde for samme Academies Conservation, kan sees deraf at han skikkede de tvende Kongelige Prindser, Friderich og Ulrik did hen at studere. Men, uanseet alle de Anstalter, der bleve gjorte, og den Iver, Kongen lod see i at handhæve denne nyttige Fundation, saa florerede dog dette Academie ikke over 14 Aar, og seer man, at det allerede udi det 1637 var kommen i Aftagelse; thi udi samme Aar findes en publiceret Forordning, hvorudi Kongen exprimerer sig med disse Ord: **Saasom Vi, den Danske Adelige Ungdom til Forfremmelse, have ladet oprette et Adeligt Academie til Sorøe, baade for der at studere, saa og med ringere Tids og Penges Spilde at undervises i de Sprog og Exercitier, hvis Videnskab de med Besværing i deres Ungdom udenlands tilforn have været foraarsaget at søge, saa formerke Vi dog Naadigst samme Vort Adelige Academie ej allene ikke at tiltage, men fast at aftage** ꝛc. Og giver hans Majestet Aarsagen i samme Forordning tilkjende, nemlig, at Indkomsterne blev efter Fundatzen ikke vel administrerede u). Siden, da de haarde og ulykkelige Krige indfaldt, hvorved det tillagde Gods blev ruineret, og da

ved

u) Dict. Glukstad 26 Junii 1637.

ved Skaanes Forlis de Kongelige Indkomster bleve formindskede, blev det saa got som øde. Disse Aarsager anføres gemenligen til det Sorøiske Academies Ødelæggelse, hvorvel man kan sige, at der var end en anden Aarsag; nemlig, den store Begjerlighed til at rejse udenlands, hvilken ligesom en hidsig Feber, var overkommen den Danske Adel paa de Tider; thi der skal findes ganske faa udi Christian 4 og Frederik 3 Tider, som vare befriede derfor; Men alle, saasnart de havde faaet Skjeg paa Hagen, vilde ud, og lode de sig ikke nøje med, at see Europa alene, men besøgte ogsaa de andre Verdens Parter. Derved ginge utrolige Pengesummer aarligen ud af Rigerne, og vandtes intet andet derved, end at saadant, som en Zirat, kunde indføres i deres Ligprædikener; thi jeg finder fast ingen blant disse vandrende Riddere, der har udgivet en Rejse-Beskrivelse. For at dæmpe denne hæftige Sygdom, anrettede fornemmeligen Christian 4 ovenmeldte Ridderlige Academie. Men Udfaldet svarede ikke til Hans Majestets gode Intention; thi, saasom en Artikel udi Fundationen gav Adelige Børn Frihed at rejse udenlands, naar de havde naaet deres 19de Aar, saa ginge Rejserne for sig, lige saa fuldt som tilforn, det Sorøiske Academie til Hinder og Afgang; thi det er troligt, at saasnart en var bleven 19 Aar gammel, saa har Landet ikke kunde holdet ham længer, ja at mange have gjort sig

ældre end de vare, for at komme des hastigere paa Flugten. Foruden dette Exempel har anden Erfarenhed udi lige Stiftelser læret, at Ridderlige Academier udi et Land, hvor Indbyggernes Hovedpassion er at reise udenlands, aldrig blive ved Magt, med mindre mod udenlands Rejser gjøres Forbud, og samme Forbud bliver bestandigen exeqveret, og kan desslige Forbud ikke synes at være for haarde, efterdi derved conserveres en saa vigtig og nyttig Stiftelse; thi dens Nytte er fast større end man kan imaginere sig. 1) underholdes derved en Hob Lærere, og det uden synderlig Byrde for Publico; thi de samme kan salareres med en liden Del af de Penge, som anvendes paa Rejser, og Adelige eller rige Mænds Børn kan spare to tredie Dele ved at blive hjemme, og at anvende en tredie Del til Lærernes Underholdning paa det indenlandske Academie, Pengene kan blive i Landet, og Regjeringen kan udi saadant Academie have et Seminarium, hvoraf Ephorus, som kjender enhvers Genie og Capacitet, kan foreslaae habile unge Mænd til Forretninger. At Christianus 4 haver havt alt dette for Øjne, sees tydeligen af Fundationen selv. Men som Rejsesygen paa de Tider var i sin højeste Grad, og Kongens Myndighed paa det Sidste begyndte at aftage, kunde dette da ikke exeqveres med den Iver, som udfordres; thi det behøves en uomkrænket Myndighed for at hemme en Nations heftende Passion.

Uan-

Uanseet den Action, som var forefalden i Bergen, continuerede dog den engelske Envoye Talbot med sine Ansøgninger ved det Danske Hof, og præsenterede Kongen adskillige borttagne Skibes Restitution, samt andre Fordele, hvis Hans Majestet vilde tage engelsk Parti mod Holland. Men han fik kun koldsindigt Svar, blant andet, at man kunde ikke ansee som nogen Faveur det, som de Engelske vare pligtige at gjøre; med saadant Svar begav Msr. Talbot sig tilbage, indsluttede sig i sit Hus, og hverken gav eller modtog nogen Visite mere, men lavede sig til at reise til Engeland igjen. Derpaa blev slutter en Alliance mellem Danmark og de forenede Provincer 1666 x), hvis Indhold man mærkede strax af de Ting, som paafulgte; thi der bleve gjorte Krigsanstalter baade til Lands og Vands, Beslag blev giort paa en Hob Kiøbmandsskibe, for at forsyne Floden med Matroser, og en Del Søofficiers blev skikket til Søestæderne udi alle Provincier for at sætte de samme udi Stand, ifald de skulde overfaldes af de Engelske, og tilligemed derfra at bringe fornødne Søfolk til Floden. Lige saadanne Anstalter bleve ogsaa gjorte udi Norge, hvis Statholder reisede til Kjøbenhavn for at overlægge, hvad som kunde tjene til Norges Defensionsstand; thi man havde at be-

x) Fædus Dan. & Prov. Belg. fœd. Hag. 11. Feb. 1666.

bestille med den mægtigste Sø-Potentat, som hidindtil havde spillet Mester udi denne Krig, og lod den Engelske Minister Talbot sig mærke med Truseler, sigende: at førend Kongen kunde bringe et eneste Skib udi Søen, skulde Rigerne have en Visite af den hele Engelske Flode.

Men denne Krig blev ikke saa farlig, som den blev forestillet, og brugte de Engelske mere Pennen end Magten mod Danmark; thi, som de mærkede, at de vilde faae nok at bestille med Hollænderne alene og deres tappere Admiral Ruyter, toge de sig fore udi haarde og plumpe Skrifter at afmale Kong Frederiks Opførsel mod Engeland, hvilket sees af den vidtløftige Deduction, som dette Aar kom for Lyset, og hvorom tilforn er talt.

Hans Majestet lod strax en temmelig Del vel udrustede Skibe gaae i Søen, for at conjungere sig med Hollænderne, og seer jeg, at den navnkundige Admiral Adelaer da dirigerede Floden; thi han kom dette Aar i Junii med 9 Hollandske Skibe til Sundet. Udi ham fik Danmark en Søhelt, som man kunde forlade sig paa; thi han var uden Dispput den største Admiral næst Mich. Ruyter paa de Tider. Samme berømmelige Mand er en blant de mange store Sømænd, som Norge har produceret, og hvoraf jeg vil fremføre nogle af de fornemste alene for at vise, at Norge er af ganske anden Beskaffenhed, end

Frem-

Midtlandske Søe, og at antage Venetiansk Tieneste, efterdi Venedig paa samme Tid var indviklet udi Krig med Tyrken. Han var udi Republiqvens Tjeneste først Lieutenant under Capitaine Johan Reyers, og fik selv Skibet at føre, da samme Capitaine ved Døden afgik, hvorved ham Lejlighed gaves ret at lade see sin Tapperhed, og at blive distingueret af de Venetianske Edelmænd, som vare paa Floden, hvilke kaldede ham Curtius Cervisen, efter det Danske Navn Cort Siverdsen. Det vilde blive for vidtløftigt at opregne alle de Actioner, hvorudi han indlagde Ære; jeg vil derfor ikkun tale om de fornemste, som banede ham Vej til Højhed. Anno 1651, da han førte det Skib kaldet St. Georg, lod han udi det Slag, som blev holdet ved Munden af Hellespontus, see en ugemeen Tapperhed, saa at den Venetianske Edelmand Jacobus de Riva tilskrev endel af den erholdte Sejer hans Bestandighed i at holde Stand mod en stor Mængde Tyrkiske Skibe z), som beængstigede ham. Samme Venetianske Herre tilstod ogsaa, at vor Norske Søhelt reddede hans Liv siden; thi da han, nemlig Jacobus de Riva, skulde sejle til Candien, opreisede der sig saadan Storm, at Admiralskibet, hvorpaa vare tvende Venetianske Raadsherrer, kunde ikke staae derimod, men maatte lave sig til at undergaae, kastede Cort Sivertsen sig

z) Wormii Program. in C. Adelaer.

sig med højeste Livsfare udi en Sluppe, og med alles Forundring arbejdede sig frem til Admiralskibet, hvor han reddede bemeldte Raadsherrer; thi Skibet gik strax derpaa i Grund.

Aaret derefter recommenderede han sig ikke mindre ved en anden heroisk Gjerning, i det han slog sig adskillige Gange igjennem den Tyrkiske Flode, og førte Proviant og Recruter til de belejrede Steder udi Candien, som allerede formedelst Mangel derpaa vare færdige at overgive sig, og, som han til slige farlige Ting brugte ikke mindre List, end lod see et uovervindeligt Mod, saa fandt man ham beqvem til at udrette alting. Men, hvad som bragte hans Navn paa den højeste Æres Spidse, var den prisværdige Gjerning, han øvede udi det store Slag, som blev holdet ved Munden af Hellesponto igjen Anno 1654 den 16 Maj, da han uanseet hans Skib St. Jürgen hvorpaa Admiralen Jseppo Dolfino var om Borde, saa got som allerede var bemestret af 77 Gallejer og smaa armerede Fartøj, ja var kommen i Brand og færdig at synke, dog alligevel slog sig med en særdeles Forsigtighed og Tapperhed igjennem, saa at 15 Tyrkiske Gallejer bleve skudte i Grund, nogle opbrændte, og henved 5000 Mænd ombragte a). Denne lykkelige Gjerning var neppe gjort, førend Lejligheden i samme Slag ytrede sig paa ny, da han med god

Vind

a) Vit. & res Gest. Curt. Adelaer. Manuscr.

Republiqve ansaae hans Tjenester, kan sees deraf, at den begavede ham tre Gange med Guldkjeder, gjorde ham

Serenissimi Principis Almerici Mutinensis ad incomparabilem Heroem, Dominum Eqvitem, Dnum CURTIUM SUFFRIDUM ADELBORST, Encomiasticon postridie Calend. Augusti 1660. Scudae in Candia.

O Mundi jubar, o qvod nulla oblivio caecis
Involvet tenebris, qvod nunqvam flumina Lethes
Inferno poterunt posthac mersisse barathro,
Ottomannorum communis terror & horror,
Tam mirabiliter virtus tua fulsit ubique,
Ut magnus Venetum concordi voce Senatus
Aurato te torqve, loco te donet eqvestri,
Qvem nullis titulum donis es nactus & auro,
Sed pugnace manu, qvem non emisse ducatis
Omnes conclamant centum te millibus: actis
Qvem tot inauditis insignibus undiqve debes.
Sic prius ipse dabas tibi Nobilitatis honorem,
Qvàm Venetûm Proceres: qvia nam delapsus in illam
Terribilem, major qvà non fuit altera, pugnam,
Cum decies septem puppes, septemqve liburnae
Te peterent solum; rupisti obstacula solus,
Et Solus Deus auxilium, Deus ille ferebat.
Qvinqve decem maris mersisti gurgite pinus,

Mi-

til General-Admiral-Lieutenant, item til Ridder af St. Marco, og gav ham en dobbelt aarlig Pension, hvoraf den störste skulde forplantes paa hans Börneborn g). Men Efterkommerne udi Regjeringen have siden

Millia qvinqve virûm privasti lumine Phoebi.
Altera messis adest: iterum pugna aspéra surgit,
En Magni affinis Domini tu colla rescindis,
Sultanusqve Ibrahim, qvi vulnere strenuus ante
Te feriit, lethi tristi mercede cadebat.
Tu qvi pro Venetis bis & octo fluentibus annis
Miles eras, princeps caput objectare periclis
Imperio princeps sociis ad cuncta marinis
Usqve trophæa ferens, qvæ ex æqvore sidera pulsant,
Cujus fama feret, qvà sol meat, inclyta facta.
O ter digne, cui dextram oscula cuncta fatigent!
Non jam jactetur Cynægirus ullus Athenis,
Tuqve soli Regina, potens ante omnia Roma!
Huic noli conferre tui jam gesta Duilli,
Aurea & annales non vellera rapta loqvantur.
Tu solus Turcas graviori clade premebas,
Qvam Regna heroes presserunt Colchica cuncti.
O par bissenis natis Jove! penna recumbit
Lassa mihi, sum cum tabula jam mutus, id unum
Addo: Vel hâc visa paveatis imagine Turcæ.

g) den förste Gratification, som Republiqven beviſede

Iden glemt de gamle Velgjerninger, over hvilket hans Søn Hr. Geheimeraad Adeler har ofte besværget sig, [illegible] og [illegible] sede ham, skede udi det Aar 1654, hvilket sees af Patentet, som er dateret udi samme Aar, og hvis Original findes endda hos hans Sønnesønner, saa lydende:

Franciscus, Molino, Dei gratia Dux Venetiarum &c. Universis & singulis Magistratibus nostræ urbis Venetiarum, & præsertim Camerariis Nostris eorumqve Ministris præsentibus & futuris, ad qvos hæ nostræ pervenerint, significamus.

Il Capitano della Nave San Georgio Grande Curt Cervisen hà dato cosi conspicue proue del suo Valore e divotione nel fatto ultimamente seguito à Dardanelli, Che ben se li deve esprimere il Compiacimento publico, e consolarea con la certezza della publica gratia per riportar alle occasioni i testimonii maggiori di generosità. Per prova di che habbiamo deliberato col senalo sotto li 13 delpresente di fargli un annuo assignamento di ducati doi cento correnti sua vità durante dalli Camerlengli di Commun, oltre il dono di una Collana doro di ducati Trecento correnti: acciò maggiormente comprenda il publico affetto & recavi piu sempre efficaci eccitamenti alla continuatione del suo Servitio con le parti stesse di Valore e corraggio.

Com-

og besynderligen, da hans Sønner for nogle Aar siden reisede til Italien, havde anholdet om sam-

Committemo pero coll autorità del medesimo Senato, à chi spetta di corrispondergli il sudetto assegnamento in tutto, come di sopra viene espresso. Dat. in nostro ducali Palatio die XXI Januarii Indictione 8 Anno 1654.

Det andet Patent, hvorved han blev gjort til Ridder af St. Marco, og findes sammestedsin Originali, lyder saaledes:

Johannes Pisauro Dei Gratia Dux Venetiarum &c. ad perpetuam rei memoriam. Essendo solita la Republica Nostra à riconoscere con affetti di munificenze il merito di qvelli, che simpiegano nel servitio della medesima: per qvesto considerato qvello del Capitano Curt Scieversen, il qvale havendo qvasi tuto il tempo della presente guerra servito in armata contro il Turco, & Continuando tuta via il suo impiego con la Nave nominata S. Zorzi Grande, ha dato in varie occasioni veri segni della divotione & valore in molti incontri, facendo apparire, non meno il Corraggio che l'ardenza del suo animo nel cimentare la vita stessa per le glorie della signoria Nrà; A che aggiungendosi le degne conditioni persona e nascita sua, siamo venuti in resolutione di decorarlo del grado di Cavaliere di S. Marco; concedendogli con la pienezza della nostra Autorità di usare le Vesti,

la

samme Pensions Betaling, men ere blevne afviſede med Udflugter og Undskyldninger. Anno 1661 blev

la cinta la ſpada, li Speroni doro & ogni altro ornamento militare; & di godere tutte le prerogative, honori, jurisdictione, libertà, & privileggi, che ſono proprii de gli altri Cavalieri, & alla vera militia & dignità di Cavaliero appartenenti, Volendo noi che ſia per tale in ogni luogo riconoſciuto, in ſegno di che *gli* habiamo ordinato il preſente privilegio munito col noſtro ſolito ſigillo à memoria de, Poſteri. Dato in noſtro Ducali Palatio die XXVIII Januarii Indict. M. D. C. LVIII.

Franco Zonca Sig.

Det tredie Patent angaaende den aarlige Pension, som skulde forplantes paa hans Arvinger *i tredie* Led, lyder saaledes:

Johannes Piſauro Dei Gratia Dux Venetiarum &c. Univerſis & ſingulis Magiſtratibus hujus urbis noſtræ Venetiarum, & præſertim, Camerariis Noſtris Communis eorumque miniſtris præſentibus & futuris, ad qvos hæ noſtræ pervenerint. Il Cavalier Curt Cerviſen ha dato coſi conſpicue prone del ſuo Valore & devotion nel fatto ultimamente ſeguito à Dardanelli, che ben ſe li deve eſprimere il compiacimento publico, e conſolarlo con la Certezza della publica gratia per ripertare alle eccaſioni

blev han efter egen Ansøgning med herlige Attester dimitteret af Venetiansk Tieneste; og begav sig derpaa til Holland, hvor han Aaret derefter den 25 Julii havde Brøllup i Amsterdam med sin anden Frue **Anna Pelt.** Hans første Frue var **Engelke Sophronia** af den berømte Hollandske Amiral **Martin Tromps** Familie, med hvilken han avlede 2 Sønner, **Sigvard Adelaer**, som blev Scoutbynacht

ni i testimonii maggiori di Generosità. Per prova di che hebbiamo deliberato col Senato sotto li 15 del presente di fargli un annuo assignamento di ducati mille qvatro cento di buona valuta sua vita durante e sua terza generatione dalli Camerlenghi di Commun, accio Maggiormente Comprenda il publico affetto, & ravivi piu sempre efficaci eccitamenti alla continuatione del suo servitio con le parti stesse di valore e corraggio. Comettemo però col autorità del medemo Senato, a chi spetta di corrispondergli al sud: assegnamento in tutto come di sopra viene espresso. Dat. in nostro Ducale Palatio die XXVIII. Febr. Ind. XII. MDCLVIII.

Franc. Zonca.

Det er ellers at merke, at Ducati di buona valuta eller Ducati di banco ere 20 pro cento bedre end de saa kaldte Ducati correnti.

nacht og Gouverneur paa Trankebar, hvorfra han døde paa Hjemreisen til Dannemark, og ligger begraven paa Cap de bonne Esperance. Den anden Johannes Adelaer døde i sin Barndom h). Da Kong Friderik fik Kundskab om, at han var kommen til Holland, tilbød han ham Tjeneste udi Dannemark, hvilken og Amiralen antog, saa at han Aar 1663 blev bestillet at være Amiralitets-Raad, og Generalamiral, fik 6000 Rixdaler Gage, foruden 1200, for at holde under sin Commando de norske Søfolk paa Holmen i). Aaret derefter indrettede han Søetaten efter den hollandske Maade, og lod i Bergen bygge de Galeier, som i den skaanske Krig bleve brugte.

Men denne store Mand fik ikke megen Lejlighed til at lade sin Capacitet see udi Fædrenelandets Tjeneste, eftersom denne Krig med Engeland var udaf ingen Betydelse for Dannemark; thi de Engelske havde nok at bestille med at forsvare sig selv, og holde Stand mod de mange Ulykker, som dette og efterfølgende Aar overvældede dem, saa at derfore det Danske Hof havde Leilighed til i al Mageligbed at celebrere det Bilager mellem den Churfachsiske Prinds og den Danske Princesse. Samme Prinds arriverede den 23 Sept. til Kiøbenhavn, hvor Bilageret med

h) Vit. Curt. Ad. manuscr.

i) Diplom. dat. 15 Sept. 1663. manuscr.

stor Pomp blev celebreret den 19 October. Princesse Anna Sophia var kommen til Verden 1647. Hun blev siden regjerende Churfyrstinde i Sachsen, og Moder til de tvende efterfølgende Churførster, hvoraf den sidste, nemlig Fridericus Augustus, som nyligen er død, var tilligemed Konge i Polen.

Efterfølgende Aar continuerede Krigen, men paa samme Maade. Hans Majestet fandt da for got at slutte et nyt Forbund med Churførsten af Brandenborg, hvilket paa Kongens Vegne blev undertegnet af Detlef Ahlefeld, og paa Churførstens Vegne af Blumenthal og Friderik Jena k). Derudi bevidnede begge Herrer, at Forbundet sigtede ikke til nogens Offension, men alene til hverandres Forsvar, om nogen med Krig skulde blive angreben. Forbundet strakte sig paa Kongens Side til alle hans Riger og Provincier, som Danmark, Norge, Slesvig, Holsten, Oldenborg, Delmenhorst og Pinnenberg; paa Churførstens Side iligemaade til alle hans Lande. Kongen forbandt sig, naar Fornødenhed det udfordrede, og 3 Maaneder, efter at Reqvisition derom var giort, at komme Churførsten til Hielp med 4000 Fodfolk, eller, dersom heller forlangedes Cavallerie, 400 Rytters i steden for 1000 Fodfolk. Churførsten forbandt sig at tilveiebringe samme Tal og med samme Conditioner. Dog skulde enhver af de contra-

 hen-

k) Fœdus int. Dan. & Brandenb. 23 Maji 1667.

herende have Frihed at formane Anfalderen at staae fra sit Forsæt og søge at bringe ham til Forlig, og naar det ikke kunde erholdes, skulde ovenmeldte Tropper, hvorom man var forenet, strax følge, og skulde samme Hielpe-Tropper underholdes af den reqvirerende, indtil de komme til Reqvirentens Grændser, og da skulle de af den sidste tracteres paa samme Fod som hans egne Krigsfolk. De Tropper, som skikkes, skulde alene passere og have Navn for Hielpe-Tropper, uden at den ene af Parterne skal indvikles i den andens Krig. Dog skal Reqvirenten intet Forlig eller Fordrag slutte med sin Fiende, uden Reqvisitus derudi bliver indsluttet. Men dersom Reqvisitus selv ogsaa bliver paaført Krig, formedelst de Hielpetropper, han skikker, da skal ingen af de Contraherende slutte enten Fred eller Stilstand uden den andens Samtykke. Reqvisitus skal ingen Fordring giøre til Reqvirenten, men skal alene lade sig nøie med dette til Vederlag, at han nyder lige saadan Hielp, naar han den behøver. Hvis de stipulerede Hjelpetropper ikke kan forslaae, da skal Tallet forøges efter foregaaende Convention. Reqvisitus skal ingen Ret tilegne sig til de Stæder, som Reqvirenten ved Hielpetropperne bemægtiger sig. Udi dette Forbund at indtræde, gives begge Parters Allierede 4 Maaneders Tid. Forbundet skal vare i otte Aar. Dette Forbund varede indtil 1676, da det blev forvandlet til en offensive og de-

defensive Alliance mod Sverrig og dets Allierede, og Venskabet mellem Danmark og Brandenborg blev stærkere, end det nogen Tid tilforn havde været.

Men udi denne Krig, som Kong Friderik da førte med Engeland, trængede Danmark ikke meget til fremmed Hielp, eftersom den bestod meest i Truseler.

Mellem de Engelske og Hollandske derimod forefaldt store Actioner. Udi de tre Hovedslag, som udi denne Krig bleve holdne, havde de Engelske Fordeel udi det første og sidste, og Hollænderne udi det andet; men hvad som meest svækkede de Engelske, var Hollændernes dristige Foretagende paa Londons Riviere; thi Admiral Ruyter, saasom han mærkede, at de Engelske udi dette Aar, for at spare paa Bekostninger, havde ingen Omhu for deres Flaades Udrustning, men satte sig for alene ved Caperier at tilføie de hollandske Kiøbmændsskibe Skade, løb han med Flaaden ind udi Londons Riviere, hvor Hollænderne giorde Landgang ved Chattam, og der udi Haanen ødelagde en anseelig Hob engelske Krigsskibe. Over dette og andet begyndte de Engelske at tabe al Lyst til Krigens Fortsættelse, og derfor kort derefter sluttede Fred med Holland til Breda. De forligede sig da ogsaa med Danmark, saa at dette Rige kom til sin forrige Rolighed igjen.

Udi

Udi dette Aar havde Riget adskillige uformodentlige Visiter. Den første var af et tartarisk Gesandtskab, hvilket havde en elendig og usel liden Suite med sig, og kom ridende paa nogle slette mavre Heste over Wismar og Hamborg til Kiøbenhavn, havende ellers hverken Vogn eller Bagage med sig; og de Foræringer, som de bragte, nemlig to gemene Heste, vare døde udi Fyen, saa at de havde intet at regalere Hoffet med, uden pure tartariske Complimenter. Jeg finder intet om, hvorledes de bleve imodtagne. Det er troligt, at man intet meget Væsen har giort af disse Gesandtere, endel efterdi de giorde saa slette Figurer, endel ogsaa, efterdi man mærkede, at deslige Gesandtskaber skede noget for ofte, (thi det var det tredie i denne Konges Tid) og at de sigtede kuns til at fiske nogle andre gode Foræringer for deres mavre Heste, som de ellers ikke kunde blive af med.

Den anden Visite eller Igiennemreise var af oftomtalte Dronning Christine, hvilken anlangede udi Majo til Siælland, og blev geleidet af den franske Ambassadeur Terlon samt den svenske Resident Lillienkron til Helsingør, hvor hun efter kongelig Ordre stateligen blev imodtagen af Commandanten paa Cronborg, Eiler Holk, og med Stykkernes Løsning af Fæstningen begav sig strax over til Skagne, og siden videre ind udi Sverrig, for at anholde

om

Penge, efterdi Remiserne begyndte at gaae meer og meer urigtige. Kong Friderik forsømmede aldrig, paa de Rejser, hun gjorde igjennem dette Rige, at gjøre hende al Æresbeviisning, hvorvel hun havde ikke forskyldt meget got af Danmark, og langt mindre af Kongen, i Henseende til Hans Majestets egen høje Person. Det er ellers troligt, at Hendes Visiter maa have været meget uangenemme udi Sverrig, i Henseende til den forvirrede Tilstand, samme Rige da var udi i Kongens Mindreaarighed; og, saasom Conjuncturerne paa samme Tid vare mærkelige, og intet tilforn derom er meldet, vil jeg endel deraf her paa engang anføre.

Strax efter Carl Gustavs Død reisede sig Disputer om Rigets Administration udi den unge Konges Mindreaarighed; thi endskjønt den afdøde Konge ved et Testament, som han havde gjort nogle Timer for sin Død, havde iblant den unge Konges Formyndere beskikket Dronningen med et dobbelt Votum; saa tog sig dog endel af de Svenske Herrer for at gjøre denne Anordning til intet, saavel angaaende Enkedronningens Person, som andre, hvorom i Testamentet var talt. Dog tog Grev Slippenbach og andre sig med saadan Nidkiærhed Dronningens Sag an, at hun nød den Ret, som hende efter Testamentet tilkom. Men det gik med denne gode Dronning, som gemeenligen med Mødre, der have kun eet Barn,

at de af Ømhed lode det have sin Villie i al Ting. Hvorudover den unge Konge fulgte sin Barndoms Tilbøjelighed, som var at æde og drikke vel, og i det øvrige intet at tage sig fore. Dette foraarsagede, at de Store udi Sverrig bildte sig ind, at han vilde blive en Regent, der ikke vilde bekymre sig meget om Regieringens Sager, men ganske dependere af Raadet, og derfore bleve efterladne udi Rigets Forretninger, og sparede lidt Revenuerne, bildende sig ind, at de ingen Regnskab skulde i Fremtiden underkastes, men at det skulde gaae til, som i Dronning Christines Tider, da deres Administration uden Examen blev confirmeret udi magnifiqve Terminis. Men de toge derudi feil, efterdi Carl den 11. blev en af de vindskibeligste og tarveligste Konger, som Sverrig haver havt.

Det Valg, som Dronningen gjorde med en vis Herre ved at beskikke ham til den unge Konges Hofmester, foraarsagede ikke mindre Forundring end Fortrydelse hos Senatet, efterdi samme Herre, efter en fornemme Autors Sigelse 1), havde ingen anden Qvalitet, end at kunne brav drikke. Men det var Dronningen nok, at hun vidste, at han var hende affectioneret, og kunde indprente den unge Konge Kjær-

lig-

1) Anecdot. de Svede, hvor samme Herre nævnes, skiøndt jeg ikke kan sige, om den Characteer, som ham tillægges, er ret.

lighed til sin Moder, hvilket var hendes Hovedsigte; thi hendes fornemste Omsorg var, at pleje ham vel udi Mad og Drikke, og see til, at hans Klæder intet fattedes, ret ligesom Rigets Velfærd kunde bestaae derudi, at kunde have en feed og veltrivende Regent. I det øvrige giorde hun ham aldrig en sur Mine, men lod ham have sin Villie udi alting, hvorudover Cantzleren **Magnus Gabriel de la Gardie** understod sig engang at foreholde hende saadant, men vandt intet andet dermed, end at faae en sur Mine, som varede udi 8 Dage, ja Dronningen lod sig forlyde, at hendes egne Brødre slet intet udi Ungdommen havde lært, og dog vare blevne gode Prindser m).

Bjørnkloe, som ellers skulde have Direction over hans Studeringer, var en lærd Mand, men saaledes, at han af den unge Konge heller kunde gjøre en Professor i Upsal, end en duelig Regent. Det samme kunde ogsaa siges om den Kongelige Informator Gripenhjelm, hvilken havde ikke de Egenskaber, som udfordredes dertil. Han var derforuden meest hengiven til Bygninger, og bemøiede sig mere med at plante sin Have, end at informere sin Discipel, hvilket ogsaa den unge Konge helst saae, og derfor aldrig ansaae ham med mildere Ansigt, end naar han bad om Forlov at reise ud paa Landet. Nogle holde for, at Gripenhjelm med Flid søgte at holde

m) Anecdot. de Svede.

de ham udi Vankundighed, for at gjøre sig i Fremtiden umistelig, og at have en fri Adgang til hans Person. Han underviisede ham alene lidt udi Morale og Theologie. Men Moralen bestod fornemmelig udi tvende Ting, nemlig i at simulere, og holde sine Tanker forborgne, item, at staae stivt paa sin Mening, hvilke vare Lærdomme som kunde føde meget Ondt af sig, med mindre de øvedes med stor Skjønsomhed. Hvad Theologien angik, da bestod den meest derudi, at tilholde den unge Konge at bede paa Knæe to Gange om Dagen n), hvorimod intet var at sige, om det end havde været tre Gange, hvorvel det samme giver ingen høj Idee om denne kongelige Informator, saasom den rette Gudsfrygt ikke just bestaaer derudi at maale Bønner ud efter Vægten, men at have Gud stedse for Øien udi alle sine Idrætter, og for en Konge at beflitte sig paa, som en Christelig Regent at forestaae det høje Embede som Gud haver kaldet ham til. Derimod forsømmede Gripenhjelm at informere ham i andre Ting, særdeles udi Sprog, og det lidt Fransk han lærede, var af en Vogtlænder, som selv ikke kunde Sproget til Gavns, og som man derforuden spillede Giæk med til Hove.

Saaledes var denne unge Konges Opdragelse, efter oftbemeldte Autors Sigelse o), hvilken man en-

ten

n) Anecdot. Svec.

o) Hvilken maa være Garant for den hele Historie.

ten af Efterladenhed fordærvede, eller med Flid søgte at fordærve, paa det at de Store under ham kunde giøre hvad dem lystede. Men Kongens eget gode Naturel overvandt dette paa en forunderlig Maade, saa at man med Forundring maatte see, at den som var opklækket udi Vellyst, Drkesløshed og Pedanteri, blev en af de dueligste og tarveligste Regentere, Sverrig nogen Tid har havt, saa at om hans Historie udi Skrifter ikke er saa prægtig udført, som hans saa kaldte store Faders og store Søns Bedrifter, saa har den dog i mine Tanker fortjent ligesaa omstændigen at udføres, saasom det er langt større at gjøre gode Love, stifte Universiteter, i Stand sætte Finantzer, og at ordinere Militien, som denne Konge gjorde, end at see Riget an med Ryggen, og løbe om som vandrende Riddere med Kaarden i Haanden, for at ødelægge tillige med andre deres egne Undersaattere, til hvis Conservation de ere af Gud beskikkede. Thi Carl Gustav, hvis Meriter hyklerske Skribentere løfte op til Skyerne, giorde fast intet andet end at føre 70000 Svenske til Slagterbænken, og Carl 12, som udi Skrifter afmales som vore Tiders Heros, drev ikke Tiden bort med andet end det samme. Denne Konge derimod, hvis Historie Ingen har gjort sig Umage at beskrive, var fast den eneste af et heelt Seculi svenske Konger, som opfyldte en stor Regents Embede, ved at opbygge det, som hans Forfædre

havde

nebrevet; thi den Krig, som han blev indviklet udi, var aldeles ikke hans Verk, men deres, som betjenede sig af hans Ungdom, for at fornøje deres egen Ambition. Det var ogsaa den eneste Krig han førte; thi han levede den øvrige Tid udi Fred og Rolighed, men derfor ikke i Orkesløshed, saa at hans Regimente giver rig Materie nok til Historie, ja til saadan Historie, som man kan lære noget af. Men det er Ulykken, at Historieskrivere ikke vil have uden Feltslage og Belejringer til Skrivematerialier, enten fordi de holde saadanne mageligst at udføre i Pennen, eller forbi de agte andre Ting for ringe. Men for at komme til Carl II Minorennitetshistorie igjen, da formerede sig adskillige Factioner, og bestod den første af de Slags Folk, som informerede den unge Konge udi Fegten, Riden og andre Exercitier. Disse, saasom de i en Hast af Støvet vare komne i Anseelse, kunde de ikke fordrage, at de Store udi Landet, sær Kongens Formyndere, kastede Foragt paa dem, og derfor søgte ved alle Lejligheder at giøre dem sorte, betjenende sig af den daglige Adgang, de havde til Kongens Person, og de Exercitier, som de øvede ham udi, hvorved de vare Kongen lige saa behagelige, som de andre ved deres ærbare Ansigter vare ham ubehagelige, sær Cantzleren Magnus de la Gardie hvis ærbare Ansyn syntes at bebreide Kongen den Wellyst, som han levede udi. Bemeldte Exercitie-

mestere derfore gjorde aldrig nogen Reise med Kongen, uden at forestille ham den Anseelse og Myndighed, de Store havde bragt sig udi, det kongelige Hus til Præjudice, og, naar de reisede forbi noget adeligt Lysthus, visede de saadant Kongen, sigende: at Hans Majestet havde ingen saa prægtige, item, at deslige Bygninger vare opreisede med Landets publiqve Penge, som de Store havde bragt udi deres egne Punge. Dette foraarsagede, at Kongen Tid efter anden fattede saadant Had til Raadsherrerne, at han ikke kunde taale at man kaldte dem de Store, ej heller at de selv gave sig den Titel. Ja han besværgede sig over, at de tracterede ham med en Slags Foragt, og blant andet udi hans egen Nærværelse kaldede ham en Gosse, hvilket var en Titel, som man pleiede at give gemene Smaa-Drenge.

De Store selv, som udi deslige Omstændigheder skulde være sammenholdige, vare ej heller fri for indbyrdes Factioner; thi der var Misforstand mellem Greverne og de Andre af Adel, efterdi de første i Henseende til deres Characterer vilde tage sig et Fortrin over de andre, og vilde have deres Fruer og Døttre distinguerede fra de andres, saaledes at en Greves Dotter skulde hede Frøken, men en simpel Raadsherres alene Jomfru. Herudover stukke de Sidste Hovederne sammen for at holde de Første Stangen, skiøndt forgiæves; thi disse caracteriserede Herremænd

va-

vare da af den Magt og Anseelse, at de udi denne Mindreaarighed ganske spillede Mestere; Grev Peder Brahe var den ældste Greve udi Sverrig, og besad een af de vigtigste Bestillinger, var ogsaa holden for den rigeste Undersaat. Carl Gustav Wrangel var udi Anseelse, saavel formedelst sin Tapperhed, som sin høje Bestilling, saa at han tog i Betænkning at redere endel Førster udi Tydskland. Otto Gustav Stenbok var ikke mindre udi Anseelse, saavel formedelst hans berømmelige Krigsbedrifter, som efterdi han var besvogret med de la Gardie. Løwenhaupt regnede sig udi den Gustavianske Kongelige Familie, og Oxenstjerne brystede sig af den store Cantzler Axel Oxenstjernes Meriter. De andre, som Gustav Horn, Lars Kagge, Tot, Banner, Torstensen, Königsmark, Wittenberg, Duglas og Lillie, havde de højeste Krigscharger, saa at det var derfor vanskeligt at binde an med saa mange anseelige Mænd. Men derimod var ingen fuldkommen Enighed mellem dem selv indbyrdes; thi de fleste bare Had og Misundelse til Cantzleren Magnus Gabriel de la Gardie, hvis Familie de ansaae som Fremmed, og dog ved sin Rigdom og Højhed fordunklede alle de andre. Magnus de la Gardie førte sig op paa Kongelig Viis, havde fortreffelige saavel Legems som Sinds Qvaliteter, og havde en Frue af det Kongelige Huus, hvilket gjorde

ham

ham saa overmodig, at han saae alle andre over Ar-
kerne, og herfore var den af alle meest forhadte Per-
son, endskjøndt de andre Grever trak paa Linien med
denne, naar der handledes om at beskytte deres For-
trin for de andre simple Herremænd, og blev denne
Jalousie ikke lidet formeret ved en særdeles Hændelse,
som gav Anledning til en heftig Tvistighed samme
Tid.

Grev Stenboks Datter, som var antagen
blant Dronningens Hoffruer, paastod at have Ran-
gen for Johan Gyldenstjernes Søster, som var
ældre, og havde længe tilforn været til Hove. Den-
ne Præcedentzstrid tog saaledes til, at Regjeringsraa-
dene, eller de Kongelige Formyndere, maatte tage sig
Sagen an, og dømte de samme i Faveur af Frøken
Stenbok, hvilket foraarsagede, at Gyldenstjernes
Søster forlod Hoffet, og hendes Brødre svore, at de
skulde hævne denne Uret, hvilket Johan Gylden-
stjerne ogsaa troligen holdt.

Disse mange Tvistigheder og Factioner, som va-
re iblant de Store, foraarsagede, at denne Konge
siden, som bekjendt, fandt Lejlighed til at sæt-
te den Kongelige Myndighed paa en bedre Fod, end
den hidindtil havde været, hvortil blev gjort en
Begyndelse ved at anrette et nyt Kongeligt Raad,
og det under den Prætext, at Kongen formedelst det

Had

Rad, som regjerede udi det store Senat, ikke vidste hvem han skulde forlade sig paa. Dette Cabinetsraad bestod af Gripenhjelm, som tilforn havde været hans Informator, men da var bleven Baron og Raadsherre, den anden var Frands Joel Ørnsted, den tredie Henrik Hoghusen, den fierde Erik Lindenskild, hvoraf den sidste var den dueligste, og den største Forfægter af den Kongelige Myndighed. Hans fornemste Bog, siger en Statsmand p), som har havt særdeles Kundskab med de Tiders Svenske Herrer, var Barclai Argenis, hvilken han kunde uden ad, og hvoraf han havde oversat nogle Capitler paa Svensk. Men om han just af samme Bogs Læsning fattede Inclination til et absolut Monarchie, og har deraf lært de Regler, at stifte det samme, kan man for vist paa ovenmeldte Skribents Relation ikke forsikre; thi det synes at Conjuncturerne udi Sverrig gave bedre Anledning, og visede sikkrere Regler dertil, end Barclai Argenis.

Men den habile Raadsherre, Johan Gyldenstjerne, kuldkastede omsider dette ny Conseil, og lagde Grundvold til Regjeringens Forandring, og de fleste vigtige Ting in Politicis, som bleve i Verk satte i denne Konges Tid. Samme Mand havde, i Steden for at læse Barclai Argenis, nøie udstuderet den Svenske Stats Skrøbeligheder, og deraf for-

p) Anecd. de Svede.

formeert sig de Regler, hvorpaa han grundede sin Bygning. Om han ellers har havt de farlige Forsætter, som ofthemeldte Skribent tillægger ham, er vanskeligt at sige, helst saasom det er ikke troligt, at han selv har aabenbaret dem for nogen. Det synes ogsaa, at meget udi de om Sverrig skrevne Anecdoter er grundet paa Gisninger, og trukket efter Haaret. Ellers gives denne Johan Gyldenstierne ingen synderlig god Character; thi endskiønt han altid med blodige Eder forsikrede, at han var en ærlig Mand, vilde dog ikke alle troe det, og plejede derfor den franske Ambassadeur, Feuquiere, at sige: Johan Gyldenstiern taler aldrig om sin Ærlighed uden at kræve Fanden til Vidnesbyrd. Men dette skede længe efter denne Tid, og heller kan have Sted udi Christian den Femtes end Friderik den Tredies Historie, hvorfor jeg intet vil tale derom, ladende mig alene nøje med at have viset, hvordan Tilstanden var udi Carl den Ellevtes Mindreaarighed udi et Naborige, hvis Conjuncturer have Overensstemmelse med disse Lande, og derfore undertiden i det ringeste løsligen maa omtales.

Hvad Danmark i Særdeleshed angaaer, da kom Riget dette Aar 1667 udi nogen Bevægelse, formedelst den sidste Oldenborgske Greves Død, om hvis efterladte Lande blev Successions-Trættighed, hvortil Oprindelsen var denne: Antonius Günthe-

rus, den sidste Greve til Oldenborg, erholdt efter sin Fetters Christians Død ogsaa det Grevskab Delmenhorst, og, efterat han med den holsteenske Princesse Sophia Cathrina, som han meget silde ægtede, ingen Sønner avlede, døde 1667 den 19 Junii. Førend han traadde i dette Ægteskab, havde han avlet med Elisabet von Ungnad i Aaret 1633 en Søn, som blev kalden Antonius. Samme Antonius, saasom han var fød udenfor Ægteskab, kunne ikke succedere i Grevskaberne; hvorudover Faderen, ved et Testament Anno 1663 gav ham det Slot Varel, det Amt Jhad, og det Herskab Kniphausen med de dertil hørende smaa Stæder og Lande, beliggende udi det Oldenborgske. Han blev af Keiser Ferdinand den Tredie legitimeret, og paa Rigs-Dagen til Regensburg Anno 1654 beæret med Titul af Rigs-Greve. Hos Kongen insinuerede han sig saaledes ved sine gode Qvaliteter, at han blev Ridder og Geheime-Raad, og siden af Christian den Femte blev som Plenipotentiarius skikket til Nimwegen, hvor han ved sin Pragt distinguerede sig blant alle fremmede Gesandtere. Han døde 1680 paa sit Slot Varel, og efterlod sin Gemahl, Carolam Æmiliam af Tremouille, Hertugens af Tarente Datter, frugtsommelig med en Søn, som kom til Verden 1681 den 27 Junii, hvilken, ligesom hans Fader, blev ogsaa kalden Antonius.

For-

Foruden denne ovenmeldte legitimerede Antonio efterlod den sidste Oldenborgske Greve en Søster-Søn, Johannes, som Rudolf, Hertugen af Anhalt Zerbst, havde avlet med hans Søster Magdalena; men den samme, saavelsom den legitimerede Antonius, kunde ikke succedere ham udi Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst, hvorudover Hertugen af Anhalt maatte alene lade sig nøje med det Herskab Bevern, og Grevskaberne i sig selv, som mandlige Rigslehne, faldte ustridigen til det Holsteenske Huus, og Christian den Førstes Afkom; thi endskjøndt de Svenske, i Henseende til det Stift Bremen, havde havt Prætensioner derpaa, saa havde de dog saavel ved den Rosskildske som Kiøbenhavnske Fred afstaaet deres Prætensioner. Men iblant de Holsteenske Herrer indbyrdes, som Christian den Førstes Afkom, reisede sig store Tvistigheder. Paa den ene Side vare Kongen og Hertugen af Holsteen, der angave sig som de, der til Grevskaberne vare meest berettigede. Paa den anden Side var Hertugen af Pløn, som menede sin Ret at være større. Paa den Kongelige og Førstelige Side bleve anførte disse Argumenter, at Kong Friderik den Anden tilligemed hans Farbroder, Hertug Adolf, havde af Keiser Maximilian den Anden erholdet Expectance paa Grevskaberne, hvorudover den nu regierende Konge Friderik den Tredie tilligemed Hertug Friderik af Holsteen-Gottorp mene-

nende Sagen at være bragt udi Rigtighed, gjorde Aar 1648 en Reces, hvorudi blev forenet, at denne ventelige Arv skulle deles imellem dem. De sluttede ogsaa Aaret derefter et Forlig til Rensborg med Grev Antonio Gunthero paa samme Maade, hvilket Forlig blev confirmeret af Keiser Ferdinand den Tredie til Regensburg 1653. Derforuden satte den salige Greve dem Anno 1664 udi virkelig Possession af sine Lande, gjorde ogsaa nyligen for sin Død et Testament, som dermed overeensstemmede, hvorudover begge Herrer ogsaa strax efter hans dødelige Afgang toge begge Grevskaberne i Possession.

Hertug Joachim Ernestus af Pløn derimod forebragte paa sin Side: 1) At han var den afdøde Greve nærmere paarørende end de andre, og at saadant nærmest Forvantskab var af stor Vigtighed udi Lehns-Successioner, helst saasom det var brugeligt udi det Romerske Rige, at de nærmeste Paarørende udsluttede de andre ganske fra Successionen. 2) At den Exspectance, som Kongen og Hertugen af Keiseren havde erholdet, formindskede ikke hans Ret, eftersom han saavel af Ferdinand den Tredie, som af Leopold havde bekommet Coexspectance; saa at han i den Henseende med dem var lige berettiget, men havde Fortrin derudi, at han var Christian den Førstes Paarørende udi fjerde, de andre derimod kun i femte Grad.

For

For at kjende i disse Tvistigheder blev to Aar for Grev Antonii Død en Commission anordnet udi Hamborg, hvorudi vare benævnede til Commissarier Hertugerne af Lyneborg og Landgreven af Hessen-Cassel, men samme Commission havde ingen Virkning. Efter Grevens Død blev Processen paa ny foretagen, hvilken varede indtil Begyndelsen af Christian den Femtes Regjering, da bemeldte Konge, mærkende at det vilde være vanskeligt at vinde Sagen for den Kejserlige Ret, forligede sig Anno 1671 med Hertugen af Pløn, givende ham et Æqvivalent for sin Andeel af Grevskaberne. Med dette Forlig vilde Hertugen af Holsteen, Christian Albrecht, ej lade sig nøje, men blev ved at fortsætte Sagen for den Kejserlige Kammer-Ret, skjønt med liden Succes, thi Arvedelen blev tilkjendt det Pløn-ske Huus, tilligemed Erstatning for Processens Omkostninger. Christian Albrecht protesterede heftigen mod denne Sententz, men vandt intet dermed, thi den blev confirmeret ved den Kejserlige Hof-Ret 1676, og blev Dommen samme Aar bragt udi Execution, da Hertugen af Pløn blev sat udi Possession af den omtvistede Arvedeel, hvilken strax derpaa efter den Forening, som var gjort mellem Kongen og bemeldte Hertug, blev Hans Majestet indrømmet, og han, nemlig Hertugen, bekom til Vederlag for sine Prætensioner Norborg paa Als, samt endeel Penge,

hvor-

hvorpaa Kong Christian den Femte udi det Aar 1676 lod sig hylde udi Grevskaberne. Saaledes endtes denne vigtige Trivstighed, som begyndte for Alvor at gaae for sig udi Friderik den Tredies Tid, og have Kongerne af Dannemark siden den Tid været rolige Besiddere af Oldenborg og Delmenhorst, saa at det, som tilforn ikkun havde været en Titul, blev en virkelig Eiendom. Man seer ellers heraf, at Sagen blev dreven med stor Forsigtighed paa Kongens Side, og at dette Værk var et Mesterstykke af den Danske Minister Griffenfeld, hvilken i Friderik den Tredies Tid begyndte at blive kiendt formedelst sin store og ugemene Skarpsindighed, der bragte ham paa den høieste Æresspidse under hans Søn og Successor Christian den Femte.

Saasom Grundvolden blev lagt til denne navnkyndige Ministers Lykke og Høihed i denne Konges Tid, skiønt den vigtigste Scene af hans Liv og Levnet henhører til efterfølgende Regiering, saa vil jeg her kortelig anføre hans hele Historie, paa det at den kan findes samlet paa eet Sted, og haaber jeg at Læseren derudi vil finde des større Behag, efterdi intet derom tilforn er antegnet, hverken udi trykte eller skrevne Bøger, undtagen nogle faa Linier udi Pufendorfs brandenborgske Historie, hvor der alene tales om hans Fald.

Peder Schumacher er fød i Kiøbenhavn Anno 1637, den 24 Augusti. Hans Fader, Johan Schumacher, var en Borger og Vinhandler i Kiøbenhavn boende paa Kiøbmager-Gade paa Hiørnet af Løvstrædet, og hans Moder Maria Motsfelt.

Der fortælles, at da han var fire Aar gammel og engang blev baaren i Danske-Skole, kom til ham en gammel Kone paa Gaden, hvilken gav sig ud for at forstaae Chiromantien. Denne Kone stubsede ved hans Aasyn, og bad Karlen, som bar ham, at staae stille, medens hun saae i Barnets Haand. Da hun nøje havde beskuet Haanden, sagde hun til Barnet: Ja, min Søn, du har et Guld-Æble i din Haand, men see vel til, at du ikke lader det falde fra dig. Dette vil jeg lade staae ved sit Værd og fortælle, hvad ham videre vederfoer. Da han kom lide mere til Alder, blev han sat udi Latin-Skolen, hvor han i kort Tid gjorde saadan forunderlig Fremgang udi sine Studeringer, at han blev dimitteret fra Skolen, og kom til Akademiet udi hans trettende Aar. Og, som hans Fader imidlertid ved Døden afgik, tog Bisp Brokmand ham i sit Huus, for at see ham forfremmet udi hans Studeringer. Medens han var i samme Huus, hendte det sig nogle Gange, at Kong Friderik, som var en særdeles Ynder af lærde Folk, besøgte Bispen, og undertiden spisede med ham. En Dag, som Hans Majestæt der var til Taffel, gjorde

denne

denne Schumacher Opvartning med flere af Bispens Folk. Da tog Hans Majestæt Mærke paa Schumacher, i Henseende til hans skikkelige Opførsel, og spurgte Bispen, om det var hans Søn, hvortil Bispen svarede Nej, men sagde derhos, at han havde ham ligesaa kjær som sit eget Barn, og tog deraf Lejlighed at at afmale de store Sindets Gaver, som var hos den unge Person, sigende: Dersom Eders Majestæt vidste, hvor stort Pund der var nedlagt hos ham, skulde Eders Majestæt forundre sig derover; thi hans Ingenium var saa stort, og hans Hjerne saa aaben, at hvis den videre blev exerceret, kunde der af ham i Fremtiden blive en Mand, som kunde bruges til hvad det være skulde. Dette blev sagt udi Schumachers Paahør. Kongen spurgte da: Hvad kan hjelpe ham til videre at fortsætte hans Studeringer? Hvortil Bispen svarede, at han skulde rejse til fremmede Universiteter, og der fortsætte sine Studia, men at til saadant hørte Penge, og Personen var fattig: da Kongen det hørte, tilbød han at give ham 300 Rigsdaler aarligen hvorfore Bispen takkede, og holdt for, at saadan Sum var tilstrækkelig nok og at paa Rejsen kunde anvendes tre til fire Aar. For at lade Hans Majestæt høre, hvorvidt Schumacher allerede var forfremmet udi Studeringer, lod han ham til sig kalde, leverede ham en Hebraisk Bibel, og

forevisede ham et Sprog deraf, hvilket Schumacher strax forklarede paa got Latin, og siden paa Dansk, saa at Kongen kunde ikke andet end forundre sig derover; thi det Hebraiske Sprog var paa de Tider ikke saa almindeligt som nu omstunder, og ingen gik saa vidt derudi, uden han førhen havde gjort stor Fremgang udi de andre lærde Sprog og Videnskaber.

Efter at Schumacher saaledes var bleven benaadet med en aarlig Pension, gik kort derefter hans Udenlands-Reise for sig, hvorpaa han anvendte fem til 6 Aar. Hvor han kom, distingverede han sig ved sit hurtige Ingenium, saa at Alle spaaede, at der vilde blive noget stort af ham, helst udi Engeland, hvor han af lærde Mænd saaledes blev anseet, at hans Portrait er blandt de største Mænd sat paa det Oxfordske Bibliothek, hvor det endnu sees. Blant dem, som han udi Fædrenelandet meest correspondèrede med, medens han var udenlands, var Rasmus Vinding, som da var Professor i Kjøbenhavn, og havde de overlagt med hinanden, ikke at bruge andet Overskrift end Cato Scipioni og Scipio Catoni, hvilke sees af de Breve, som endnu ere hos Erasmi Windingii Arvingen.

Da han kom til Fædrenelandet igjen, fandt han, at alle Ting havde faaet en anden Skikkelse; thi Regieringen var imidlertid bleven forandret, og Kongen, som den hele Regierings Byrde var bleven lagt paa,

var ideligen med Rigernes Sager saa bebyrdet, at Schumacher faae ingen Leilighed til at komme Hans Majestæt udi Tale, og at giøre sig videre bekjendt til Hove. Hans gamle Patron Bisp Bröckmand var da ogsaa ved Døden afgangen, hvorudover han maatte see sig om andre Patroner, og adresserede han sig til Vice-Cantzler Holger Wind, af hvilken han blev antagen til Secretaire.

Da han nogen Tid havde været udi samme Herres Tieneste, hendte det sig engang, at Holger Wind var upasselig, og ikke selv kunde komme til Hove, for at forklare et Forslag, som han havde Ordre at forfatte udi en udenrigs Affaire, og som af Kongen først skulde eftersees og approberes, forend det blev reenskrevet, hvorudover Forslaget blev indsluttet i et Convolut, og forseglet, og fik Schumacher Ordre at bringe det til Hove og der at levere det til en af Kongens Pager, som de havde Opvartning. Schumacher, som hidindtil ingen Leilighed havde havt til at faae Kongen i Tale, ikke at blive seet af Hans Majestæt, og derforuden havde mærket, at hans Herre kunde ikke bevæges til at giøre nogen Skridt for ham, glædede sig ved denne Leilighed, iførede sig sine beste Klæder, og begav sig til Slottet med det forseglede Brev, hvis Indhold var ham ubekiendt. Og da i Stedet for efter Ordre at levere det til en Page, tog han sig den Dristighed at lade sig selv anmelde

for

for at tale med Kongen for sin Herre. Da det blev anmeldet for Kongen, at Cantzler Winds Secretair forlangede at tale med Hans Majestæt, blev han indkalden. Han leverede da Brevet fra sig, og derpaa blev staaende udenfor Gemaks-Doren, ligesom for at oppebie Svar. Kongen aabnede strax Brevet, og efter dets Igjennemlæsning kastede det fra sig paa Bordet, givende dermed tilkjende, at han ikke var fornøjet med Concepten, hvilket da Schumacher mærkede, og saae, at Kongen gik nogle Gange frem og tilbage paa Gulvet uden at tale et Ord, fordristede han sig til at træde frem, og at sige disse Ord: Allernaadigste Konge og Herre! Jeg er den Person, som Eders Majestæt kastede sin store Naade paa, da jeg for nogle Aar siden var udi Biskop Brockmands Huus, og uværdig blev tillagt, saavel af Eders Majestæts egen som af Universitetets Cassa, Penge til at reise med, og haver jeg opholdet mig saavel ved fremmede Akademier som Hoffer, for at øve mig udi Videnskaber og Stats-Sager, og at gjøre mig beqvem til Kongens og Landets Tjeneste. Kongen erindrede sig da strax hans Person, og gjorde ham adskillige Spørsmaal, hvilke han alle med Færdighed besvarede, og tilsidst allerunderdanigst bad, at Hans Majestæt vilde værdige ham med Communication af Brevets Indhold, muligt, (sagde

han)

han) jeg kunde blive saa lykkelig at træffe Eders Majestæts Tanker: Hvortil Kongen sagde ja, og overleverede ham Brevet. Da Schumacher havde læst det og mærket, at det angik Frankrig, bad han allerunderdanigst om en halv Times Tid til at forfatte sin Mening, hvortil Kongen svarede: Ja end en heel Time. Schumacher gik derpaa til en Side, og i en Hast kom tilbage med Projectet, hvilket Kongen med Forundring læsede, og sagde: Det er ret, min Søn! saaledes ville Vi have det.

Efterat Schumacher engang saaledes havde insinueret sig hos Kongen, og Hans Majestæt havde seet Prøver paa hans Duelighed, ophøjede han ham med en utrolig Hastighed fra et Æres Trin til et andet; han blev først Secretaire udi det Danske Cancellie, siden Kongelig Archivarius og Bibliothecarius, item indsat udi Etats-Kammer-Collegio. Og fik han i denne Tilstand Lejlighed videre at recommendere sig hos Kongen ved saadan Hændelse: da en Kejserlig Gesandt udi en Audience skulde besvares paa Latin, driftede sig ingen extempore saadant at gjøre, undtagen Schumacher, hvilken, uden at studere dertil, holdt saadan zirlig Tale, som faa ved lang Betænkning bedre havde kunnet forfatte. Dette bragte ham i stor Anseelse, og blev han strax derpaa gjort til Geheim-Secretair, udi hvilken Post han blev brugt

til

til at forfatte ovenomtalte Kongelov, som af ham findes parapheret. Saaledes blev i denne Konges Tid Grundvolden lagt til den store Høihed, hvortil han under paafølgende Regjering avanceerede. Det siges, at Kong Friderik paa sit yderste recommenderede ham til sin Søn og Successor Christian den Femte med disse Ord: at han skulde betjene sig af Schumacher, som den, der kunde bruges til alle Ting, men advarede derhos, at han ej skulde ophøje ham til alt for stor Værdighed. Hvilket, om saa er, giver tilkjende, at Kongen havde udstuderet hans Naturel, som var ikke at kunne skikke sig i alt for stor Medgang.

Men den unge Konge efterlevede herudi ikke sin Hr. Faders Raad; thi, saasnart han kom til Regieringen, gjorde han Schumacher til Geheime-Raad, Ober- og Geheime-Etats- og Kammer-Secretair, og ved Dannebroge-Ridder-Ordenens Indstiftelse var han den 12te iblant de 21 første Riddere, som paa Rosenborg-Slot den 12 Octbr. 1671 med samme Orden bleve beærede. Men, ligesom han tilvoxede udi Ære og Høihed, saa formerede sig de Stores Jalousie imod ham. Især fik han en stor Uven i Uldrik Friderik Gyldenløve, hvilken, foruden den Fortrydelse, som han og andre bare derover, at Schumacher blev betroet til de vigtigste og geheimeste Sager, blev særdeles ophidset mod ham, da

han

han fik at vide, at Schumacher havde formanet Kongen til at moderere det lystige Levnet, som Gyldenløve havde ved sin Omgjengelse bragt ham til at føre, og som bestod udi at forklæde sig, og søge Stadens Verts-Huse, hvorved Kongens høje Person kunde underkastes Fare, hvilket ogsaa eengang nær var skeet. Den Fortrydelse, som derved blev opvakt, formerede sig kort derefter, da Gyldenløve fik Ordre at begive sig til sit Statholderskab i Norge. Og, som han ikke tvivlede paa, at saadant jo var skeet ved Schumachers Tilskyndelse, blev han hans Hoved-Fiende, og hjalp ikke lidet til hans paafulgte Fald.

Udi det Aar 1672 blev Schumacher nobiliteret, og fik Navn af Griffenfeld; Aaret derefter blev han gjort til Greve, samt Ridder af Elephanten, og, da Rigs-Cantzler, Peder Retz, udi det Aar 1674 ved Døden afgik, blev han Rigs-Cantzler; thi hans Bestalling lyder paa saadan Titel, hvorvel han tillige med de paafølgende Cantzlere alene kaldes Stor-Cantzlere. Og ligesom han blev nobiliteret, og fik Navn af Griffenfeld, saa blev hans Broder ogsaa adlet, og kalden Gyldensparre. Men det som bragte Griffenfeld udi størst Anseelse, var, at han var Kongens Favorit, og hans Betænkende blev i alle Ting efterfulgt, saa at alle, saavel Fremmede som Indlændske, der vilde have noget udvirket hos Kongen, maatte beflitte sig paa hans Yndest og Venskab;

det var i den Henseende, at Keiseren gjorde ham til tydsk Rigsgreve, og at Churførsten af Brandenborg handlede med Kongen, om at forlehne ham, nemlig Griffenfeld, med den Ø. Rygen, naar den blev tagen fra de Svenske; ja der blev ogsaa foreslaaet et Parti mellem ham og den Sønderborgske Princesse Lovise Charlotta, hvilket var af den Lykke, noget Menneske af saa ringe Stand kunde vente sig.

Udi denne Anseelse var han indtil det Aar 1676 og imidlertid forrettede Kongens og Rigets Sager med en utrolig Færdighed. De Correspondencer, som han førte med Fremmede, vare saa store og gehejme, at han fik at vide de fleste Ting, som bleve sluttede ved fremmede Hoffer, saa at han kunde erkyndige Kongen derom længe, førend de bleve exeqverede. Saaledes hændte det sig engang, at der blev overlagt ved det Keiserlige Hoff, at en Gesandt skulde sendes til Dannemark udi en vis Affaire, hvilket blev ham communiceret længe forud, saa at han sagde til Kongen, at det kom ham før, ligesom der snart vilde komme en Gesandt fra Keiseren, for at handle om saadanne Ting. Kongen spurgte, hvoraf han det vidste? Griffenfeld svarede: at han af Tidernes Omstændigheder giættede sig det til, bad derhos, at Kongen det samme vilde antegne hos sig selv, og, naar Gesandten kom og frembragte sit Ærende, han da maatte faae saadant Svar, som Griffenfeld foreskrev. En

lang

lang Tid derefter ankom en Keiserlig Gesandt, og foreslog det samme, som Griffenfeld tilforn havde talet om, hvorudover Hans Majestæt gav ham strax saadant Svar, som Griffenfeld havde foreskrevet, saa at Gesandten gik tilbage med Forundring, og sagde til de andre Herrer: Jeg har ofte været udskikket af min Herre til adskillige Hoffer, men jeg har aldrig funden en saa fornuftig Herre som Kongen af Dannemark, der uden at samle sit Conseil, og uden at betænke sig, har kundet expedere saa høi og vigtig en Ting.

Aaret for hans Fald, nemlig 1675, da Kongen havde beleiret Wismar, og Beleiringen formedelst Winterens Strenghed var vanskelig, faldt Generalernes Tanker didhen, at det var tjenligst at ophæve Beleiringen, eller at opsætte den til mod Foraaret. Men da dette Anslag blev Griffenfeld communiceret af Kongen selv, som udi hans Upasselighed besøgte ham i hans Telt, raadede han af al Magt derfra, holdende fore, at, hvis den første Campagne løb slet og frugtesløs af, onde Følger deraf vilde flyde, og derfore indstændigen bad, at Hans Majestæt vilde continuere Beleiringen, og at man maatte stille sig an, som man vilde løbe Storm, efterdi han ingenlunde tvivlede paa, at Staden jo submitterede sig, førend den lod det komme til saadan Yderlighed. Dette fandt Bifald hos Kongen, hvilket, da Generaler-

ne mærkede, lode de Griffenfelt forstaae, at han gjorde bedre at holde sig fra Krigs-Sager, som vare over hans Begreb, item at han vilde blive ved sin Pen, og lade dem dømme om Feldt-Slag og Belejringer, som vare opdragne i Krigs-Sager, hvortil Griffenfeld svarede, at han menede at udvirke ligesaa meget ved sin Pen, som de ved deres Kaarder. Belejringen blev saaledes fortsat, og Wismar blev lykkeligen erobret den 13 December 1675. Nogle mene, at den Tillid, Griffenfeld her lod see, rejsede sig af en hemmelig Correspondence, som han havde med Commendanten i Wismar, men saadant er kun en Gisning, som ingen Grund haver.

Griffenfeld forsvarede sig saaledes udi sin høie Post indtil det Aar 1676. Men det gik ham som gemeenligen alle dem, der voxe saa hastigen, at han ikke kunde skikke sig i denne store Lykke, at han foragtede alle, og ved en hovmodig Opførsel bevæbnede de Store imod sig, saa at de arbejdede paa hans Fald, hvilket blev des mindre vanskeligt for dem at tilvejebringe, efterdi han en og anden Gang lidet menagerede Kongen selv, og vilde tiltage sig større Myndighed end en Undersaat tilkom. Der fortælles, at den første Groll, Hans Majestæt fattede til ham, rejsede sig deraf: da Hoffet engang var paa Reisen, skikkede Kongen Bud efter Griffenfeld udi hans Qvarteer. Griffenfeld lod da svare, at han var upasselig og me-

medicinerede; men, hvis det var noget høit magtpaaliggende, vilde han dog komme. Herudover tog Kongen den Resolution at besøge Griffenfeld udi hans Qvarteer; men, da han kom didhen, fandt han ham i alle hans Klæder, diverterende sig med gode Venner. Hvorledes ellers hans Opførsel har været imod Kongen, sees af en Erindrings-Skrivelse, som Hans Majestæt udi det Aar 1675 lod ham tilstille, og som samme Skrivelse giver saavel en nøje Afridsning paa Griffenfelds Ministerium, som den viser Christian den Femtes Føjelighed og Kjækhed tillige, vil jeg den her som et vigtigt og rart Document indføre. Erindringen lyder saaledes q):

Jeg har sandelig paa engang med disse hosfølgende Puncter villet hermed lade Eder vide mine inderste Tanker, og hvad mig misfalder paa engang.

1.

Jeg vil have mine Generaler og Officerer mainteneret, og at de til ingen andre skal være attacheret, eller af nogen dependere uden af mig selv.

2.

Jeg vil at enhver, udi hvad Charge de ere, skal bestille sit Embede, og ikke een dirigere

q) Admonitio ad P. Griffenf. dat. Rendisb. 21 Aug. 1675. Manuscr.

gøre dem allesammen, hvilket ingenlunde uden mig selv tilstaaer og vedkommer.

3.

Tager Eder icke meere Authoritet og Respect til end det, som Eder vedkommer, og gjører mig icke alting, (som dog endelig skal være) for umueligt.

4.

Tager Eder vare, at I icke i min Nærværelse beordrer noget, som jeg først burde resolvere, og, naar jeg siger noget, da hjelper mig i mine Tanker, bringer mig icke først paa min Sentiment, og bringer mig da ogsaa icke paa en anden Meening igjen.

5.

Jeg kand icke vel fordrage for vidtløftige Raisonnements og Veltalenhed, naar I vil sige mig noget, eller Jeg adspørger Eder om noget, saa siger mig ickun Eders Sentiment, for det er mod min Humeur store Raisonnements, og at gjøre Contradictioner, eller Relationer, kand jeg ej omgaaes med.

6.

Tager Eder vare for Flatterier, og considererer, at alt hvad baade den eene og den anden gjør Eder, er icke saa maget for Eders skyld som for deres egen Interesse eller smaa Intrigues

guers Skyld, i hvem det være maa Høye eller Lave.

7.

J faaer at holde over, at ingen tager usømmelig Skiænk eller Gave, eftersom det maaskee er Eder nok bevidst, at Jeg i Begyndelsen icke kunde taale det, og at Jeg det forbød, dog ikkun mundtlig.

8.

Jeg vil og, at de Breve, som komme fra een eller anden, strax vorder mig tilsendt. At være den Sidste at vide alting, lader icke vel.

9. og 10.

J gjør og vel, at J icke altid recommenderer dem, som Eder tilhører, eller af Eder dependerer. Overiiler mig icke, men Jeg maa have Tid at resolvere mig, og kommer icke igjen, naar eengang er resolveret.

11. og 12.

Jeg har tit nok sagt, man skulle i Tide søge fleere gode Officerere til Lands og Vands. Nu falder alting kostbar, men da attenderede det ingen.

13.

Jeg seer icke hvortil alle de Bas Raisonnements, og de saa ofte om een Materie gjørende Repetitioner synderlig tiener til, som

jeg

jeg lettelig selv kand resolvere, uden for at gjøre Folk for meget viis, eller og for at spilde Tiden, som dog er kostbar.

14.

Af alle Omstændigheder fornemmes nok at man intet æstimerer militaire Affaires, og søger ichun alle Midler og Veye at gjøre mig kjed deraf, men dette faaer jeg dog at sige, at dette gaaer dem intet an, for Jeg vil være hvor min Armee er, og hvor meest er af Consideration at bestille, og derfore iche vil separere Armeen.

15.

I vil endelig gjøre alting, og vide alting, saa at det synes, Jeg at have Nafnet allene, og I all Direction og Reputation, eftersom de meere søger Jer end mig, for de, som I vil got, hjelper Jeg, og de, som Jeg vil got, tænker I iche paa, eller erindrer mig engang derom.

16.

Disse Punkter haver Jeg villet lade Eder vide, eftersom det ellers i Længden skulde falde mig for kjedsommeligt længer at taale; Jeg haver det derfor skriftlig opsat, saasom Jeg nok veed min Natur, at Jeg iche mundtlig kunde sige Eder dette uden Iver eller Emportement,

ment, saa vilde Jeg ej heller tale med Eder om dette Poont. I retter Eder vel selv efter dette, ellers er Eder selv nok bevidst, at Jeg bær al den Omhu for Eders Avantage, som eder tjenligt være kand, Jeg haver gjort det hidindtil, Jeg vil og bevise Eder det fremdeeles, og forbliver Eder naadig som tilforn, gjør ikkuns i GUDs Navn Vores Affaires, Jeg vil gjøre Eders igjen. Rensburg den 21 Augusti 1675.

Af dette sees, hvorvidt Griffenfeld vilde strække sin Myndighed, iligemaade sees deraf, at Kong Christian, hvor føjelig og facile han end var mod sine Ministres, saa vilde han dog have dem indskrænkede. Aaret derpaa skede denne anseelige Ministers Fald, hvortil foregives adskillige Aarsager, som siden skal vises af hans Proces, og General-Fiscalens Irettesættelse mod ham. Den gemene Mand lastede ham for hans Hofmod, og den liden Gudsfrygt, som fandtes hos ham, udi hvilken Henseende de holdte fore, at den Straf som overgik ham, var vel forskyldt. De fornemste af hans Modstandere vare Gyldenløve, Ahlefeld, Bierman, Knut, item, den Brandenborgske Envoye Brandt, hvilke, da de mærkede, at Kongen begyndte at kjedes ved Griffenfeld, og at bære Fortrydelse over den alt for store Myndighed, han tiltog sig, forglemmede ikke at kaste Olie i Ilden, for at

at blive skilte ved en Minister, der vilde have Kongens Hjerte alene, og ikke tillod nogen anden udi Enrom at tale med Hans Majestæt. Dette foregives at have været Aarsag til det mærkelige Fald, som skede udi det Aar 1676 paa saadan Maade:

Efterat Kongen havde beslutted hans Fald, lod han en Nat fordre til sig Generallieutenant Arnsdorff med adskillige andre fornemme Herrer, og, efterat han havde aabenbaret dem sit Forsæt, gav Ordre, at de først skulde arrestere Cantzlerens Svoger, Borgemester Fog, og det udi Stilhed, at Cantzleren ikke skulde faae ringeste Kundskab derom, hvilket ogsaa blev efterlevet.

Herpaa begav sig Cantzleren efter Sædvane om Morgenen tidlig til Slottet. Da han var kommen derhen, blev han mødt af General-Lieutenant Arnsdorff, hvilken efter aflagte Hilsen spurgte, hvor hans Excellence agtede sig hen; da Cantzleren svarede: til Hans Majestæt, lod General-Lieutenanten ham vide, at han efter Kongens Ordre maatte begive sig til Bibliotheket; hvortil Greven svarede: **Hvis det er Hans Majestæts Ordre, saa maa jeg adlyde.** General-Lieutenanten førte ham da igjennem Longangen til Bibliotheket, hvor han blev overleveret til Herr **Rosenkrands**, og blev han der siddende indtil mod Aftenen, da han endeligen ved bemeldte Herr Rosenkrands blev udi en Chaloupe bragt til Castellet, og

det

der Commandanten overleveret. Da han traadde udi Chaloupen, sagde han ved sig selv: Ah! Jesu! hvi kommer jeg hid til? Hans Huus blev strax derpaa besat, og alle hans Skrifter og Gods forseglede. Hans Secretaire, Monsieur Lund, da han fik Kundskab om sin Herres Arrest, og at han selv tilligemed skulde anholdes, blev han derover saa forskrækket, at han fik en Rørelse, og maatte vogtes paa Sengen.

Den 26 Martii blev ham fratagen hans Kaarde, og det blaa Ridder-Baand, og Dagen derefter alle hans Penge, hvilke beløbe sig til nogle Tønder Guld, og bleve bragte til Cancelliet. Og, saasom det var fornødent at forsyne dette høie Embede med en beqvem Person igjen, blev Herr Friderik von Ahlefeld i hans Sted udvalgt til Gros-Canzler. Den fangne Greves Moder gjorde vel adskillige Knæfald for Hans Majestæt, og bad ikke om sin Søns Liv, men at hans Vaaben udi Kirkerne maatte blive ubeskjemmede, dog kunde hun derudi intet udvirke. Hans Broder, Herr Etats-Raad Gyldensparre, beviiste Hans Majestæt vel den Naade, at han maatte forblive i sit Embede som tilforn, men hans Svoger, Borgemester Sog, blev ført fangen til det blaa Taarn.

Mange vare af de Tanker, at, eftersom Griffenfeld var funden in flagranti delicto, man ikke havde fornødent at procedere ordentligen mod ham.

Men

Men Hans Majestæt, for ikke at give Anledning til Eftertale, vilde, at alting herudi skulde gaae efter Lands Lov og Ret, og derfore anordnede en Commission, som jeg seer har bestaaet af en Vice-Cantzler, der præsiderede, saa og nogle Geheime-Raader item en General-Lieutenant, Cancellie-Raad og andre Asfessores, og var Licentiat Mauritius tillige med General-Fiscal Christen Pedersen beordrede, at undersøge Sagen, og fremføre hvad Beskyldninger der kunde gjøres imod ham. Mit Forsæt er ikke udførligen at beskrive denne Proces, helst som den ikke henhører til Friderik den Tredies Historie. Dog, saasom det var en Sag af yderste Vigtighed, og paa hvis Udfald ikke alene Dannemarks, men endogsaa de fleste fremmede Potentaters Øjen vare henvendte, i Henseende til denne store og habile Minister, der formedelst sin rare Capacitet og Skarpsindighed havde i nogle Aar været i større Anseelse end nogen europæisk Minister, saa kan jeg ikke forbigaae at anføre de Beskyldninger, som da bleve forebragte til at fælde ham, ligemaade hvad han fremførte til sit Forsvar. Udi hans skrevne Proces, som mig er communiceret, forklares den Sag best af den Irettesættelse, som af General-Fiscal, Christen Pedersen, blev gjort imod ham, den 3 Maii 1676 r). Samme Irette-

sæt-

r) Accusat in causa *Griffenf.* Hafn. 3 May 1676. Manuscr.

sættelse synes at være forfattet paa Tydsk af Licentiat Mauritio, efterdi Griffenfeld, udi sit Svar, kalder den General-Fiscalens forbanskede Indlæg s), og som den samme giver Oplysning i en Sag, som hidindtil har været Fremmede ubekjendt, undtagen hvad som korteligen udi Pufendorfs brandenborgske Historie er anført, vil jeg den her anføre, den lyder saaledes:

Welbaarne, Høy-Edle, Strenge, Høylærde, og Høyagtbare, Hans Kongel. Majestæts til Dannemark og Norge ꝛc. til denne Criminal Rettergang allernaadigst forordnede Høyanseelige Dommere,

Herr Vice-Cantzler, saasom Præsident, saa og de andre gode Herrer Geheime-Raad, Herr General-Lieutenant, Cancellie-Raad og Assessores udi den Høyeste Ret.

For dette Høyanseelige Collegio fremkommer General-Fiscal, som af Hans Kongel. Majestæt Allernaadigst er forordned Accusator mod Greve Peder Griffenfeld, Kongel. Majestæts forrige Riigs Cantzler, givende tilkjende, hvorledes Hans Kongel. Majestæt til Dannemark og Norge ꝛc. imod ovenmeldte Greve, saasom deprehensum in flagrantissimo crimine perduellionis

s) Respons. *Griffenf.* sub dat. Castell. 12 May. Manuscr.

lionis & læsæ Majestatis, uden nogen foregaaende Rettergang til den velfortjente Straf kunde lade procedere, og det uden Beskyldning, eftersom dog Gjerningerne i sig selv den Skyldige noksom sine Misgjerninger overbevise og klarligen for Øjene stille; thi ingen Priviler gier kand hannem fra saadan høyfortjent Straf eximere, hverken i Henseende til Værdighed eller Embede, eftersom Crimen læsæ Majestatis i Grevelig Værdighed ved disse Ord (undtagen Crimen læsæ Majestatis) expresse excipeeres. Dog alligevel haver Høystbemeldte Hans Kongel. Majestæt efter sin medfødde store Kongel. Mildhed og Godhed (uanseet saadant in Crimine læsæ Majestatis vel kunde forbigaaes) ikke desmindre tilladt den Skyldige ved denne Proces med sit Forsvar at indkomme, om han ellers skulde formeene sig nogen forbeholden at have, derved at lade see for den gandske Verden en Kongel. Allernaadigst Iver til Ret og Retferdigheds fri Lov at handthæve, og at hannem, nemlig Greven, endog udi den uretfærdigste Sag ingen Defension skal betages eller veigres. Derfore specialiter at bevise, hvad allereede generaliter er fremført, saa er det det heele Land vitterligt, paa hvad Maade Greve Griffenfeld Hans Kongl. Majests. indfødde Underdan her

udi

sættelse synes at være forfattet paa Tydsk af Licentiat Mauritio, efterdi Griffenfeld, udi sit Svar, kalder den General-Fiscalens fordanskede Indlæg s), og som den samme giver Oplysning i en Sag, som hidindtil har været Fremmede ubekjendt, undtagen hvad som korteligen udi Pufendorfs brandenborgske Historie er anført, vil jeg den her anføre, den lyder saaledes:

Welbaarne, Høy-Edle, Strenge, Høylærde, og Høyagtbare, Hans Kongel. Majestæts til Dannemark og Norge ꝛc. til denne Criminal Rettergang allernaadigst forordnede Høyanseelige Dommere,

Herr Vice-Cantzler, saasom Præsident, saa og de andre gode Herrer Geheime-Raad, Herr General-Lieutenant, Cancellie-Raad og Assessores udi den Høyeste Ret.

For dette Høyanseelige Collegio fremkommer General-Fiscal, som af Hans Kongel. Majestæt Allernaadigst er forordned Accusator mod Greve Peder Griffenfeld, Kongel. Majestæts forrige Riigs Cantzler, givende tilkjende, hvorledes Hans Kongel. Majestæt til Dannemark og Norge ꝛc. imod ovenmeldte Greve, saasom deprehensum in flagrantissimo crimine perduellionis

s) Respons. *Griffenf.* sub dat. Castell. 12 May. Manuscr.

lionis & læsæ Majestatis, uden nogen foregaaende Rettergang til den velfortjente Straf kunde lade procedere, og det uden Beskyldning, eftersom dog Gjerningerne i sig selv den Skyldige noksom sine Misgjerninger overbevise og klarligen for Øjene stille; thi ingen Privilegier kand hannem fra saadan høyfortjent Straf eximere, hverken i Henseende til Værdighed eller Embede, eftersom Crimen læsæ Majestatis i Grevelig Værdighed ved disse Ord (undtagen Crimen læsæ Majestatis) expresse excipeeres. Dog alligevel haver Høystbemeldte Hans Kongel. Majestæt efter sin medfødde store Kongel. Mildhed og Godhed (uanseet saadant in Crimine læsæ Majestatis vel kunde forbigaaes) ikke desmindre tilladt den Skyldige ved denne Proces med sit Forsvar at indkomme, om han ellers skulde formeene sig nogen forbeholden at have, derved at lade see for den gandske Verden ett Kongel. Allernaadigst Iver til Ret og Retferdigheds fri Lov at handthæve, og at hannem, nemlig Greven, endog udi den uretfærdigste Sag ingen Defension skal betages eller veigres. Derfore specialiter at bevise, hvad allereede generaliter er fremført, saa er det det heele Land vitterligt, paa hvad Maade Greve Griffenfeld Hans Kongl. Majests. indfødde Underdan her

udi

udi Staden Kjøbenhavn af Friderik den Tredie Høylovlig Ihukommelse til adskillige Charger er vorden ophøyet og af sær Kongelig Naade derfor alvorligen er advared sig for Concussion vel at tage vare; derefter er han af vor Allernaadigste nu regjerende Konge og Herre bleven zired og beprydet med begge Ridder-Ordenerne og Greve-Standen, saavelsom ogsaa med den høyanseelige Rigets Storcantzler-Charge, og andre mangfoldige høje og store Benaadinger, dog alligevel haver han, uagtet de store og dyre Eder han ved disse Chargers Tiltrædelse aflagt haver, udi utallige Maader misbrugt saadan Høy Kongel. Naade saa og handled mod det hannem Allernaadigst anbetroede store Riigs-Cantzlers høye Officium: saasom

1) In Crimine Simoniæ, i det han, af Pengegjerrighed dertil dreven, fast alle vacerende Præste Embeder og geistlige Beneficier, saa og Expectantz-Breve derpaa, ikke efter Meriter, paa det Guds-Tjeneste kunde befodres, men de meestbydende Leye-Svenne confereret haver, da dog baade i Guds, Gejstlige og Verdslige Retter tam dans qvam accipiens sive ante sive post collationem ambo Simoniaci sint. Desligeste og efter vor Danske Lov og Christ-

4ti

4ti Recess. l. 1. C. 1. Art. 20. klarligen befales at hvo som ved Skjænk og Gave erholder noget Præstekald, den skal samme Kald igjen miste, og aldrig tillades noget Præsteembede igjen at nyde; eller og, dersom nogen, nemlig i verdslige Bestillinger ere, som Bisper, Provste rc. Skjænk eller Gave rc. for eller efter annammet haver, da skal han have forbrudt alle respective Bestillinger og Charger, det være sig Geistlige eller Verdslige, og Adelsmænd, som i Sognet boer, straffes, som de der Kongel. Mandater ikke have villet agte, hvilket Crimen, eftersom det ratione officii Cancellariatus Greve Griffenfelds Person som en Præsidem Ordinis Ecclesiastici & Academiæ, og der sligt skulde og burde afværge meer end nogen anden, høyt graverer, dog notorium og vel bekjendt, hvorledes bemeldte Greve sig herimod forseet haver, saa at ex solo hoc principio, efter Textens klare Ord, Hans Kongel. Majestæt haver haft god Føye, endog uden foregaaende Dom, hannem, nemlig Greven, fra alle Digniteter at afsætte, og hans Gods og Formue sig at bemægtige. Den forrige Borgemester Fogh attesterer, at Greve Griffenfeld har oppebaaret for Vice-Superintendents Bestilling paa Island 400 Rdlr., og at han

Fogh,

Fogh, derfor bekom 100 Rdlr. Enddog forbemeldte Sum gjorde samme Person til den høye Bestilling værdig, saa var han dog dertil aldeeles uværdig. Grevens Secretarius Lundt, og Haandskriveren Rasmus Knudsen efter aflagd Eed vidner, at deres Herre, Peder Griffenfeld, har af P. B. bekommet 500 Rdlr. for Estvald Præstekald; iligemaade vidner hans Secretair Lundt, at P. J. for sit Præstekald udi Fyen haver erlagt 600 Rdlr. Paa samme Maade vidner ydermeere Lundt, at P. P. for et Expectantz-Brev paa et Præstekald Svenstrup paa Alsen, enddog han samme Tjeneste ikke engang nød, maatte udlægge til Grev Griffenfeld 250 eller 150 Rdlr.; at man ikke skal tale om Licitationer paa Præstekald til Odense, Ærøeskjøbing, og utallige andre flere Excesser, som derudi ere begangne.

2) Haver og Greve Griffenfeld i mange Maader begaaet Crimen concussionis; i det han mod sin dyre Eed, for at erlange adskillige Tjenester og Befodringer, ja end og ved Rettens Administration, mangfoldige store Skjænk og Gaver taget og oppebaaret haver, saa at, omendskjøndt de af ham præsterede Eeder hannem om slig Pligt og Skyldighed burde idelig at erindre, saa haver dog Hans Kongel.

Maje-

Majestæt til Rensborg hannem herom Allernaadigst advared og erindred, men han dog saadant ingenlunde har villet lade fare, men fremdeeles annammet saavel af Fremmede, som Landets Indbyggere Skjænk og Gaver til mange tusinde Rdlr., hvorfor man ham pro fundamento totius hujus actionis fremstiller de af Hans Kongel. Majestæt hannem med egen Haand skrevne allernaadigst foreholdne Puncter, og denne høje Ret selv lader dømme, om nogen Monarch i gandske Verden sig vel mildere, end Hans Kongelige Majest. mod saadan Minister har gjort, nogen Tiid beteed haver; derimod, om ikke en saadan Naades Foragter, som med frie Villie og Forsæt, af Gjerrighed og Ærgjærrighed aldeeles indtagen, all saadan Kongelig Naade til Side sat haver, jo uomgjengelig bør at berøves all Kongel. Naade; thi det er bekjendt, at han af J. B. har empfanget 200 Ducater, som af hans egenhændig Attestato videre bevises. Af Hamborgerne 10000 Rdlr., som bevises med Grevens egen Bog pag. 71. Af Canzler Kielman en Ring paa 2000 Rdlr. efter Greve Griffenfelds egen Tilstaaelse; ja endog Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst, som rente aarligen 120000 Rd., haver han med det Amt Tøndern,

som

som ungefehr til 20000 Rd. ordinaire Indkomster sig bedrager, til Hans Kongel. Majestæts høyeste Præjudice villet permutere, alleneste af den Aarsag, at han den af det Kongel. Huuses stedsevarende Fiende President Rielman den derfor ham belovede store Skjænk kunde nyde, som bestoed i det gandske Amt Steenhorst, cum omni superioritate territoriali, for derudi et tydsk Grevskab at erigere, dersom ikke alt saadant af Statholder Friderich von Ahlefeld og Herr Greve Antonio af Altenburg i Tide var bleven forhindred og forebygged, og Hans Majestæt efter slig Skades Remonstration til andre Tanker Allernaadigst var bleven overtalt.

Hvor uforskammed hans Handlanger eller Megler Sogh og andre, saavel som hans egen Betiente, de han mesterligen dertil havde afrettet, herudi handlet have, er noksom landkyndigt, og de gode Herrer Dommere selv bekjendt. Iligemaade udvises sligt klarligen af de af Klingenberg paa 7000 Rdlr., og af Rentemester Müller paa 4000 Rdlr. udgivne Obligationer. Desligeste 1000 Rd. hannem af Directeurerne paa det Ostindiske Compagnie foræret efter Attestatum fra Compagniets Bogholder. Herforuden efter Soghs eget Brev haver

haver Peder Lurdorph ladet indlevere 400 Rd., saavelsom og Johan Bamismand 400 Rdlr. efter Lundt og Rasmus Knudsen deres Attest, med mangfoldige deslige meere.

Ja han vidste sine Concussioner saa mesterligen, dog groveligen, at drive, at han Hans Kongel. Majestæts høye Affaires ofte, formedelst sin store Gjerrighed, hos Hans Kongel. Majestæts høye Allierede meget prostituerede sub prætextu propriæ potestatis, som udi alt som en Ober Directeur, snart denne, snart den anden noget søgte at extorqvere. Greve-Titulen udi det Romerske Rige, Hans Kongel. Majestæt uafvidende, udpractiserede han sig, foregivende det hannem af Keyseren at være paanødiged. Den Insul Wollin haver han af en høj Alliered om ikke aftrænge, dog til Lehn villet annamme, ellers skulde det hede, at man fra Aliancen afvige, og sig med Sverrig en particulier forlige kunde og vilde; paa samme Maade haver han gjort det med Frankrig, og hører did hen Meyerkrones Breve sub dato Paris den 5 Martii og 8 Juli 1675, hvorudi bemeldte hans Fetter giver ham de sommes considerables, de meubles de grand prix & d'un mariage avantageux god Fortrøstning. Iligemaade haver han ogsaa udi Enge-

land udspendt sit Garn, og ved disse Tiders Consuncturer hemmeligen søgt at erlange, om ikke store Midler, dog en Engelsk Lords Titul, eller dersom det ikke kunde angaae, da i det ringeste at bekomme sammesteds en endelig Retirade og Protection.

Formedelst dette Crimen Concussionis maatte til den Høystbydende ligesom paa en offentlig Auction Rigets og dets retmæssige Justitz-Bestillinger imod Rigs-Cantzlers klare Eed auctioneres, og blive den Meestbydende, uden Skikkeligheds og Capacitets Anseelse, overdragne og forundte, saasom Christopher Caspersen, der Vice-Laugmands Bestilling for 600 Rdlr. sig tilkjøbte, og gik af dermed fordi han 100 Rdlr. meer derfor gav, end Peder Christophersen bød, attestante Borgemester Sogh, som in speeie melder, at han samme 600 Rd. annammede, og strax til Griffenfeld leverede, som dem og antog. Hvor udaf intet andet kan følge (eftersom Rigs-Cantzler, som Præses Justitiæ, Justitz og Cancellie Etaterne solgt haver) end at de samme, som Penge for slige Bestillinger givet have, jo Justitien igjen sælge, for deres udlagde Penge igjen at bekomme. Og paa saadan Maade bliver Hans Kongel. Majestæts Lande og Folk nu Uretfærdighed,

Gjer-

Gjerrighed, Concussioner af dennem, som Justitien skulle afværge og forhindre, gandske og aldeles undergivne.

3) Saa concurrerer videre i Grevens Forseelse det fordømmelige Crimen perjurii, som og Crimen peculatus; thi først haver han saavel ved gans forrige Chargers, som ved store Cantzellariats Eeds Aflæggelse, expres lovet ingen Skjænk eller Gave at antage, hvilket han selv vedstaaer i Interrogatorierne: nemlig at han havde gjort sin Eed som alle Geheime-Raad og Lands Dommere. Nu mælder samme Eed expres udi Christ. 3. Recesses 7. Art. saaledes: Jeg vil dømme derom retfærdigen og ikke i nogen Maade ansee Vild, Frendskab, Venskab, Gunst eller Gave, Had, Avind eller Nid, men allene vil have Gud og Retfærdighed for Øjen, og dømme retfærdig, efter Lov og Ret, saavel den Fattige som den Rige. Jeg vil og ikke, før eller siden Dom affiges, hemmelig eller aabenbare tage, annamme eller oppebære ved mig selv eller nogen anden, nogen Gave, Skjænk, Guld, Sølv, Penge eller Penges Værd, formedelst hvilket nogen Part sin Ret maatte vorde forkrænked. Saa sandt hjelpe mig Gud og hans helliga Ord. Iligemaade udviser sligt den ordinaire Ober-Secre-

 tariats-

tariats-Eed, at han ey for nogen Supplication, Sag eller Andragelse, Penge i nogen Maade vilde tage.

Men hvorledes alt dette er holdet og efterkommet, er udi forrige ratione criminis concussionis anførte klarligen beviist, og determineres pœna perjurii fuldkommelig udi Christ. 3. Recesses 16 Art. med to Fingres Afhuggelse, og all Godses Confiscation, men efter Personens og Embedets Qvalitet, saavelsom Omstændigheders, der gjør Forseelse større, eftersom det gandske Land haver lidet derunder, og forrige Forseelse høyere Straf udfodre, formeener jeg, ogsaa dette paa Kroppen bør straffes. Ellers er bekjendt, at han Hans Kongl. Majestæts og Hans Kongel. Majestæts Landes Beste troeligen at søge eedeligen tilsagt haver men alt sligt dog ikke efterlevet, som af efterfølgende klarligen sees og fornemmes:

1) Haver han ey holdet Secreta geheime, som deraf kand sees, at han Secretissima udi sine Almanacker Aar efter andet haver antegnet, derved det letteligen til fleres Kundskab kunde komme.

2) Hans Kongelige Majestæt haver han ikke efter Embeds og Eeds Pligt alle Supplicationer uden Persons Anseelse troeligen aller-

under-

underdanigst forebragt, som sees af de mangfoldige efter hannem fundne Supplicationer.

3) At han ikke troeligen haver efterkommet det, Hans Kongelige Majestæt ham mundtlig og skriftlig allernaadigst haver anbefalet, som klarligen af den Rensborgske Admonition sees og erfares.

4) At han ikke har haft flittig Opsyn med Cancelliet, men hans Tjenere mange Sager privatim i hans Huus, besynderlig Kammer-Sager, at expedere anbetroed, hvilket altsammen mod hans Eed directe strider, efter hans egen Tjeners Tilstaaelse. J Synderlighed

5) mange Memorialer og høje Potentaters Breve ere blevne tilbageholdte og supprimerede, saa at endeel ubrudt efter hannem er funden.

6) At Greven udi endeel Bestallinger Spatium til Navnene haver ladet aabet staae, og samme saaledes ladet underskrive, dog imidlertid en andens Navn, end Hans Kongelige Majestæt først Allernaadigst havde befalet, derudi ladet indsætte, som det Provsten ved Armeen Allernaadigst lovede Kald udi Odense klarligen udviser. Dermed offentlig og mod den Kongelige Admonition befindes handlet at være; og er det ikke mindre for det

7) straf-

7) strafværdigt ved Skatkammerets Interesse, at, naar Hans Kongelige Majestæt en god Menage derved vilde stifte, og Regnskabene lade clarere, haver han det efter Evne søgt at forhindre, derimod hans Venners utilbørlige og uforsvarlige Reyser og Tære-Penge at lade passere; desligest og for det sidste Hans Kongl Majestæts Gods med usædvanlige store Privilegier i Betalning at skaffe og abalienere, som daglig Erfarenhed giver tilkjende, saa at poena peculatus nok fuldkommen kand finde Plads.

4) Hans begangne Crimen læsæ Majestatis sees udtrykkeligen af hans Correspondence med samtlige høje Allieredes Fiender, som bevises klarligen med de udi Krigen udverlede Breve og Skrifter til den Franske Ambassadeur Terlon og Svenske extraordinaire Envoye Lilienkron, hvoraf i Synderlighed ere at mærke de Ord: Les plus grands secrets, qvi sont entre la France & la Svede, peuvent etre en toute sureté entre mes mains. Ydermere formelder samme Brev: Votre Excellence me fera plaisir de ne me les envoyer plus sous cachet volant; car ne les pouvant jamais recacheter assés adroitement, M. de Figuieres me poura prendre pour un filou des lettres, qvalité mal asseante a un Chancelier,

lier, da dog tjenligen havde været, at Brevene under aabed Seil altid havde gaaet, før at være vidende om deres Indhold, dersom ellers Greve Griffenfeldt det ærligen og troeligen sin Konge og Herre havde menet. Han erbyder sig fremdeles som deres Postmester, hvilket sees af de Ord: Et il faut, qve je me charge d'etre votre maitre de posies durant ces entrefaits. Og lidet derefter: Les lettres, qvi tomberont entre nos mains, soit, qv'elles s'adressent a vôtre Cour, ou qv'elles en viennent, trouveront toute la sureté, qve vous pourrez souhaiter. Og udi et andet beder han, at de saa vilde mage det: qve l'epaisseur d'un Paqvet ne donne pas de soupçon à nos gens, derfor han dog ikke havde haft fornøden at frygte, hvis han oprigtigen vilde handle, og intet fortænkeligt dermed i Sinde havde haft eller villet intendere.

Og er det vel at mærke, at den halve Part af de indbyrdes til Terlon og Lilienkron ydverlede, og, medens Krigen varede, ankomne Original-Breve og Copier, uden Tvivl for al Suspicion derved at forekomme, ere borte og ej findes. Om han nu endskjøndt vil foregive de franske Breve at være passerede frie med Hans Kongelige Majestæts Videnskab,

saa

saa er jo for det første hoc res facti, og man bevises, og dog vel i det ringeste aldrig skal findes samtykt, at saadanne Breve skulde gaae under Rigs-Canzlerens eget Couvert. For det andet graverer ham dette Svar meget højt, i Henseende til de Rensborgske Puncter, og hans Eed, at han intet imod Rigets Constitutioner skulde gjøre eller søge, langt mindre hans Herre under andet Skin og Foregivende mod sin høje Allieredes Interesse ville inducere eller suspectere. Meyerkrones tilsagde sommes considerables, meubles de grand prix og mariage avantageux maa uden Tvivl have været en Medaarsag dertil.

Og haver han ved dette Crimen gruelig og høystrafværdig peccéret, tam in committendo, i det han selv har skrevet, i stedet han derover andre skulde have straffet, qvam omittendo, at han ikke tilforn har fremvist sine Breve, men mange af dem, som han saaledes har bekommet, af Vejen practiseret.

Efter alle saadanne nu forebragte Omstændigheder sees klarligen, paa hvad Maade in persona Greve Griffenfelds Crimina simoniæ, concussionis, perjurii & læsæ Majestatis saavelsom andre mere højstrafbare Forseelser, concurrere og tilhobe komme, saa han sig derover

over meget criminaliter og capitaliter forseet haver.

Saa falder derfor til Eder Høyædle, Velbaarne, Høylærde og Høyagtbare Herrer, saasom af Hans Kongelige Majestæt Allernaadigst forordnede Dommere, min retmæssige Bøn og Begjering, at De efter Lov og Ret herudi forsvarligen kiende og dømme, at Greve Griffenfeldt, formedelst begangne Crimen læsæ Majestatis, andre til Afsky, og hannem til velfortjent Straf, maatte vorde den Grevelige Stand og al Ære og Værdighed betagen; hans Grevedom med alt hans Gods og Formue at confisqveres, hans Vaaben og Hjelm af Bødelen sønderbrydes til hans Navns og Ihukommelses Udslettelse; saa og, omendskiønt den Danske Ret tilsiger ikkun ved Sverdet at lide, han dog for begangne Crimen læsæ Majestatis & perduellionis maa udi adskillige Parter levende af Heste sønderslides, eller og efter Halshugning vorde steiled, og paa saadan Maade at maatte forfares imod denne Landets Forræder, som hans Misgierningers Storhed for det Kongelige Huses og Landets Interesse det udkræver og udfodrer. Herpaa Nobilissimorum

Do-

Dominorum Judicum officium ydmygeligen begierende forbliver

Eders Excellencers Høyædle og
Høylærde Herrers
Tienstberedvilligste
Chr. Pedersen.

Khavn. d. 3 Maii 1676.

Af denne criminelle Irettesættelse sees, hvilke Beskyldninger man havde mod Griffenfeld, og Straffen, som paastaaes til Slutning, viser, at Hans Majestæt maa have været heel fortørnet over hans Opførsel. General-Fiscalens Klage blev af Commissionen strax Griffenfeld communiceret til Besvaring, og varede det ikkun nogle Dage, førend det første Svar dateret Castellet den 11 Maii indkom. Det samme kan i Henseende til dets Vidtløftighed her ikke anføres, vil derfore alene lade mig nøje med at forebringe de fornemste Poster deraf. Griffenfeld besværger sig derudi først over sin pludselige Arrest, hans Papirers og Løsøres Bortførelse, og hans Ridder-Ordens Fratagelse, hvorudi han mener sin Skiebne at være haardere end andre anklagede Danske Herrers, som Hr. Niels Trolles, da han paa det groveste af Løvenkloe blev beskyldet; item hans Formands Cantzler Reetz; iligemaade Christen Jensen Laugmands, hvilke alle hverken med Suspension fra deres Embeder, eller med Arrest udi deres Huse bleve belagde,

lagde, men Frihed dem blev tilladt at betjene sig af deres Breve og Documenter til deres Forsvar. Men man kan sige, at Tingen her var af langt anden Natur, saasom der handledes om at desarmere en Minister, der udi farlige Krigs-Tider disponerede over Rigets vigtigste og hemmeligste Sager, og om hvilken man havde fattet Mistanke, at han stod i Correspondence med Kongens og Landets Fiender, saa at man i saadan Fald gjerne forsikrer sig Personen og hans Papirer, forend man formerer Beskyldninger.

Efterat derudover er gjort Forberedelse, skrider den fangne Greve til Beskyldningerne, som han Stykkeviis, efter samme Orden, som de findes udi General-Fiscalens Irettesættelse, besvarer saaledes:

1) Hvad det forekastede Crimen Simoniæ angaaer, da nægter han det vel ikke in totum, siger alene, at han ingen recommenderede, uden han forhen havde erkyndiget sig om deres Skikkelighed og Duelighed, og siger blant andet, at han skikkede En sin Gave tilbage med saadan Vers:

Nulla domi nostræ divenditur infula nummis,
Sed pretium posthac illa laboris erit.

og siden hjalp samme Person gratis.

Udi denne Artikel besværger han sig ellers yderlig over Licentiat Mauritius, som den, der havde beskyldet ham at have ladet falde saadanne Ord: Det

er godt at være udi et Land, hvor man kan blive Greve først og omsider Konge; Jeg længes efter min Konges Død, saa vil jeg blive Overformynder, hvilket da han udi Forhøret havde af bemeldte Mauritio forlanget at bevise, havde han sig ikke bristet dertil, men alene sagt; Unterdessen wäre es doch von jemanden gesagt worden.

2) Hvad den anden Post angaaer, nemlig Crimen concussionis, da svarer han først *til de indenlandske* og siden til de udlændiske Beskyldninger. Fra de første reder han sig ikke vel ud, saasom han tilstaaer at en og anden Solicitant gav ham Foræring, men siger, at det var enten af Taknemmelighed for beviisede Tjeneste, eller søger at henføre det til Cancellie-Sportler, hvilke Undskyldninger dog ikke kunde holde Stik, efterdi man i saa Maade kunde sætte Farve paa al Corruption, ei heller retfærdiggjør han sig dermed, at han imodtog Gaver, eller lod Solicitanterne lægge dem bag ved sit Speil, ikke udi Forsæt at beholde dem, men for siden ved Leilighed at skikke dem tilbage igien, hvilket aldeles ikke kunde sluttes at være nogens Forsæt; thi, at exponere sig ved at imodtage Gaver uden Tanke at beholde dem, er en Daarlighed, som ingen kan faae i sit Hoved at være bedreven af en Mand af Griffenfelds Skarpsindighed. De udenlandske Corruptioner angaaende, da svarede han

til

til den Beskyldning om den Foræring af 10000 Rd, som han imodtog af Staden Hamborg, saaledes, at han selv ved General Ahlefeld havde givet Kongen det tilkjende, og at det samme havde til Hove givet Aarsag til Latter. Ligeledes siger han at være tilgaaet med den Ring, som blev ham foræret af Præsident Kielman, og kræver til Vidne Rigs-Marskalken, Vice-Skatmester Vind, og Cancellie-Raad Bierman.

3) Til den af General-Fiscalen anførte Beskyldning, angaaende Grevskabernes Forvexling mod det Amt Tøndern, da reder han sig ganske derfra, visende, at slige Propositioner vare gjorte skrømtviis alene for at gjøre Præsident Kielman trohjertig, og at samme Simulation havde den Virkning, som man ønskede; saa at det samme er en af de beste Actioner, han har gjort baade inden og uden Riget.

4) Nægter han at have aftvunget Rigs-Greve Titelen af Kejseren, men at den samme er ham af Hans Kejserlige Majestæt frivilligen tilbuden af Grev Windischgrätz, item at han ikke har antaget den uden med Kongens Samtykke.

5) Nægter han ogsaa aldeles sig at have villet aftrænge den Insul Wollin Hans churførstelige Durchleuchtighed af Brandenborg, og kræver derom til Vidne Ober-Hofmester Knesebach, Cantzler Brandt, Resident

han kan bevise sig af sin Konge at være autoriseret til at underholde saadan fortrolig Correspondence. Det er ogsaa noget vanskeligt at troe, at en saa habil Statsmand, som Terlon, skulde, uden at være forsikret om den Person, som han correspondere de med, betroe Rigets hemmelige Sager udi dens Hænder. Griffenfeld paastaaer dog bestandigen, at denne Correspondence, som udi Processen henføres til Crimen læsæ Majestatis, sigtede alene til at dysse Frankrig og Sverrig udi Søvn, og anfører, for at *bevise saadant*, ikke *alene* Sagens Udfald, men endogsaa et fra Frankrig til Sverrig interciperet Brev, hvorudi de Franske skrive, at Rigs-Cantzleren i Dannemark havde som en habile Minister fixeret dem, og dysset dem i Søvn med den Adresse, saa at hverken Sverrig eller de selv kunde besværge sig med Føje over nogen anden, uden dem selv.

Griffenfeld slutter sit Forsvar med en bevægelig Tale til sine Dommere, og saasom samme Tale viser denne habile Mands store Talent i at føre Pennen, vil jeg dens Slutning anføre, der lyder saaledes: Lader den Pen, som jeg med saa stor Berømmelse har ført for mit Fæderneland, bevæge eder til at tage Eder min retfærdige Sag an, og at stille og apaisere min Konges Vrede. Remonstrerer Hans Kongl. Majestæt, at det er mig umuligt at gaae i Rette med ham. Jeg

ind-

indflyer til hans medfødde Naade og Mildhed. Jeg er som Leer i hans Hænder. Han kan gjøre af mig hvad han vil. Jeg undergiver og submitterer mig ganske hans Villie. Repræsenterer min Allernaadigste Herre og Konge, at han dog ikke vil forkaste og sønderbryde sine egne Hænders Gjerninger: Hvi vil han udrødde den Plante, som Hans Sal. Herr Fader har plantet, han selv har vandet, og Gud givet Væxten, og nu af Bagvaskelses Tale og giftige Vinde vil svies og visne, om han ikke selv en naadig Straale derpaa kaste, og skinne lade vil. Gud bevæge Kongens Hjerte til en mild Retfærdighed og en retfærdig Mildhed ꝛc.

Paa dette Svar fulgte General-Fiscalens og Licentiat Mauritii Replique, hvilken er uden Tvivl forfattet af Licentiaten alene, saasom den er alt for høitravende for at kunne være skreven med en dansk Advocats Pen. Derudi findes intet, uden hvad som i første Indlæg er indført; thi de Tillæg, som dertil ere gjorte, bestaae udi vidtløftige Citationer, saavel af gamle Jurister, som af Kirke-Fædre, saa at det synes heller at være en Dissertation pro Gradu Licentiatus eller Doctoratus, end et Indlæg at fremføres i en Ret, og kan jeg ikke sige, enten det er et Dansk Indlæg broderet med Latin, eller Latinsk broderet med Dansk; thi begge Sprogene regjere der-

udi lige stærkt. Mauritius var da hid forskreven som en habil Jurist, og mest beqvem til at udføre en saa vigtig Sag. Jeg for min Part disputerer ham ikke den Qvalitet af en lærd Jurist, skjønt jeg holder for, at mangen dansk Underrets-Procurator kunde have herudi opført sig lige saa vel, og med saa simple Ord og Argumenter, som passede sig til Materien, havde kunnet fornøie Dommeren langt mere. For at vise Prøve paa Licentiat Mauritii Skrivemaade, vil jeg kun anføre en Post af denne hans Replique. Griffenfeld klager over i sit Svar, at hans Papirer vare blevne forseglede, og at man havde begyndt at exeqvere, førend Dom var gaaen, anderledes end med Hr. Niels Trolle, Canzler Retz og andre, da istæden for at en dansk ugradueret Advocat alene havde distingueret mellem publiqve og private Forseelser, og viist, at Kongen udi denne Sag, hvor der var periculum in mora, havde intet gjort uden at efterfølge alle fornuftige Regenteres Exempler, commenterer Mauritius vidtløftigen over en Konges Person, som han af Tertulliano viser ingen at cedere uden Gud (solo Deo minor) og beviser en Konges Myndighed af Duareno, Noldeno, Molinæo &c. Saadant passede sig aldeles her ikke; thi 1) efterdi det behagede Hans Majestæt at lade Sagen ved Lands Lov og Ret examinere, gav han allernaadigst tilkjende, at han herudi ikke vilde betjene sig af sin souveraine

Magt.

Magt. 2) Bevises de danske Kongers absolute Magt alene af Souverainetets-Acten 1660. og af Kongeloven, ikke af Tertulliano, Molinæo og andre, som i Almindelighed tale om Kongers Magt; helst saasom ingen kan nægte, at jo saadant Jus Regium meer udi et end udi et andet Land ved Love er indskrænket. Udi dette Mauritii sidste Svar repeteres ellers de samme Poster, som udi første Indlæg ere anførte, især det Attestatum af Friderik Gabel, angaaende en Discours, som mellem ham og Griffenfeld skulde have været forefalden, hvilket den fangne Greve negter. Iligemaade tales der om nogle andre Skjenk og Gaver, hvortil han svarer som tilforn. Det eneste, som Griffenfeld udi sin Dupliqve ingen Farve søger at sætte paa, men undskylder med menneskelig Skrøbelighed, ere visse hemmelige Ting, som han havde tegnet i sin Almanak, item en secret Concept om en hemmelig anbefalet Sag. De andre besvarer han ligesom tilforn t).

Af ovenanførte sees, hvilke Beskyldninger der gjortes mod Griffenfeld udi denne Proces, og hvad han derudi har kunnet sige til sit Forsvar. Mange have efter hans Dom og Lidelser, som gemeenligen skeer, søgt at gjøre ham ganske uskyldig, og regne hans Fald til hans Uvenners Efterstræbelse. Det

 synes

t) Duplic. *Griffenf.* Castellet 29 May 1676. manuscr.

synes og troligt, at Jalousie over denne Mands store Lykke og Anseelse, samt Bitterhed over hans myndige Opførsel mod de Store, haver bevæbnet mange mod ham, og drevet dem til at arbejde paa hans Fald. Men saavidt man af Historien kan see, da haver han ofte forglemt sig selv, og misbrugt Christ. den Femtes store Føielighed i mange Ting, hvorpaa kunde fremføres adskillige Exempler, som ved Tradition ere forplantede til os. De Rensborgske Formaninger ere en mærkelig Prøve paa Høistbemeldte Konges Taalmodighed mod ham, og den paafulgte store Fortørnelse hos en saa from og lemfældig Potentat viser, at han maa have overtraadt en Undersaats Grændser. Acterne af Processen vise, at han ikke har kundet befrie sig for Simonie og Concussion, og, endskjøndt han reder sig bedre ud fra de andre høiere Beskyldninger, saa hænger dog nogen Mistanke derved, saa at man i det ringeste kan sige, at han ikke har været agtsom nok i sin Opførsel, men givet Anledning til Mistanke.

Hvorom alting er, saa blev han af Dommerne funden skyldig, saa at han efter lang Overvejelse fik af Retten sin Dom, saa lydende u):

Bekjende vi, som af Hans Kongelige Majestæt til Dannemark og Norge ꝛc. vor aller-

naa-

u) Sentent. *Griffenf.* publ. Castell. Friderikshavn 20 May 1676. Manuscript.

digste Konge og Herre forordnede Dommere for Retten, at Greve Griffenfeld, i det han med gode er tagen i Forhør, endeel selv bekjendt haver, og endeel af hans egne Breve og andre ufejlbare Beskaffenheder hannem overbeviist er, at han af en umættelig stor Penge-Gjærrighed, Stolthed og Ærgjærrighed, allerhøjeste Kongl. Naade og sin dyre svoren Eed gandske forgjæt haver, mange højstraffelige afskyelige Exces-ser og Crimina beganget haver, og Criminis læsæ Majestatis tám divinæ, qvám humanæ Straf retmæssig har fortjent, og over sig selv ført haver.

1.

J det han for det første mod sin edelige Revers og høje Cantzlers-Embede ikke allene for Justitz-Bestalling og den ubrydelige Justitz-Administration store Summer Penge taget haver, men end ogsaa saa mange, som enten ikke kunde, eller vilde fordrage hans Concus-sioner, deres Fodring til Retten og den ubrø-delige Justitz i mange Maader forkrænket, og ofte aldeles nægtet og afslaget haver.

2.

At han, directe mod sin Pligt, de sig af Hans Kongelige Majestæt anbetroede hemme-lige Sager og Anliggende ikke forborgen holdet ha-

haver, men den højskadelige og meget farlige Permutation og Alienering, Hans Kongl. Majestæts anhørige Provincier angaaende, at han dermed sin particulier store Nytte kunde søge, ivrig og med al Magt drevet haver, adskillige Hans Kongl. Majestæts højeste Interesse angaaende, fremmede Potentaters Breve, Kongelige Ordres, og Undersaatternes Supplicationer i mange Maader fordulgt, og dermed uforsvarligen omgaaet haver.

3.

Gejstlige Beneficia og Bestillinger, Præste- og Skole Embeder, Personernes Skikkelighed uagtet, haver han til de Mestbydende, og endeel gandske Udygtige og Ulærde, og vel, som det i Gjerningen er demonstreret og udviist, til dem, som offentligen for Troldom have været berygtede, af idel Penge-Gjerrighed med Villie og Videnskab simoniace bortsolgt, og, som han, som ovenbemeldt er, handlet haver, saa og i mange Poster mod sin svoren Eed haver han store Crimina begaaet. Han er ofte af Hans Kongl. Majestæt allernaadigst, og endog ved angaaende Campagne til Rensborg skriftlig erindret, men, saadan allernaadigst Kongl. Admonition uagtet, haver han med fri Forsæt

der

der tvertimod handlet, og fremdeles udi sam- samme frivillig fortfaret.

4.

Imod Hans Kongl. Majestæts Villie og Videnskab haver han fiendtlig fra og til Sverrig gaaende Breve under sin Couvert svigagtigen befodret, og med Hans Kongl. Majestæts hemmelige og aabenbare Fiender utilbørlig og høyfarlig Correspondence haft og holdet, som det altsammen vidtløftigen i Actis er udført, og hannem med Vidnesbyrd og sine egne Breve er overbeviist. Saa og fornævnte Greve af Griffenfeld nu for saadan sine grove Misgjerninger og Crimen perduellionis udi sin af idel Kongelig Naade tilladt og nu slutted Proces ikke ydermere befrie og purgere kunde.

Saa skal Greve Griffenfeld for saadanne og andre frivillige store Forseelser og Misgjerninger, hvorudi de afskyelige Crimina mod Gud og Mennesken ere befattede, med Liv, Ære og Gods i Hans Majestæts Unaade og Straf retmæssig være fordømt, saa at som nu saa fort og fremdeles skal han være sat fra sin Grevelige Stand, og alle andre Digniteter, hvortil han haver gjort sig selv uværdig, Hans Grevelige Navn og Ihukommelse gandske udslettet, Vaaben, Hjelm og Skiold gjort til intet,

og

og strax af Skarpretteren sønderbrydes, hans Grevedom, Gods og hvad det kand være, at være confisqvered, og forbemeldte Greve Griffenfeld, nu Peder Schumacher, for sin Person skal Skarpretteren overleveres, at han ham paa et tilforordned Sted skal Hovedet afhugge, og fra Livet til Døden henrette, og saadant ham Schumacher til vedbørlig Straf, men Andre til Efterretning og afskyeligt Exempel.

Paa Rettens Vegne publiceret udi Citadellet Friderikshavn.

Kjøbenhavn, den 20 Mai 1676.

Ove Juul. Corfitz Trolle. Eiler Holk. Carl Arnsdorf. Thomas Finke. Conrad Hesse. Peter Reesen. H. Mathesius. Peter Lassen. Titus Bulik.

Efter afsagde Dom blev ham af General-Adjutant Skak tilkjendegivet, at han skulde berede sig til Døden, efterdi den 11 Junii var berammet til Executionen. Han beredde sig herpaa uforskrækt, lod tvende Præste komme til sig, og blev Dagen tilforn deelagtiggjort udi den hellige Nadvere. Paa hvilken Dag Slots-Fogden tog hans Vaaben af Kirken, og bragte dem paa Castellet; om Aftenen blev der ført et sort Død-Klæde til Castellet, og om Morgenen fulgte Kisten, som udentil var overklæd med Bay, indentil med hvidt Kattun.

Paa

Paa Gulvet blev lagt et sort Klæde, paa hvilket han uforfærdet traadte, og beredte sig til at døe. Idet han nu selv ophandt sit Haar, blev hans Vaaben af Skarpretteren sønderbrudt, og derhos udraabt: **Dette skeer ikke omsonst, men efter fortjente Løn.** Hvorpaa han svarede uden Alteration: **Kongen har givet mig dem, han har ogsaa taget dem bort fra mig igjen.** Derefter faldt han paa sine Knæ, bad Gud om sine Synders Forladelse, og formanede Skarpretteren, han skulde ikke bekymre sig, han vilde holde sit Hoved stivt nok. Da han nu havde endet sin Bøn, og givet Tegn til Skarpretteren, at han skulde hugge hans Hoved af, og rejst sit Hoved op i Vejret; raabte General-Adjutanten: **Holdt inde, Hans Majestæt har af Naade skjænket ham Livet!** Efterat ham saaledes med Alles Forundring Livet var skjenket, og han havde betakket Kongen for beviste Naade, blev han ført til æwigt Fængsel, og sat paa Munkholmen ved Trundhjem, hvor han stedse sad i Arrest, indtil udi October 1698, da han formedelst sin Svaghed blev bevilget at være i Trundhjem, hvor han og døde af Steen kort derefter, nemlig 1699 den 12 Martii. Hans Legeme blev Dagen efter hans Død, efter hans eget Forlangende, opskaaret og balsameret, og derpaa lagt udi en med sort Fløjel overtrukken Kiste, hvorpaa var sat en liden Plade med denne Overskrift: **Herunder hviler Dan-**

marks

marks forrige ulyksalige Canceler Peder Schumacher. Legemet blev siden ført til Jylland, hvor det udi Wær Kirke ved Horsens udi Baron Friderik Krags Begravelse er nedsat. Hans Frue var Catharina Nansen, som døde efter et kort Ægteskab 1674. Med hende avlede han en Datter Charlotte Amalia, som blev gift med Baron Friderik Krag.

Saadan Skjebne havde denne store og habile Statsmand, ved hvis Fald alle, saavel Fremmede som Indlændske, gjorde store Øjen, og haver jeg ikke kundet forbigaae at anføre Slutningen af hans Historie, efterdi han allerede var udi stor Anseelse ved Hoffet under Kong Friderik den Tredie, og derfore kan tegnes blant de forunderlige Mænd, som udi Højstbemeldte Konges Tid Danmark kunde fremvise til en Prøve paa, hvad dette nordiske Clima kan tilvejebringe; thi man kan sige, at faa Lande have paa eengang bragt tilveje 3 saadanne mærkelige Mænd, som Ulfeld, Sehsted og Griffenfeld; vel er sandt, at Fremmede ikke tale saa prægtig om den sidste, som om de tvende første, saasom hans Regjering varede ikkun nogle faa Aar, men Landets Indbyggere, som kjendte hans store Duelighed og forunderlige Beqvemhed til store og vanskelige Forretninger, tage ikke i Betænkning at sætte ham i Classe med de andre. Dog, naar man lægger til Ulfelds naturlige Sindets Gaver, hans store Erfarenhed udi Stats-Sager, og

hans

hans mange Aars vigtige Forretninger, saavel uden som indenlands, kan man ikke andet end give ham Fortrin; thi han var virkeligen den største Statsmand i hans Tid, og om Richelieu gjorde større Figurer, saa kom det aleneste deraf, at samme Cardinal havde Administrationen under en svag Konge, som Ludvig 13, da Ulfeld derimod levede under den dueligste Regent, som paa de Tider var i Europa, og som gjorde Alting selv. Ikke desmindre, naar man betragter Griffenfelds Hændelser, og seer en Kjøbenhavnsk Vinhandlers Søn udi nogle faa Aar at blive Rigs-Cantzler, dansk og Kejserlig Rigs-Greve, staae paa point at blive Rigs-Første, og at besvogres med Førstelige Familier, og det alene formedelst Forstand og Meriter, kan man ikke andet end fatte en høj Idee om hans Person, og holde for, at han i Qvaliteter ikke har givet Ulfeld meget efter. Ellers kan man sige om disse 3 Mænd, at, hvorvel de udi Sindets Gaver vare hinanden nogenledes lige, saa havde dog enhver af dem nogen særdeles Fordeel. Ulfeld var den største i Henseende til Erfaring udi Stats-Sager; Griffenfeld den største udi at føre Pennen; og Sehsted den største udi Snildhed, og var det derudi, at han overgik dem begge; thi udi alle hans Gjerninger fremskinnede en Agtsomhed og Skjønsomhed, da de andre lode sig ofte forblinde af deres Ambition, og ligesom arbejdede paa deres eget Fald. Sehsted kunde

end-

endogsaa gjøre en ond Ting saaledes, at den syntes at være god, og er intet forunderligere, end at see en Mand udi nogle Aar saaledes conservere sig hos twende stridige Potentater, at begge flatterede sig af hans Affection og Troskab. Kort at sige, om disse 3 Mænd havde siddet ved Roret paa eengang, og været hinandens Rivaler, havde de tvende første vel spillet Mester til en Tid, men Hannibal Sehested havde dog ved sin Flegma og ved at temporisere, faaet dem begge i Sækken. Og var det ved denne hans Agtsomhed, hvorved han conserverede sig ogsaa udi de allerslibrigste Tider, og døde i sin Konges Naade.

For at komme til de Ting igjen, som egentligen passerede udi Friderik den Tredies Tid, da har jeg forhen viset, at Hans Majestæt lod Kron-Prindsen rejse udenlands 1662 under Opsyn af Christopher Parsberg. Hans Kongelige Højhed rejsede først til Vands til Nederlandene, og da han der havde seet de fornemste Stæder, begav han sig til Frankrig, og ankom mod Høsten til Calais, hvor han blev mødt af adskillige Engelske Jagte, som bleve bidskikkede af Kong Carl den Anden for at bringe ham over til Engeland. Da han havde opholdet sig 2 Maaneder i Engeland, forlod han samme Rige, og rejsede fra Dover til Frankrige igjen, og kom til Paris paa samme Tid, som Hannibal Sehested sig der opholdt udi Qvalitet af Extraordinaire Ambassadeur. Udi hans

Pa-

Palais logerede Hans Kongelige Høihed, medens han var udi Paris, hvor han fik idelігen Visite af den Kongelige Franske Familie, især af Kongens Broder Hertugen af Orleans; og førend han reisede derfra, blev han regaleret af Kongen af Frankrige med en Kaarde og Gehæng besat af Diamanter. Efterat Hans Kongelige Høihed havde opholdet sig et Aar i Frankrig, forlod han Paris, og begav sig paa Veien til Italien; men da han var kommen til Grenoble, fik han Ordre fra sin Hr. Fader at vende tilbage, hvilket strax skede igiennem Tydskland. Blant andre Hoffe, som han besøgte udi Tydskland, var det Hessen-Casselske, hvor han fæstede sit Hierte til Charlotta Amalia, Land-Greve Wilhelmi Datter, saa at han efter sin Tilbagekomst kunde ikke stilles tilfreds, førend han fik sin Hr. Faders Samtykke, at bekomme hende til Brud; hvilket ogsaa skede, og blev deres Bilager i dette Aar 1667 holdet til Nykjøbing i Falster. Et andet Bilager blev ogsaa celebreret samme Aar mellem den Kongelige Princesse Friderica Amalia og Hertugen af Holsteen-Gottorp Christian Albrecht.

De tvende efterfølgende Kong Frideriks Regierings-Aar bleve bortdrevne udi en lyksalig Fred og Rolighed, saa at de samme fast ingen Materie give til Historie; der forefaldt ej heller mange indenlandske Sager af Vigtighed, efterdi Hans Majestæt ved

ad-

adskillige Stiftelser havde ordineret Alting saa vel udi Kirke-, som civile og i militaire Sager, at han søgte kun den øvrige Tid at vedligeholde den store Bygning, som han havde oprettet. Ellers, saasom Hans Majestæt havde ladet forfatte en Konge-Lov for at fastsætte Successionen i den Kongelige Familie, og at hindre, at derved ingen Tvistigheder i Fremtiden skulde rejse sig, saa tog han sig ogsaa fore at reformere Landets almindelige Love, og af de mange foranderlige Provincial-Lov-Bøger at formere en almindelig Lov for alle Undersaattere i Dannemark.

Til saadant Verk blev gjort en Begyndelse Anno 1661, og blev det færdigt skrevet 1669. De fornemste Landets Jurister bleve dertil emplojerede. Af Adel-Standen vare **Jueler**, **Krabber**, **Krager**, **Langer**, **Parsberger**, **Pogwisker**, **Retzer**, **Scheeler**, **Seefelder**, **Troller** og **Vinder**. Af Collegierne og Universitetet **Vibe**, **Lassen**, **Nansen**, **Resen**, **Scavenius**, **Brockman**, **Vinding**, **Skøller**. Af Gejstligheden, **Svane**, **Vandal**, **Bagger**, **Leth**, og **Nold**. Men samme nye Lov-Bog kom ikke ret udi Stand førend under Christian den Femte, da den endelig efter adskillige Revisioner blev publiceret ved Trykken under det Navn af Christian den Femtes nye Lov. Ved dens Publication ophørede de gamle Love, og den store Jydske Lov blev afskaffet i Jylland selv, saa at ingen uden de Søndre-

Jy-

Jyder, eller Slesvigere, den nu omstunder iagttage.

Hvad Kirke-Sager angaaer, da foraarsagede den bekiendte Antoinete de Bourignon paa samme Tid nogen Urolighed udi Holsteen og Synder-Jylland. Denne samme kom fra Flandern hid ind udi Landet Aar 1668 for at nyde en Arve-Deel udi Nordstrand, som var hende efterladt af Christian Cordtio, og haabede, at befæste sig med sine Tilhængere paa samme Ø; men, saasom ved samme Arve-Deel var adskillig Gjeld, at hun derved saae sig at blive indviklet udi adskillige Processer, blev denne Forhaabning tilintet; dog blev hende tilladt af Hertugen af Holsteen at boe 4 Aar udi Husum og Slesvig for at søge sin Ret; men, som hun begyndte at prædike falsk for Indbyggerne sammesteds, og at lade hemmeligen trykke Bøger til Husum, som hun udstrøede blant Folk, opvakte hun den hele Gejstlighed mod sig, hvorudover hendes hele Bogtrykkeri siden blev hende frataget, og maatte hun da retirere sig til Flensborg, hvor hun opholdt sig nogle Uger. At hun ikke forblev der længere var Aarsag, at Øvrigheden blev erkyndiget om hendes Vildfarelser, hvorudover hun frygtede for at at blive tiltalt, og derfore holdt raadeligt i Tide at rejse derfra. Udi hendes Herberg blev funden en stor Mængde Bøger, som bleve brændte tillige med nogle haarde Skrifter, som hun ved sin Tilhænger Conradum

Ha-

Haskum havde ladet overgive til den øverste Borgemester Laurentz Faust. Fra det Slesvigske begav hun sig siden til Hamborg x)

Hun var opdragen i den rommerske Religion, som hun siden forlod, men vilde ikke slaae sig til nogen anden Bekjendelse, saasom hun holdt fore, at alle Secter vare iligemaade med falsk Lærdom befængte, og derfor ophittede nye Religions-Artikle, formerede sig en særdeles Samqvem af adskillige Folk, som hun ved sin Lærdom havde forblindet, *hvilke ansaae* hende ikke som deres Hoved og Anfører, men ærede og dyrkede hende fast som en Gudinde. Den Ros, som hende tillægges af Christian Cordtio, er saa stor, at den ophøjer hende over alle Mennesker; thi nu bliver hun kaldet alle Troendes Moder, nu Himmelens Dronning, nu den Catholske Verdens Lys, nu en Qvinde uden Synd, helligere end Jomfru Maria selv, begaven med højere Kundskab udi guddommelige og hemmelige Sager, end Propheterne og Apostlerne, Christi Brud, beklæd med Solens Straaler, omtalt udi Salomons Højsang og andre Skriftens Bøger; ikke at tale om hendes andre Titler, som hende bleve tillagte. Hun selv havde store Tanker om sig selv, berømmede sig af sine Guddommelige Aabenbaringer, foregivende, sig at have en prophetisk Aand, og hendes Skrifter at være af den hel-

x) *Moller.* Cimbr. Lit.

hellig Aand dicterede, hvorfore hun vilde at man skulde agte dem højere end den hellige Skrift selv. Hvad sig anbelanger hendes andre underlige Meninger udi Religionen, da forkastede hun den christne Troes Fundamenter, foragtede det udvortes Guds Ord, nægtede Sacramenternes Fornødenhed, holdende fore, at Christus saavel som Adam var baade Mand og Qvinde, og tilskriver ham et dobbelt Legeme, taget af Adam og Jomfrue Maria tillige, betager Christi Lidelse sin Fortjeneste, og andet deslige. Dog er det ikke troligt, at hun førte nogen Lærdom, som var mod den Hellige Treefoldighed, hvorfore hun beskyldes af Nogle, eftersom hun i sin Troes-Bekjendelse, skreven til Slesvig 1675, foregiver sig at have Afsky for saadan Lærdom, og at troe alle Artikle i det apostoliske Symbolum.

Hendes Modstander, her i Landet, var den bekjendte Knivsmed Johan Berkendal, hvilken igjendrev hendes Skrifter, men hun glemmede ikke at svare derpaa.

Hvad andet Kjætterie angaaer, som udi Førstendommene lod sig mærke udi denne Konges Tid, da erholdt den bekjendte Socinianer Stanislaus Lubieniotsky fri Religions-Øvelse af Friderikstads Øvrighed 1662; men Hertugen, mod hvis Villie og Videnskab saadan Bevilning var given, lod efter sin Theologi Johan Rejnboths Tilskyndelse ved et offentligt

ligt Edict forbyde alle Sociniauer at boe i hans Lande y).

Nicolaus Chronichius, fordum Lector i Christiania, arbejdede Aar 1652 paa at udstrøe Wejgelianismum blant Studentere i Kjøbenhavn, og forførede mange af dem, hvorudover han blev straffet nogle Aar med Fængsel, hvorfra han dog kom løs igjen, og døde i Holland z).

I det øvrige forefaldt ingen Religions-Tviistigheder udi Friderik den Tredies Tid, medmindre man vil regne, hvad som udi publiqve Disputatzer af fremmede Opponentibus paa Universitetet blev forebragt, hvoraf jeg intet vil fremføre uden en eneste Passage, som formedelst dens Artighed fortjener at antegnes. Johan Zoëga holdt en Disputatz i Kjøbenhavn 1653, hvorudi han iblant andre Theses ogsaa havde sat denne, at Skjærsild var en opspunden Digt; den spanske Ambassadeur, som paa samme Tid var i Kjøbenhavn, havde med sig en Præst, som hedde Pater Gothofredus, hvilken, saasom han var en stor Disputator, kom paa Auditorium for at kuldkaste Johan Zoëgas Thesin; han bragte da i Felten Alt, hvad Logica og Metaphysica kan formaae, og bombarderede Præsidem saaledes med Distinctioner, at, hvor vanskeligt det end er at forsvare Skjærsild, saa syn-

y) *Moll.* Cimbr. lit.

z) *Resen.* in excerpt. Manuscr.

syntes dog Spanieren allerede at have Sejer. Johan Zoega derfor, saasom han var iknibe, saae intet Middel til at rede sig ud deraf, uden at skyde med samme Pile, og derfor resolverede et Argument ved den bekjendte opdigtede Distinction inter archipodialiter & reflexivè. Hvorved Pater Gothofredus stønnede, ej vidende, hvad han dertil skulde svare, og rejsede sig derpaa Rector Universitatis og gjorde Ende paa Disputatzen a). Denne Act gav Materie til Latter over den hele Stad, og er det gemenligen de visse Frugter, man høster af deslige Conferenceer.

At Kong Friderik ingen Elsker var af Ord-Krig, sees deraf, at da han i en Disputatz blev tilspurgt af den bekjendte Polakker Stanislao Lubienietzky med disse Ord: Jubesne me incipere? svarede han: qvin insipies, hvorvel man kan sige, at han ved dette Svar gav tilkjende tilligemed den liden Behag, han kunde have i at høre tale om den Materie, som bemeldte Lubienietzky da bragte paa Banen, og som gav Anledning til adskillig Snak, og foraarsagede adskillige Bevægelser hos den danske og holstenske Gejstlighed paa samme Tid. Jeg haver tilforn intet talt om denne navnkundige Mand, hvorfor jeg her paa dette Sted vil melde noget om hans

a) *Resen.* in excerpt. Manuscr.

Historie, især den Del deraf, som henhører til de danske Sager.

Stanislaus Lubienietzky var en polsk Herremand, fød til Racovia 1623. Hans Fader var en socinianisk Lærer udi samme Stad, og lod Sønnen opdrage i den Lærdom, som han selv gjorde Profession af, iligemaade udi andre curieuse Videnskaber, hvorudi han saaledes tiltog, at han distingueredes blandt alle sine Landsmænd.

Den unge Stanislaus var tilstede ved den store Samtale, som holdtes 1644 udi Thorn, for at forene Religionerne, og haver samlet, hvad som i denne Samtale blev forhandlet. Han rejste derefter som Hofmester for den unge Greve Niemierycs udi Holland og Frankrig, hvor han overalt blev kjendt af lærde Folk i samme Lande, og af dem højligen æstimeret; hvorvel han ikke forbulgte sin Religion, men ved alle Lejligheder forsvarede Socini Lærdom. Efter sin Faders Død kom han til Polen igjen 1648, hvor han af det czarkowske Synode blev antagen til socinianisk Lærer. Men da de Svenske Aar 1655 gjorde Indfald udi Polen, retirerede han sig til Cracow. Da samme Hovedstad blev tagen fra de Svenske igjen, i hvis Hænder den en Tidlang havde været, fulgte han den svenske Garnison tilligemed 2 andre Socinianer, for at anholde hos Kongen af Sverrig, at Socinianerne maatte indslut-

tes udi den Fred, som skulde gjøres med Polen, og deres Religions Sikkerhed derved stadfæstes, og haabede han des lettere det at erhverve, efterdi Socinianerne udi den polske Krig havde givet sig under svensk Beskyttelse. Han blev i Wolgast meget naadig imodtagen af Kongen af Sverrig, hvilken lod ham spise ved sit eget Taffel, og endskjøndt Geistligheden sammesteds saae ham an med skele Øjne, især Johannes Micrælius, saa dog vandt han de svenske Ministres Yndest, og talede frit om Religionen. Den Autor, som har beskrevet Lubienietzkys Liv og Levnet, fortæller en mærkelig Historie, som er lidet anstændig for den svenske Greve Slippenbach, og som tilligemed gjør Lubienietzky til en Prophet. Han siger, at Slippenbach lovede at antage Lubienietzkys Religion, dersom han ved sine Bønner til Gud kunde erholde, at Stetin, som da var belejret, ikke maatte falde i Fiendens Hænde. Derpaa laae Lubienietzky 3 ganske Uger ideligen i Bønnen, og derefter lod Greven vide, at Staden var uden Fare. Dette gav i Begyndelsen Aarsag til Latter, og de fleste holdte fore, at han havde en Skrue løs i Hovedet. Men man fik 6 Dage derefter Tidende om, at Belejringen for Stetin var ophævet, hvilket, endskjøndt det heel vel kunde skee naturligviis, saa bragte det dog Spaamanden i Anseelse blandt mange. Lubienietzky anholdt derpaa hos

Gre-

Greven om hans Løftes Fuldbyrdelse, men **Slippenbach** slog det af med Skjemt, sigende: at han ogsaa havde ligget paa Knæ og bedet Gud, at han vilde aabenbare ham, om han kunde antage **Lubieniezkys** Tro: men Gud havde befalet ham at blive ved den augsborgske Bekjendelse; og er dette blandt andet Beviis paa Slippenbachs Skjemtsomhed endogsaa i alvorlige Sager. Man kan ellers sige, at, hvis han i Begyndelsen gjorde dette Løfte for Alvor, han derved viste sig at være en mere *nidkjær Undersaat* b) af **Carl Gustav** i Sverrig, end af Gud i Himmelen.

Lubieniezky opholdt sig til Oliva, da Freden blev sluttet mellem Sverrig og Polen. Men som ved samme Fred Socinianerne bleve udelukte af den Amnesti, som ellers blev accorderet alle andre Religioner i Polen, rejste han derfra og begav sig til Kjøbenhavn, hvor han ankom 1660 den 28de Novbr., og der søgte at erholde hos Kong **Friderik** et Sted, hvor han selv og hans fordrevne Religions-Forvandter kunde leve udi Sikkerhed. Saasom han var en Mand af rar Lærdom, og store Sindets Gaver, kom han strax i Anseelse hos en Konge, der var saa stor Elsker af lærde Folk, og betjente Hans Majestæt sig af ham til at copiere adskillige Breve, for hvilket Arbejde han lovede ham en aarlig Pension. Ovenmeldte

b) Vita *Lubien.* fol. 4.

meldte Autor vidner, at Kongen da ogsaa lod ham sige, at han gjerne vilde tillade ham at boe udi Altona, hvilken Stad da var aaben for alle Slags Religioner. Den Estime, som Hans Majestet lod see for denne Mand i Henseende til hans Lærdom og andre Dyder, foraarsagede, at saavel de Store, som Geistligheden, begyndte at ansee ham med skele Øjne, især eftersom de hørte ham paa Slottet ofte tale frit om Religionen c). Ved hvad Lejlighed han kom til at disputere offentligen med den kongelige Hofprædikant Ericus Gravius, er mig ubekjendt. Det er dog vist, at Hans Kongelige Majestæt var nærværende, da samme Disputatz holdtes, og var det da, at Kongen skulde have svaret, qvin insipies, hvilket giver tilkjende, at, hvor meget Hans Majestæt ansaae denne Mand i Henseende til hans Lærdom og Sindets Gaver, han dog fordømte ham i Henseende til hans Religion. Ikke desmindre gav dog den Faveur, ham vederfores til Hove, Anledning til adskillig Snak. Men Alt, hvad han kunde erholde udi sin Ansøgning var alene Frihed at boe udi Altona, uden at han kunde erhverve nogen Religions-Øvelse for sin Sect, hvilket foraarsagede, at han forlod Kjøbenhavn igjen, og begav sig til Stetin i Pommern. Der lod man ham ikke længe i Ro, hvorfore han rejste til Hamborg, hvor han ofte havde

Om-

c) Vita *Lubien.* fol. 4.

Omgjengelse med Dronning Christina, som da opholdt sig i samme Stad. Men den hamborgske Gejstlighed kom strax i Gevær, og forlangte indstændigen af Magistraten, at han maatte forvises Staden, hvorudover ogsaa Raadet befol ham at reise bort. Lubienietzky menede vel at stille Raadet tilfreds, ved at beraabe sig paa den Protection, han havde havt ved det danske Hof, men forgjæves; thi Gejstligheden drev saa stærkt paa deres forrige Ansøgning, og udi deres Prædikener ophidsede Almuen saaledes mod ham, at han bristede sig ikke til at gaae ud af sit Herberge. Han begav sig derfor anden Gang igjen til Danmark, hvor det synes at han da erhvervede Recommendation til Magistraten udi Friderieksstad d), efterdi Magistraten gav Frihed til ham og andre Socinianer at boe i Staden, og at have deres Religions-Øvelse udi deres Huse. Men denne Herlighed varede ej heller længe; thi da han var kommen til Friderieksstad, lod han sine Medbrødre tilkjendegive den Frihed, han havde erholdet for dem, nemlig, at de her, som tilforn udi Polen, maatte forrette Gudstjeneste i deres Huse, og gjorde af sine egne Midler Bekostninger paa at bringe dem didhen. Men han fik strax derpaa Ordre til at forlade Staden

d) Monsr. Bayle siger Friderichsborg, bedragen af det latinske Ord, Fridericopolis, som findes udi *Lubien.* vita.

den igjen, og siges den holstenske Superintendent Reinboth at have været fornemmeligen Aarsag dertil, og idelігen at have paamindet Hertugen derom, indtil han omsider erholdt saadan Befaling, hvorved Lubienietzky forbødes ikke alene Staden, men alle Hertugens Lande. Endelig kom han efter saa mange underlige Hændelser anden Gang til Hamborg igjen, og der opholdt sig nogle Aar e), hvormed Magistraten saae igjennem Fingre, i Henseende til hans personlige Qvaliteter, og den Agt han havde været udi hos adskillige Potentater. At han i al den Tid, han sidste Gang levede udi Hamborg, som har været mange Aar, thi Moller siger aliqvot lustra, maa have levet ganske stille, sees deraf, at fast intet udi al den Tid bliver meldet om ham. Men udi det Aar 1675 fik han af Magistraten Ordre at retirere sig igjen, og det efter Edzardi og andre hamborgske Præsters Tilskyndelse. Lubienietzky var syg da han fik denne Ordre, lovede dog at lade sig den være efterrettelig; men forend det kom dertil, døde han den 18de Maj udi samme Aar, tilligemed tvende sine Døttre af Gift, som var kommen udi deres Mad. Om hans Fiender tilbragte ham denne Gift, eller om han selv mængde den udi Maden, for at skilles fra sit mojsommelige Liv, kan jeg for vist ikke sige, efterdi Skribenterne tale intet tydeligen derom; thi Mol-

e) *Moller.* Isag. part. 3. pag. 1050.

gen seer, at den Naade, som Kongen lod see mod ham, og den daglige Omgjængelse, han beærede ham med, reiste sig alene af den ugemene Kjærlighed, Hans Majestæt bar for alle lærde Folk i Almindelighed, og den store Lyst han havde at discourere om alle Slags Videnskaber; hvorudover det danske Hof, efter alle fremmede Skribenteres Vidnesbyrd, var i hans Tid som en Højskole, og som en Tilflugt for store Konstnere og lærde Mænd, som fra alle Kanter strømmede didhen, ikke alene for der *at nyde Protection*, men endogsaa for at tale med Hans Majestæt, hvilken ikke alene var Elsker af lærde Folk, men var selv en af de lærdeste Mænd udi Riget i hans Tid. Man seer, at Hans Majestæt mod Enden af sin Regjering har lagt stor Vind paa Chymie, og var det i den Henseende, at den navnkundige Chymist, Joseph Franciscus Borri, *blev saa vel* imodtagen ved det danske Hof, hvor Hans kongelige Majestæt adjungerede ham den berømte danske Medicus Doct. Ole Borch, for at arbejde med ham udi Chymien, og saasom samme Borri har gjort saadan Allarm saavel udi Danmark, som paa andre Steder udi Europa, og Borichius taler om hans Person og Operationer med en Slags Forundring, vil jeg her anføre samme selsomme Mands Historie.

Joseph Franciscus Borry var af Fødsel en Milaneser, og lagde første Grundvold til Studeringer

ger udi Rom, hvor han blev anseet som et Vidunder formedelst sin store Hukommelse. Men, som gjerne store Hoveder forfalde til Extravagancer, saa begyndte denne at udbrede selsom Lærdom, nemlig at Christi jordiske Rige var forhaanden, at alle Mennesker skulde samles til een Hjord, og Paven skulde blive deres Hyrde, og Gud havde gjort ham selv til Generalissimus over de pavelige Armeer, for at undertvinge hele Verden. Til den Ende havde Engelen Michael taget Bolig i hans Hjerte, og tilbragt ham et Sværd med det Mærke: pro Christo, det er: Christi Beskytter. Da Pave Alexander den Syvende mærkede disse hans Extravagancer, lod han sætte efter ham, hvorudover Borri retirerede sig til sin Fødeby Mayland, hvor han forandrede noget sit Systema, og iblandt andet der lærte, at alle Troende burde bære et Segl og Mærke, og dersom Paven ikke havde saadant Segl, burde man slaae ham ihjel. Hvad hans Mening om den Hellig Treenighed angaaer, da synes det, at han har troet tre Guder, saaledes, at Guds Søn var ringere end Gud Fader, og derfor, saasom han var lidet fornøjet med den Rang, som han havde udi Himmelen, søgte han at oprette et jordisk Rige. Saasom Jomfru Maria og besynderligen dyrkes udi Italien, saa, for at insinuere sig hos den italienske Gejstlighed, foregav han, at Jomfru Maria var en Gudinde, og den

fjerde

fjerde Person i den Hellig Trefoldighed, sigende ogsaa, at hun var fød af St. Anna, paa samme Maade som Christus var fød af hende; item, at hun var legemligen tilstede i Nadverens Sacramente, var Sønnen udi alle Ting liig, og havde en Sjæl af samme Substantia. Hvad ham selv angik, da brystede han sig af guddommelige Aabenbarelser, hvilke han kunde meddele til Andre ved Hænders Paalæggelse. Hans Forsæt var, at, dersom han kunde erhverve sig et stort Anhang, vilde han *offentligen paa* Torvet i Mayland forklare sin Lærdom, og prædike mod Stadens Religion; item opmuntre Indbyggerne til at sætte sig udi Frihed, og gjøre sig Mester af Staden. Men som Øvrigheden arresterede nogle af hans Disciple, tog han Flugten, hvorpaa hans Proces blev ham gjort, hvorudi han blev fordømt som en Kjætter, og hans Effigies blev brændt udi Rom 1661.

Udi samme Aar kom han til Amsterdam, hvor han strax erhvervede sig saadan Reputation i Medicinen, at Syge lode sig bære fra Paris og andre Stæder til Holland for at blive curerede af ham. Han gik paa Gaden efterfulgt af 6 Lakejer, gjorde store Depenser i sit Hus, vilde ingen Betaling tage af Syge, som han curerede, men deelte dagligen Penge ud til Fattige, hvorudaver man troede, at det var sandt, som han gav sig ud for, nemlig at han

kunde

kunde gjøre Guld. Ja Alle løb efter ham, og anhørte med Admiration Alt, hvad han talede, endogsaa det allerdaarligste og selsomste. Alle de Curer, han gjorde, bleve ansete som Overnaturlige. Men det gik ham som alle store Pralere, at deres Anseelse varer kun en kort Tid, til man faaer Lejlighed til at kjende dem. Thi, saasom man omsider mærkede, at han ikke kunde curere uden dem, som havde en stærk Imagination og Tro, begyndte hans Credit at falde i Amsterdam, hvilket, da han mærkede, rejste han hemmeligen om Natten derfra, tagende med sig en stor Hob Juveler og Penge, som man havde betroet ham. Han begav sig fra Amsterdam til Hamborg, hvor han blev kjendt med Dronning Christina, som laborerede udi Chymie. Fra Hamborg rejste han til Kjøbenhavn, udi hvilken Stad det synes at han maa være kommen det Aar 1666, efterdi udi et af hans Værk, kaldet la Chiave del Cabinetto, som indeholder 10 Breve, to af samme Breve findes daterede fra Kjøbenhavn 1666. Saasom der gik saa stort Rygte af denne Mand, og Kong Friderik var saa stor Elsker af Lærdom, blev han af Hans Majestæt meget naadig imodtagen, og blev den navnkundige Chymicus og Medicus Doct. Ole Bork ham adjungeret udi de chymiske Operationer, som Kongen efter Borris Tilskyndelse foretog. Han forblev saaledes udi Kjøbenhavn, saa længe Kong Friderik levede,

og imidlertid var i saadan Naade, at mange bare Jalousie derover; men strax efter Kongens Død, saasom han frygtede at fordres til Regnskab, ja at arresteres for de Omkostninger, han havde bragt Hs. Majestæt udi, forlod han Riget i en Hast, og agtede sig til Tyrkiet, men han blev paa Grændserne anholden af de Keiserlige, og endeligen efter Begjering overleveret til Paven og skikket til Rom, hvor han blev dømt til evigt Fængsel.

Blandt dem, som han fornemmeligen havde Omgjengelse med, medens han opholdt sig udi Kjøbenhavn, vare de to store danske Medici Thomas Bartholin og Olaus Borrichius; den første, til hvilken to af Borris Breve, som bleve trykte udi Kjøbenhavn 1669, ere dedicerede, var en af de berømmeligste Medicis i Europa paa de Tider; og den sidste, som da var i sin Opkomst, blev ogsaa een af de anseeligste lærde Mænd, Danmark haver havt, og har forbundet sig sit Fædreneland, saavel ved sine lærde Skrifter, som ved det prægtige og saakaldte Collegii Medicei Stiftelse udi Kiøbenhavn; og saasom han var meget hengiven til det chymiske Studium, saa blev han, som sagt er, beordret at laborere med Borri, om hvilken han i sine Skrifter taler som om en forunderlig Mand og et stort Genie, og ikke, som mange andre holder ham for, en Bedrager; hvorvel det kan ikke negtes, at han jo satte Kongen udi

tem-

temmelige Omkostninger, og her, saavelsom paa andre Steder, ikke præsterede det han gav sig ud for.

Man seer ellers heraf, at Hans Majestæt diverterede sig med curieuse Studier, og laborerede han saa meget paa Chymie, at Nogle lagde ham det til Last. At han dog har drevet saadant Arbejde med Skjønsomhed, viser en og anden hans Betænkning om samme Studio, og finder jeg udi et af hans egenhændige Breve til oftomtalte Konst-Caspar hans artige Betænkning om et chymisk Project med disse Ord: Betreffend das Werck von 100 Ducaten ein zu bekommen, hielte ich viel besser, wan er kunte auß einem Ducat 100 machen i). Det synes ellers, at han meest dertil har været hengiven udi sine sidste Regjerings-Aar, efterat han havde udmattet sig ved et af de besværligste Regimenter, som nogen Konge har havt. Jeg finder derfor intet mærkværdigt at tale om i de tvende sidste Aar 1668 og 1669, thi Rigerne vare udi en ønskelig Fred, og Hans Majestæt søgte alene at holde den store Bygning vedlige, som han med saadan Møje havde oprettet. Det eneste, som udi disse sidste Aar foturoligede ham, var den oldenborgske Successions-Trette og de slesvig-holsteenske Sager. Om den oldenborgske

i) Lit. Frid. 3. ad Kunst-Casp. Hafn. 28 Junii 1656 manuscr. autograph.

ske Tvistighed og dens Udfald er tilforn talt; hvad de holstenske Sager angaaer, da havde den nye Hertug Christian Albrecht strax ved sin Regjerings Tiltrædelse allarmeret Riget ved den defensive Alliance, som han Aar 1661 sluttede med Sverrig, helst saasom der sagdes, at han udi en gehejm Artikel havde betinget sig det kongelige Holsten, ifald det skulde udbryde til Krig. Derforuden rejste sig adskillige Tvistigheder saavel angaaende Contributionernes Hævelse, som i Henseende til den Fæstning Christianprises Anlæggelse paa ny. Bemeldte Fæstning blev, som fortalt er udi Christian den Fierdes Historie, anlagt ved Kiel 1632. Derimod protesterede Hertug Frederik, og blev derover adskillige Breve verlede mellem ham og Kongen, men Bygningen gik ikke desmindre for sig, og blev Fæstningen ved Magt indtil det Aar 1648, da blev den sløjfet igien, og det Gods, nemlig Bulcke, Seekamp, Knope, og Holtena', som Kongen dertil havde kiøbt, blev igjen solgt. Kong Friderik den Tredie, saasom han mærkede, af hvilken Vigtighed denne Fæstning havde været, i Henseende til den kielske Havn, hvor de Danske udi Krigstider kunde have deres Tilflugt, tog sig for 1663 at anlægge den paa ny. Derved begyndte de gamle Klagemaal, at gaae for sig igien, som varede indtil det Aar 1667, da ved den glückstadske Reces Sagen blev bilagt, og Hertugen maatte

lade

lade sig nøje med den givne Forsikring, at Fæstningen ikke skulde være hans Lande til nogen Præjudice.

Anlangende Tvistigheden om Contributionernes Hævelse, da besværgede man sig over Indkomsternes Ulighed, og Kongen menede sig mere at tilkomme af Landets tilfælles Cassse, efterdi Landets Forsvar ankom mere paa ham end paa Hertugen. Herved er at mærke, at endskjøndt Hertugerne ved den roskildske og kjøbenhavnske Fred havde faaet Souverainetetet over Hertugdommet Slesvig, continuerede dog den gamle og af Christian den Tredie stiftede Union og Communion udi Førstendommerne, eftersom bemeldte Konge havde udi Delingen politice saaledes Alting sammenblandet, paa det at Foreningen aldrig skulde kunde hæves, hvorudover saasom mange af Undersaatterne svarede Contributioner saavel til det kongelige som det førstelige Hus tillige, var det fornødent at bringe Indkomsterne ind udi den almindelige Land-Casse, hvoraf siden skede Deling. Om saadan Deling, var det nu, at Tvistigheden rejste sig, og det formedelst ovenanførte Aarsag. Men denne Trætte blev nogenledes hævet 1663 ved den saakaldte gottorpske Peræqvations-Reces, hvorved den almindelige Land-Casse blev afskaffet, og Kongen saavel som Hertugen blev tilladt at bruge sin Andel efter eget Godtbefindende. Dog, som dette saaledes ikke kunde skee med de Contributioner, som hævedes af

 til-

tilfælles Undersaatter, blev for godt befunden at stifte tvende Casser, een i Rendsborg og en anden i Gottorp, hvorudi deslige Undersaatter skulde enhver aflægge den halve Del. Der var derforuden en anden Tvistighed angaaende det lybekske Bispedom, hvis Canonici eller Domherrer udi det Aar 1647 havde gjort et Conclusum, at 6 Bisper efter hinanden skulde alene tages af den gottorpske Linie, hvormed det kongelige Hus, som prætenderede Alternation udi Bispevalget, var ikke fornøjet, helst som det *syntes*, at det gottorpske Hus vilde gjøre sig dette Bispedom arveligt. Tvistigheden derom var paa det hedeste udi det Aar 1666. Men dette, saavel som andet, blev bilagt det Aar 1667 ved den glückstadske Reces, hvorved 1) Kongen confirmerede den Souverainetet, som Hertugen havde erholdet ved den kjøbenhavnske Fred. 2) Blev den saakaldte Unio Communio og *alle gamle* Pacta fornyede. 3) Blev ved det lybekske Stift saadan Forening gjort, at naar der havde været 6 Bisper af det gottorpske Hus, skulde der siden skee Alternation udi den kongelige og fyrstelige Linie, og contribuerede ikke lidet til dette Forlig det Ægteskab, som samme Aar blev sluttet mellem Hertug **Christian Albrecht** og den kongelige Princesse **Friderica Amalia**.

Dette er Alt hvad jeg, saavel af trykte Bøger, som af Manuscripter, tilforladelige Breve og For-

Ordninger har kunnet sammensamle til Friderik den Tredies Historie, som fornemmelig er een af de vigtigste blandt alle danske Kongers, saavel i Henseende til de farlige Krige, som truede Riget med total Undergang, som Regjeringens Forandring og Rigernes Omstøbning i en anden Form; og var det derfor, at alle europæiske Potentaters Øine stadsa udi denne Konges Tid vare henvendte til dette Rige, som den store Skueplads af forunderlige Handelser. Og kan man sige, at Kjøbenhavns Belejring er en af de mærkværdigste Ting, som ere at finde udi Historien, saasom af dette hele Rige intet var tilbage uden samme Stad, og derudi var indsluttet det hele kongelige Hus, med begge Rigers Styrke og Kierne. Efterat Hans Majestæt havde overvundet alle disse Vanskeligheder, bestyrket Staten ved de mange Love og Stiftelser, som endnu staae ved Magt, og bilagt de Tvistigheder, som havde reist sig med andre Potentater, levede han i en onskelig Fred indtil det Aar 1670, da det omsider behagede Gud at kalde ham til sig. Ved Midnatstider mellem den 16 og 17 Febr. bekom Hans Majestæt et Anstød af Cholica, hvorudover Medici bleve sammenkaldne, hvilke med Medicamenter bragte det saavidt, at han fandt den 18de en temmelig Bedring, havde ogsaa efterfølgende Nat en god Hvile og Søvn, men Dagen derefter

fandt

fandt han sig saa svag, at han blev berettet, og strax derefter som et Lys meget sagte udslukkes.

For at give et kort Portrait over denne berømmelige Konge, da kan man sige, at, om hos endeel andre danske Konger have været fundne større Dyder, saa have hos Ingen været fundne mindre Fejl; thi Alt hvad jeg finder hos Fremmede, endogsaa fiendtlige Skribenter, at være censureret hos denne Konge, var dette, at han var alt for from og føjelig, saa at saadant hans Temperament har undertiden kunnet hindre at foretage og iværksætte store Resolutioner. Hvad, som herpaa meest tjener til Prøve, var hans Opførsel udi den store Revolution med Regjeringens Forandring, da han holdt sig gandske neutral og ligesom en blot Tilskuer af det store Værk, som smededes paa i Faveur af det kongelige Hus. Men hvad som herudi fattedes hos Kongen, blev tilstrækkeligen bødet paa hos Dronningen, en heroisk Dame, der havde ikke mindre Beqvemhed i at sætte store Ting iværk, end Mod og Hjerte til at fuldføre de samme, saa at den Sammenblandelse af hendes Ild og Kongens Flegma havde en nyttig og ønskelig Virkning i Staten. Men den Koldsindighed, som fandtes hos Kongen, yttrede sig mest udi de Ting, som angik hans egen Person; thi naar der handledes om Rigets Ære og Rettens Haandhævelse, lod han see stor

Kjæk-

Kjækhed, saa at han derudi ingen anden Regent eftergav.

Det var i Henseende til denne naturlige Fromhed, samt den Tilbøjelighed, han havde til boglige Konster, at han af mange i Begyndelsen holdtes for at være lidet stridbar, og finder man den Character at være ham tillagt af nogle Skribenter for de svenske Krige. Men han lod tilstrækkeligen see udi samme Krige, at han var baade Soldat og Anfører, ja at han besad den rette Stridbarhed, som ikke bestaaer derudi, at sætte sit Liv uden Nød paa Spil, men alene at agte det ringe, naar Nøden og Fædrenelandets Frelse det udfordrer. Saadan er den rette og en Regent meest anstændige Tapperhed, hvilken denne Konge udi Landets Forvirrelse lod see i saadan høj Grad, at han derved erhvervede sig Forundring saavel hos Fremmede, som egne Undersaatter, overladende Carl Gustav den Ære uden Nød at løbe Storm til Fæstninger, og at slaaes udi egen Person med Calmukker og Cosakker, og andre deslige Ting, som vel give et stort Navn hos den gemene Almue, men ikke hos fornuftige Folk, der maale Tapperhed med en langt anden Alen; thi alle Kong Frederiks Krigs-Bedrifter vare saadanne, at paa hvilket Sted, og udi hvilken Action Fiendens Haand havde fældet ham, da var det paa Ærens rette Post, og udi en Forretning, som var heroisk og kongelig, nemlig

for

for sit Lands Frelse. Endel kunde vel sige herimod, at han begyndte den første Krig med Sverrig uden Nød, men jeg meener tilstrækkeligen at have beviset i Historien, at, omendskjøndt han først trak Sværdet, saa var det dog ikke uden høieste Nød. Vel er sandt, at de tvende Krige, han førte med England, vare ikke af saa stor Nødvendighed, men som Hans Majestæt forud saae, at samme Krige vilde alene bestaae af blotte Krigs-Erklæringer, hvilket og Udgangen lærte, saa tog han ikke i Betænkning derudi at føie sine Allierede, nemlig de forenede Provincier, og at træde udi offensive Alliance med de samme, for at bringe deres Fiender til desmere Føielighed; hvorvel den Execution, som skede for Krigs-Erklæringen med de engelske Skibes Arrest, kan ikke vel undskyldes, medmindre man vil sige, at han ansaae den engelske Regjering paa de Tider som ingen Regjering, og Regenten Cromwel som en uretfærdig Usurpateur, hvilket jeg dog vil lade staae ved sit Værd; vist nok er det, at, hvis Hans Majestæt denne Gang syndede imod Folkeretten, saa kunde Gjerningen ikke ansees andet end en usædvanlig Paroxysmus, som alene viser, at intet Menneske paa Jorden er ganske fuldkommen; thi hans hele Liv er i det øvrige en Kjæde af store og rare kongelige Dyder, især Retfærdighed og Mildhed, og besad han den sidste Dyd udi saadan Grad, at der tvivles paa,

at han havde drevet sin retmæssige Sag endogsaa mod Corfitz Ulfeld, eller i det ringeste mod hans Frue, saa stærk, hvis ikke Dronning Sophia Amalia havde interesseret sig saa meget derudi; thi man mærker, at han ikke uden med Vanskelighed kunde bevæges til at gjøre hende, nemlig Dronningen, noget imod, saa at, hvis samme Dronning havde villet misbruge saadan Omhed, havde denne hans Føjelighed mod hende kunnet have ufordelagtige Suiter, især udi Sager, som angik hans egen Person.

Saasom denne Konge var en god Mand, saa var han derhos en klog Herre, og en fuldkommen Statist, og saae man strax i Begyndelsen af hans Regjering store Prøver paa hans Stats-Visdom; thi hvor liden hans Myndighed end var i Begyndelsen af hans Regjering, og hvor stærkt Haandfæstningen var bleven ham opskruet, saa erhvervede han sig dog strax ved en særdeles Regjerings-Konst lige saa stor Autoritet som nogen af hans Formænd. Blandt alle hans Dyder skinnede ingen klarere end hans Bestandighed udi Modgang; thi faa Konger have mere følet Korset, og faa have baaret det med større og christeligere Taalmodighed, hvorfore Gud ogsaa kronede hans Dyder med Ære og Velstand, og befæstede hans Trone mere end nogen anden Konges.

Hvad Legemets Dannelse angik, da svarede den i alle Maader til Sindets Gaver; thi han var af en majestætisk Anseelse, stærk og vel voxen, og siges der, at han besynderligen kunde lide velvoxne Folk, ja at samme Lidende gik saavidt, at han cæteris paribus promoverede dem fremfor andre. At han ellers har været jovial og lystig, særdeles i Ungdommen, viser adskillige af hans skjemtsomme Breve, især de som han har tilskrevet Kirstine Munks Børns Hofmesterinde, Fru Karen Sehsted, som ere fulde af lystig Skjemt. Kong Friderik lignede sig selv ved sin Dødeligheds Betragtning med en Raket, hvilken, naar den bliver antændt, farer den op i Luften med et skjønt og klart Skin, der glimrer som mange Stjerner, men saasnart den lader et Knald høre, forsvinder den for Tilskuerens Øjne, falder paa Jorden, og bliver til Aske. Samme Tanke har han egenhændigen antegnet i sin Calender med disse Ord: Ich war in meinem Leben einer Raqvette zu vergleichen, welche, nachdem sie angezündet wird, in einem Augenblick in die Luft fähret, schön und hell leuchtet; und als ich in Höchsten war, und mit meinem Funcklein als mit tausend Sternlein prangete, da lies ich plötzlich ein Krachen hören, verschwand für den Augen derer, die mir zusahen, fiel auf den Boden, und bin zu Staub und

Asche

Ashe worden. Endeligen, paa det Ingen skal have mistænkt det Portrait, som jeg har givet over denne Konge, vil jeg til Slutning vise hvad en fremmed Statsmand derom har dømt k): Kong Friderik har en temmelig stor Taille, endskjønt han er noget fyldig. Han er meget fripostig, og forretter alle sine Gjerninger med Grace. Hans hele Person er vel dannet. Han har stort Begreb, Conduite og Forsigtighed. Han besidder Videnskaber og boglige Konster i Fuldkommenhed. Han elsker Retfærdighed, har Hjerte og Bestandighed, hvorpaa han har givet besynderlige Prøver udi de sidste Krige. Han er from og høflig mod Alle, gavmild, og holder uryggeligen sine Ord.

Hans efterladte Dronning var Sophia Amalia, hvorom ofte i Historien er talt. Hun resiederede udi sin Enkestand paa Amalienborg, som efter hendes Navn saaledes blev kaldet, og levede indtil 1685, da hun skiltes fra Verden. Det Portrait, som gives hende af M. Terlon, er ikke mindre prægtigt end Kongens: Dronning Sophia Amalia, siger han, er af det Hus Brunsvig og Lüneborg, og af en Stamme, som i Henseende til de mange berømmelige Førster, som deraf udspire, er en Zirat for Tydskland. Hun vanstæg-

k) *Terlon* part. 2.

slægter i intet fra sin priselige Broder, Hun haver Dyder, Forstand, Kjønhed, og nyde de, som ere Hende tro og tilgedane, dagligen Frugter af Hendes Godhed og Gavmildhed, og beviser hun Velgjerninger med saadan Grace, at Maaden, paa hvilken hun giver noget, tilbringer Hende større Yndest end Gaven selv. Hendes Hjerte og Dristighed har hun ladet see udi de sidste Krige, da hun med stor Bestandighed har udstaaet alle de Ulejligheder, som en haard Belejring fører med sig, og ikke sparet sig meer end den ringeste Undersaat. Man saae Hende Dag og Nat til Hest paa Kjøbenhavns Volde for at sætte Mod i Borgerne og Soldaterne. Med et Ord, det er en Dronning, hvis Forstand og Dyder svare til Hendes Legems Skikkelse. Saavidt den franske Ambassadeur, om hvis Vidnesbyrd, som en Fremmeds, man ikke kan tvivle. Denne hele Historie viser, at hun havde Capacitet som en Statsmand, og Hjerte som en Soldat. Hendes Capacitet fremskinnede fornemmeligen udi det store Værk angaaende Regjeringens Forandring, hvilket hun udarbejdede med en ugemen Hurtighed, Kjækhed og Agtsomhed, saa at hun blev holden for Hjulet, hvoraf Alting dreves, og hendes Opførsel udi Belejringen giver Prøve paa hendes Mod og Hjerte. Og, som den

nor=

nordiske Verden paa samme Tid var begavet med tvende heroiske Dronninger, nemlig Dronning Christina udi Sverrig og Dronning Sophia Amalia udi Danmark, saa synes det ikke at kunne være Læseren ubehageligt, om man gjør en Sammenligning imellem disse tvende navnkundige Princesser, og kan man da sige, at den Første havde mere Anseelse af Heroisme, men den Sidste besad mere deraf i Gjerningen. Den Første havde flere Stats-Maximer i Hovedet, den Sidste practiserede dem bedre. Den Første var lærdere og af større Begreb, den Sidste klogere og af større Skjønsomhed. Dronning Christina havde saadan Tilbøjelighed til mandlige Qvaliteter og Idrætter, at hun havde ligesom Afsky for sit eget Kjøn, Dronning Sophia Amalia besad og øvede stedse mandlige Gjerninger, skjøndt hun aldrig skammede sig ved at være et Fruentimmer. Dronning Christina lod sig ofte see i Spidsen af sine Tropper udi Mandsklæder, men hvor ingen Fiende var, Sophia Amalia, skjøndt udi Qvindeklæder, red paa Volden af en belejret Stad, hvor Kuglerne fløj om Ørene. Saa at den Sidste stedse øvede Mandsdoms-Gjerninger uden at affectere Mands Navn, da den Første stedse affecterede Mands Navn, skjøndt hun havde alle Fruentimmers Skrøbeligheder; thi hun var lige saa stort Exempel paa Vægelsindighed og Ubestandighed, som Sophia Amalia paa Fermetet og Bestandighed, og var det at ønske, at den samme Qvalitet havde hos den Sidste yttret sig alene udi Venskab, og ikke tilligemed strakt sig til Vrede; thi ligesaa let som det var at vinde og miste Christinæ Naade, saa vanskeligt var det at komme i og af Sophie Amaliæ Unaade; thi den Første var ligesaa hastig i at hade og strax at tilgive, som den Sidste var langsom i at vredes og at lade Vreden falde; og er det saadan Fremturenhed udi Unaade, som Nogle have lagt denne Dronning til Last; tagende besynderlig Anledning dertil af en Del dis-

gracierede Personer, besynderlig Eleonore Christinæ langvarige Fængsel, hvilket ikke endtes uden med Dronningens Død, skjøndt det syntes, at ikke alene Kong Friderik selv, men endogsaa hans Søn og Successor Christian den Femte og den da regjerende Dronning Charlotte Amalia havde Medynk over denne anselige Fange. Saasom derfor hendes Unaade var saa betydelig, saa kan man sige, at den Veneration, man bar for hendes Person, var større og mere almindelig end Kjærligheden, og at, hverval hun af Alle var admireret, var hun dog i lige Grad ej af Alle elsket; thi der ere kun faa, som i lige Grad erhverve tvende saa store Klenodier. Saadan Lyksalighed var reserveret hendes Efterkommer Charlotta Amalia, som man derfor, uden at beskyldes for Hykleri, kan regne blandt de bedste Dronninger, disse Riger nogen Tid have havt. Hvad Dronning Sophia Amalia angaaer, saa maa man dog tilstaae, at, ligesom hun var bestandig i sin Vrede, saa var hun ogsaa bestandig udi sit Venskab, og i det øvrige besad alle de Qvaliteter, som zire en stor Princesse.

Kong Friderik avlede med denne Dronning 1) Christian den Femte, som blev fød 1646 udi Flensborg, og succederede udi Regjeringen. 2) Anna Sophia, fød Aaret derefter, som 1666 blev gift med den chursachsiske Prinds Johan Georg, og levede indtil 1717, da hun døde udi sit 70 Aar. 3) Friderica Amalia, fød 1649. Hun blev udi det Aar 1667 gift med Hertugen af Holsten Christian Albrecht. 4) Wilhelma Ernestina, fød 1650, som blev given til Churførst Carl af Pfalz, og døde 1706 hos hendes Søster Churførstinden af Sachsen. 5) Friderik, fød 1651, og døde strax derefter, hvorudover han udi Historien gemenligen bliver udeglemt. 6) Georgius, fød 1653, hvilken blev gift med den engelske Princesse Anna, som siden blev regjerende Dronning i Engelland. 7) Ul-

rica Eleonora, fød 1656, som blev Dronning i Sverrig. 8) Dorothea Juliana fød 1657, og døde strax derpaa. Hans naturlige Søn var Ulrik Friderik Gyldenløve, som har efterladt sig et stort Navn formedelst sin Tapperhed, især udi Norge, hvor han blev Statholder udi Christian den Femtes Tid, og commanderede den nordiske Krigsmagt udi paafølgende skaanske Krig. Han retirerede sig i Begyndelsen af dette Seculo til Hamborg, hvor han døde Aar 1704.

Saasom Kong Friderik selv var en af de lærdeste Konger disse Riger haver havt, saa florerede boglige Konster særdeles under hans Regjering. Han stadfæstede strax ved sin Regjerings Tiltrædelse det kjøbenhavnske Universitetets Fundatzer og Privilegier og siden 1658 den 14 Juli, og 3die Gang 1663 den 18 Febr. Hans Majestæt lod fuldfærdige Trinitatis Kirke, som hans Hr. Fader tilforn havde ladet begynde, og indrette for Studenterne, til at exercere sig der udi Prædikener, og Anno 1656 paa Hellig Trefoldigheds Søndag lod han samme Kirke med stor Pomp og Solennitet indvie, og var der selv tilstede med Kronprindsen Christian den Femte, Hertugen af Sønderborg Ernestus Gunther og Rigets Raad; og efterat Tjenesten var ude, lod han Professorerne spise ved sit Bord paa Slottet, hvortil de vare Dagen tilforn inviterede. Anno 1658 den 6te Juli gav han Professorerne Jus patronatus til samme Kirke, og lagde Indkomster til Kirken 1661 den 18 Novbr. Den store Sal ovenover Trinitatis Kirke lod han solenniter til et Bibliothek indvie Anno 1657 den 7de Juli, hvor Kronprindsen var overværende; og Anno 1659 den 24 Marti ordinerede han et Stipendium paa 120 Rdlr. for Bibliothecario, og, saasom Universitetet, formedelst de vanskelige Tider, som vare indfaldne, havde mistet endeel af sine Indkomster, behagede det Hans Majestæt allernaadigst igjen at erstatte Academiet samme

Forlis; thi han lagde til Professorernes Løn 1651 den 3die Julii trende Vicariater udi Roskilds Capitel, og derforuden tillagde han dennem aarlige Pensioner af Kirkerne i Jylland, befalende Stiftskriverne Aar 1663 den 27de April denne Hans Kongelige Villie at efterkomme. Den 14de Juli 1658 lod han Academiet tillægge tvende Præbender, som først bleve vacante i Jyllands Dom-Capitler. Og, da et Canonicat ved Doct. Jacob Madsens Død blev vacant Anno 1660, fik Academiet det samme efter Hs. Majestæts Anordning. Foruden disse Hans Majestæts allernaadigste Velgjerninger, udviste han stor Yndest mod Professorerne, i det at han havde dem til Taffel paa Slottet, og ofte indfandt sig paa Auditorium, naar de disputerede, declamerede, eller der paa Theatrum anatomicum skete nogen Insection.

Hvad Religions-Sager angaaer, da er derom talt i Historien. Dette fortjener dog videre at antegnes, at han ved General-Superintendenten Steph. Clotz lod sig bevæge til at indføre den oftomtalte Formulam Concordiæ udi den kongelige Deel af Førstendømmene. Denne Tilladelse er dog ikke siden hverken udi Rigerne eller Førstendømmene bleven confirmeret, og er end Formula Concordiæ ikke udi Loven omtalt som en symbolisk Bog; thi den første Artikel om Religionen melder alene om de apostoliske, nicæniske og Athanasii Symbolis, den augsborgske Bekjendelse og Lutheri liden Catechismus l). Men dette uanseet agtes den dog her udi Rigerne som en symbolisk Bog.

l) Christian den Femtes Lov, lib. 2. art. 1.







